

MAHPERİ HUAND HATUN VE

YAPTIRDIĞI YAPILAR

Demet TURGUT

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2015

**MAHPERİ HUAND HATUN VE
YAPTIRDIĞI YAPILAR**

Demet TURGUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Canan PARLA

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak, 2015

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Demet TURGUT'un "Mahpezi Hıand Hatun ve Yapıldığı Yapılar" başlıklı tezi 29 Ocak 2015 tarihinde toplanan, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Sanat Tarihi** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Canan PARLA
Üye : Prof.Dr. Erol ALTINSAPAN
Üye : Prof.Dr.H.Sabri ALANYALI

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi Özü

Mahperi Huand Hatun Ve Yaptırdığı Yapılar

Demet TURGUT

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2015

Danışman: Prof. Dr. Canan PARLA

Anadolu Selçuklu Sultanı I.Alâeddin Keykubad'ın eşi Mahperi Huand Hatun'un kimliği, yaşamı ve yaptırdığı yapılar bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Dönem kaynaklarında kendisine çok az yer verildiğinden, yaşam öyküsü ancak genel hatlarıyla belirlenebilen Mahperi Huand Hatun, cami, hamam, türbe, zaviye ve han türünde pek çok yapı yaptırmıştır. Kitabeli yapılarının tümü, oğlu Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde inşa edilmiştir. Tarihi ve siyasi koşullar, diğer yapılarının da aynı dönem içinde inşa edildiklerine işaret etmektedir.

Bu çalışmada, mimari ve süslemeleriyle irdelenerek karşılaştırmalı değerlendirmelere tabi tutulan yapıların, Anadolu Selçuklu mimarisi içerisindeki yerlerinin tespitine çalışılmıştır. Plan ve mekan olarak yeni denemelerin gerçekleştirildiği Kayseri Mahperi Huand Hatun Camii, kuzeybatı iç köşesine yerleştirilen bani türbesiyle Anadolu Selçuklu mimarisinin özgün örneklerindedir. Mahperi Huand Hatun Türbesi, cami ibadet alanı içinde yer alan konumu, benzer örneğine Anadolu veya yakın coğrafyada rastlanmayan mukarnaslı yüksek kaidesi ve her biri farklı süsleme kompozisyonuna sahip cephe düzeniyle özgün özelliklere sahiptir. Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi, kapalı bir sofanın iki yanına sıralanan mekanlarıyla öne çıkar. Uluslararası deniz aşırı kuzey-güney ticaret yolları üzerinde inşa edilen han yapıları, Anadolu Selçuklu hanlarının plan şemalarını tekrarlamışlardır.

Bu çalışmada Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı yapıların önemli bazı yeniliklere getirmekle birlikte genel olarak Anadolu Selçuklu mimari teknik ve uygulamalarını tekrarladıkları, gelenek içinde kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçukluları, Mahperi, Huand Külliyesi, Şeyh Turesan Zaviyesi, Han, mimari, mekan

Abstract

Mahperi Huand Hatun And Her Order Structures

Demet TURGUT

Department of History Art

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, January 2015

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Canan PARLA

The subject of this thesis is about identity, life and structures of Anatolian Seljuk Sultan Alaeddin Keykubad's wife Mahperi Huand Khatoon. There is no more information about her life in term about Mahperi Huand Khatoon as more as general lines. She were built many structures like as mosques, baths, tombs, lodges and inns. All of the building inscription was built in period of her son's Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev's. Historical and political conditions, suggesting the other structures were built in the same period.

This study examined tried to comparative evaluation and identify the value of architecture and decoration of structures subjected has in Anatolia Seljuk architecture.

Planning and implementation of Kayseri Mahperi Huand Khatoon Mosque and located of founder tomb's on inner northwest corner is a new trial unique example of Seljuk architecture. Mahperi Huand Khatoon tomb which located within the worship area with high base, each difference decoration facade, unique muqarnas and features composition is an unusual example for Anatolia or near regions.

The Hermitage of Kayseri Sheikh Turesan, highlights by a closed venues which listed on both sides of a sofa. Structure inn built on the north-south trade routes of international overseas, repeat the Anatolian Seljuk inn plan schemes.

Study is concluded that Hatun Mahperi Huand bringing the overall structure are remain within the tradition of some important innovations in the Anatolian Seljuk architecture techniques and applications they repeat.

Keywords : Anatolian Seljuks, Mahperi, Huand Complex, Sheikh Tures Hermitage, Han, architecture, place

Etik İlke Ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez/proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Her hangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Demet TURGUT

Önsöz

Anadolu Selçuklu mimarisinin I. Alâeddin Keykubad öldükten sonra eşi Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı yapıların plan ve fotoğraflar eşliğinde mimari tasvirlerinin yapıldığı bu çalışmada özgün halleri çok fazla bozulmadan günümüze gelebilen yapılarla harap haldeki yapılar kataloglanarak belgelenmiştir.

Doğrudan konuya eğilen çalışmaların oldukça az olması, Anadolu Selçuklu dönem tarihi ve mimarlığını anlatan genel yayınların taranmasını gerektirmiş, bu da kütüphane çalışmalarının çok vakit almasına neden olmuştur. Harap vaziyette bulunan bazı yapıların yerleri tam olarak bilinmediğinden, bu yapıların yerlerinin tespit edilmesi, incelenmesi, fotoğraflanması ve ölçülerinin alınmasında oldukça zorluklarla karşılaşmıştır.

Yapı tasvirlerinin yapılarak belgelenmesi, bazı yapıların plan ve süsleme çizimlerinin yapılması kütüphane çalışmalarıyla birlikte yürütülerek, Anadolu Selçuklu döneminin ekonomik, kültürel ve bayındırlık alanında en parlak dönemini oluşturan Sultan I.Alâeddin Keykubad döneminin hemen ardından başlayan aslında, II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi mimari ortamının Mahperi Huand Hatun'un payına düşen bölümü açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu süre içerisinde gerçekleştirdiğim arazi çalışmalarında, plan çizimlerinde yardımlarını esirgemeyen, dağınık haldeki bilgilerimi toparlayarak beni yönlendiren, benim göremediğim ayrıntıları hatırlatarak yol gösteren, akademik hayatımın başında olan bir kişi olarak, iki yıldan daha uzun bir sürede yaşadığım her türlü problemde bana yardım elini uzatarak her umutsuzluğa düştüğümde çıkış yolunu gösteren değerli hocam Prof. Dr. Canan Parla'ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çalışma konusuyla ilgili bilgilerini esirgemeyen, koşulların zorluğuna karşın iyi bir çalışma ortamı sağlayarak, bizleri destekleyen değerli hocam Prof. Dr. Erol Altınsapan'a çok teşekkür ediyorum.

Çalışmamın her aşamasında bilgisayarla ilgili bütün problemlerimi çözen maddi manevi her konuda desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşım Mehdi Shoghli'ye, bilgisayar çizimlerinde bütün kahrımı çeken Restoratör Ayşen Baykal ve Araş. Gör. Erkan

Kaya'ya, kitabe metinlerini tekrar okumama yardımcı olan sevgili arkadaşım Araş. Gör. Onur Gezer'e teşekkür ederim.

Çalışma süresi boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen annem Gülten Turgut ve babam Erman Turgut'a, özellikle arazi çalışmalarında beni yalnız bırakmayan kardeşim Ramazan Turgut'a teşekkürü borç bilirim.

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Juri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk.....	v
Önsöz.....	vi
Özgeçmiş.....	vii
Çizim Listesi.....	xi
Resim Listesi.....	xvi
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Mahperi Huand Hatun Ve Yaşadığı Dönemin Anadolu Selçuklu Tarihi Ve Mimari Ortamı

1. Mahperi Huand Hatun'un Kimliği ve Hayatı.....7
2. Sultan I.Alâeddin Keykubad ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Anadolu Selçuklu Tarihi15
3. Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Anadolu Selçuklu Mimari Ortamı.....21

İkinci Bölüm

Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar

1. Kayseri Mahperi Huand Hatun Külliyesi.....28
 - 1.1. Mahperi Huand Hatun Camii.....30
 - 1.2. Mahperi Huand Hatun Türbesi.....47
 - 1.3. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı55
2. Kayseri-İncesu Şeyh Turesan Zaviyesi.....62

3.	Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Hanlar.....	70
3.1.	Tokat-Pazar Mahperi Huand Hatun Hanı.....	70
3.2.	Amasya Ezinepazar Hanı.....	78
3.3.	Yozgat-Saraykent Çınçınlı Sultan Hanı.....	81
3.4.	Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hanı.....	84
3.5.	Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı.....	87
3.6.	Tokat-Çiftlik İlçesi Çiftlik Hanı (Çamlıbel Hanı).....	90
3.7.	Tokat-İbibse Köyü İbibse Hanı.....	92

Üçüncü Bölüm

Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapıların

Anadolu Selçuklu Ve Türk Mimari Sanatı İçindeki Yeri

1.	Karşılaştırmalı Değerlendirme.....	93
2.	Sonuç.....	135
	Kaynakça.....	225

Çizim Listesi

	<u>Sayfa</u>
Çizim 1. Kayseri Mahperi Hunad Külliyesi Vaziyet Planı.....	28
Çizim 2. Mahperi Huand Camii Planı.....	40
Çizim 3. Mahperi Huand Camii Planı Üzerinden Kareleme.....	41
Çizim 4. Mahperi Huand Hatun Türbesi Planı.....	49
Çizim 5. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Planı.....	59
Çizim 6. Kayseri-İncesub ilçesi Şeyh Turesan Zaviyesi Planı.....	68
Çizim 7. Tokat-Pazar Mahperi Hatun Hanı Planı.....	74
Çizim 8. Amasya-Ezinepazar Hanı Planı.....	79
Çizim 9. Yozgat-Saraykent Çiçimli Sultan Hanı Planı.....	82
Çizim 10. Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hanı Planı.....	85
Çizim 11. Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı Planı.....	88
Çizim 12. Tokat-Çiftlik İlçesi Çiftlik Hanı Planı.....	91
Çizim 13. Zevvare Mescid-İ Cuması Planı.....	97
Çizim 14. Erzurum Ulu Camii Planı.....	97
Çizim 15. Malatya Ulu Camii Planı.....	97
Çizim 16. Niğde Alâeddin Cami Planı.....	97
Çizim 17. Harput Ulu Camii Planı.....	98
Çizim 18. Kayseri Ulu Camii Planı.....	98
Çizim 19. Kayseri Kölük Camii Planı.....	98
Çizim 20. Kayseri Hacı Kılıç Camii Planı	98
Çizim 21. Manisa Ulu Camii Planı.....	99

Çizim 22. Mahperi Huand Camii Planı (Texier'den).....	99
Çizim 23. Konya Alâeddin Camii Avlusunda Bitmemiş Türbenin Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	104
Çizim 24. Aksaray Sultan Hanı Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	104
Çizim 25. Ağzıkara Hanı Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	105
Çizim 26. Hüdaved Hatun Türbesi Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	105
Çizim 27. Niğde Eskiciler Mesdici Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	106
Çizim 28. Hacı Kılıç Camii Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	106
Çizim 29. Kayseri Mahperi Huand Türbesi Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	107
Çizim 30. Kubbet-Üs Süleybiye Planı.....	108
Çizim 31. Mübarizüddin Ertokuş Türbesi Planı Ve Kesiti.....	109
Çizim 32. Yusuf Bin Yakub Türbesi Planı Ve Kesiti.....	109
Çizim 33. Kayseri Han Camii Türbesi Planı Ve Kesiti.....	110
Çizim 34. Konya I. İzzeddin Keykavus Türbesi Planı Ve Kesiti.....	110
Çizim 35. Isparta-Atabey Mübarizüddin Ertokuş. Türbesi Plan Ve Kesiti.....	110
Çizim 36. Kayseri Melike Adile (Çifte) Kümbeti Plan Ve Kesiti.....	110
Çizim 37. Kırşehir Melikgazi Türbesi Plan Ve Kesiti.....	110
Çizim 38. Antalya Karatay Medresesi Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	113
Çizim 39. Kazım Karabekir Ulu Cami Mihrabı Görünüş Ve Planı.....	113
Çizim 40. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mihrabı . Görünüş Ve Planı.....	113
Çizim 41. Akşehir Ulu Camii Mihrabı Görünüş Ve Planı	113
Çizim 42. Bünyan Ulu Camii Mihrabı Görünüş Ve Planı	114
Çizim 43. Karaman Çelebi Mescidi Mihrabı Görünüş Ve Planı	114
Çizim 44. Ermenek Sipas Camii Mihrabı Görünüş Ve Planı	114

Çizim 45. Niğde Sungur Bey Camii Mihrabı Görünüş Ve Planı	114
Çizim 46. Kayseri Kölük Hamamı Planı.....	115
Çizim 47. Konya Sahib Ata Hamamı Planı.....	115
Çizim 48. Cemâleddin Frenkşah Hamamı Planı.....	116
Çizim 49. Tokat Pervane Hamamı Planı.....	116
Çizim 50. Yoncalı Kaplıcası Planı.....	116
Çizim 51. İlgin Kaplıcası Planı.....	116
Çizim 52. Türbe Hamamı Planı.....	117
Çizim 53. Seydişehir Seyyid Harun Veli Hamamı Planı.....	117
Çizim 54. Beyşehir Eşrefoğlu Hamamı Planı.....	117
Çizim 55. Sivrihisar Seydiler Hamamı Planı.....	118
Çizim 56. Seydişehir Seyyid Harun Veli Hamamı Planı.....	118
Çizim 57. Karaman Sekiz Çeşme Hamamı Planı.....	119
Çizim 58. Mescid-İ Nebevi Planı.....	121
Çizim 59. Akbeşim'deki Budist Tapınağı 1 Planı.....	121
Çizim 60. Ebu Şems Hanikahı Planı.....	122
Çizim 61. Zaviye-İ Meknun Planı.....	122
Çizim 62. Halef Hanikahı Planı.....	122
Çizim 63. Sünbül Baba Zaviyesi Planı.....	122
Çizim 64. Afşin Eshab-I Kehf Hanı Planı.....	124
Çizim 65. Damsa Köyü Taşkın Paşa Zaviyesi Planı.....	125
Çizim 66. Çorum Alaca Hüseyin Gazi Tekkesi Planı.....	125
Çizim 67. Malatya Arapkir'de Bulunan Zaviye Planı.....	126

Çizim 68. Şeyh Meknun Zaviyesi Planı.....	126
Çizim 69. Aksarak Melik Mahmud Gazi Zaviyesi Planı.....	127
Çizim 70. Tokat Gümüştop Zaviyesi Planı.....	127
Çizim 71. Afyon Boyalıköy Hanikahı Planı.....	127
Çizim 72. Ağzıkara Han Planı.....	130
Çizim 73. Zazadin Han Planı.....	130
Çizim 74. Sarıçakıl (Sıraçakıl) Han Planı.....	131
Çizim 75. Avanos Sarı Han Planı.....	131
Çizim 76. Hekim Hanı Planı.....	132
Çizim 77.Konya Kadın Hanı Planı.....	132
Çizim 78. Ertokuş Hanı Planı	132
Çizim 79. Deve Han Planı.....	133
Çizim 80. Eğret Han Planı.....	133
Çizim 81. Zalmanda Hanı Planı.....	133
Çizim 82. Bor Hanı Planı.....	133
Çizim 83. Kalular Han Planı.....	134
Çizim 84. Kuru Han Planı.....	134
Çizim 85. Mahperi Huand Camii Mihrabı Plan Ve Görünüş.....	150
Çizim 86. Mahperi Huand Camii Minberi Yan Aynalıǵı.....	152
Çizim 87. Mahperi Huand Camii Minber Aynalıǵından Ayrıntı.....	153
Çizim 88. Mahperi Huand Camii Minber Korkuluǵundan Ayrıntı.....	153
Çizim 89. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeıbatı Cephe.....	158
Çizim 90. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Cephe.....	160

Çizim 91. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneybatı Cephe.....	162
Çizim 92. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güney Cephe.....	164
Çizim 93. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneydoğu Cephe.....	166
Çizim 94. Mahperi Huand Hatun Türbesi Doğu Cephe.....	168
Çizim 95. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeydoğu Cephe.....	170
Çizim 96. Mahperi Huand Hatun Türbesi Saçak Altı Yazı Kuşağından Ayrıntı..	171
Çizim 97. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mihrabı Plan Ve Görünüş.....	174

Resim Listesi

Sayfa

Resim 1. Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar.....	27
Resim 2. Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Hanlar.....	70
Resim 3. Kayseri Mahperi Huand Hatun Külliyesi Hava Fotoğrafı.....	140
Resim 4. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Cephesi.....	140
Resim 5. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Portal Kitabesi.....	141
Resim 6. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Portal Ayet Kitabesi.....	141
Resim 7. Mahperi Huand Hatun Camii Doğu Portal Kitabesi.....	142
Resim 8. Mahperi Huand Hatun Camii Minare Kitabesi.....	142
Resim 9. Mahperi Huand Camii Batı Portal Kitabesinin Okunuşu.....	143
Resim 10. Mahperi Huand Camii Doğu Portal Kitabesinin Okunuşu	143
Resim 11. Mahperi Huand Hatun Camii Minberi Doğu Yan Taht Altı.....	144
Resim 12. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Yan Aynalıği.....	144
Resim 13. Mahperi Huand Hatun Camii Kuzey Cephe Ve Kuzey Portal	144
Resim 14. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Cephe Ve Batı Portal.....	145
Resim 15. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Portal	145
Resim 16. Mahperi Huand Hatun Camii Doğu Portal.....	145
Resim 17. Mahperi Huand Hatun Camii Kuzey Portal.....	146
Resim 18. Mahperi Huand Hatun Camii Güneydoğu Köşe Payandası.....	146
Resim 19. Mahperi Huand Hatun Camii Kuzey Cephe, Portalin Doğusu.....	147
Resim 20. Mahperi Haund Hatun Camii Batı Portal Ve Minareler.....	147
Resim 21. Mahperi Huand Hatun Camii Harim, Kuzeydoğuya Bakış.....	148

Resim 22. Mahperi Huand Hatun Camii Mihrap Önü Bölümü	148
Resim 23. Mahperi Huand Hatun Camii Kubbeli Merkezi Birim, Doğuya Bakış.....	149
Resim 24. Mahperi Huand Hatun Camii Mihrabı.....	150
Resim 25. Mahperi Huand Hatun Camii Minberi Doğu Yan Aynalıği.....	152
Resim 26. Mahperi Huand Hatun Camii Çatısı.....	155
Resim 27. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Ve Güneybatı Cepheler.....	156
Resim 28. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mukarnaslı Kaide.....	157
Resim 29. Mahperi Huand Hatun Türbesi Medreseye Dayanan Kuzey Cephe....	157
Resim 30. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeybatı Cephe.....	158
Resim 31. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeybatı Cephe Üst Kısmı.....	158
Resim 32. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Cephe.....	160
Resim 33. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Cephe Üst Kısım.....	160
Resim 34. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneybatı Cephe Üst Kısım.....	162
Resim 35. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güney Cephe Üst Kısım.....	164
Resim 36. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneydoğu Cephe	166
Resim 37. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneydoğu Cephe Üst Kısım.....	166
Resim 38. Mahperi Huand Hatun Türbesi Doğu Cephe Üst Kısım.....	168
Resim 39. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeydoğu Cephe.....	170
Resim 40. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeydoğu Cephe Üst Kısım.....	170
Resim 41. Mahperi Huand Hatun Türbesi Saçak Altı Süslemeleri Ve Yazısı.....	172
Resim 42. Mahperi Huand Hatun Türbesi Girişi.....	173
Resim 43. Mahperi Huand Hatun Türbesi Temsili Sandukalar.....	173
Resim 44. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mihrabı.....	174

Resim 45. Mahperi Huand Hatun Sandukası Güney Yüz Kitabesi.....	176
Resim 46. Mahperi Huand Hatun Sandukası Kuzey Yüz Kitabesi.....	176
Resim 47. Mahperi Huand Hatun Hamamı Genel Görünümü.....	177
Resim 48. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Girişi.....	177
Resim 49. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Soyunmalığından Kuzeydoğuya Bakış.....	178
Resim 50. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Soyunmalığından Güneybatıya Bakış.....	178
Resim 51. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Ilıklığı Ve Sıcaklık Mekanına Geçiş.....	178
Resim 52. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Sıcaklık Mekanı	179
Resim 53. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Sıcaklık Mekanı Kubbe Örtüsü.....	179
Resim 54. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Sıcaklık Mekanı Ve Halvet Hücresi.....	180
Resim 55. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Tuvalet Bölümü.....	180
Resim 56. Şeyh Turesan Zaviyesi Hava Fotoğrafı.....	181
Resim 57. Şeyh Turesan Zaviyesi Kitabesi.....	181
Resim 58. Şeyh Turesan Zaviyesi Vakfiyesi.....	182
Resim 59. Şeyh Turesan Zaviyesi Güney Ve Doğu Cepheler.....	182
Resim 60. Şeyh Turesan Zaviyesi Doğu Cephe.....	183
Resim 61. Şeyh Turesan Zaviyesi Giriş Kapısı.....	183
Resim 62. Şeyh Turesan Zaviyesi Güney Cephe.....	184
Resim 63. Şeyh Turesan Zaviyesi Güney Ve Batı Cepheler.....	184
Resim 64. Şeyh Turesan Zaviyesi Kuzey Ve Doğu Cepheler.....	185

Resim 65. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofası Ve Ana Eyvanı.....	185
Resim 66. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Ve Türbe Kapıları.....	186
Resim 67. Şeyh Turesan Zaviyesi Türbe (Han) Bölümü Girişi Ve Önündeki Eyvan.....	186
Resim 68. Şeyh Turesan Zaviyesi Türbe (Han) Mekanı Batıya Bakış.....	187
Resim 69. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofa Tonozu Ve Takviye Kemerleri.....	187
Resim 70. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofası Ve Merdiven Kuruluşu.....	188
Resim 71. Şeyh Turesan Zaviyesi Türbe (Han) Mekanı Tonozu Ve Takviye Kemerleri.....	188
Resim 72. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofası, Sembolik Kubbe.....	189
Resim 73. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Mekanı Mihrabı.....	189
Resim 74. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Mekanı Mihrabından Süsleme Detayı.....	190
Resim 75. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Mekanı Mihrabından Süsleme Detayı.....	190
Resim 76. Tokat-Pazar Mahperi Hatun Hanı Hava Fotoğrafı.....	191
Resim 77. Mahperi Hatun Hanı Avlu Portali Kitabesi	191
Resim 78. Mahperi Hatun Hanı Kapalı Bölüm Portal Kitabesi	191
Resim 79. Mahperi Hatun Hanı Avlusu Restorasyon Öncesi.....	192
Resim 80. Mahperi Hatun Hanı Kuzeybatı Ve Güneybatı Cepheleri.....	192
Resim 81. Mahperi Hatun Hanı Avlu Giriş Cephesi Ve Portali	193
Resim 82. Mahperi Hatun Hanı Kuzeydoğu Cephe Ve Payandaları.....	193
Resim 83. Mahperi Hatun Hanı Avlu Portali.....	194
Resim 84. Mahperi Hatun Hanı Giriş Cephesi Çeşme Kuruluşu.....	194
Resim 85. Mahperi Hatun Hanı Güneybatı Cephe Çörtenleri.....	195
Resim 86. Mahperi Hatun Hanı Avlulu Bölüm Revakları.....	195

Resim 87. Mahperi Hatun Hanı Avlulu Bölüm Kuzeydoğu Revakları.....	196
Resim 88. Mahperi Hatun Hanı Kapalı Bölüm Portali.....	196
Resim 89. Mahperi Hatun Hanı Kapalı Bölüm Güneydoğuya Bakış.....	197
Resim 90. Amasya-Ezinepazar Hanı Hava Fotoğrafı.....	198
Resim 91. Ezinepazar Hanı Onarım Kitabesi.....	198
Resim 92. Ezinepazar Hanı Doğu Giriş Cephesi.....	199
Resim 93. Ezinepazar Hanı Portali.....	199
Resim 94. Ezinepazar Hanı Kuzey Cephe.....	200
Resim 95. Ezinepazar Hanı Güney Cephe	200
Resim 96. Ezinepazar Hanı Batı Cephe.....	201
Resim 97. Ezinepazar Hanı Güney Yan Sahının Orta Sahına Açılan Kemerleri..	201
Resim 98. Ezinepazar Hanı Orta Sahından Batıya Bakış, Tonoz Ve Takviye Kemerleri.....	202
Resim 99.Ezinepazar Hanı Kuzey Yan Sahını, Sekisi Ve Ocak Nişleri	202
Resim 100. Ezinepazar Hanı Kuzey Duvarı Ocak Nişi Detayı	202
Resim 101. Ezinepazar Hanı Orta Sahın, Giriş Orta Kapısı Üstündeki Mazgal Pencere.....	203
Resim 102. Ezinepazar Hanı Sahın, Girişe Bakış	203
Resim 103. Yozgat-Saraykent Çınçınlı Sultan Hanı Hava Fotoğrafı.....	204
Resim 104. Çınçınlı Sultan Hanı Kitabesi	204
Resim 105. Çınçınlı Sultan Hanı Genel Görünümü.....	205
Resim 106. Çınçınlı Sultan Hanı Kapalı Bölümü, Doğu Cephesi	205
Resim 107. Çınçınlı Sultan Hanı Güney Cephe Ve Payanda Kalıntısı.....	206
Resim 108. Çınçınlı Sultan Hanı Avlu Bölümünden Kalıntılar.....	206

Resim 109. Çınçınlı Sultan Hanı Tonoz Örtüsünün Günümüze Gelebilmis Bölümü.....	207
Resim 110. Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hanı Hava Fotoğrafı.....	208
Resim 111. Çekereksu Hanı Duvar Kalıntıları.....	208
Resim 112. Çekereksu Hanı Avlu Bölümü Cephesinin Duvar Kalıntıları.....	209
Resim 113. Çekereksu Hanı Duvar Ve Payanda Kalıntıları.....	209
Resim 114. Çekereksu Hanı İç Mekan Duvar Kalıntıları Ve Tonoz Başlangıcı...210	
Resim 115. Çekereksu Hanı Duvar Kalıntıları	210
Resim 116. Çekereksu Hanı Avlu Bölümüne Giriş.....	211
Resim 117. Çekereksu Hanı Kapalı Bölüm Orta Sahn Duvar Detayı	211
Resim 118. Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı Hava Fotoğrafı	212
Resim 119. Tahtoba Hanı Genel Görünüm	212
Resim 120. Tahtoba Hanı Giriş Kapısı	213
Resim 121. Tahtoba Hanı Girişin Avlu Bölümünden Görünümü	213
Resim 122. Tahtoba Hanı Girişin Kuzey Ve Güneyinde Kalan Mekânlar	214
Resim 123. Tahtoba Hanı Kapalı Bölümün Duvar Kalıntıları	214
Resim 124. Tahtoba Hanı Avlu Bölümünden Görünüm.....	215
Resim 125. Tahtoba Hanı Avlu Bölümünden Görünüm.....	215
Resim 126. Tokat-Çiftlik İlçesi Çiftlik Han Genel Görünümü.....	216
Resim 127. Çiftlik Han Giriş Kapısı	216
Resim 128. Çiftlik Han İç Kısmı.....	217
Resim 129. Çiftlik Han Kemer Kalıntısı.....	217
Resim 130. Çiftlik Han Tonoz Kalıntısı.....	218
Resim 131. Kayseri Ulu Cami Minberi Batı Yan Kanatı	219

Resim 132. Lala Muslihiddin Cami Minberi Batı Yan Kanatı	219
Resim 133. Konya Alaeddin Camii Avlusu I. Kılıç Arslan Ve I. İzzeddin Keykavus Türbeleri.....	219
Resim 134. Kayseri Döner Kümbet Cephesi	220
Resim 135. Suli Paşa Türbesi Yüksek Kaidesi Ve Portal Cephesi	220
Resim 136. Nahcivan-Gülistan Türbesi Cephesi.....	220
Resim 137. Melike Adile Kümbeti Portalı	221
Resim 138. Karragan'daki İkiz Türbeler	221
Resim 139. Demavend Burcu (Şeyh Şibli) Türbesi.....	221
Resim 140. Kayseri Hasbek Türbesi	222
Resim 141. Kayseri Melike Adile Kümbeti	222
Resim 142. Ağzıkara Han Çeşmesi	222
Resim 143. Avanos Sarı Han Çeşme Eyvanı	222
Resim 144. Avanos Sarı Han Çeşme Kanalı	223
Resim 145. Alara Han Çeşmesi	223
Resim 146. Kayseri Sultan Hanı Sekisi	223
Resim 147. Çardak Han Sekisi	223
Resim 148. Zazadin Han Sekisi	224
Resim 149. Alara Han Sekisi.....	224
Resim 150. Denizli Ak Han Sekisi	224
Resim 151. Susuz Han Sekisi.....	224
Resim 152. Tercan Mama Hatun Hanı.....	224

Giriş

Bu tez çalışmasının konusunu, Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak döneminin kudretli Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın eşi Mahperi Huand Hatun'un kimliği, yaşamı ve eşinin vefatından sonra Anadolu Selçuklu tahtına çıkan oğlu Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı sırasında yaptırdığı yapılar oluşturmaktadır.

Tarih sahnesine Anadolu Selçuklularının Alanya'yı kuşatmaları üzerine kaleyi teslim etmek zorunda kalan kent hakimi Hıristiyan Kyr Vart'ın Sultan I. Alâeddin Keykubad ile evlendirilmek üzere gönderdiği kız olarak çıkan Mahperi Huand Hatun'un, eşinin sağlığında yaptırmış olduğu her hangi bir yapı bilinmemektedir. Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın sağlığında dinini muhafaza ettiği bizzat oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından belirtilen Mahperi Huand Hatun'un eşinin vefatının hemen ardından Müslümanlığa geçtiği kabul edilmektedir. Yaptırdığı yapıların ilki 1238 tarihinde Kayseri'de kendi adıyla anılan camidir. Bu inşaat sırasında caminin yakınındaki hamama kadınlar için ikinci bir hamam yapısı eklettiği, tarihi kesin olarak bilinmeyen bir tarihte de caminin kuzeybatı iç köşesine kendi türbesini yaptırdığı genel kabul görmektedir. Kayseri İncesu İlçesi'nde Şeyh Turesan adına bir zaviye yaptıran Mahperi Huand Hatun'un diğer yapılarını, Tokat, Yozgat, Amasya kent sınırları içinde bulunan kuzey-güney kervan yolu üzerinde yer alan yedi han yapısı oluşturur.

Kayseri Suru dışına Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırdığı genel kabul gören bir medrese ve hamam yapısına organik olarak eklenen Kayseri Huand Hatun Camii, Kadınlar Hamamı ve Türbesi, ismini son banisinden alan Kayseri Huand Hatun Külliyesi'nin oluşmasını sağlamıştır. Mahperi Huand Hatun'un özellikle Kayseri'de yaptırdığı Huand Hatun Camii, Kadınlar Hamamı ve Türbesi'nin mimari özellikleri, Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın kendi siyasi ve politik anlayışına uygun olarak devlet adamlarını da bani olarak işin içine dahil ederek Konya Suru'nun inşası nedeniyle kullandığı devlete ait bir yapı organizasyonunun, bu yapıların inşasında da etkin olduğunu göstermektedir. Esasen II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kısa süren hükümdarlığı sırasında yaptırdığı yapılarda da izleri görülen devlet teşkilatı olmasaydı, I. Alâeddin Keykubad'ın vefatının hemen ardından yaptırdığı medreseye dayandırılmak ve hamamın bir bölümünün yıkılarak, yıkılan bölümün kapladığı alan üzerine oturtulmak suretiyle Kayseri Huand Camii'nin, bu denli organik ve geometrik bir düzen içinde inşa

edilmiş olması mümkün olamazdı. Sultan I.Alâeddin Keykubad'ın ölümünün ardından sürdürdüğü imar faaliyetleri içinde büyük ölçekli olanları Kayseri Huand Hatun Külliyesi içerisinde yer alırlar. Diğer yapıları daha mütevazi ölçülerdedir.

Anadolu Selçuklularının 1243 Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesine rağmen Sultan I.Alaeddin Keykubad devrinin güçlü ivmesiyle büyük ölçekli yapıların inşasına bir müddet daha devam edilmişse de özellikle Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatından sonra başlayan ve uzun süren taht kavgalarının yanı sıra giderek ağırlaşan Moğol hakimiyeti büyük ölçekli inşa faaliyetlerinin durmasına neden olmuştur. Başlangıçta şehzadeler arasında taraf tutan Moğollar, daha sonra atama yoluyla şehzadeleri sultanlığa getirmiş, beğenmediklerini azletmek ya da öldürmek suretiyle devlet yönetimini doğrudan ellerine geçirmiş, saldıkları vergilerle devleti ve halkı fakir düşürmüş, sonuçta devletin tüm kurumlarıyla çökmesine neden olmuşlardır. Bu dönemde devlet işleri güçlü vezirler eliyle görülmüş, imar faaliyetlerinde vezirlerin baniliği artmıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı sırasında inşa faaliyetlerine başlayan Mahperi Huand Hatun'un, oğlunun saltanatı sırasında inşa ettirdiği yapılarla oğlunun ölümünün ardından devletin kargaşa içine düştüğü dönemde inşa ettirdiği kabul edilen yapıları arasında, mimari özellikleri ve maliyetleri açısından devletin durumuna paralel olarak gelişen farklılıklar bulunmaktadır.

Mahperi Huand Hatun'un yaşam süresiyle sınırlı olan bu tez çalışmasının iki temel konusundan birini Mahperi Huand Hatun ve döneminin tarihi olayları, diğerini kitabelerinin kesin olarak Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığını gösterdiği yapılarla kitablesiz oldukları halde kendisine bağlanan yapılar teşkil etmektedir. Kitabe, mimari tasarım, plan, kuruluş, malzeme, teknik ve süslemelerinin irdelenmek, benzer işlevli yapılarla karşılaştırmak suretiyle Ortaçağ Anadolu Türk mimarisindeki yerlerinin tespitine çalışılan bu mimari eserlerden tarihsiz olanları, çok kuvvetli bir olasılıkla oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanat dönemiyle sınırlı 1237-1246 yılları arasında, daha zayıf bir olasılıkla Mahperi Huand Hatun'un inşa faaliyetlerine başladığı 1238 tarihi ile adının tarihi kaynaklarda en son geçtiği 1254 tarihi arasındaki en çok on altı yıllık süreçte inşa edilmiş olmalıdır.

Arşiv ve arazi çalışmalarının birlikte yürütüldüğü bu çalışma, Anadolu Selçuklu tarihini özellikle, I. Alâeddin Keykubad ve Moğolların Anadolu Selçuklular üzerinde hakimiyet

kurdukları dönemleri konu alan birinci el özgün dönem kaynakları, bu dönemi konu alan tarih çalışmaları, kentlere odaklanan ve konuyla ilgili dönem mimarisini ele alan yayınlar, Mahperi Huand Hatun'un yapılarını tanıtan monografik yayınlar, Anadolu Selçuklu dönemi mimari sanatını konu alan genel yayınlar ve ilgili tezlerden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

Birinci el kaynaklarından Sultan I.Alaeddin Keykubad dönemi tarihçisi İbn-i Bibi'nin çevirisini M.N. Gencosman'ın yaptığı *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi* adıyla yayınlanan eseri ile Anadolu Selçukluların 1192-1280 yılları arasındaki tarihine yer verdiği, özellikle Sultan I. Alaeddin Keykubad dönemi olaylarına ve Alanya'nın fethine geniş yer ayırdığı Prof. Dr. Mürsel Öztürk'ün çevirerek ve yayına hazırladığı *El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçuknâme) I-II* adıyla iki cilt halinde yayınlanan eseri ve R. Yinanç ve Ö.Özkan tarafından çevirisi yapılarak *Selçuknâme* adıyla yayına hazırlanan eseri tez çalışması kapsamında en çok başvuru alan yayınların başında yer almışlardır. Yazarı bilinmediği için *Anonim Selçuknâme* olarak tanınan eserin, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, adıyla F.N. Uzluk'un çevirisi ile tıpkı basımını birlikte yayınlanmış nüshası ile Aksaraylı Kerimüddin Mahmud'un, M.Nuri Gencosman ve F.N. Uzluk tarafından *Selçukî Devletleri Tarihi* adıyla çevirilen *Müsâmeretü'l Ahbâr ve Müsâyeretü'l Ahyâr* adlı Moğolların Anadolu Selçukluları üzerindeki hakimiyet kurdukları devrin olaylarına yer veren eseri, bu çalışma kapsamında yararlanılan birinci el kaynaklarının diğer ikisidir.

Birinci el kaynaklarından Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Tercümeleer, No:68'de bulunan, Kilikya Ermeni Kralı Hetum'un kardeşi Simbat'ın Ermeni Krallığı'nın 1275-1334 yılları arasındaki tarihine yer verdiği, H.D. Andreasyon tarafından *Başkumandan Simbat Vakâyinâmesi (951-1334)* adıyla tercüme edilmiş eseri ile Moğol ordugahına giderken 1246-1247 tarihlerinde Anadolu'dan geçen Dominiken rahip Simont de Saint Quentin'in, I.Alaeddin Keykubad'ın ölümü, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışı ile ilgili olarak dönem olaylarını aktardığı *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu* adlı eserinin karanlıkta kalmış bazı tarihi olayların aydınlatılmasında önemli katkıları olmuştur.

Birinci el kaynaklarının dışında, Osman Turan'ın Malazgirt Zaferi'nin kahramanı Büyük Selçuklu Sultanı Alp Aslan'dan başlatarak, Erken dönem Türk Beylikleri ve

Anadolu Selçuklu Devleti tarihine, Moğolların Anadolu Selçuklular üzerinde hakimiyet kurdukları döneme, Anadolu Selçuklularının saltanat mücadelelerine, Moğollarla yapılan savaflara ve devletin yıkılıflına yer vererek Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadar Anadolu Türk tarihini kronolojik olarak ele aldığı *Selçuklular Zamanında Türkiye* isimli eserinden büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Halil Edhem'in, *Kayseriye Şehri, Mebani-i İslâmiyye ve Kitabeleri* adlı eseri, Albert Gabriel'in, *Anadolu'da Türk anıtları Kayseri*, adlı Kayseri tarihine ve yapılarına yer veren eseri, Mehmet Çayırdag'ın *Kayseri Tarihi Araştırmaları* adlı, Kayseri'deki Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapılarına, Huand Hatun Külliyesi'ne yer veren kitabı, Osman Eravşar'ın *Ortaçağ'da Kayseri kent dokusunun gelişimi* adlı yayımlanmamış doktora tezi, tarafımızdan bu çalışma kapsamında yararlanılan Kayseri kentine ve kent yapı ilişkilerine yer veren önemli yayınlardır.

Aynur Durukan'ın Mahperi Hatun'un tanıtılmasından sonra, yer ve inşa tarihlerini belirterek Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı yapıların mimari özelliklerinden kısaca bahsettikten sonra diğer kadın baniler ve yapılarını tanıttığı *Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler* adlı makalesi Anadolu Selçukluların kadın banilerini ve yaptırdıkları yapıları topluca tanıtan tarafımızdan yararlanılan çok önemli bir çalışmadır. Mahmut Akok'un, Kayseri Huand Hatun Külliyesi'ni dolayısıyla Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı Huand Hatun Camii, Kadınlar Hamamı ve Türbesi'ni konu alan, restitüsyon çizimler ve fotoğraflar eşliğinde külliye ait yapıların mimari olarak irdelendiği *Kayseri'de Hunad Mimari Külliyesinin Rölevesi* adlı makalesi ile Haluk Karamağaralı'nın Mahperi Huand Hatun'un Kayseri'de yaptırmış olduğu söz konusu külliye dahil yapılarının ayrıntılı bir biçimde çizim ve fotoğraflar eşliğinde tanıtıldığı, inşa kitabesi olmayan yapıların tarihlendirilmesine çalışıldığı ve bazı restitüsyon önerilerinde bulunduğu *Kayseri'deki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzumesi'nin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülâhazalar* adlı makalesi tez konusuyla doğrudan ilgili çok önemli monografik çalışmalar olarak en çok başvurulmuş monografik kaynakların başında yer almışlardır.

Kurt Erdmann ve Hanna Erdmann'ın *Das Anatolische karavansaray des 13. Jahrhunderts II-III* adlı, Anadolu Selçuklu hanlarının büyük çoğunluğunu konu alan, çizim ve fotoğraflarla desteklemek suretiyle hanlar üzerine yaptıkları mimari

araştırmaları içeren yeri doldurulamaz eseri, F. Akozan'ın *Türk hanları ve kervansarayları* adlı eseri, Osman Turan'ın "Selçuk kervansarayları" adlı makalesi, Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından Hakkı Acun'un nın editörlüğünde *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları* adıyla yayınlanan Anadolu Selçuklu hanlarını mimari olarak irdeleyerek çizim ve fotoğraflar eşiliğinde tanıtan kitap, Canan Parla'nın editörlüğünde T.C. Anadolu Üniversitesi ve Açıköğretim Fakùltesi Yayını olarak basılan Türkiye'nin Kùltürel Mirası-II adlı ders kitabının R. Hüseyin Ünal tarafından yazılmış *Türkiye'de Kervanyolları ve Kervansaraylar* adlı çok kapsamlı bölümü, Orhan Cezmi Tuncer'in *Anadolu Kümbetleri I* ve Hakkı Önkal'ın *Anadolu Selçuklu Türbeleri* adlı Selçuklu türbelerini mimari olarak çizim ve fotoğraflar eşliğinde inceleyen eserleri, Yılmaz Önge'nin *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları* adlı hamam mimarisini çizim ve fotoğraflar eşliğinde inceleyen kitabı, özellikle tezin han, türbe hamam yapılarıyla ilgili bölümlerinde; Canan Parla'nın *I.Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik* adlı Mahperi Huand Hatun'un henüz yapı yaptırmaya başlamadığı eşinin hükümdarlığı sırasında Anadolu'da inşa edilmiş yapıları mimari olarak irdeleyen doktora tezi ile *Alâeddin Keykubad Dönemi Işığında Anadolu Selçuklu Devletinde Yapı Organizasyonu* adlı dönemin inşa faaliyetlerinde devletin aldığı rolü açıklayan makalesi ile Semra Ögel'in Anadolu Selçuklu mimarisinin taş süslemelerini, süsleme türlerine göre konu alan ve karşılaştırmalı değerlendirmelerde bulunduğu *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı* adlı kitabı tez çalışmaları sırasında çok sık başvuru alan kaynaklar arasında yer almışlardır.

Tez çalışmasının konusunu teşkil eden yapılar için gerçekleştirilen arazi çalışmaları ise, Vakıflar Genel Müdürlüğu'nden elde edilen onarım bilgileri de dikkate alınmak suretiyle tüm yapıların yerinde incelenmesi, fotoğraflarının çekilmesi, Kayseri Huand Hatun Camii ile çok az tanınan Kayseri İncesu İlçesi Şeyh Turesan Zaviyesi'nin ayrıca plan ölçeğinde rölövelerinin alınması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığı kabul gören ikisi kitabeli, beşi kitablesiz yedi handan sağlam ve ayakta olan Tokat-Pazar Mahperi Huand Hatun Hanı ile Amasya Ezinepazar Hanı'nda fotoğrafları çekilmek ve mevcut planları üzerinden incelemelerde bulunulmuş, harap haldeki dört handan Yozgat-Saraykent ınınlı Sultan Hanı, Yozgat-Örencik Köyü ekereksu Hanı, Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı ve Tokat-iftlik İlçesi iftlik (Çamlıbel) Hanı yerinde incelenerek mevcut durumları fotoğranmıştır.

Günümüze harabe halinde olsa da gelemeyen tek han yapısını oluşturan Tokat-İbibe Han için arazi çalışması yapılamamıştır.

Mahperi Huand Hatun ve Yaşadığı Dönemin Anadolu Selçuklu Tarihi ve Mimari Ortamı adı altında toplanan tezin birinci bölümünde, Mahperi Huand Hatun'un Kimliği ve Hayatı, Mahperi Huand Hatun'un eşi I.Alâeddin Keykubad ve oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Anadolu Selçuklu Tarihi ve Mimari Ortamı ele alınmış; *Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar* adı altında toplanan tezin ikinci bölümünde, Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı kesin olarak bilinen ve kendisine bağlanan yapılar çizim ve fotoğraflar eşliğinde mimari tasvirleri yapılmak suretiyle katologlanmış, yerinde açıklayıcı olabilmeleri için yapıların planları ile bazı çizim ve fotoğraflarına metin içinde küçük ölçekli olarak yer verilmiş olmakla birlikte genelde çizim ve fotoğraflar tezin sonunda toplanmış; *Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapıların Anadolu Selçuklu ve Türk Mimari Sanatı İçindeki Yeri* başlığı altında toplanan tezin üçüncü bölümünde yapıların karşılaştırmalı değerlendirilmeleri yapılarak tez sonuçlandırılmıştır.

Birinci Bölüm

Mahperi Huand Hatun ve Yaşadığı Dönemin Anadolu Selçuklu Tarihi ve Mimari Ortamı

1.Mahperi Huand Hatun'un Kimliği ve Hayatı

Mahperi Huand Hatun, günümüzde Alanya, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Alâiye, Bizans devrinde Kalonoros, adıyla anılan kaleyi Anadolu Selçuklu Sultanı I.Alâeddin Keykubad (1220-1237)'a teslim etmek zorunda kalan kent hakimi Hıristiyan Kyr Vart'ın¹ Sultan'ın haremine katılmak üzere gönderdiği kız olarak (İbni Bibi 1996-I: 265-266) tarih sahnesine çıkar.

İbni Bibi, Selçuklu askerlerinin kış mevsiminde sardıkları kalenin etrafında iki ay süresince yılgınlık göstermeden savaştıklarını, daha fazla dayanamayacağını anlayan kale hakimi Kyr Vart'ın, Anadolu Selçuklu ordu komutanı Mübarizeddin Ertokuş'a bir mektupla birlikte gönderdiği elçisi kanalıyla bir anlaşma ve sözleşme yapılması halinde kalenin Sultan'a bırakılacağını bildirdiğini, I. Alâeddin Keykubad'ın da bu teklifi kabul ettiğini belirtir (İbni Bibi 1996-I: 261-263). Bundan sonra Kyr Vart, Sultan'a ikinci bir mektup göndermiş, Sultan'ın bu mektuba “*Bu adam iyi yetişmiş, bilgili ve akıllı biridir. Onun isteklerini yerine getirmek gerekir. Eğer onun sadakat niyetinin bağlarını akrabalık yoluyla güçlendirme isteğimizi en kısa zamanda ona duyurursak, o zaman onun bize olan güveni daha da artar, bizim merhametlik denizimizden dostluk şerbeti içer*” biçiminde cevap vermiş, Sultan'ın bu düşünce ve isteklerini öğrenen Kyr Vart, daha önce satın aldığı edepli ve namuslu kadınlarından seçkin birini haremine katılmak üzere Sultan'a göndermiş, Sultan da Kyr Vart'a Konya Akşehir'in emirlik menşuru ile her biri bir şehir gelirine sahip tanınmış bir kaç köyün mülkiyetini verdiğini belirten ikta ve temlik menşuru göndererek izdivaç işini tamamlamıştır (İbni Bibi 1996-I: 265-266). Dönemin Ermeni komutan ve tarihçisi Simbat'a² göre, Kyr Vart, Bizans tekfuru Ermeni

¹ Turan 1971, s.335'de, 1204 yılında İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinin ardından Bizans İmparatorluğu'nun büyük bir sarsıntı içine düştüğü, yerel hakimlerin türediği ve imparatorluğun bir çok yerinde olduğu gibi Alâiye (Kalonoros) Kalesi'nin de Kyr Vart adlı bir yerel hakim tarafından sahiplenildiği, dip not 17'de Kyr Vart'ın, Rumca efendi anlamındaki Kyr (Kyros) lakabının onun Bizanslı olduğunu gösterdiği belirtmektedir.

² Simbat, Kral I.Leon'un ölümünden sonra devlet naibi olan Büyük Baron Konstantin'in oğlu, Kral Hetum'un kardeşidir. Büyük Baron Konstantin tarafından konstabl (başkomutanlık) mevkiine getirmiş 1275 yılına kadar bu mevkide kalmıştır. Yazdığı vekayinamede Kilikya Ermeni Krallığı'nın 1334 senesine kadar olan tarihinin başlıca olaylarına yer vermiş, velkayinamesinin 951-1152 tarihine kadar

asıllı Rupenid'in soyundan Adom'un torunu, Mahperi Huand Hatun da onun kızıdır (Simbat, 1946: 80; Llyod ve Rıce, 1989: 4). Aziz b.Erdeşir-i Esterâbâdî, Kadı Burhaneddin Ahmed adına 800/1397-1398 yılında yazdığı Frasça Bezm u Rezm adlı eserde Mahperi Huand Hatun'un Rum asıllı güzel ve soylu bir kadın olduğu belirtmektedir (Aziz b.Erdeşir-i Esterâbâdî, 2014:55)

Alâiye'nin Anadolu Selçuklulara geçtiği, dolayısıyla Sultan I.Alâeddin Keykubad'ın Mahperi Huand Hatun ile evlendiği tarih kesin olarak bilinmediği gibi Mahperi Huand Hatun'un asıl adı da bilinmemektedir. Osman Turan, Sultan'ın Konya surlarını yaptırdıktan sonra Kayseri'ye geçerek yaz aylarını bu şehirde geçirmesine ve ardından sefere çıkışına dayanarak Alâiye Kalesi'nin³ 618/1221 yılında alındığını ileri sürmekte (Turan, 1971: 337), Konya surları Anonim Selçuknâme'ye göre 618/1221-1222 yılında tamamlandığından (Uzluk 1952: 29) Mahperi Huand Hatun'un, Sultan I.Alâeddin Keykubad ile 618/1221-1222 yılında evlendiği anlaşılmaktadır. I.Alâeddin Keykubad, siyasi nedenlerle yaptığı bu ilk evliliğinden yaklaşık beş altı yıl sonra, Eyyübilerle ilişkileri güçlendirmek amacıyla talip olduğu Melik Adil'in kızı, Melik Eşref'in kız kardeşi Melike Adiliye ile 624/1226-1227 yılında Malatya'da yapılan bir düğünle evlenmek suretiyle ikinci siyasi evliliğini gerçekleştirmiştir (Turan, 1971: 331, 349-351). Mahperi Huand Hatun'un Sultan'ın ikinci evliliğinden nasıl etkilendiği ve bu evliliğe nasıl baktığını bildiren bir kaynak yoktur.

I.Alâeddin Keykubad, Melike Adiliye ile evlenmesinden bir kaç yıl sonra, Ahlat'a saldırıp etrafı yağmalayan Celaleddin Harzemşah'ı, akrabalık ilişkisi kurduğu Melik Eşref'le birlikte 1230 yılı Ağustos ayında Yassıçemen'de yenmiş, Celaleddin Harzemşah'ın yenildiğini duyan Moğollar, onu takip ederek Diyarbakır ve çevresine saldırmış, Erzen ve Silvan'ı yağmalamış, 1232 yılında çok sayıda esir alarak ve hayvan toplayarak Anadolu içlerine, Sivas yakınlarındaki İsfehani Kervansarayı'na kadar sokulabilmişlerdir (Uyumaz, 2003: 60-73). Geçtikleri yerleri yakıp yıkmak, büyük halk kitlelerini yerlerinden sökmek suretiyle Orta Asya ve İran bölgesinde büyük felaketlere neden olarak batıya doğru ilerleyen Moğolların 1220 yılında başlattıkları bu acımasız

olan ilk bölümünde Urfalı Mateos ile onun müzeyyili olan Papaz Grigor'un yazılarını bazı ufak farklılıklarla özetlemiştir. 1152 yılından sonraki olayları anlattığı bölümü kendisi kaleme almış, vekayinamesini ölümünden iki yıl öncesine 1275 tarihine kadar getirebilmiştir.

³ Uyumaz 2003, s.23'de; Alanya'nın alınışının kaynaklarda birbirine yakın ancak, farklı tarihlerde gösterildiğini, Anonim Selçukname'de ve Osman Turan'ın yayınladığı eski bir takvimde bu tarihin 618/1221-1222, Niğdeli Kadı Ahmed'de 619/1222-1223, Ebu'l-Ferc'de 620/1223 olarak verildiğini belirtmektedir.

ilerleyişi, hükümdarlığının ilk günlerinden başlayarak yakından takip eden ve önemli kentleri surla çevreleterek tedbirler almaya çalışan Sultan I. Alâeddin Keykubad, Kemaleddin Kamyar komutasında Sivas'a bir ordu göndermiş, Selçuklu ordusu da Moğolların geri dönmesinden sonra onları Anadolu'ya yönlendiren Gürcüler üzerine yürüyerek çok sayıda kale ele geçirmiştir (Uyumaz, 2003: 67-68). Bu olay üzerine Sultan'dan af dileyen ve kendisiyle akraba olabilmek için kızını Sultan'ın, Mahperi Hatun'dan doğan oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlendirmek isteğinde bulunan Gürcü Kraliçe'si Rosudan'ın affını ve isteğini siyasetine uygun bularak kabul eden (İbni Bibi, 1996: 37; Uyumaz, 2003: 68), I.Alâeddin Keykubad daha sonra Diyarbakır seferi için 1236 yılında Meşhed Ovası'nda topladığı ordusunun hazırlıklarıyla meşgulken ordugâha gelerek kendisini Moğolların tabiliğine davet eden, Moğol Hanı Ögedey'in gönderdiği elçiye olumlu cevap vermek durumunda kalmıştır (Uyumaz, 2003: 92). 1237 baharında babasının adını verdiği Mahperi Hunad Hatun'dan doğan büyük oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Erzincan Vilayeti'ne melik tayin etmiş, Melike Adiliye Hatun'dan doğan henüz bir yaşındaki küçük oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ı bütün emirlerine biat ettirerek veliahd ilan etmiş (Turan, 1971: 357), ordunun son hazırlıkları yapılırken düzenlediği büyük törende yediği kuş etinden rahatsızlanarak geçtiği Kayseri Keykubadiye Sarayı'nda 1 Haziran 1237 Pazartesi günü vefat etmiştir (Turan, 1971: 389). Anonim Selçuknâme'ye göre, ahlaksız emirlerle anlaşarak babasını zehirleten II. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir (Uzluk, 1952: 31). II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in kendisi dururken bebek yaştaki İzzeddin Kılıçarslan'ın veliahd ilan edilmesini pek hoş karşılamayacağı kabul edilebilirse de kendisinin babasını zehirlediğini kaydeden başka bir kaynak bulunmamaktadır. İbni Bibi'ye göre, babasının ölmek üzere olduğunu öğrenen II. Gıyaseddin Keyhüsrev, hiç vakit geçirmeden devletin ileri gelenleri ve emirlerini kendisine taraf olmaya davet etmiş ve bu davetine olumlu cevap almıştır (İbni Bibi, 1996: 19-20). Moğol ordugâhına giderken 1246-1247 yıllarında Anadolu'dan geçen Dominiken rahip Simont de Saint Quentin'e göre, Alaeddin Keykubad'ın büyük emirlerinden Sadeddin Köpek, "*benimle gel seni hemen sultan yapacağım*" diyerek II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Kayseri'ye gitmek için yola çıkmış ve yolda rastladıkları Keykubadiye'ye gitmekte olan Frankların⁴ yardımıyla, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın

⁴ Şerafettin Turan, 1990: 95'de; Anadolu Selçuklu ordusunda, ücretli askerlerden oluşan bir birliğin bulunduğunu, Frank ve Latinlerden oluşan bu birliğin çoğunluğunu İtalyanların teşkil ettiğini belirtmektedir; Quentin 2006: 52'de Sadeddin Köpek'in Franklara "*işte efendimiz ve sultanınız*

ölürken iki meşru oğlu olmasına rağmen, gerçek mirasçısıymış gibi kılıcını verdiği gayrimeşru oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i başa getirmiştir (Quentin, 2006: 52).

Mahperi Huand Hatun'un bütün bu olup bitenlerden ne denli haberdar olduğu ve olup bitenlerde herhangi bir rolünün olup olmadığı bilinmemektedir.

1240 yılında patlak veren ve çok kanlı bir biçimde bastırılan Babai isyanının ardından 1241 yılında Erzurum'u kuşatarak kenti tahrip eden Moğol ordu komutanı Baycu Noyan'ın Anadolu'ya yönelik Moğol akınlarının önünü açması (Sevim ve Merçil 1995:471), Anadolu Selçuklu Devleti'nin akıbetini belirlediği kadar II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve annesi Mahperi Huand Hatun'un da akıbetini belirlemiştir. Moğolların Erzurum'u tahrip etmelerinin ardından 1243 yılında Köseadağ Ovası'nda toplanan Anadolu Selçuklu ordusundan Moğolların üzerine gönderilen öncü kuvvetlerin yenilmesi ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in savaş meydanından kaçması, Selçuklu ordusunun savaşmaksızın dağılmasına neden olmuş, bu olaydan sonra doğrudan Sivas'a yönelen Moğollar, kenti üç gün boyunca yağmalayarak hazinesine el koymuş, daha sonra işgal ettikleri Kayseri ve Erzincan'ı büyük ölçüde tahrip ederek yıkım ve kıyımlarda bulunmuşlardır (Sevim ve Merçil 1995:472). Olup bitenler, Kayseri ve Malatya gibi büyük kentlerle bölgenin diğer kesimlerinde yaşayan varlıklı kesimin evlerini terkederek Kozan (Sis) üzerinden Halep'e gitmeye başlamalarına neden olmuş (İbni Bibi, 2007: 182; Sevim ve Merçil 1995:472), İbni Bibi'ye göre, diğer pek çok kişi gibi Halep'e gitmek için yola çıkan Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kızı ve annesi Mahperi Huand Hatun, Kozan'a (Sis) vardıklarında Ermeniler tarafından alıkonularak Moğollara teslim edilmişlerdir (İbni Bibi, 1996-II:79; İbni Bibi, 2007:179). Simbat, Moğolların Selçuklu ülkesine akın ettiği bu günlerde Mahperi Huand Hatun'un Sultan'ın kızıyla (Selçuki Hatun olmalı) birlikte Kilikya'ya iltica ettiğini, Moğolların Ermeni Kralı Hetum'dan mültecilerin iadesini isteyince kendi topraklarına saldırılmasından korkan Ermenilerin, Mahperi Huand Hatun ve yanındakileri Moğollara teslim ettiklerini bildirmektedir (Simbat, 1946: 86). Edhem ve Çayırdag, Mahperi Huand Hatun'un yanında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi Gürcü Hatun ile kızının da

Gıyaseddin, onu alın ve evine götürün" dediği, Frankların onu divana yani sultanın ikametine götürüp yerleştirdikleri, Gıyaseddin'in sultanın makamına geldiğini işiten emirlerin önünde eğilmek ve ayağını öpmek için geldiklerini, emirlerin annesi ve erkek kardeşleriyle birleşerek meşru varis olmadığı için kendisini öldürmelerinden korkan Gıyaseddin Keyhüsrev'e Sadeddin Köpek'in "sakin ol, öyle bir şey yapacağım ki onlardan korkmana gerek kalmayacak" dediği, daha sonra da kardeşlerinin anneleriyle birlikte ölmelerini sağladığı anlatılmaktadır.

bulduğunu (Edhem, 1982: 95; Çayırdağ, 2001: 87), Gökhan, biraz farklı olarak Sultan ailesinin Halep'e gitmek üzere Konya'dan yola çıktığını, Mahperi Huand Hatun'un yanında Sultan'ın eşi Gaziye Hatun'un bulunduğunu, Ermeni topraklarına ulaştıklarında Kral Hetum'un Moğollara haberci göndererek isterlerse Sultan'ın ailesini kendilerine teslim edeceklerini bildirdiğini, sonuçta Moğollara teslim edilen Mahperi Huand Hatun ile Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşinin akıbetinin bilinmediğini belirtmektedir.⁵ Simbat, annesi ve kızının Moğollara teslim edilmesine çok öfkelenen II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in süvari kuvvetlerinin başında Babaron Dağı'na (Mersin'in 40 km güneyinde Çandır/Barbaron Kalesi'nin bulunduğu yer) girdiğini ve ovaya inerek her tarafı yakıtığını belirtmektedir (Simbat, 1946: 86).

Anadolu Selçuklu devlet adamlarının Moğol ordu komutanı Baycu Noyan ile barış anlaşması yaptıktan sonra bu anlaşmayı Moğol Hakanı Batu Han'a onaylatmalarından (642/1244-1245) ve ortalığın biraz durulmasından sonra Anadolu Selçuklu ordusu 644/1246-1247 yılında Moğolların izniyle Kilikya Ermenilerine karşı harekâta geçerek Tarsus'u kuşatmışsa da Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in aniden fenalaşarak ölmesi üzerine kuşatma kaldırılmıştır (Sevim ve Merçil 1995:473). İbni Bibi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölüm tarihini vermez buna karşın Anonim Selçuknâme, Sultan'ın Tarsus kuşatması sırasında sıtma ya da tifoya yakalanarak Konya'ya gittiğini, 643 yılı Recep ortası/1245 yılı Kasım ortasında öldüğünü ve Konya'daki Sultanlar (II. Kılıç Arslan) Türbesi'ne gömüldüğünü bildirir (Uzluk, 1952: 33). Tarsus kuşatması (644/1246-1247), Halil Edhem'in sikkelere dayanarak ölüm tarihi olarak ileri sürdüğü 644/1246 (Edhem, 1982:109) ve hatalı yıl hariç tutularak Anonim Selçuknâmenin verdiği Recep ortası ibaresi örtüştürülürse II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1246 yılı Kasım ortasında ölmüş olduğu kabul olunabilir.

Eşi I. Alâeddin Keykubad ve oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hükümdarlıkları sırasında yaşananlara başından sonuna kadar tanıklık eden Mahperi Huand Hatun'un, lahdinde bulunan tarihsiz kitabede⁶ bir çok sıfatla birlikte eş-şehide olarak anılması, pek çok soru doğursa da Halil Edhem, Mısır'da eş-şehid kelimesinin yalnız sultanlar için kullanıldığına, Mahperi Huand Hatun'un lahit kitabesinde de Mısır geleneğinde

⁵ Gökhan, 2012, s.100'de ayrıca, Mahperi Huand Hatun'un türbesinde bulunan tarihsiz sanduka kitabesinde şehide olarak anıldığını belirtilmekte ve buradan yola çıkarak Moğollar tarafından öldürülmüş olacağına hükmetmektedir.

⁶ Bknz Mahperi Huand Hatun sanduka kitabesi, s.47

lakapların bulunduğuna dikkat çekerek bir hanım için kullanılması gereken *el-merhume* kelimesinin yerine *eş-şehide* kelimesinin kesin şehit olunmuş veya öldürülmüş anlamında değil, merhum anlamında anlaşılması gerektiğini belirtmektedir (Edhem, 1982:93).

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad adlarındaki küçük yaştaki üç oğlundan sağlığında veliahd seçtiği Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Gürcü Hatun'dan doğma en küçük oğlu II. Alâeddin Keykubad'ın (Aksaraylı, 1943: 133) yerine en büyük oğlu II. İzzeddin Keykavus tahta çıkarılmıştır (Sevim ve Merçil 1995: 475). Moğol hükümdarı Güyük Han, tahta çıkış törenleri için Sultan II. İzzeddin Keykavus'u Moğolistan'a davet edince yeni Sultan'ın Moğolistan'a gönderilmesi sakıncalı bulunarak yerine kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan Moğolistan'a gönderilince bu duruma içerleyen ve çok kızan Güyük Han'ın, IV. Rukneddin Kılıç Arslan'ı Anadolu Selçuklu Sultanı olarak atayarak (Sevim ve Merçil 1995: 475-476) Anadolu Selçuklu Devleti'ni büyük bir siyasi kriz içine sokmuştur. Kardeşler arasında başlayan düşmanlık 1249 yılında iki kardeşin savaşmasına ve taht kavgalarının alevlenmesine neden olmuş, savaşı IV. Rukneddin Kılıç Arslan'ın kaybedip II. İzzeddin Keykavus'un kazanması durumu daha da güçleştirmiş, sorunun çözümü için Celaleddin Karatay'ın vezirliğe getirilmesi ve üç kardeşin aynı anda tahta çıkarılmasından başka bir yol bulunamamıştır. (Sevim ve Merçil 1995: 476). Moğollar, bu durumda da II. İzzeddin Keykavus'u Moğolistan'a çağırmakta ısrarcı olunca, mecburen Kayseri'den Moğolistan'a hareket eden II. İzzeddin Keykavus, bu sırada Celaleddin Karatay'ın (öl.1254) ölmesi üzerine⁷ Konya'ya geri dönmüş ve yerine en küçük kardeşi Sultan II. Alaeddin Keykubad'ı Moğolistan'a göndermişse de bu defa da en küçük kardeşinin Moğolistan'dan tek başına Sultan olarak döneceği korkusuna kapılarak Sultan II. Alaeddin Keykubad'ı Erzurum'a ulaştığında, 1254 yılında öldürtmüştür (Sevim ve Merçil 1995:476).

İbni Bibi, II. Alâeddin Keykubad'la birlikte Moğolistan'a gitmek üzere yola çıkan ekipte Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesinin dolayısıyla Mahperi Huand Hatun'un da bulunduğunu (İbni Bibi, 1996-II: 136; İbni Bibi, 2007: 205), bu heyetin II. Alaeddin Keykubad'a taraf olarak vardıkları her yerde onun saltanatın gerçek sahibi olduğunu anlattıklarını belirtmektedir (İbni Bibi, 1996-II: 136; Aksaraylı, 1952: 134).

⁷ Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, 1943, s.134'de, Celaleddin Karatay'ın ölüm tarihini 656/1258 olarak vermektedir.

İbni Bibi'den edinilen bu bilgiler II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan'a gönderildiği 1254 yılında Mahperi Huand Hatun'un hayatta olduğunu, üç torunu arasındaki taht mücadelesine taraf ve tanık olduğunu göstermektedir.

Tarihi kayıtlarda 1254 tarihinden sonra bir daha adına rastlanmayan Mahperi Huand Hatun'un ölüm tarihi bilinmemekte, adına yapılan türbesi de tarih vermemektedir. Kayseri İncesu İlçesi'nde yaptırdığı Şeyh Turesan Zaviyesi'ne ait 1489 yılında kopye edildiği anlaşılan tarihsiz vakfiyesinde Niğde Livası ve Ürgüb Kazası'nda ikamet ettiği belirtildiğinden, 1254 yılı sonrasında Selçuklu Sarayı'ndan uzaklaştığı ya da uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır (Bknz. Şeyh Turesan Zaviyesi Vakfiyesi, s.62-64).

1221-1222 yılında I. Alâeddin Keykubad ile evlenen Mahperi Huand Hatun, bu tarihten 16 yıl sonra 1237 yılında eşini kaybetmiştir. Çok kabaca bir hespla ile evlendiğinde yaklaşık olarak 16-20 yaşları arasında olduğu kabul edilirse 1201-1205 yılları arasında doğmuş, 32-36 yaşları arasında eşini, 41-45 yaşları arasında oğlunu, 49-53 yaşları arasında torunu II. Alâeddin Keykubad'ı kaybetmiş, kendi türbesine defnedilen kız torunu Selçukî Hatun (öl. 1284)'un vefatında eğer hayatta ise 79-83 yaşları arasında olmuş olabileceği varsayılabilir. Halil Edhem, Selçukî Hatun'un mezar kitabesinin sadeliğine ve her hangi bir lakap ve bir unvanın bulunmayışına, hatta babasının *Gıyaseddin* unvanının bile yazılmamış oluşuna dayanarak büyük annesi Mahperi Huand Hatun'dan çok sonra ölmüş olacağını belirtir (Edhem, 1982: 94). Halil Edhem'in bu tespiti, Mahperi Huand Hatun'un ölüm tarihini en erken 1254, en geç 1284 öncesine çeker. Bu çok kaba hesaplama, Mahperi Huand Hatun'un doğumunu 1201-1205 yılları arasına, ölümünü 1254-1284 yılları arasında tarihlemeye imkan verse de kaynak yetersizliği nedeniyle yaşamı tüm açıklığıyla takip edilememekte, yaptırdığı yapıların kitabeleri, Kayseri İncesu İlçesi'ndeki Şeyh Turesan Zaviyesi'nin vakfiyesi ve bizzat oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 5 Ağustos 1243'de İstanbul Latin İmparatoru II. Baudouin (1228-1261)'e gönderdiği mektup, hakkında bazı bilgiler edinebilmeyi sağlamaktadır. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, babasının sağlığında Hıristiyan olan annesinin dinini muhafaza ettiğini ve Selçuklu Sarayı'nda bir şapel bulunduğunu belirten mektubu (Turan, 1971: 337, 403-404), Mahperi Huand Hatun'un, İslam dininin ve Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın hoşgörüsüyle oğlu Anadolu Selçuklu tahtına çıkıncaya kadar Hıristiyanlığı'nı muhafaza ettiğine, halk diline Hunat olarak geçen hanımefendi manasına gelen Farsça Huand isminin onun unvanı olduğunu göstermektedir (Çayırdağ,

2001: 85). Öte yandan, Mahperi Huand Hatun'un 1235 yılı civarında Müslümanlığı kabul ettiği de ileri sürülmüştür (Çiftçioğlu, 2013: 14). Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ölümü henüz hafızalardan silinmemişken 1246-1247 yıllarında Anadolu'dan geçen Simon de Saint Quentin'in Sultan'ın, ardında Melike Adiliye'den doğan iki meşru oğulla gayrimeşru oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i bıraktığını (Quentin, 2006:52) belirtmesi bizce önemlidir. Quentin'in yaptığı meşru-gayri meşru ayırımı *Sultan* unvanının İslami bir unvan olmasıyla mı ilgilidir? Sultan olacak şehzadenin annesinin Müslüman olması mı gerekmektedir? Müslüman olan Melike Adiliye'den olan şehzadeler bu nedenle mi meşru sayılmaktadır? Evliliği geçerli olmasına rağmen Mahperi Huand Hatun Hıristiyan olduğu için mi oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev gayri meşru sayılmaktadır? Mahperi Huand Hatun, Sultan I.Alâeddin Keykubad'ın veliahd ilan etmediği oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in devlet ileri gelenleri ve emirler tarafından kabul edilmesini sağlamak, mevcut pürüzlerin giderilerek tahta çıkabilmesini sağlamak amacıyla mı Müslümanlığı kabul etmiştir? Biçiminde pek çok soru sorulabilirse de bu soruları aydınlatacak tarihi kaynakların bulunmayışı konunun aydınlatılmasını engellemektedir.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1243'de İmparator II. Baudouin'e gönderdiği mektup, I.Alâeddin Keykubad'ın ölüm tarihi (1 Haziran 1237) ve Kayseri Huand Hatun Camii'nin 1238 tarihli portal kitabelerinin metinleri, Mahperi Huand Hatun'un en erken olarak 1237 yılı Haziran ayı içerisinde dinini değiştirdiğine ve bu tarihten sonra yaptırdığı Kayseri Huand Camii, Kayseri İncesu İlçesi Turesan Zaviyesi, Tokat Pazar İlçesi Mahperi Huand Hatun Hanı ve Yozgat Saraykent Çınçınlı Sultan Han kitabelerinde, İslami bir sıfat olarak yer alan, *dinin ve dünyanın yüzakı* anlamında ve Selçuklu Sultan eşlerinin kullandığı *safvet'ed-dünya ve'd-din* lakabını⁸ kullandığını göstermektedir.

Halil Edhem, *ed-dünya ve'd-din* lakabının kesin olarak sultanlara ait olduğunu, büyük devlet adamları ile hükümdar ailesinden olanlara dinin ve devletin dostu anlamında *ed-devlete ve'd-din* lakabının verildiğini, hükümdar ailesinden kadınların adlarının çoğunlukla kitabelere yazılmayıp sadece *safvet'ed-dünya ve'd-din* lakabıyla yetinildiğini, Mahperi Huand Hatun'a makamına uygun olarak kadınlara ait en yüce

⁸ Edhem, 1982: 93'de es-sitt (hanım), es-sahibe (dost), el-melike (sultan), safvet'ed-dünya ve'd-din (dinin ve dünyanın yüzakı) gibi lakapların en büyük prenseslere verildiği; Parlak, 2004:282'de lakabınının Selçuklu dönemi Sultan eşleri tarafından kullanılan bir lakap olduğu belirtilmektedir.

lakap ve unvanların verilmiş olduğunu, lahit kitabesinin ikinci satırında yer alan *el-mutasaddıka bi'l-malî ulüf* tamlamasının binlerce mal ve sadaka veren anlamına geldiğini belirtmektedir (Edhem 1982: 93). Bezm u Rezm'de, Kayseri halkının Mahperi Huand Hatun'un büyüklüğü ve cömertliği konusunda görüş birliğinde olduğu, yaptırdığı çok sayıdaki yapının onun değerini ve iyiliğini gösterdiği yazılıdır (Aziz b.Erdeşir-i Esterâbâdî, 2014: 55).

2.Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Anadolu Selçuklu Tarihi

Mahperi Huand Hatun'un hayatını birleştirdiği I. Alâeddin Keykubad, çocukluğunu 21 Eylül 1197 tarihinde tahttan indirilen babası Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (Uyumaz, 2003:8) yanında ağabeyi I. İzzeddin Keykavus'la birlikte gittiği İstanbul'da geçirmiş ve babasının yeniden tahta çıktığı 1205 yılına kadar gurbette kalmıştır (Turan, 1971: 68-271). Melikliğini (1205-1211) Tokat merkez olmak üzere önceleri Danişmendlilere ait olan bölgede geçirmiş (İbni Bibi, 2007: 36; Turan, 1971:275), 1211 yılında ağabeyi ile giriştiği taht mücadelesini kaybederek tahta çıkacağı 1220 yılına kadar Malatya'daki bir kalede hapsedilmiş (Turan, 1971:301), ağabeyinin ölümünden sonra hapisten çıkarılmış ve 1220 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı olmuştur (Turan, 1971:326). İslam dünyasının dini reisi sıfatıyla Abbasi Halifesi El-Nasıreddinillah, Şeyh Şahabeddin Ömer bin Muhammed Sühreverdi'yle birlikte gönderdiği sultanlık hil'atı, saltanat menşuru, Rum ülkesi yönetim naibliği, sultanlık kılıcı ve mutluluk mührüyle Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın tahta geçişini kutlamıştır (İbn Bibi, 1996-I:249; Turan, 1971:330).

I. Alâeddin Keykubad, ağabeyi İzzeddin Keykavus'tan Konya, Akşehir, Ereğli, Ulukışla, Larende, Niğde, Aksaray, Kayseri, Elbistan, Maraş, Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Sinop, Kastamonu, Ankara, Çankırı, Kırşehir, Kütahya, Uluborlu, Isparta, Denizli, Aydın ve Antalya'nın başlıca merkezleri arasında bulunduğu, kendilerine tabi olan Doğu Anadolu Türk Beyliklerinin yanı sıra Trabzon İmparatorluğu ve Ermeni Krallığı ile aralarında büyük problemlerin olmadığı, İznik'teki Laskarislerle ilişkilerin sürdüğü, buna karşın I. İzzeddin Keykavus'un Eyyubilere Halep'te yenilmesiyle Eyyubilerle ilişkilerin gerginleştiği (Uyumaz, 2003: 22), Anadolu'dan

geçen uluslararası ticaret yollarının gelirinden pay alan bir devleti devralarak Anadolu Selçuklu tahtına çıkmıştır (Uyumaz, 2003:86). Uluslararası ticaretin yaşamsal önemi, I.Alâeddin Keykubad'ın tahta geçer geçmez 8 Mart 1220'de Venedik Dukası'yla iki yıllık bir imtiyaz ve ticari barış anlaşması imzalamasını gerektirmiş, bu anlaşmaya göre Sultan, Venedikli tacirlerin geçişlerinden ve yaptıkları ticaretten %2'den başka vergi alınmayacağını, ham gümüş, altın, kıymetli taş ve incilerle tahıldan gümrük vergisi alınmayacağını kabul etmiştir (Uyumaz, 2003: 86; Turan, 1955:659). Venediklilere büyük imtiyazlar veren bu anlaşma gereğince, Venedik ticaret gemileri ve taşıdıkları mallar korunmakta, karşılığında Anadolu Selçuklulara tabi tacirler Anadolu Selçuklu hakimiyeti dışındaki yerlerde güvence altına alınmakta ve Anadolu Selçuklu tabiyetindeki gemiler Venedikli ticaret gemileri tarafından selamlanmakta (Uyumaz, 2003:87), ayrıca, karşılıklı olarak kara ve deniz yollarında saldırıya uğrayan tüccarların zararları ödenmek suretiyle devlet sigortası uygulanmaktaydı (Turan, 1955: 659) .

I.Alâeddin Keykubad'dan ve ağabeyinden önce babaları Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Trabzon Komnenoslarının yayılma siyaseti güderek Karadeniz'e ulaşan kervan yollarını tehdit etmeleri üzerine 1206 yılında Karadeniz Seferi'ne çıkarak güvenliği sağlamış (Turan, 1984: 280), ardından bu kervan yoluyla bağlantılı olarak güneye inen kervan yolu üzerinde denetim sağlamak ve önemli bir liman kenti olan Antalya'yı almak üzere Akdeniz'e yönelmiş ve 1207'de Antalya'yı almıştı (İbni Bibi, 2007: 36-38). Antalya'nın alınmasından sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Venedikliler ve Kıbrıslılarla ilk ticari anlaşmaları yaparak Anadolu ile Mısır'ı bağlayan deniz yolunu Anadolu Selçuklularına açmıştı (Turan, 1980:358-363; Fahrner 1957:194). I. Gıyaseddin Keyhüsrev, kervan yollarının güvenliğine çok önem vermiş, Eyyübiler ile Ermeniler arasında çıkan çatışmaların kervan yollarının güvenliğini ortadan kaldırınca 605/1208-1209'da Ermeniler üzerine sefere çıkarak Maraş ve bazı küçük kaleleri alarak güvenliği sağlamıştı (Turan, 1984:287). I. Alâeddin Keykubad'ın babasının ölümünden sonra tahta çıkan ağabeyi I. İzzeddin Keykavus'a karşı giriştiği taht mücadelesi kaybetmiş, I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), duruma hakim olduktan sonra 1213 ve 1214 yıllarında Kıbrıs Kralı'na mektup göndererek, Anadolu ve Kıbrıs arasındaki ticaretin gelişmesini sağlayan, karşılıklı olarak her iki tarafın da tacirlerinin birbirlerinin ülkelerine serbestçe girip çıkmalarına izin veren, korsanların hücumlarına uğrayan tüccarlara sığınma hakkı tanıyan, ölen tüccarların mallarının mensup oldukları

devletlere geri verilmesinin kabul edildiği ticari anlaşmalar yapmış, Venediklilerle de benzer koşulları sağlayan bir başka ticaret anlaşmasını gerçekleştirmişti (Turan, 1980:358-363). İznik Laskarisleri ile Trabzon Komnenosları arasındaki mücadeleler nedeniyle sık sık güvenliğin bozulduğu yolların kapandığı Karadeniz sahilindeki Sinop ve Samsun limanlarının fethedilmesine karar vermiş ve üç tarafı denizle kaplı ve surlarla çevrili Sinop'u karadan ve denizden kuşatarak 3 Kasım 1214'de almıştı (Turan, 1980: 358-363). Kardeşiyle giriştiği taht mücadelesini fırsat bilen Antalyalı Hıristiyanların ayaklanarak kenti ele geçirmesi üzerine Antalya'yı (1214) geri almış, ardından Eylül 1214'de Sinop'u alarak ticaretle uğraşan Türkleri bu kente yerleştirmek suretiyle Anadolu Selçuklularının uluslararası deniz aşırı Karadeniz-Akdeniz ticaret yoluna açılmalarını sağlamıştı (İbni Bibi, 1941: 58-63; Fahrner 1957:196-197). I. İzzeddin Keykavus'tan sonra Anadolu Selçuklu tahtına çıkan I. Alâeddin Keykubad, babası ve ağabeyi gibi uluslararası ticarete büyük önem vererek 1220 yılında Venediklilerle bir ticari anlaşma imzalamış (Turan, 1955: 658), ilk seferini Alâiye (Kolonoros) Kalesi'ne yapmıştır (Uyumaz, 2003: 22-23). Antalya'da kurulmuş bulunan Selçuklu donanmasının da katılımıyla Alâiye 1618/1221'de alınmış, böylelikle kuzey-güney ticaret yolu daha da güçlendirilmiştir (Uyumaz, 2003: 22-23; Turan, 1955: 647; Turan, 1980:353-368). Alâiye'nin karadan gelebilecek saldırılarla fethedilemez, deniz yoluna açık konumu, kentin ayrıca, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kışlık merkezi olmasını sağlamıştır (Fahrner, 1957:200).

Alâiye'den sonra Alara Kalesi'ni alan (İbni Bibi, 1941: 98-99; Turan, 1955: 648) Sultan I. Alâeddin Keykubad kışı Antalya'da geçirmiş (Turan, 1971:339), ardından Kayseri'ye geçerek, öteden beri güç ve nüfuz çatışmasını içinde olduğu, aralarında Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başara, Mübarizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca gibi büyük emirlerin de bulunduğu 24 emir ve beyi 1223 yılında Kayseri Devlethanesi'ne silahsız olarak çağırarak pek çoğunu öldürtmüştür (İbni Bibi, 1996-I:283-289; Turan, 1955: 648).

Aynı yıl (1223), Karadeniz'in kuzeyinde Kırım Yarımadası'nda bulunan önemli bir ticaret limanı olan Suğdak şehrini Moğollar istila ederek halkını perişan etmeleri (Turan, 1971:358), uluslararası ticaret yollarının güvenliğinin sarsılması, eşkıyalık ve korsanlığın artması ve Kıpçak ve Karadeniz'den gelen tüccarlar Sultan I. Alâeddin Keykubad'dan yardım isteğinde bulundular (Turan, 1955: 648-649). Suriye ve Yukarı

Mezopotamya (el-Cezire)'dan Anadolu'ya gelen Müslüman tacirler Sivas üzerinden Sinop'a geçerek gemilerle Suğdak limanına ulaşıyor, getirdikleri pamuklu ve ipekli kumaşlarla baharatları Kıpçaklara satıyor, kürk, sincap derisi, cariye ve esir alarak Sinop ve Sivas üzerinden ülkelerine dönüyorlardı (Uyumaz, 2003:34). Bu nedenle Suğdak, kuzey-güney ticareti kadar doğu-batı ticaretinde de önemli rol oynuyordu. Anadolu Selçuklulara tabi olmalarına rağmen Trabzon Rumlarının Suğdak'ı terk eden Moğolların ardından şehri yağmalamaları da gelen şikayetlere eklenince Sultan I. Alâeddin Keykubad, Uç Beylerbeyi Melikü'l-Ümara Hüsameddin Çoban komutasında deniz aşırı bir sefer düzenleyerek 1225 yılında Suğdak'ı Anadolu Selçuklu topraklarına kattı (Turan, 1971:358-359; Uyumaz, 2003:34-38). Hüsameddin Çoban'ın Sinop tersanesinde yapılan gemilerle Kırım seferine çıkararak 1224 yılında Suğdak'ı alması (İbni Bibi, 1941:119-120) Anadolu Selçuklularının Karadeniz ve Akdeniz'de önemli bir donanma ve deniz kuvvetleri oluşturduklarını gösterir (Turan, 1955:658).

Suğdak'ın da alınması Anadolu Selçukluların Karadeniz yoluyla doğrudan uluslararası kuzey-güney ticaretine katılmasını sağlamış, kuzey-güney hattında yoğunlaşan transit ticaretine doğu-batı yönünde ikinci bir ticari hat eklenmiş, bu yollar üzerine çok sayıda han inşa edilmiş (Turan, 1980:353-368), Sinop ve Antalya deniz aşırı uluslararası ticaretin bağlandığı giriş ve çıkış limanlarına, büyük sermayeli tüccarlar yerleştirilmiş, Türkiye'ye gelen yabancı tüccarlara imtiyazlar verilerek çok az gümrük alınmış, Müslim-gayri Müslim, zengin-fakir herkese kapılarını açan han yapıları inşa edilmiştir (Sönmez, 2007; 271-296).

Transit ticaretin merkezinde yer alan Kilikya Ermeni Krallığı'nın sınırına yakın olan Alâiye'nin alınması, Ermenilerin bölge ticaretinde payının azaltılmasına ve Anadolu Selçuklular ile ilişkilerinin gerginleşmesine neden olunca (Uyumaz, 2003:31-34), I.Alâeddin Keykubad 622/1225 yılında gönderdiği kuvvetlerle Ayas ve Korykos dışında Ermenilerin elinde bulunan İskenderun Körfezi'nden Alaiye'ye kadar uzanan tüm Akdeniz kıyılarını Anadolu Selçuklu topraklarına katmış (Uyumaz, 2003:31-34), Celaleddin Harzemşah'ın 1229 yılı sonunda Ahlat'ı kuşatması ve civarda yağmalarda bulunması üzerine 1230 yılında Eyyübi Melik Eşref'le birlikte Yassıçemen'de Celaleddin Harzemşah'ı yenmiş, ardından Erzurum'u alarak dağılan Harzem askerlerini Selçuklu ordusuna katmak suretiyle askeri gücünü de sağlamlaştırmıştır (Uyumaz, 2003:60-73).

1 Haziran 1237 Pazartesi günü vefat eden I.Alaeddin Keykubad'dan (Turan, 1971:389) sonra tahta Mahperi Huand Hatun'dan doğan oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkarılmıştır (İbni Bibi, 1996:19-20). II. Gıyaseddin Keyhüsrev, tahta çıkarılmasında yardımlarını gördüğü Saadeddin Köpek vasıtasıyla I. Alâeddin Keykubad'ın eşi Melike Adiliye Hatun'u Ankara'ya gönderip boğdurtarak öldürtmüş, kendi çocukları doğana ve oğlu II. İzzeddin Keykavus'un atabekliğine üstadüddar Mübarizeddin Armağanşah'ı tayin edene kadar Uluborlu (Borgulu) Kalesi'ne hapsedtiği Melike Adiliye'den olan iki erkek kardeşinin yaşamasına izin vermiş ancak daha sonra onları öldürmekle Mübarizeddin Armağanşah'ı görevlendirmiştir (İbni Bibi, 1996-II: 27).

Alâeddin Keykubad'ın tahta çıktığı sıralarda Doğu dünyasını kasıp kavuran Moğol istilaları nedeniyle ülkelerini terk ederek Anadolu'ya, aralarında sanatkârlar, sufiler ve büyük âlimlerin de bulunduğu büyük kitleler gelmeye başlamış (Ocak, 2006: 430), gelenler arasında çeşitli tasavvuf akımları ve tarikatlara mensup çok sayıda şeyh ve dervişler de yer almıştır (Ocak, 2006:430). Bunlardan biri de Moğol akınlarının önünden kaçarak Sultan I. Alâeddin Keykubad zamanında ailesiyle birlikte Anadolu'ya gelerek müderrislik yapan Mevlâna Celaleddin'in babası Bahâeddin Veled'dir (Turan, 1971:393).

Sonuç olarak, Sultan I.Alâeddin Keykubad'dan oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e, ülke sınırlarının daha da genişlediği, sahilleri ve limanlarıyla Akdeniz ve Karadeniz'e açılan, uluslararası ticaretten daha çok pay alan ekonomik olarak oldukça kalkınmış ve bayındırlaşmış, doğudan yeni göçlerin alındığı, gelenlerle arasında büyük âlim ve sanatkârların bulunduğu buna karşın Moğolların ilgilerini giderek Anadolu'yla yönettikleri bir ülkenin kaldığı ileri sürülebilir. Sultan I.Alâeddin Keykubad devrinde yaşanan siyasi ve ekonomik olayların, imar faaliyetlerinin, bilim ve sanatsal olayların en yakın tanıklarından birisi de hiç kuşkusuz Mahperi Huand Hatun'dur.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıktıktan hemen sonra babasının zamanında Gürcü Kraliçesi Rosudan ile yapılan evlilik anlaşmasına uyarak Selçuklu Sarayı'na kendi özel hizmetçileri, özel papazı ve ikonolarıyla gelen Gürcü prensesi ile evlenmiş ve kendisine dinini koruyup dilediği gibi ibadet etme hakkı tanıyarak bastırdığı sikkelede onu kadın yüzlü bir güneş olarak simgeleştirmiştir (Turan, 1990:90).

II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminin ilk önemli siyasi ve sosyal krizi eski inaçlarını koruyan yarı İslam göçebe Türkmenler arasında bulunan Horasanlı Baba İlyas veya

Baba Resul adlı bir Türk şeyhinin, Samsat yörelerinde peygamberlik iddiasında bulunarak etrafında topladığı göçebe Türkmenleri ülke yönetimine karşı kışkırtmasıyla 1240 yılında patlak veren Babai isyanı sırasında yaşanmıştır (Sevim ve Merçil, 1995: 470). Selçuklu ordusu Amasya'ya giden Baba İlyas'ı ele geçirmek için şehri kuşatınca Baba İlyas'ın Adıyaman'da bulunan halifelerinden Baba İshak, tanrı yolundan ayrılarak kötü bir yaşam sürdüğü gerekçesi ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı cihad ilan etmiş, bunun üzerine Kefersud, Kâhta, Adıyaman ve bu yörelerde bulunan büyük Türkmen kitleleri ayaklanmış ve geniş çapta yağma ve tahriplerde bulunarak kendilerine katılmayanları acımasızca öldürmüşlerdir (Sevim ve Merçil, 1995: 470). İsyancılar Sultan'ın gönderdiği Selçuklu kuvvetlerini yenerek Baba İlyas'ı kurtarma amacıyla Amasya taraflarına yönelince, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Amasya sübaşısı Mubarizüddin Armağanşah'ın komutasında yeni kuvvetler göndermek suretiyle Baba İlyas'ın ele geçirilerek öldürülmesini sağlamıştır (Sevim ve Merçil 1995: 470-471). Bu olayın ardından Baba İlyas'a bağlılıkları nedeniyle Babai adıyla anılan Türkmenler, Baba İshak komutasında Konya üzerine yürümeye başlamışlarsa da Necmedddin Behramşah komutasındaki Selçuklu kuvvetleri tarafından Kırşehir'e bağlı Seyfe (Malya) Ovası'nda, Baba İshak ile birlikte tamamen yok edilmişlerdir (Sevim ve Merçil 1995:471). Babai isyanının çok kanlı bir biçimde bastırılması Anadolu Selçuklu ordusunun zayıf düşmesini fırsat bilen Moğol ordu kumandanı Baycu Noyan'ın, 1241 yılında Erzurum'u kuşatarak kenti tahrip etmesine ve bundan sonra giderek artacak Moğol akınlarının önünün açılmasına neden olmuştur (Sevim ve Merçil 1995:471). Anadolu Selçuklular ardından 1243'de Köseadağ'da büyük bozguna uğrayarak Moğollara yenilince (Sevim ve Merçil 1995: 472), Moğollar çok kolay elde ettikleri bu zaferin ardından Sivas'a yönelmişler, komutanları Baycu Noyan'a, Sivas kadısı Necmeddin'in itaatini bildirmesi üzerine şehiri yıkım ve kıyımdan kurtarmışsa da, kentin üç gün boyunca yağmalanması ve hazinesine el konulması engellenememiştir (Sevim ve Merçil 1995: 472). Köseadağ yenilgisinin ardından devlet adamlarının Azerbaycan'a giderek, vergi vermek şartıyla Baycu Noyan'la barış yapılmasının ardından Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Konya'ya gelebilmiş, Baycu Noyan'la yapılan barış anlaşması daha sonra gönderilen bir elçiyle Moğol Hakanı Batu Han'a sağlam kaidelere oturtulmak suretiyle onaylatılarak yenilenmiştir (Sevim ve Merçil 1995: 473). Bu anlaşmadan sonra 1245-1246 yılında Moğolların izni alınarak itaatten

çıkan Kilikya Ermenilerine karşı harekâta geçilmiş, Tarsus kuşatılmıştır. Tarsus kuşatmasında Alaiye’de bulunan Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev aniden fenalaşarak ölünce kuşatma kaldırılarak geri dönülmüştür (Sevim ve Merçil 1995: 473). Anonim Selçuknâme, Sultan’ın 643 yılı Recep ortası/1245 yılı Kasım ortasında öldüğünü bildirir (Uzluk, 1952: 33). Tarsus kuşatması 644/1246-1247 tarihinde olduğundan, ayrıca Sultan’ın bu yıla sikkeleri bulunduğundan 644/1246 yılının Kasım ortasında ölmüş olduğu kabul olunabilir (Bknz. 1.Mahperi Huand Hatun’un Kimliği ve Hayatı, s. 7-15). İbni Bibi, döneminin en önemli tanıklarından Sahip Mühezzibeddin’in; “*genç, bilgisiz ve tecrübesiz Sultan’ın sefiller ve ayak takımıyla düşüp kalkması ve eğlenceye aşırı düşkünlüğünden memleket işi ve saltanatın durumu kötüleşti ve felakete uğradı*” biçimindeki sözlerini aktararak II.Gıyaseddin Keyhüsrev’in kısa süren saltanatının karmaşa içinde geçmesinin nedenlerini açıklar (İbni Bibi, 1996-II:76).

II. Gıyaseddin Keyhüsrev’den sonra hepsi küçük yaşta bulunan II.İzzeddin Keykavus, IV.Rükneddin Kılıç Arslan ve Gürcü Hatun’dan doğan ve babası tarafından veliahd seçilmiş II.Alâeddin Keykubad adlarındaki üç oğlundan (Aksaraylı, 1943: 133) en büyüğü olan II. İzzeddin Keykavus tahta çıkarılmış, vezirliğine İsfahanlı Şemseddin, saltanat naibliğine Celaleddin Karatay, beylerbeyliğine Şemseddin Hasoğuz, pervaneliğe Fahreddin Ebubekir atanmıştır (Sevim ve Merçil 1995: 475). Moğol hükümdarı Güyük Han’ın tahta çıkış törenleri için Sultan II.İzzeddin Keykavus’u Moğolistan’a davet etmesi ve ardından gerçekleşen olaylar, içinden çıkılmaz çok büyük bir siyasi kriz içine düşürdüğü (Sevim ve Merçil 1995:475-476) Anadolu Selçuklu Devleti’ni yıkıma götüren olayları başlatmıştır.

3.Sultan I.Alâeddin Keykubad ve Sultan II.Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Anadolu Selçuklu Mimari Ortamı

I.Alâeddin Keykubad’ın tahta çıktığı ilk yıllarda, Moğolların önlerinden batıya doğru kaçan büyük halk kitlelerinin dalgalar halinde Anadolu’ya gelmesi başlamış, I.Alâeddin Keykubad da Anadolu’ya gelen bu kitleleri uç bölgelerine yerleştirmeye özen göstererek Moğol tehdidine karşı Konya, Sivas ve Kayseri’yi yeni surlarla çevreleterek diğer kale ve şehirlerin mevcut surlarını takviye ettirmek suretiyle önlem almaya çalışmıştır (Turan, 1971: 333-335). Emirlerini servetlerini tüketerek kontrol altına

almak isteyen I. Alaeddin Keykubad, aradığı fırsatı Konya surlarının inşası sırasında yakalamış (Uzluk, 1952:29; Turan, 1955: 647), “böyle yeni gelin gibi güzel ve ünlü bir şehri burç ve baru ziynetlerinden mahrum bırakmak hata olur....bu şehre ve Sivas’a öyle bir sur çekmelidir ki, ona hiç bir şey tesir etmesin” diyerek uzman mimar ve ressamlarla birlikte at üzerinde Konya’yı dolaşarak 618/1221-1222 yılında kentin burç ve kapılarının yerlerini tayin etmiş ve resimlerini yaptırmış (İbni Bibi, 1941: 99-100; Fahrner, 1957:197; Parla 1997-I:21), emirlerin inşaatı imkanları doğrultusunda paylaşarak süratle tamamlamalarını emretmiş ve tamamlanan surları teftiş etmiş, yapılan inşaatı beğenerek emirlerine yaptırdıkları yerlere altın harflerle yazılmış birer taş kitabe koymalarını emretmiştir (İbni Bibi, 1941: 100; Turan, 1955:647). Alâiye (Kalonoros) Kalesi’ni aldıktan sonra da aynı politikayı güderek kalenin, Konya Suru’nun burç sayısınca burcu bulunan bir surla çevrelenmesini ve burada yeni bir şehrin temelini atılmasını emrettikten sonra (Uzluk, 1952: 30), kışı Antalya’da geçirmiş ve daha sonra geçtiği Kayseri’de yine kent surlarının inşa ve imarı ile uğraşmıştır (Turan, 1971:339).

Sultan’ın, kendi adını vererek Alâiye⁹ ismini koyduğu Alanya’da da Konya Surlarının inşası sırasında olduğu gibi kendi servetlerinden harcayan emirler çok güzel evler, saraylar ve köşkler yaptırmışlardır (Uzluk, 1952: 30). Kent bundan sonra I.Alaeddin Keykubad’ın ve Anadolu Selçuklu Sultanlarının kışlık merkezi olarak öne çıkmıştır (İbni Bibi, 1996-I: 16).

Parla, I.Alâeddin Keykubad’ın da bizzat içinde bulunduğu Konya Surlarının inşasına yer veren tarihi kaynaklardan yola çıkarak, Anadolu Selçuklu Devleti’nde özellikle bu dönemde inşa faaliyetlerini baştan sona yürüten keşif çalışmalarının yapıldığı, ön ve uygulama projelerinin hazırlandığı, maliyet hesaplarının çıkarıldığı, bir devlet teşkilatının bulunduğunu, birbiriyle ilişkili iki daireden oluşan bu teşkilatın planlama dairesinde mühendis, mimar, ressam ve muhasebecilerin çalıştıklarını, uygulama dairesinde benna, şihne-i imaret ve katiplerin yer aldığını, ileri sürmektedir (Parla, 2002:251-285).

Tahta geçer geçmez, Konya Alâeddin Camii’nin İzzeddin Keykavus devrinden yarım kalan inşa işlerini, I.İzzeddin Keykavus Dönemi inşaatlarının yapı yöneticisi Atabek İyaz eliyle tamamlatan (Parla, 1997-1:19) I.Alâeddin Keykubad 1226-1227 yıllarında

⁹ Uyumaz 2003, s.25’de Alaiye adının 1143 sayılı bir kararname ile Cumhuriyet Dönemi’nde Alanya olarak değiştirildiği belirtilmektedir.

Alaiye iç kale girişinin karşısına muhafızlar hamamını, Alâiye Kızıl Kulesi ile Tophane Kulesi'ni, Alanya tersanesini, Alara Kalesi hamamlı kasrını, Kayseri Huand Hatun Hamamı ile erkekler hamamını yaptırmıştır (Parla, 1997-I:23,29).

Şehir surularının inşası gibi büyük ölçekli inşa faaliyetlerine girişilen Sultan I.Alâeddin Keykubad döneminde inşaatların bir devlet teşkilatı tarafından, Sultan'ın gözetiminde sürdürüldüğü, başkent dışındaki şehirlerde yapı işleriyle görevli sanatkârların çalıştığı bir şehir divanlarının bulunduğu, burada çalışan ekibin Konya'daki saray organizasyonunun onayı ve takibi sonucunda yapım etkinliklerini gerçekleştirebildikleri bilinmektedir (Parla, 2002: 285). Dolayısıyla bu dönemde başkent dışında da imar işleri yürütülmüş, Sultan I. Alâeddin Keykubad emirlerinden, yapım işlerine mali açıdan destek vermelerini istemiştir (İbn-i Bibi, 1941:100). Bu görevi üstlenen emirlerden gelir düzeyi yüksek olanlar daha masraflı ve büyük ölçekli yapılar yaptırırken gelir düzeyi daha düşük olanlar daha küçük ölçekli yapılar yaptırmışlardır (Parla, 2002: 284). Bu da I.Alâeddin Keykubad döneminde başta sultanın kendisi olmak üzere, yönetimde söz sahibi olan emirlerin, kendi imkanları doğrultusunda büyük veya küçük ölçekli yapılarla şehirlerin gelişip güzelleşmesi için görev üstlendiklerini göstermektedir. Özellikle Konya surunun inşası sırasında yapılan çizimlere I. Alâeddin Keykubad'ın düzeltmeler veya eklemeler yaparak müdahalelerde bulunması, bir taraftan bani ve sanatçıların inşa eylemleri sırasında görüş alışverişinde bulduklarını gösterirken diğer taraftan son söz sahibinin sultan olduğunu ve sultanın beğenisinin dışına çıkılmadığını göstermektedir (Parla, 2002: 274). Dönem içinde yapılan yapıların kitabeleri, Sultan'ın bizzat kendisinin birçok yapı yaptırdığını gösterirken, bu yapılar içinde bazılarının mimari özellikleri Sultan'ın müdahalelerde bulunduğunu ve kendi beğenisi doğrultusunda inşa eylemlerine yön verdiğine işaret eder. Örneğin I. Alâeddin Keykubad döneminde son şeklini alan Konya Alâeddin Camii'nin mihrap önü bölümünün diğer bölümlerden boyut ve biçim olarak ayrılması bu bölümde bir baldaken yaratma isteği ve üçgen kuşaklarla kubbeye geçilmesi sultanın kendi beğenisine bağlanmakta, Konya Alâeddin Camii'den sonra inşa edilen kubbelerine üçgen kuşakla geçilen Alanya Selçuk Hamamı (1236) ve Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi'nden (1236) sonra bu uygulamanın 1236-1249 yılları arasında bir daha görülmemesi bu dönem mimarisinin bir teknik uygulaması olarak belirlemektedir (Parla, 2002: 276). Ayrıca yine Konya Alaâeddin Camii'nin mihrap, üçgen kuşaklı kubbe geçişi ve

günümüze kadar ulaşamayan kubbesi yüzeyindeki mozaik teknikli çini kaplamalarının, Sultan'ın isteği doğrultusunda gerçekleştirildiğinin ve Konya'da saray adına çalışan bir çini atölyesinin bulunduğu anlaşılmaması dönemin inşa sektörünün ne denli gelişmiş olduğunu göstermektedir (Parla, 2002: 276). Çini süsleme kullanımı I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan Kubad-ı Abad Sarayı ve Antalya Yivli Minare'de de görülmektedir. 1969 yılı kazı çalışmalarında, Kayseri Huand Hatun Kadınlar Hamamı'nın soyunmalık bölümünün duvar eteklerinde tespit edilen çini kaplamaların Kubad-ı Abad Sarayı çinileriyle benzerliği, bu çinilerin aynı atölye tarafından yapılmış olabileceğini göstermekte, Sultan I. Alâeddin Keykubad'tan sonra da çalışmalarını sürdürdüğü anlaşılan çini atölyesinin üretimi, çinilerin eşi Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı'nda kullanılması, Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminden beri var olan yapı işlerinden sorumlu saray organizasyonuna bağlı sanatçıların çalışmalarını devam ettirdiklerine ve özellikle Mahperi Huand Hatun'un Kayseri'de yaptırdığı yapılarda görev almış olabileceğine işaret etmektedir. Konya Alâeddin Camii'nin mihrap önü bölümündeki büyük ölçekli baldaken kuruluşun benzerinin Huand Hatun Camii'nin mihrap önü bölümünde de görülmesi bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir.

Konya Alâeddin Cami ve avlusundaki II. Kılıç Arslan ve I. İzzeddin Keykavus Türbelerinin, cami-türbe birlikteliği içinde düşünülerek inşa edilmiş olmaları ve cami-türbe birlikteliğinin biraz daha farklı olarak Kayseri Huand Hatun Camii ve Türbesi'nde tekrarlanması, I. Alâeddin Keykubad döneminde ortaya konulan yeni uygulamaların ölümünden sonra da eşi tarafından yaptırılan yapılarda sürdürüldüğünü gösterir. (Parla, 2002: 278).

I. Alâeddin Keykubad dönemi yapılarına topluca bakıldığında, yapıların bir kısmının Sultan, bir kısmının hanedan ailesi ve üyeleri ile emirler ve Anadolu Selçuklulara bağlı beylerle toplumun gelir düzeyi yüksek kişileri tarafından yaptırıldıkları görülmektedir (Parla, 2002: 274). Dönem banilerinden Konya ve Sinop Surlarında ismine rastlanan emiri ahur Beşare Bey, Konya Beşare Bey Mescidi ile Niğde Alâeddin Camii'ni; Necmeddin Karaarslan, İç Karaarslan Mescidi'ni; Atabek İsmail zade Hacı Erdemşah, Erdemşah Mescidi'ni; Zahiruddin Mansur, Tercüman Mescidi'ni; Şekerfuruş lakaplı bir şeker tüccarı Şekerfuruş Mescidi'ni; av emiri ve tercümanı Sadeddin Köpek, Zazadin Hanı'ni; Zati oğlu Süleyman, Akşehir Nidir Köyü Camii'ni; Hacı İsfendiyar oğlu

Emineddin Yusuf, Altunkalem Mescidi'ni; Konyalı Ali Ferruḡşah, Ferruḡşah Mescidi'ni; Muhtesib Abdullah oğlu Emineddin el-Hacı Hasan, Güdük Minare Mescidi'ni; Mübarizüddin Ertokuş, Gelendost Ertokuş Hanı ve Atabey Ertokuş Medresesi'ni; ismine Konya'daki Ayaz Kapı ile Konya ve Sinop surlarında rastlanan Atabek İyaz, Denizli Çardak Han'ı yaptırmışlardır (Parla, 2002: 280-283).

Sultan I.Alaeddin Keykubad döneminin kadın banilerinden Melike Turan, Erzurum Meliki Tuğrul Şah'ın kızı ve Raziyye (Devlet) Hatun tarafından yapılan yapılar da bulunmaktadır. Sultan I.Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra eşi Mahperi Huand Hatun da kadın baniler kervanına katılarak, hepsi oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde inşâ edilmiş çok sayıda yapı yaptırmıştır. Moğolların giderek Anadolu'daki güçlerini arttırdıkları bu dönemde Moğollar, I.Alâeddin Keykubad'ın güçlü siyasetine Selçuklu devletinin kudretine gösterdikleri saygıyı başlangıçta II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde de sürdürmüşler, 1243'de Ksedağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklularını yendikten sonra devleti iyice çıkmaza sürükleyerek I.Alâeddin Keykubad döneminin ihtişâmını sona erdirmişlerdir.¹⁰ Babai isyanı (1240) ve bu isyanın bastırılmasında yaşanan sancılı sürecin ardından gelen Moğol yenilgisi devleti büyük ölçüde yıpratmışsa da Anadolu Selçuklu devletinin ekonomik ve kültürel ortamını vezir Mnieddin Süleyman Pervane'nin ölümüne kadar (1277) tamamen kesintiye uğramamıştır (Turan, 1982: 457). II. Gıyaseddin Keyhüsrev, babasının ticaret yolları üzerindeki politikasını devam ettirmiş, I. Alâeddin Keykubad'ın özellikle ticaret yollarını kontrol altına alabilmek için bu yollar üzerinde han yapıları yaptırmak suretiyle uyguladığı aktif politikayı sürdürmüş, kitabelerine göre Kırkgöz, Şarapsa, Susuz, Eğridir ve İncir Hanlarını yaptırmıştır. Bu hanlardan sadece kapalı bölümden oluşan Sarapsa Han dışındakiler hem açık avlu hem kapalı bölümden oluşmaktadır. Kırkgöz Han'ın planı, yapının kuruluşunda avlu kısmına göre bir düzenlemeye gidildiğini, diğer hanların hem açık avlu hem kapalı bölümden oluşan karma tipte oldukları görülür. Özellikle İncir Hanı (1239-1240), Eğridir Hanı (1237) ve Susuz Hanı (1244-1246)'nın kapalı kısımlarında girişe dik uzanan ve ortasında bir kubbeye vurgulanan orta sahına dik aırlarla saplanan girişe paralel sahnınların sayıları değişse de daha evvel yapılmış bulunan Alay Han (13.yy), Ağzıkara Han (1231), Kayseri Tuzhisar

¹⁰Turan, 1982: 449'de, Devlet yönetiminde başarısızlık gösteren II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1243 Ksedağ Savaşı ncesinde Moğollara karşı bazı ittifak girişimlerinde bulunarak Latin İmparatoru Baudouin ile yazıştığı belirtilmektedir.

Sultan Hanı (1230-1236)'nın kapalı kısımlarıyla oldukça benzerlik göstermektedir. Ayrıca II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde inşa edilen hem avlu hem de kapalı kısmı bulunan Kırkgöz Han'ın, Kargı Han(1236-1246) ve Alara Han (1229-1231) ile benzer plan şeması gösteren avluya göre biçimlendirilmiş kapalı kısmının, II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yapılan Şarapsa Han ile birçok açıdan benzerlik göstermesi (Erdmann, 2008: 255), II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yaptırdığı hanların benzer tasarımlara sahip olduklarını, I. Alâeddin Keykubad döneminde inşa edilmiş hanlarla benzerlikleri ise her iki dönemde de han inşaatlarında çalışan usta ve mimarların aynı ekol içinde yetişmiş olduklarına ya da aynı kişiler olabileceklerine işaret etmekte, usta ve mimarların I. Alâeddin Keykubad döneminde varlığı tespit edilen devlete ait inşa işlerinden sorumlu bir teşkilatta (Parla, 2002: 256) görevli olabileceklerini göstermektedir.

İkinci Bölüm

Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar

Huand Hatun Külliyesi	Şeyh Turesan Zaviyesi	Mahperi Hatun Hanı	Ezinepazar Hanı	Çınçınlı Sultan Hanı	Çekereksu Hanı	Tahtoba Hanı	Çiftlik Hanı
38°43'14.96"K	38°34'31.36"K	40°16'54.11"K	40°34'7.01"K	39°46'27.37"K	39°54'55.95"K	40°13'15.72"K	40°16'28.85"K
35°29'28.07"D	35° 7'44.38"D	36°17'27.92"D	36° 3'22.35"D	35°32'34.91"D	35°38'55.82"D	36°28'7.78"D	37°12'29.50"D

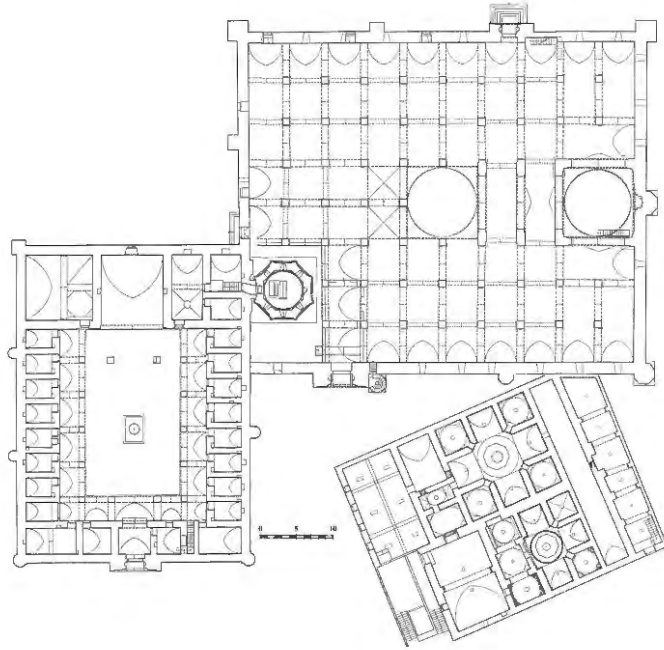
Resim 1. Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar

Mahperi Huand Hatun'un, ilk yapısı kitabesine göre Şevval 635/Mayıs 1238 tarihinde oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı sırasında yapımını emrettiği Kayseri Huand Camii'dir. Bu camiden sonra değişik işlevli pek çok yapı inşa ettiren Mahperi Huand Hatun'un yapılarının çoğunluğunu kuzey-güney uluslararası ticaret yoluyla bağlantılı hanlar oluşturmaktadır. 636/1238-1239 tarihli Tokat Pazar ilçesi Mahperi Hatun Hanı, Çöteli köyünde bulunan 637/1239-1240 tarihli Mahperi Huand Hatun adını taşıyan bir kitabeyle göre Çekereksu Hanı ve Yozgat Saraykent ilçesindeki Karamağara Camii'nin minare kaidesinde bulunan Mahperi Huand Hatun'un adını taşıyan 637/1239-1240 tarihli kitabe ile ilişkilendirilen Çınçınlı Han, Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı hanların tarihi bilinenleridir. Kitabeler, Mahperi Huand Hatun'un oğlunun tahta çıktığı ilk bir kaç yıl içerisinde yapılarını yaptırmaya başladığına tanıklık etmektedir. Şeyh

Turasan Zaviyesi'ndeki II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında yaptırdığını gösteren tarihsiz kitabe verisi, yapıyı 1238-1246 arasına tarihlemektedir. Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığı kabul gören Çiftlik, Tahtoba ve Ezine Pazar Hanlarıyla Kayseri Huand Külliyesi bünyesinde yer alan türbe ve kadınlar hamamının inşa tarihlerini gösterir kitabe verileri yoktur.

1.Kayseri Mahperi Huand Külliyesi (Çizim:1 ; Resim:3)

Kayseri İç Kalesi'nin doğusunda yaklaşık olarak Yeni Kapı karşısında Kayseri-Sivas ana yolunun doğusunda yer alan ve Mahperi Huand Hatun'a atfedilen külliye, gerçekte, birbirine yakın ancak farklı tarihlerde, birbirini tamamlayan iki bani tarafından inşa edilmiş, cami, medrese, türbe ve çifte hamamdan oluşmaktadır (Çizim:1, Resim:1). Evliya Çelebi, Huand Külliyesi'nde bulunan bir imaret yapısından bahsetmişse de bu yapının mahiyeti anlaşılamamıştır (Çelebi, 1970: 67). Külliye yapılarından sadece caminin doğu ve batı portal kitabeleri bani adı ve inşa tarihi verirler. Medrese, hamam ve türbenin inşa kitabeleri yoktur.

Çizim 1. Kayseri Mahperi Huand Külliyesi Vaziyet Planı

Kaynak: Parla, 1997

Cami yapısının batı cephe duvarının medresenin güney cephe duvarına, medrese cephesinin doğu köşesine yakın bölümünden büyükçe bir bölüm ayırarak saplanmasına, caminin kuzey cephe duvarının, medresenin güney cephe duvarının bulunduğu hat üzerinde söz konusu duvarın devamı olarak doğuya doğru uzanmasına, cami hariminin kuzeybatı köşesinde oluşturulan küçük iç avluya mescit katının kuzey cephesi medresenin güney cephe duvarına neredeyse dayanacak kadar yakın örülmüş bir türbe inşa edilerek, girişinin medresenin güneydoğu köşesindeki mekandan sağlanmasına, erkekler hamamının güneydoğu köşesine denk gelen külhan kısmının cami inşaatı sırasında çapraz olarak kesilerek kısaltılmış olduğu yönündeki görüşlere dayanılarak hamam, medrese, cami ve türbenin farklı tarihlerde inşa edilmiş olsalar da ortak bir inşa eyleminin ürünü oldukları kabul edilmektedir.

Caminin doğu portal kitabesinden, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi büyük melike Mahperi Hatun'un 635/1238 yılında oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde bu caminin inşasını emrettiği (Edhem, 1982: 90), batı portal kitabesinden bu inşaatın aynı yılın Mayıs ayında emredildiği (Edhem, 1982: 90) anlaşılmaktadır. Karamağaralı'nın medresenin camiden evvel, 1235 yılı civarında Mahperi Hatun'un eşi I. Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılmış olma ihtimalinin kuvvetli olduğu; 1238 yılında cami inşa edilirken cami alanına müdahale ettiği gerekçesiyle külhanının güneydoğu köşesi kesilen erkekler hamamının da camiden önce, kadınlar hamamının camiden sonra inşa edildiği, türbenin ise külliye en son ilave edilen yapı olduğu yolundaki görüşü (Karamağaralı, 1976: 213-214, 216) günümüzde genel kabul görmektedir. Bu nedenle Mahperi Hatun'un yapılarına odaklanan bu tez kapsamında gerektiği ölçüde ele alınacak olan medrese ve erkekler hamamına ayrıntılı olarak yer verilmeyecektir.

Türbenin mescit katında bulunan üç temsili sandukanın ikisi kitabelidir. Bunlardan her iki yüzü de kitabeli olan lahit kapağının güneye bakan yüzündeki metinden kabrin, merhum ve şehid Gıyaseddin Keyhüsrev bin Keykubat'ın annesi Mahperi Hatun'a, ortadaki sandukanın başucu kitabesinden sandukanın şehid Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Muharrem 683/Mart 1284 tarihinde vefat eden kızı Selçuki Hatun'a ait olduğu öğrenilmektedir (Önkal, 1996: 124-125). Selçuki Hatun, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kızı, Mahperi Hatun'un kız torunudur (Zambaur, 1927: 144).

1.1.Kayseri Mahperi Huand Hatun Camii (Çizim 2,3; Resim:4-26)

Huand Hatun ya da Hunad Hatun adlarıyla da anılan cami, külliye bünyesi içerisinde medreseye kuzeybatısından bitişik ve medrese yapısının güneyindedir. Kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen biçimli bir alana oturan cami, külliyenin en büyük yapısıdır. Kuzey, doğu ve batı cephelerinde birer girişi, kuzeybatı köşesinde küçük bir avlusu bulunmakta, bu avlu içerisinde de Mahperi Huand'a ait türbe yer almaktadır (Çizim :2).

İnşa Tarihi ve Kitabeleri

Yapının batı ve doğu portalleri ve minaresinin pabuçluğunda inşa tarihi veren üç kitabe ile minberinde ayet kitabeleri bulunmaktadır. Batı ve doğu portal kitabelerine göre cami 1238 yılında inşa edilmiştir. Cami hariminin merkezindeki kubbeli biriminin, 1727 yılında Osmanlı döneminde kubbeyle örtüldüğü, bu kubbenin bilinmeyen bir tarihte yıkıldığı, bugünkü kubbenin Sultan II. Abdülhamit tarafından minare ile birlikte 1899 yılında inşa ettirildiği ileri sürülmektedir (Çayırdağ, 2001: 90).

1-Batı portal kitabesi (Resim:5) : Üç satırlık inşa kitabesinde; “Bu mubârek caminin inşasını Keykubad oğlu, yüce sultan, din ve dünyanın koruyucusu, fetihler sahibi, Keyhüsrev Devri'nde, Şevval 635 (Mayıs 1238) yılında büyük, âlim, kanaatkâr, dünya ve dinin yüz akı, hayırlar fatihi Melike oğluna emretti-Allah onun yüce varlığını devamlı kılsın, gücünü arttırsın” yazılıdır (Edhem, 1982: 89-90).

Batı portalin tek satırlık ayet kitabesinde: “Allah’ın mescidlerini ancak, Allah’a, ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekât veren, yalnız Allah’dan korkanlar şenlendirir. Olur ki, onlar doğru yol bulanlardan olurlar” yazılıdır (Edhem, 1982: 89-90; Resim: 6).

2-Doğu portal kitabesi (Resim:7) : Üç satırlık inşa kitabesinde; “Bu mubârek mescidin inşasını Keykubad oğlu, büyük sultan, din ve dünyanın koruyucusu, fetihler sahibi Keyhüsrev devrinde 635 (1238) yılında, büyük melike, din ve dünyanın yüz akı Mahperi Hatun emretti-Allah onun yüce varlığını sürekli kılsın” yazılıdır (Edhem, 1982: 90).

3-Minare kitabesi (Resim:8) : Pabuçluğunda bulunan kitabesinde; “Şehriyar-ı azam el Gazi Sultan Hamid-i Sani Hazretlerinin müberratındandır.1317 fi 16 S (20 Aralık

1899)” yazılıdır (Güleç, 2006: 75). Bu kitabeye göre minare II. Abdülhamit döneminde 1899 yılında camiye eklenmiştir.

4-Minber Kitabeleri (Resim:11-12) : Minber kapısının yan sövelerinde, minber korkuluğunun alt kısmında ve korkuluğun üst kısmında Selçukî sülüsü ile yazılmış Ayet’l Kürsî bulunmaktadır. Ayetin son kısmı “Yüce Tanrı ve onun Kerim olan Peygamberi doğru söyledi. Dua ve niyaz onun, evlat ve eshabının ve cümle temiz nesillerinin üzerine olsun” anlamında bir ululama cümlesiyle bitirilmiştir (Oral, 1962: 41).

Minber kapısının yan sövelerinde, korkuluğun alt kısmında ve korkuluğun üst kısmında; “Ondan gayri ilâh olmayan Allah hayy ve kayyumdur. Onu uyuklama ve uyku ahzetmez. Göklerde ve yerde olan şeyler onundur. İzni olmaksızın onun indinde şefaath eden yoktur. Halkın önünde ve arkasında olanı, istikbal ve maziye bilir. İnsanlar onun ilminden, onun istediğinden başkasını ihata edemezler. Kürsüsü gökleri ve yeri alır. Onların hıfzı, onu yormaz, o pek yüksek ve büyüktür.” “Yüce Tanrı ve onun Kerim olan peygamberi doğru söyledi” yazılıdır (Oral, 1962: 28, 41).

Minberin şerefede altında; “Biz sana aşikâr bir fetih ile fütuhath verdik. Allah senin geçmiş ve gecikmiş günahlarını mağfiret etmek için... bu fütuhathı verdi” yazılıdır (Oral, 1962: 41)

Şerefede altında ve minberin doğu yan yüzünde alttan yukarı doğru; “Allah yanında din, İslâm dinidir. Kitap ehli kendilerine ilim geldikten sonra aralarında hasetle ithilâf eyledir. Allahın ayetlerini inkar edenlerin hesaplarını Allah pek çabuk yapar. Seninle ubahaseye kalkıştırlarsa de ki, ben ve bana tâbi olanlar Yüce Allaha Müslimleriz. Ehli kitaba ve müşriklere İslâm oldunuz mu? Deye sor. Eğer İslâm olurlarsa muhakkak hidayete ererler. Eğer kabul etmezlerse sana lâzım olan tebliğdir. Allah kullarını görücüdür. Allahın âyetlerini inkâr, haksız yere Peygamberleri katil, insanlardan doğru ile emreleyenleri telef edenleri, acılı azap ile müjdele. Dünya ve ahirette amelleri habtolan onlardır. Ve onlara Nusret eden de yoktur” yazılıdır (Oral, 1962: 42).

Minberin batı yüzünde; “Ondan gayri ilâh olmayan Allah hayy ve kayyumdur. Onu uyuklama ve uyku ahzetmez. Göklerde ve yerde olan şeyler onundur. İzni olmaksızın onun indinde şefaath eden yoktur. Halkın önünde ve arkasında olanı, istikbal ve maziye bilir. İnsanlar onun ilminden, onun istediğinden başkasını ihata edemezler. Kürsüsü

gökleri ve yeri alır. Onların hıfzı, onu yormaz, o pek yüksek ve büyüktür” “Yüce Tanrı ve onun Kerim Peygamberi ve nebilerin sonu doğru söyledi. Selam ve dua onun ve evlâdile cümle eshabının ve başka Müslümanların üzerine olsun. Âmin. Ey Âlemlerin Rabbi olan, muhtaçların ihtiyaçlarını yerine getiren, merhametlilerin en merhametlisi ve yardımcılarının en hayırlısı olan Allahım âmin” . Bu satırların sonuna Besmele ile “İhlâs Suresi” yazılmıştır (Oral, 1962: 42).

Vakfiyesi:

Vakfiyesi günümüze gelmemiştir.

Mimar Ve Sanatkârları:

Yapının mimarı bilinmemektedir. Medrese yapısıyla inşa tekniği ve kullanılan malzeme açısından gösterdiği benzerlik, her iki yapıda da aynı ekibin çalıştığına işaret etmektedir (Karamağaralı,1976: 213). Kitabesine göre 1899 tarihinde inşa edilen minaresinin iskelesi Kaleli Mahmud Usta tarafından kurulmuş, inşaatı Tekbıyık Osman adlı bir yapı ustası tarafından gerçekleştirilmiştir (Güleç, 2006: s.75).

Caminin minberini yapan ahşap ustası ya da ustaları da bilinmemektedir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu:

Osmanlı döneminde birkaç kez onarım geçiren caminin, merkezinde yer alan kubbeli biriminin mevcut kayıtlara göre Osmanlı döneminde, 1727 yılında kubbeyle örtüldüğü, bilinmeyen bir tarihte yıkılan bu kubbenin 1900 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından minare ile birlikte inşa ettirildiği ileri sürülmektedir (Çayırdağ, 2001: 90). Cami, 1955 ve 1995 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarılmış, 1995 onarımında yapının örtüsü ile mihrap önü kubbesi bakırla kaplanmıştır (Eravşar, 1998: 191). Günümüzde sağlam ve ibadete açıktır.

Tasvir

Dış Tasvir (Resim:4,13-20)

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan caminin kuzey cephe duvarının yaklaşık üçte birlik batı kesimini, medresenin güney cephe duvarının doğusunda kalan bir bölümü oluşturmaktadır. Medresenin doğu cephe duvarı güney köşesinden caminin

kuzey cephe duvarına, caminin batı cephe duvarı medresenin güney duvarına dilatasyonlu dik açılarla saplanmaktadır. Caminin kuzey, doğu ve batı cephelerde birer girişi bulunmakta, kuzeydeki basit giriş ile batıdaki portal, hemen önlerinde yer alan meydanlara açılmaktadır. Cepheden dışarıya taşkınlık yapan özgün doğu ve batı portallerden biçim ve boyut olarak çok farklı olan kuzey portal daha sonraki bir dönemde açılmıştır. Caminin kuzey cephesinin medrese ile köşe yaptığı bölüme çok yakın olarak cepheden taşkınlık yapmayan ve basitçe duvara açılan bir kuzey portal yerleştirilmiştir. Kuzey portale günümüzde önündeki küçük meydandan üç basamakla çıkılarak ulaşılmaktadır.

Cami yapısı, medresede olduğu gibi üç köşesine ve cephe duvarlarına yerleştirilen payandalarla desteklenmiştir. Kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerde duvar içlerine gömülmüş kare kesitli, güneybatı köşede bir tam yüzü ile bu yüzün iki yanındakilerin yarısından fazlası duvar içerisinde gömülmüş tamamlandığında sekizgen kesit veren, bir köşe payandası bulunur. Köşe payandaları cephelerin duvar payandalarından daha büyük boyutludur. Kuzey cephe ekseninde, doğu cephe portalleriyle bu cephenin kuzey köşesi arasında yaklaşık eksende dikdörtgen kesitli birer duvar payandası, güney cephe ekseninde mihrabın arkasında ve batı cephe portaliyle bu cephenin güney köşesi arasında yaklaşık eksende yer alan yarım sekizgen kesit veren birer payanda yer alır.

Kuzey ve doğu cephelerde alt ve üst seviyelerde, güney ve batı cephelerde sadece üst seviyelerde pencere bulunur. Mazgal tarzındaki daha küçük boyutlu dikdörtgen biçimli üst kot pencerelerinin de alt kottakiler gibi uzun kenarları dik durumdadır. Alt kot pencereleri, kuzey cephenin orta payandasının iki yanına birer, doğu cephenin orta payandasının güneyine bir, kuzeyine iki tane düşecek biçimde açılmıştır. Kuzey cephenin üst kot pencereleri, orta payandanın batısındaki alt pencerenin hemen doğusunda, doğusundaki pencerenin aksına denk gelecek biçimde yerleştirilmiştir. Doğu cephenin üst kot pencereleri, cephenin portali ile güney köşe payandası arasındaki bölümüne eş aralıklı iki cephenin orta payandasının her iki yanına eş aralıklı üçerli iki grup halinde açılmıştır. Güney cephede orta payandanın doğusuna eş aralıklı üç, batısına bir, batı cephede ortadaki payandanın iki yanına eş aralıklı üçerli birer grup halinde üst kat pencereleri yerleştirilmiştir.

Cepheden dışı taşkın batı portal, yaklaşık olarak cephe ekseninin kuzeyinde kalan bölümünün ortasına açılmıştır. Ortadaki payanda ile arasındaki mesafe, yaklaşık olarak ortadaki payanda ile güneybatı köşe payandası arasındaki mesafeye eşittir. Portalin kuzeyinde kalan ve yaklaşık olarak portal ile ortadaki payanda arasındaki mesafenin yarısına eş uzunlukta olan cephenin kuzey kesimi harimin kuzeybatı köşesinde yer alan iç avluyu batısından sınırlamaktadır. Bu duvarın yaklaşık ortasında dikdörtgen biçimli bir hacet penceresi yer almaktadır. Ayrıca bütün cephelerde, duvarlarının üst kotunda eş aralıklarla yerleştirilmiş çörtenler bulunmaktadır.

Minare (Resim:20) : Yapının bugün iki minaresi bulunmaktadır. Her ikisi de batı portalin bulunduğu alanda yer alır. Batı portalinin güney dış yan yüzü ile cephe duvarı arasına 19. yüzyılda kare kesitli minare kaidesi dayandırılmıştır. Oldukça yüksek tutulmuş kare kesitli minare kaidesi alttaki ilk taş sırasının üzerinden ve batı cephesinin köşelerinden başlayarak yukarıya doğru genişleyen uzun birer üçgen yüzey oluşturacak biçimde pahlanmış, böylelikle minare gövdesinin üstte sekizgen bir tabana oturtulduğu yüksek pabuç kısmı oluşturulmuştur. Pabuç üzerinden dikdörtgen biçimli küçük pencereleri güneşe bakan silindirik gövdeli minare yükselmektedir. Kaide ile pabuç, pabuçla gövde arasında dışı taşkın kademeli silme gruplarından oluşan birer bilezik bulunur. Minarenin aşağıdan yukarıya doğru hafifçe daralarak yükselen minare gövdesinden bir bilezikle şerefeye geçilir. Şerefe altında aşağıdan yukarıya doğru birbiri üzerine dışarıya taşırılarak bindirilen altı sıra profilli taş örgü bulunur. Şerefe korkuluğu basit metal dikmelerden oluşmaktadır. Minarenin silindirik gövdeli petek kısmı bir bileziğin ardından konik külahla örtülmüştür. Minareye cami içinden, batı duvarına açılmış bir kapıyla geçilmektedir. Çatı üstüne batı portalin tam ortasına denk gelen bölümünde profilli altı ayağa oturan altıgen tabanlı açık sivri kaş kemerleri bulunan baldaken tarzında minare kuruluşu bulunmaktadır. Baldaken yapı, alttaki çok basık tonoz örtüsünün ortasından yükselen, alemli konik bir külahla nihayetlenen bir dikmeyle iyice görünür kılınmıştır. Bu minare kuruluşu da yapıya 1727'deki onarımlar sırasında sonradan eklenmiştir (Çayırdağ, 2001: 346).

Portaller (Resim: 15-17): Yapının üç girişinden sonradan açılan kuzey giriş hariç doğu ve batı cephelerine açılan ikisi Selçuklu portalleri tarzındadır. Batı cephesi Kayseri-Sivas ana yoluna baktığından batı portal, caminin ana girişini oluşturmakta, böyle bir yola açılmadığından doğu portal ikinci derecede kalmaktadır.

Batı portal (Resim:15) , cephe yüzeyinden dışa taşkın ve doğu portalden farklı olarak cephe duvarından daha yüksektir. İç yan yüzleri nişlidir. En üstte kademeli iki silmenin oluşturduğu bir saçağı bulunan portal, dıştan içe doğru kademelenerek geri çekilen, dıştaki bezemesiz, alttaki ikisinin bezemeli olduğu üç düz şerit ve bu şeritlerin ardından gelen yüzeyi bezemeli eğimli ve dar bir şeritle üç yönden ters U biçiminde çevrelenmiştir. Bezemeli şeritlerden ortadaki diğerlerinden daha geniştir. Portalin çift kademeli sivri kemerinin alttaki kademesi iki yanda, köşelerinden pahlanmış kare kesitli küçük kaidelere oturan silindirik gövdeli sütuncelerin üzerinde yer alan akantus yapraklarından oluşan başlıklar üzerine oturur. Dıştaki kemer kademesinin sivri kemerinin kilit taşı ile portal kuruluşunu çevreleyen silmeler arasında kalan bölgede dikdörtgen biçimli kitabe panosu yer alır. Kemer köşeliklerine daire biçimli birer madalyon yerleştirilmiştir. Portal kavsarası, on bir sıra mukarnas dolguludur. Kavsara ile portalin basık kemerli kapı açıklığı arasında portal nişini üç yönden de çevreleyen ayet yazılı bir kuşak yer almaktadır. (Tevbe Suresi 18. Ayet- Edhem, 1982: 89-90) Portal açıklığının iki yandaki sövelerin kapı açıklığına bakan yüzeylerinde bulunan silindirik gövdeli geometrik bezemeli konsollara kapının basık kemeri oturtulmuştur. Kemer aralarında geniş açı bulunan iki kollu taşların düşey eksene göre simetrik olarak birbirine geçirilmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerin kilit taşı, alt ve üst kenarları kısa, yandaki ikişer kenarı daha uzun düzgün olmayan altıgen biçimindedir. Kilit taşına ayrıca, yüzeyi az derin oyulmak suretiyle içindeki harfleri kabartılmış düzgün altıgen biçimli bir pano oluşturulmuştur. Bu panoda “Allah” kelimesi yazılıdır (Edhem, 1982: 89-90).

Portalın iç yan yüzeylerinde eğimli sivri kemerler içerisine alınmış, yarım daire kesitli beş sıra mukarnaslı kavsaraları bulunan, birer niş yer almaktadır. Nişlerin sivri kemer yüzeyleri tek yivli silmelerin kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmesiyle oluşturulmuş geometrik bezemelidir. Niş kemerleri doğrudan zemine oturmaktadır. Her iki nişin üzerinde de dikdörtgen biçimli düz yüzeyler yer almakta, bu yüzeylerde çift sıra yivli silmelerin kırık hatlarla birbiri içerisinden geçirilmesiyle oluşturulmuş kare, dörtgen, beşgen ve düzgün altıgen çerçevelerden oluşan benzer birer geometrik kompozisyon bulunmaktadır. Bu kompozisyonların tam ortalarından geçen yatay hat üzerinde bulunan çerçevelerin bazılarının ortasında ayrıca bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Güney nişin üzerindeki geometrik kompozisyonun ortadaki büyük kare

çerçevesinin içinde, iç içe geçmiş uçları yukarıya dönük iki hilal, bu çerçevenin iki yanındaki düzgün altıgen biçimli çerçevelerin içerisinde üç yapraklı birer palmet ve dikdörtgen panonun alt ve üst kenarları tarafından kesildikleri için pano içinde kalan yarıları görülen çok cepheli çerçeveler içerisinde, yarım gülbezek motifleri bulunur. Kuzey nişin üzerindeki kompozisyonun orta hattında durum biraz farklıdır. Bu hattın ortasındaki altıgen ve iki yanındakilerin sekizgen biçimli çerçevelere birer palmet yerleştirilmiştir. Dikdörtgen biçimli panonun alt ve üst kenarları tarafından kesildikleri için yarıları görünen çok cepheli çerçeveler içerisinde güney panoda olduğu gibi yarım gülbezek motifleri bulunur.

Doğu portal (Resim:16), cephe yüzeyinden dışarıya taşkındır ancak, cephe yüksekliğini aşmayacak biçimde saçak hattına kadar yükselir. Portal üç geniş şeritle üç yönden ters U biçiminde çevrelenmiştir. Yüksek bir kaidesi bulunan portalin sivri kemeri, portal kaidesi üzerine oturan kaide ve zar biçimli başlıkları bulunan iki sütunceye oturmaktadır. Yapıya portal kuruluşunun içinden basık kemerli bir kapıyla girilir. Basık kemerin taş örgüsü birbirine geçen iki kollu taşlardan oluşmuştur. Bu taşların kolları arasında geniş açılı bulunur. Ortadaki kilit taşı düzgün olmayan altıgen biçimini almıştır. Yedi sıra mukarnas dolgulu portal kavsarası ile basık kemer arasında kademeli bir düz silme portal nişinin üç yüzeyini de dolanmaktadır. Sivri kemerle portalı çevreleyen en içteki şeritin arasında kalan yüzeye dikdörtgen biçimli kitabe panosu yerleştirilmiştir. Portalin iç yan yüzeylerine yerleştirilmiş sivri kemerler içerisine açılmış yarım daire kesitli nişler, üç sıra mukarnas dolgulu kavsaralarla nihayetlendirirler.

Kuzey portal (Resim:17), doğrudan duvar örgüsü içerisine açılmış, üzerine yerleştirilmiş bir lentoyla oluşturulmuş dikdörtgen biçimli süslemesiz bir açıklıktan ibarettir.

Plan ve İç Tasvir (Çizim:2,3; Resim:21-25)

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan cami, kuzey güney eksenine göre simetrik bir plan şemasına sahiptir. Bu simetri, sadece kuzeybatı köşede yer alan doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen tabanlı iç avlu bölümünde bozulmaktadır. Kuzey güney eksenini üzerinde kuzeyden güneye doğru sırasıyla mihrap önü bölümü mihraba paralel ardarda iki birim, kubbe örtülü orta birim, haç tonoz örtülü yanyana iki birim ve haç tonoz örtülü birimlerle kuzey duvar arasında uzanan yan yana

yerleştirilmiş mihraba dik iki sahnın yer alır. Bugün 54 serbest payesi bulunan yapının mihrap önü bölümü ile bu bölümün kuzeyindeki iki sahnının kuzey-güney ekseninin iki yanında kalan büyük boyutlu altı paye hariç tüm payeleri kare kesitlidir. Kare kesitli payeler, mihrap yönü ve kubbeli orta bölümle bu bölümler arasında kalan mihraba paralel iki sahnının bulunduğu bölümler haricinde hem kuzey-güney hem de doğu-batı yönlerde birbirlerine eş mesafelerde yerleştirilmişlerdir. Böylelikle yapıda belli bir kare birim modül alınmıştır. Kuzey duvarı ile kubbeli orta birim arasındaki sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülen mihraba dik uzanan iki sahnının güney uçlarındaki kare tabanlı birimler birer haç tonozla örtülmüştür. Bu sahnınlarla mihrap önü biriminin iki yanındaki mihraba dik uzanan tek birim genişliğinde iki birim uzunluğundaki birer sahnın haricinde, yapının genel tasarımına doğu-batı doğrultulu sivri kemerlerle oluşturulmuş mihraba paralel 10 sahnın hakim olduğu görülür. Bu sahnınların kuzey-güney eksenini üzerinde tam ortada bulunan dört modüllük kare tabanlı ile bu ekseninin güney ucunda bulunan dört birimlik kare tabanlı mihrap önü bölümü birer kubbe ile örtülmüştür. Her iki birim hemen hemen eş ölçülerdedir. Yapının doğu ve batı portalleri ortadaki kubbe örtülü merkezi birime açılmazlar. Sadece kuzey portal kuzey-güney ekseninin batısında kalan mihraba dik sahına açılır. Bu kapı yapının merkezdeki kubbeli bölümle doğrudan ilişkilendirilmiş tek girişidir. Batı portal, caminin kuzeybatı köşesinde yer alan iç avlunun hemen güneyindeki birime, doğu portal merkezdeki kubbeli bölümün hemen güneyinden geçen mihraba paralel ilk sahına açılmaktadır.

Mihrap önü bölümü, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerden ikisi L biçimli serbest, güneydoğu ve güneybatı köşelerdeki ikisi güney duvarına dayanan kareye yakın dikdörtgen kesitli duvar payeleri ve bu payeleri birbirlerine bağlayan sivri kemerlerle çevrelenmiştir. Duvar payeleri ile serbest köşe payelerini bağlayan kuzey-güney ve duvar payeleri ile serbest köşe payelerini bağlayan doğu-batı doğrultulu üçer kademeli birer sivri kemerlerle mihrap önünde gerçekte kare tabanlı bir baldaken oluşturulmuştur. Altına duvar örülerek kapatılmış, eksenine mihrap nişi yerleştirilmiş güney kemeri böylelikle boşaltma kemerine dönüştürülmüştür. Güney cephe duvarının kalınlığı içerisinde kalan bu kemerin cephede izi bulunmamaktadır. Mihrap önü kubbesi doğrudan, bu kemerler arasında oluşturulan büyük boyutlu pandantiflerle taşınır. Pandantiflerle kubbe eteği arasında dışa taşkın bir kaval silme bulunur. Kubbenin, bu kaval silmenin üzerinde bırakılan tek taş sırasının üzerinde kalan yüzeyi sıvanarak

beyaza boyanmıştır. Mihrap önü bölümü ışığını, kubbe eteğine, ana yönlerde açılan yuvarlak kemer biçimli dört pencereden almaktadır. Mihrap önü bölümü, doğu ve batısından art arda ikişer kare modülden oluşan mihraba dik birer sahinla sınırlanmaktadır. Bu sahinlerle caminin doğu ve batı duvarları arasında, bu defa doğu-batı doğrultusunda artarda yerleştirilmiş ikişer kare modüllük ikişer mihraba paralel sahin bulunmaktadır. Caminin payelerle duvarlarını bağlayan tüm kemerleri doğrudan duvarlara saplanırlar.

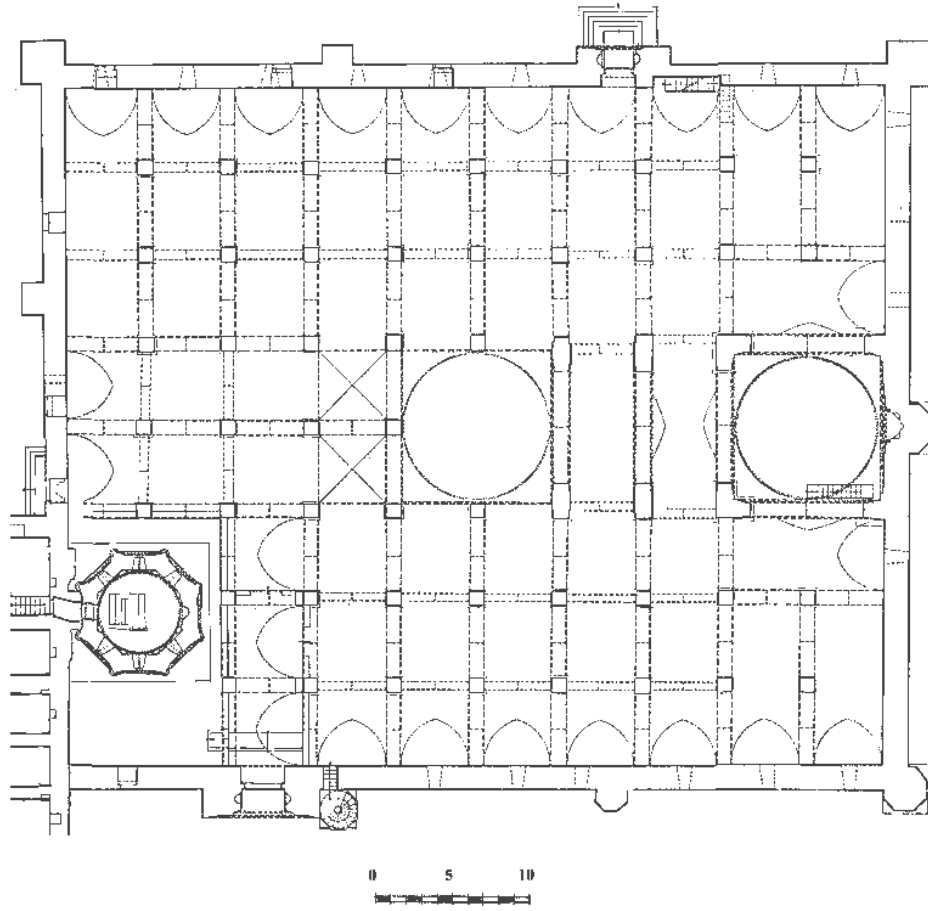
Kubbe örtülü, dört kare birimlik kare tabanlı merkezi birimle mihrap önü kubbeli bölüm arasında, caminin doğu ve batı duvarları arasında art arda yerleştirilmiş mihraba paralel uzanan iki sahin bulunur. Bu sahinlerin mihrap önü ve merkezi birim arasında kalan orta bölümleri doğu-batı doğrultusunda iki modül genişliğindedir. Bu bölümlerin köşe payeleri diğerlerinden farklı olarak dikdörtgen kesitlidir. Bu payeler arasında iki kare birimlik mesafe bulunduğundan, payeler arasındaki mesafe diğer bölümlerdeki mesafenin yaklaşık iki katı ve mihrap önü ile merkezi birimin kemer açıklıkları kadardır. Merkezdeki kare alt yapı bölümün, güney kenarının doğu ve batı köşelerinde dikdörtgen kesitli büyük boyutlu birer paye bulunurken diğer kenarlarının ortalarında ve köşelerinde kare kesitli payeler bulunur. Bu payeler, kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda atılan çift kademeli sivri kemerlerle dört birimlik kare bir alanı sınırlayacak biçimde birbirlerine bağlanmışlardır. Mihrap yönüne bakan güney kemer, iki köşe payesine atıldığından, diğer kenarları çevreleyen ikişer kemerden daha geniş, ancak daha alçaktır. Güneydeki geniş kemerin oturduğu dikdörtgen biçimli payeler, kemerin iki yanında neredeyse çok dar birer duvar oluşturmakta, kuzey ve güney yönlerde atılmış ikişer kemerin güneyde yer alanları adeta bu duvarlara saplanmaktadır. Merkezi birimin doğu ve batı yanlarındaki ikişer kemer kuzeyde yer alanları bu birimin kuzey kenarındaki ikişer kemerle aynı yükseklikte kavuştuğundan, böyle bir anormallik yoktur. İkişerli yüksek kemerlerin birbirleriyle birleşerek köşe yaptıkları kottan başlatılan ve karenin her kenarında büyük birer açıklık oluşturan basık kemerler, altlarındaki kemerlerin üst kotunda yer alırlar ve köşelerde oluşturdukları pandantiflerle bu bölümün kubbe geçişlerini hazırlarlar. Basık kemerlerle altlarındaki kemerlerin arasında duvar örgüsü bulunmaktadır. Basık kemerlerin kilit taşlarının üstünde yer alan alttakinin kaval, üsttekinin düz olduğu, içeriye doğru taşkınlık yapan geniş iki silmeyle kubbe eteği oluşturulmuştur. Bu silmelerin daha gerisinden, alttaki kemerlerin üzerine

oturacak biçimde merkezi birimin daire tabanlı, içte silindirik dışta çok cepheli yüksek kubbe kasnağı başlar. Kasnak üzerinde eş aralıklarla yerleştirilmiş büyük boyutlu yuvarlak kemerli 12 pencere bulunmakta, kubbe, pencerelerin nihayetlendiği kotta hafifçe içeriye taşırılmış olarak doğrudan kasnak üzerine oturmaktadır. Dıştan düz levhalarla kaplanmış, kubbe örtülü merkezi birimin doğu ve batısında mihraba paralel ikişer sahnin; kuzeyinde mihraba dik ikişer sahnin bulunur. Güneylerindeki haç tonoz ortadaki birimlerle bütünleşen bu sahninlerin doğusunda mihrap duvarına paralel dört sahnin bulunmakta, batısında olması gereken simetrik eş değerlerinin, kuzeydeki iki sahnin, harimin kuzeybatı köşesinde bulunan, dar kenarı iki birim ya da mihraba paralel iki sahnin genişliğindeki iç avlu nedeniyle olması gereken yerde bulunmamaktadır. Güneydeki iki sahnin mihrap yönünde olanı, doğu yöndeki gibi mihrap duvarına paralel uzanmakta, bu sahnin kuzeyinde olması gereken eş değeri ise, doğu-batı doğrultusunda yan yana sıralanmış, mihrap duvarına dik üç birimden oluşmaktadır. Kuzey-güney ekseninde ve kubbeli merkezi bölümün kuzeyinde yer alan mihraba dik sahninleri kuzey güney doğrultulu sivri kemer profilli beşik tonozlarla güneydeki iki biriminin bulunduğu üst kotta, doğu ve batılarında yer alan mihraba paralel sahninlerin aynı yöndeki sivri kemer profilli beşik tonozları ile kavuşarak haç tonoz oluşturmak suretiyle kubbeli merkezi birimin hemen kuzeyindeki iki birimi vurgularlar. İç avlunun güneyindeki doğu-batı doğrultusunda yan yana sıralanmış üç birim kuzey-güney doğrultulu sivri kemer profilli beşik tonozlarla, caminin mihraba paralel sahninleri, doğu-batı doğrultulu sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülüdür. Tonozları, payeler arasına yüksek kotta tonoz yönlerinin ters istikametinde atılmış daha ince sivri kemerler takviye ederler. Sadece, mihrabın doğu ve batısındaki mihrap duvarına dik uzanan sahninlerle bu sahninlerin doğu ve batısındaki mihrap duvarına paralel ikişer sahninde takviye kemeri bulunmamaktadır.

Yapının simetri gözetilerek oluşturulmuş sahnin düzeni, kuzeybatı köşedeki iç avlunun kapladığı 2x3 kare birimlik alan boyunca doğu-batı doğrultusunda uzanması gereken mihrap duvarına paralel üçer birimlik ya da üçer kemer gözlü iki sahninin ya hiç yapılmayarak iç avlunun en başından beri cami tasarımı içerisinde yer aldığını, ya da görülen lüzum üzerine bu sahninlerin daha sonra kaldırılarak burada bir iç avlunun oluşturulduğunu göstermektedir. İç avluda yüksek kare kesitli bir kaide üzerinde yükselen Mahperi Hatun'a ait sekizgen prizma gövdeli türbe yer almaktadır.

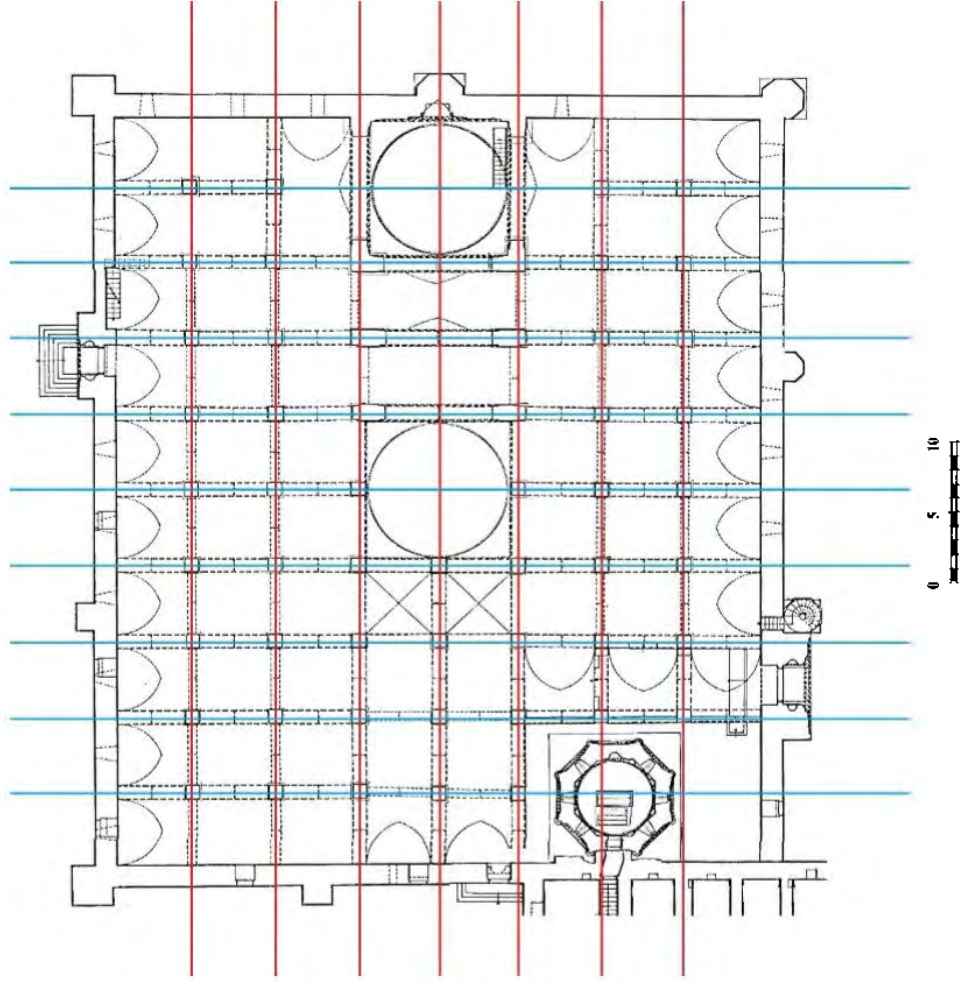
Bugün yapının, batı portalin güneyine yerleştirilmiş minare kaidesinin ardına denk gelen kesimde batı duvarı içerisine açılan merdivenli bir kuruluşla minareye çıkılmaktadır. Yapının doğu duvarına, portalin hemen güneyine duvar kalınlığı içerisine yerleştirilen çok basamaklı merdivenin, evvelce minaresi olmayan yapıda dama çıkılarak ezan okunmasına hizmet ettiği kabul edilmektedir(Çayırdağ, 2001: 90)

Yapının üst kotunda yer alan pencereler içeriden düzgün olmayan bir dikdörtgen ve mazgal pencere biçiminde, alt kottakiler ise dikdörtgen biçimli ve sivri kemerli olarak düzenlenmişlerdir.

Çizim 2. Mahperi Huand Camii Planı

Kaynak: Parla, 1997

Çizim 3. Kayseri Mahperi Huand Camii Planı Üzerinden Kareleme

Mihrap (Çizim:84; Resim:24) , yapının güney duvarı ekseninde dikdörtgen biçimli bir alana yerleştirilmiş, mihrap kuruluşu yer alır. Mihrap nişi iki yanda zemin üzerinde yükselen ve güney duvarla aynı yüzeyde başlayarak niş derinliğince geriye çekilen tek taş sırasının oluşturduğu kaide üzerine oturmaktadır. Mihrap kuruluşu kaidenin dış köşelerinden yükselen ve hafifçe geriye çekilen kademeli iki ince şeritle dikdörtgen biçimli üç yönden ters U biçiminde çevrelenmiştir. Bu silmelerin altında dıştan içeriye doğru kademelenerek duvar yüzünden daha geriye çekilen iki geniş şerit bulunmaktadır. Dıştaki süslemesiz şeritten biraz daha geniş olan içteki şerit geometrik geçmeli bir süsleme kompozisyonuna sahiptir. Süslemeli şeridin altındaki, kademelenerek hafifçe geri çekilen iki yandan düz ince silmelerle sınırlanmış eğimli genişçe bir silmeden oluşan profilli silme grubuyla mihrabın sivri kemerinin yer aldığı bölüme geçilir. Duvar yüzeyinden hafifçe geriye çekilen sivri kemer, iki yanda kaide üzerinden yükselen her biri ayrıca kaideli ve başlıklı burmalı birer silindirik sütünceye oturur. Beş yüzlü mihrap

nişi mukarnas dolgulu kavsara ile nihayetlenir. Mihrabın ortadaki üç yüzüne ayrıca, yarım daire kesitli uzun birer niş açılmıştır. Nişlerin üst kısımları, istridye kabuğu biçimli kavsaralarla nihayetlenir. Mihrap nişi duvar içerisine çok gömüldüğünden, ardından güney cephe ekseninde bulunan yarım sekizgen kesitli duvar payandasıyla desteklenmiştir.

Minber (Çizim:85-87; Resim:25), mihrap önu bölümünün güneybatı duvar payesine ve bu payenin taşıdığı kuzey-güney doğrultulu sivri kemerin doğu yüzüne dayanmaktadır. Taklit künde-kâri tekniğinde ceviz ağacından yapılmış olan minberin kitabesi bulunmadığı için yapıyla aynı tarihlerde yapıldığı düşünülmektedir. Minber girişinin batı tarafındaki yan sövesinde Al-i İmran suresinin 19. ayetinin bir kısmı yazılmıştır, mihrap tarafında olan doğu yan sövede ise “Ayetü’l Kürsi” ve Bakara Suresi’nin 255. ayetinin ilk bölümü besmele ile birlikte yazılmıştır (Oral, 1962: 41). İki basamaklı bir merdiven üzerinde yükselen sivri kemerli bir açıklıkla minbere giriş sağlanmıştır. Üçgen biçimli yan aynalıklar üzerinde yanyana ve altlı üstlü yerleştirilen sekizgen çerçeveler birleşirken aralarında dört kollu yıldızlar oluşturmuşlardır. Ortasında parmaklıkların bulunduğu süpürgelik kısmı alttan ve üstten dar bir silme ile sınırlandırılmıştır. Aynalığın üzerinde bulunan korkuluğun batı kısmında Al-i İmran sursinin 19. Ayetinin devamı ve 20. ayetinin bir kısmı yazılmıştır (Oral, 1962: 42). Doğu kısmında ise “Ayetü’l Kürsi” ve Bakara Suresi’nin 255. ayetinin ikinci bölümü yazılmıştır (Oral, 1962: 41). Yazı kuşaklarının ortasında kalan bölümde çift sıra halinde birbirini takip eden içleri bitkisel motiflerle süslenmiş sekizgen çerçeveler yerleştirilmiştir. Yan aynalıkların üzerindeki korkuluğun devamı gibi olan köşk korkuluğu üzerinde art arda sıralanmış sekizgen çerçevelerin oluşturduğu süsleme kompozisyonu alttan ve üstten birer yazı kuşağı ile sınırlandırılmıştır. Batı tarafında Al-i İmran Suresi’nin 22. ayetinin ikinci kısmı yazılmış doğu tarafında Fetih Suresi’nin birinci ve ikinci kısmının yarısı yazılmıştır (Oral, 1962: 41-42). Sekizgen bir kasnak üzerine yerleştirilmiş külâh kısmı bezemesiz olarak yapılmıştır.

Mahfiller, caminin orta sahnında bulunan merkezi bölümde 1954 yılında yapılmış müezzin mahfili bulunmaktadır (Eravşar, 1998: 189). Yapının kuzeydoğu köşesindeki mihraba paralel uzanan iki sahnı plastik malzemeyle yapılmış paravanlarla kadınlar bölümü olarak ayrılmıştır.

Malzeme Ve Teknik

Mihrabı dahil yapının tamamında taş malzeme kullanılmıştır. Payeler, kemerler, tonoz ve kubbeler tümüyle taştır. Daha sonra yapılmış bulunan müezzin mahfilinde mermer kullanılmıştır. Yapının kalın duvarları içten ve dıştan kesme taş kaplamalı sandıklama tekniğinde örölmüş, kaplamalarda düz örgü kullanılmıştır. Minber taklit künde kari tekniğinde ceviz ağacından yapılmıştır.

Süsleme (Resim:15-17, 24, 25)

Caminin süslemeleri portallerinde, mihrap ve minberinde toplanmıştır. Dıştan içe doğru takip edildiğinde saçağı oluşturan son taş sırasının üstteki profilli şeritlerinden üstteki geniş olanında harap olmuş meyandıra benzer bir süslemenin yer aldığı görülür. Bu taş sırasının yüzeyi ise ortada geniş bir şerit oluşturacak biçimde yan yana dikey sıralar halinde çubuklu bir kabartma kompozisyonuyla bezenmiştir. Portali U biçiminde çerçeveleyen kademeli dört şeritten en dışta yer alanının üst yatay kolunda sülüs yazılı okunamayan bir ayet kitabesi bulunmakta, bu şeridin iki yan kolu bezemesiz olarak portali dışarıdan sınırlamaktadır. Bir altındaki bezemeli şeritte ortalarından yivli düz şeritlerin birbirleri içerisinden geçirilen kırık hatlarla oluşturulmuş ana kurgusunu beşgenlerin oluşturduğu çokgenlerle meydana getirilmiş geometrik bir kompozisyon bulunmaktadır. Bu beşgenlerin merkezlerinde daha küçük beşgenler yer almaktadır. Bir altta bulunan en geniş bezemeli şeritte ise ortası yivli düz silmelerin kırık hatlarla birbiri içerisinden geçirilmesiyle ana kurgusunu on kollu yıldız geçmeler ve eşkenar dörtgen motiflerin oluşturduğu bir geometrik kompozisyon meydana getirilmiştir. Bu şeridin altında portalin çift kademeli sivri kemerlerini çift silmeyeyle oluşturulmuş bir zencerek kemer cidarlarında birer yay ve kilit taşı üzerinde yatay bir kol ve kapalı bir alan oluşturarak çevrelemektedir. Bu alanın köşelerinde ayrıca yuvarlak birer madalyon yerleştirilmiştir. Bu madalyonların üzerinde bitkisel bir motifin olduğu kenarlardaki dilim izlerinden anlaşılmaktadır ancak, bugün oldukça fazla tahrip olmuş bir biçimde görünmektedir. Sivri kemerin üst kademesinin bütün yüzeyini yivli düz silmelerin kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmesiyle oluşturulmuş beş kollu yıldız, üçgen, dörtgen ve altıgenlerin dikkati çektiği bir geometrik kompozisyon bezemektedir. Bir alttaki kemer kademesinin yüzeyi daha girift olarak benzer bir geometrik kompozisyonla bezelidir. Bu şeritlerin üzerinde meyandır ve günümüzde çoğu tahrip

olmuş dilimli bir bezeme bulunmaktadır. Portal kuruluşunun kemeri kilit taşı üzerinden yatay bir hat izleyen meandırlı ince şeritle portal kuruluşunu en alttan çerçeveleyen eğik şerit arasında kalan düz duvara dikdörtgen bir panoya yazılmış üç satırlık kitabe yerleştirilmiştir. Portalin kademeli sivri kemerinin üst kademesinin yüzeyi kırık geçmelerin oluşturduğu altıgenler ve beş kollu yıldız motifleriyle süslenmiştir. Alt kademenin süslemeleri daha grifttir. Portal kemeri iki yanda silindirik gövdeli sütuncelere oturmaktadır. Alttaki portal kaidesine oturan sütuncelerin gövdeleri ve başlıkları geometrik motiflerle süslenmiş, başlıkların bitişinde de yarım madalyon içinde stilize edilmiş hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Portalin yan yüzleri düz silmelerle oluşturulan bir geometrik geçmeye sahiptir ancak buradaki kompozisyon diğerlerine göre daha grifttir. Kapının lentosunda yuvarlak dilimli sıralı bir işleme vardır. Portalin kavsarası on bir sıra mukarnas dolguludur. Portal kavsarasında bulunan mukarnasların bir aslanbaşı silueti oluşturduğunu Mustafa Kemal Şahin “Anadolu’da Selçuklu Döneminde Niğde ve Kayseri Çevresinde Bulunan Taçkapılar Üzerine Bazı Düşünceler” adlı makalesinde belirtmektedir (Şahin, 2013: 479-480). Kavsara ile basık kemerli giriş kapısının arasındaki şeritte sülüs yazıyla yazılmış olan Tevbe Suresi’nin 18. Ayeti dolaşmaktadır (Edhem, 1982 :89-90).

Doğu portalı Batı portale göre çok daha sadedir. Dıştan içe doğru ters “U” biçiminde portali çerçeveleyen ilk iki şerit bezemesizdir. Üçüncü şeritte ortası yivli düz silmelerin kırık hatlarla birbirine geçirilmesiyle oluşturulmuş merkezlerinde beşgenlerin bulunduğu beş kollu yıldız motiflerinden üretilmiş geometrik bezeme kompozisyonu yer alır. Üçüncü şeridin tepe kısmının ortasına yapının dikdörtgen biçimli üç satırlık mermer kitabesi yerleştirilmiştir. Kitabenin konulduğu panonun bulunduğu yüzey sade bırakılmıştır. Portal kuruluşunun sivri kemerini üç yönden çevreleyen dikdörtgen çerçevenin zencerek oluşturan bezemeleri sivri kemerin yüzeyinde de tekrar edilmiştir. Portal köşelerinde kırık geçmelerin oluşturduğu geometrik geçme motifli birer yuvarlak madalyon bulunmaktadır. Sivri kemerin oturduğu sütunceler profilli bir dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Sütunceler portal kaidesi üzerine yerleştirilmiş gövdeleri örgü motifiyle süslenmiş, zar başlıklıdır. Portalin iç yan yüzeylerinde karşılıklı yerleştirilmiş iki sivri kemerli niş bulunmaktadır. Bu nişlerin kavsaraları üç sıra mukarnas dolguludur. Portal kavsarası ise yedi sıra mukarnas dolguludur ve bu mukarnasların bir erkek başı silueti verdiği ileri sürülmektedir (Şahin, 2013: 479-480)

Sütuncelerin üzerinde orta kalınlıkta dik yerleştirilmiş kaval silmelerin ara ara birbirine geçirilmesiyle oluşturulmuş zencerek motifi yer almaktadır.

İçeride süslemeler mihrap ve minberde bulunmaktadır. Mihrap, genişlikleri farklı üç şeritle, üç yönden Ters “U” biçiminde çerçevelemektedir. Dıştaki ilk şerit süslemesizdir. İkinci şerit diğer şeritlere göre daha geniş tutulmuş, üzerinde de kırık geçmelerin oluşturduğu beş kollu yıldız ve çokgen motiflerinden oluşan geometrik geçmeli bir kompozisyon işlenmiştir. Cephenin çökertilmesiyle oluşturulmuş üçüncü şerit süslemesizdir. Mihrabın sivri kemerinin yüzeyi kırık geçmelerin oluşturduğu sekiz kollu yıldız ve çokgen motifleriyle süslenmiştir. Sivri kemer altta iki silindir gövdeli mermer sütunceye, sütunceler de mihrap kaidesi üzerine otururlar. Sütuncelerin gövdeleri burmalı, başlıkları iki sıra kenger yapraklıdır. Mihrap kavsarası beş sıra mukarnas dolguludur. Kavsara ile nişin alt kısmı arasında üzeri geometrik süslemeli bir şerit bulunmaktadır. Mihrap nişinin ortadaki üç yüzeyinde bulunan yarım yuvarlak kesitli üç nişin kavsaraları istiridye kabuğu biçiminde süslenmiştir.

Minberi taklit künde-kari tekniğinde ceviz ağacından yapılmıştır. İki basamaklı bir merdivenle minberin sivri kemerli girişine ulaşılmaktadır. Sivri kemerle alınlık arasında kalan köşelerde ve kemerin üzerindeki dikdörtgen formlu alınlıkta bitkisel motiflerin yer aldığı bir süsleme kompozisyonu görülmektedir. Minberin korkuluklarında yan yana dizilmiş altıgenler ve içlerinde bitkisel motiflerin yer aldığı bir süsleme bulunmaktadır. Her iki korkuluğun da hemen altında Bakara Suresi ve Al-i imran Suresi’nden ayetlerin bulunduğu yazı kuşakları yer almaktadır. Yan aynalıklarda çakma ve kabartmalı künde-kari tekniğinde, kırık çizgilerin oluşturduğu geometrik çerçevede birbirini takip eden sekizgenlerin arasında ve içlerinde çokgen motifleri yer alırken, sekizgenler arasında bu çokgen motifleri dört kollu yıldızları oluşturmuştur. Süpürgelik kısmında ortada parmaklıklar ve bu parmaklıkların altında ve üstünde dar silmeler içinde kıvrık dalların oluşturduğu bir süsleme kuşağı bulunmaktadır. Şerefe bölümünü oluşturan külah kısmı ise süslemesiz bir biçimde yer almaktadır.

Seçme Kaynakça

- Edhem, H., (1982), *Kayseri Şehri*, 20, *Kayseri şehri-Selçuklu Tarihinden Bir Bölüm-*, K.Göde (Haz.) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 524, 1000 Temel Eser Dizisi: 93, Eylül, 1982
- Karamağaralı, H., (1976), “Kayseri’deki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzumesi’nin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülahazalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXI., Ankara, s.199-245
- Önkal, H., (1996), *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara
- Zambaur, E.(1927), *Manuel de Genealogie et de Chronologie Pour L’histoire de L’islam*, Librairie Orientaliste Heinz Lafaire Yay., Hanovre
- Güleç, Esmâ(2006), *Kayseri Minareleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri
- Oral, M. Zeki(1962), Anadolu’da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:5, s.23-77
- Eraşar, Osman(1998), *Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya
- Çelebi, Evliya(1970), (Çev. Zuhuri Danışman), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Kardeş Matbaası, İstanbul

1.2. Mahperi Huand Hatun Türbesi¹¹(Çizim:4,89-97; Resim:27-46)

Mahperi Hatun'un Huand Camisi'nin kuzeybatı köşesindeki avlu içerisine eşi I. Alâeddin Keykubad'ın yaptırmış olduğu Huand medresesinin güneydoğu cephesine dışarıdan dayanacak şekilde inşa edilmiştir. Türbenin girişi medresenin ana eyvanının güneyindeki mekândan sağlanmaktadır.

İnşa Tarihi Ve Kitabesi (Resim:176)

Yapının kesin inşa tarihini ve banisini bildiren bir kitabesi yoktur. Türbe içinde bulunan üç sandukadan ikisi kitabelidir. Her ikisinde de tarih bulunmamaktadır. Kitabeli sandukalardan Mahperi Hatun'a ait sanduka kapağının kuzey yüzünde Ayet'l Kürsi yazılmış, güney yüzünde ise:

“Bu kabir hanımefendi, Seyyide, setire, saide, şehide, zahide, abide, ibadet etmeğe düşkün, mücahide, günahlardan korunmuş adalet sahibi, dünyada kadınların melikesi, afiye, temiz, devrinin Meryemi ve zamanın Haticesi, sayısız mal tasadduku ile bilinen, din ve dünyanın saf hanımı, merhum ve şehid Gıyaseddin Keyhüsrev bin Keykubat'ın annesi Mahperi Hatun'undur. Allah hepsine rahmet eylesin, Amin” (Önkal, 1996: 124-125) ifadesi bulunmaktadır.

Ortakdaki kitabeli ikinci sandukada:

“Bu kabrin sâhibesi, şehid Sultan Keyhüsrev bin Keykubat'ın 683 senesi muharreminde vefat eden Selçuki Hatun'dur” metni bulunmaktadır (Önkal, 1996: 124-125).

Mahperi Hatun'a ait olduğu anlaşılan tarihsiz türbe, mimari yapısına göre değerlendirilerek 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.¹²

¹¹ Yapı, yayınlarda Huand Hatun Türbesi adıyla geçmektedir.

¹² Orhan Cezmi Tuncer; türbenin Mahperi Hatun'un sağlığında yapılmış olabileceğini, bu yüzden 1238-1243 yılları arasına tarihlenen uygun olduğunu belirtmiştir (O. C. Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C.I, Ankara, 1986, s. 159), Oluş Arık; türbenin mimari değerlendirmesinden dolayı 13.yüzyılın ikinci yarısının başlarına(O.Arık, “Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri”, *Anadolu(Anatolia) Dergisi*, S.11, Ankara, 1967,s.69), Mahmut Akok; külliye ile birlikte bir değerlendirme yaparak 13.yüzyıla tarihlendirmiştir(M. Akok, “Kayseri’de Hunad Mimari Külliyesinin Rölövesi”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XVI-I, Ankara 1968, s.6), Haluk Karamağaralı; ibn-i Bibi’de anlatılan olaylara dayanarak türbenin 1254 yılından sonra 1260-1270 yılları arasında yapılmış olacağını ileri sürmektedir. H. Karamağaralı, “*Kayseri’deki Hunad Câmîinin Restitüsyonu ve Hunad Manzûmesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülâhazalar*”, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXI, Ankara, 1976, s. 216).

Vakfiyesi

Türbeye ait herhangi bir vakfiye bulunmamaktadır.

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu

Türbe cami bünyesinde bulunduğundan çok iyi korunmuştur. (Önkal, 1996: 124). Günümüzde sağlam, ayakta ve ziyarete açıktır.

Dış Tasvir (Resim :27-40)

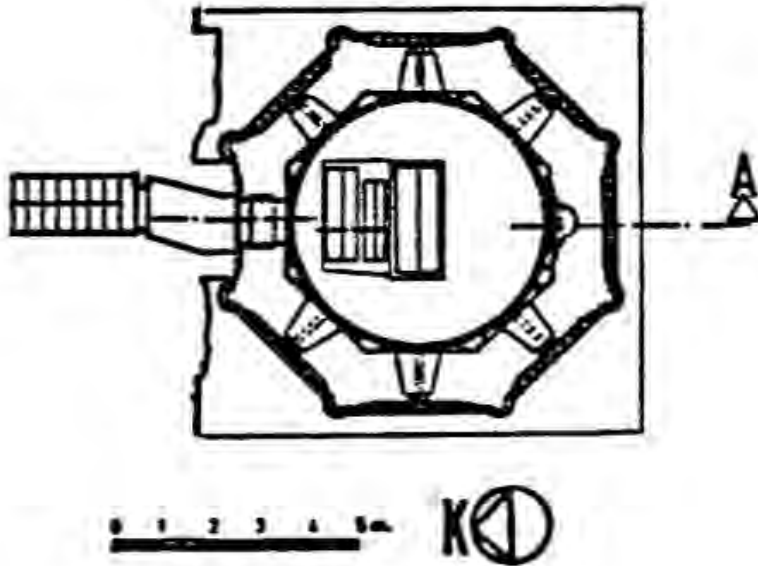
Caminin kuzeybatı köşesinde oluşturulan küçük bir açık avlu içerisine yapılan iki katlı sekizgen prizma gövdeli türbe, kare tabanlı bir kaide üzerinde yükselmekte ve konik külahla nihayetlenmektedir. Türbe kaidesi kuzeyinden medrese duvarına bitleştirilmiştir. Kaidenin diğer cepheleri aşağıdan yukarıya yükseldikçe dışarıya taşırılan beş sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Böylelikle altta daha küçük olan kare taban üstte daha büyük bir kare tabana dönüşmüştür.(Resim:28) Türbenin gövdesi kaidenin kenar ortalarından yaklaşık yarım metre içeriye çekilerek sekizgen bir tabana oturtulmuştur. Profilli bir silme grubuyla son bulan sekizgen prizma biçimli gövdenin kuzey cephesi medrese duvarına çok yaklaştığından süslemesiz diğer cepheleri süslemelidir. Türbenin cephe kaplamaları kademeli sivri kemerlerin çevrelediği hafif çökertme yüzeylerde düz örgülüdür. Sivri kemerler türbenin iç yüzünde görünmediklerinden kemer kalınlığına duvarın dış yüzüne yontulacak biçimde yapılmış olmalıdırlar. Kuzey cephe hariç bütün kemer yüzleri ve köşelikleri süslemelidir. Sivri kemerlerin kilit taşlarının geçtiği dik aksta, yaklaşık kemer yüksekliklerinin 2/3'ünde birer sütünce ile ikiye ayrılmış üç dilimli küçük birer kemerle oluşturulmuş ikiz pencere açıklıkları bulunmaktadır. Bu açıklıklar üstten ayrıca küçük bir sivri kemerle sınırlanmıştır. Cephelerin köşelerinde, profilli bir kaideye oturan, her biri farklı motiflerle süslenmiş, silindirik gövdeli birer sütünce yer almaktadır.

Plan Ve İç Tasvir (Çizim:4; Resim:42-47)

İki katlı olduğu anlaşılan türbenin alt katına girilemediğinden nasıl bir mimari kuruluşa sahip olduğu bilinmemektedir. Sekiz cepheli gövdesiyle, poligonal gövdeli türbeler grubuna giren yapının mescit katına medresenin ana eyvanının güneyindeki mekandan dokuz basamaklı bir merdivenle çıkılarak basık kemerli bir kapıyla girilmektedir. Kubbe örtülü sekizgen planlı mescit mekanın kubbesine duvar köşelerinin üst

seviyesine yerleştirilmiş köşe taşlarıyla geçilmektedir. Mescit katının, girişin bulunduğu kuzey ve mihrabın bulunduğu güney duvar dışındaki tüm duvarların üst kısmına basık kemerlerle iç yüze yansıyan aşağıdan yukarıya daralarak yükselen mazgal pencereler açılmıştır. Bu pencere açıklıkları duvarın dış kısımlarında tam ortaya yerleştirilmiş küçük birer sütünceyle cepheye küçük ikiz pencere olarak yansılar. Güney duvarda, iki düz şeritle Ters “U” biçiminde çerçevelenerek ayrılmış dikdörtgen bir alanın içerisine beş yüzlü sivri kemerli bir mihrap nişi yerleştirilmiştir.

Türbenin mescit mekanının içinde üç temsili taş sanduka bulunmaktadır. Güneydeki en büyük sandukanın üzerindeki kitabeden Mahperi Hatun’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Mermerden yapılmış olan bu sandukanın kapağının kuzey yüzüne Ayet’l Kürsi, güney yüzüne Mahperi Hatun’a ait olduğunu belirten birer metin yazılmıştır. Ortadaki daha küçük boyutlu sandukanın batı kenarındaki yüzeyinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in kızı Selçuk Hatun’a ait olduğu yazılıdır. Üçüncü sandukanın kitabesi bulunmadığından kime ait olduğu bilinmemektedir. Beş yüzlü mihrap nişi geometrik motiflerle süslü iki siltmeyle, Ters “U” biçiminde çerçevelenmiştir. Sivri kemerli mihrap nişi mukarnas dolgulu kavasara ile nihayetlenir.

Çizim 4. Mahperi Huand Hatun Türbesi Planı

Kaynak: Parla,1997 :Çizim.97 üzerinden düzenlenmiştir.

Malzeme-Teknik

Türbenin kaidesinde mermer gövdesinde külliye'nin diğer yapılarında olduğu gibi kesme Yonu Gesi taşı¹³ kullanılmıştır.

Süsleme (Çizim:89-97; Resim:29-41)

Türbenin süslemeleri dış cephede ve mihrapta bulunmaktadır. Türbe gövdesinin oturduğu kare kaidenin beş sıralı mukarnas dolgularının en üst sırada bulunanları dilimli, diğer sıraları yelpaze biçimi verilerek oluşturulmuştur. Medrese duvarına dönük ve ona çok yakın olan kuzey cephe dışındaki diğer cephelerin her birinde farklı bir süsleme kompozisyonu bulunmaktadır.

Bütün cephelerde iki kademeli sivri kemerlerin üzerinde ve köşeliklerinde geometrik ve bitkisel motifli süslemeler yer almaktadır. Kuzey ve güney cephe dışındaki cephelerde bulunan sivri kemerli üç dilimli birer kemerle oluşturulmuş ikiz pencere açıklıklarının ortak sütüncelerin başlıkları da süslemelidir. Ayrıca ikiz pencere açıklıklarının sivri kemerlerin de yüzeylerinde bitkisel ve geometrik motifli süslemeler yer alır. Bazılarında cephe köşelerinde bulunan süslemeler tekrarlanmıştır.

Kuzey batı cephenin (Çizim:89; Resim:30-31); kademeli sivri kemerinin üst kademesinde silmelerin kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilmeleriyle eşkenar dörtgen ve beşgenlerle altı ve beş kollu yıldız motiflerinin tekrarından oluşan bir süsleme kompozisyonu meydana getirilmiştir. Alttaki kademe ise yine silmelerin kırık hatlarla birbirlerinde geçirilmeleriyle oluşturulan yatay ekseninde yerleştirilmiş altıgen motiflerinin birbirleriyle kesişmesinden oluşmuş geometrik bir kompozisyon görülmektedir. Bu altıgen motiflerinin içlerinde de kırık hatlı silmelerin kesişmesiyle oluşturulan beşgen ve çokgen motifleri bulunmaktadır. Kemer köşelerinin altıgenlerin iç içe geçmesiyle oluşturulmuş “Y” motifleri ile dolduruldukları görülür. Sivri kemerlerin altında yer alan süslemesiz duvar yüzeyinde “Y” motiflerinin yer aldığı sivri kemer görünümüne pencere başlığı bulunmaktadır. İkiz pencerenin ortasındaki mermer sütuncenin başlığı bitkisel motiflidir ve pencerelerin üç dilimli sivri kemerleri ile üstteki sivri kemer arasında kalan yüzeyleri bitkisel motiflerle süslenmiştir. Kuzeybatı cepheyle batı cepheyi birleştiren sütuncenin gövdesi silmelerin kırık hatlarla birbiri içerisinden

¹³ Kayseri yöresine özgü bir taş cinsidir (Eravşar, 1998: 184).

geçirilmesiyle oluşturulmuş altıgen ve sekizgen motifleriyle bezenmiştir. Bu altıgen ve sekizgenlerin içleri de beşgen ve altı kollu yıldız motifleriyle doldurulmuştur.

Batı cephenin (Çizim:90; Resim:32-33), kademeli sivri kemerinin üst kademesinde silmelerin kırık hatlar oluşturarak birbirleri içinden geçirilmeleriyle çokgen ve beşgen motifleri meydana getirilmiştir. Alttaki kademede silmelerin kırık hatlarla fakat daha geniş aralıklarla birbiri içinden geçirilmeleri sonucunda çokgen, beşgen motifleri oluşturulmuştur. Kemerler köşelerinde silmelerin kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilmesiyle oluşturulmuş çokgen motiflerinden oluşan bir kompozisyonbulunur. Çokgenlerin içlerine yerleştirilmiş rozetlerde birer gülbezek motifi bulunmaktadır. Kemerin altında yer alan süslemesiz duvar üzerindeki ikiz pencere açıklığının mermer sütünce başlığının kademeli olarak yapılmış gövdesi süslemesizdir. Batı cepheyle güneybatı cepheyi birleştiren sütünce üzerinde meyandır benzeri bir motif tekrarlanarak aralarına dört kollu yıldızlar yerleştirilmiştir.

Güneybatı cephenin (Çizim:91; Resim:34), kademeli sivri kemerinin hem üst hem alt kademelerinde kırık hatlı geçmelerin oluşturduğu geometrik motifler bulunmaktadır, ancak ikisinde de farklı bir süsleme kompozisyonu yer alır. Üstteki kademede yan yana sıralanmış beşgenler ve bunların içinden geçen silmelerin kırık hatlar oluşturarak birbirlerinden geçmeleri sonucu oluşan bir süsleme kompozisyonu yer alırken, alttaki kademede silmelerin kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilmesiyle oluşturulmuş çokgen motifleri bulunmaktadır. Kemer köşelerindeki duvar yüzeyi meyandır motifiyile süslenmiş aralarına küçük rozetler biçiminde sekiz kollu yıldızlar çerçeve oluşturularak içlerine dilimli çiçekler yerleştirilmiştir. Kemerin altında yer alan süslemesiz duvarın ikiz penceresinin diğer cephelerde olduğu gibi üstteki sivri kemerinin yüzeyi kırık dalların oluşturduğu bir süsleme kompozisyonu ile doldurulmuştur. Güneybatı cepheyle güney cepheyi birleştiren sütuncenin üzerinde silmelerin kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmeleriyle oluşturulmuş beşgen, altıgen ve çokgen motiflerinin yer aldığı bir süsleme kompozisyonu bulunmaktadır.

Güney cephenin (Çizim:92; Resim:35), sivri kemerinin kademelerinde kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilerek oluşturulan çokgen motifleri yer almaktadır. Kemer köşelerinde sivilize edilerek yerleştirilmiş meyandırların arasında sekiz kollu yıldızlarla çerçeve içine alınmış gülbezek motifleri bulunmaktadır. Bu cephe mihrabın bulunduğu

duvara ait olduğundan penceresizdir. Güney ve güneydoğu cepheyi bağlayan sütünce üzerinde kırık hatlı geçmelerin oluşturduğu geometrik kompozisyonda sekiz kollu yıldız motifleri bulunmaktadır.

Güneydoğu cephede (Çizim:93; Resim:36-37), sivri kemerin üst kademesinde kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmiş silmelerle meydana getirilmiş çokgen motifleri yer alır. Alttaki kademede iç içe geçmiş rumi motifleri ile silmelerin kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilmesiyle oluşturulmuş bir geometrik süsleme kompozisyonu bulunmaktadır. Kemer köşelerinde birbirine geçmiş rumi, palmet motifleri ve aralarına yerleştirilmiş altı kollu yıldızlar görülmektedir. Sivri kemerin çerçevelediği süslemesiz duvar yüzeyindeki ikiz pencerenin sivri kemer yüzeyine köşeliklere uygulanan süsleme kompozisyonu işlenmiştir. Pencere sütuncesi başlığında dilimli bir palmet motifi yer alırken, bu başlığın üzerinde sütuncenin oturduğu duvar yüzeyinde yine bir palmet motifi ve etrafında rumilerin yer aldığı süsleme görülmektedir. Güneydoğu cepheyle doğu cepheyi birbirine bağlayan sütuncenin üzerinde birbirine geçmiş “Y” motifleri görülmektedir.

Doğu cephenin (Çizim:94; Resim:38), kademeli sivri kemerinin üst kademesi silmelerin kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmeleriyle oluşturulmuş beşgen, altıgen ve beş kollu yıldız motifleriyle bezenmiştir. Alttaki kademede silmelerin kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilmeleriyle oluşturulmuş altıgenler ve beş kollu yıldız geçmeleriyle bezenmiştir. Kemer köşelerinde güneydoğu cephenin köşelerindeki süsleme kompozisyonuna benzer birbirine geçmiş rumi ve palmet motifleri işlenmiştir. Kemerin altındaki süslemesiz duvar yüzeyindeki ikiz pencere açıklığının mermer sütuncesi oturduğu duvar yüzeyinde ortada bir palmet motifi ve etrafında rumi motiflerinin yer aldığı süsleme kompozisyonu görülürken, pencere açıklıklarını üstten kavrayan sivri kemerin yüzeyinde palmet dizisi ile kıvrık dallar yer almaktadır. Doğu cepheyle kuzeydoğu cepheyi birbirine bağlayan sütuncenin üzerinde silmelerin kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmeleriyle oluşturulmuş çokgen motifleri bulunmaktadır.

Kuzeydoğu cephenin (Çizim:95; Resim:39-40), kademeli sivri kemerinin üst kademesinde silmelerin kırık hatlarla birbirleri içerisinden geçirilmeleriyle oluşturulmuş çokgen motifleri ve bu motiflerin ortalarına yerleştirilmiş eşkenar dörtgenlerle meydana

getirilmiş bir geometrik kompozisyon yer alır. Alttaki kademenin üstteki kademeyle birleştiği sınırdaki aralıklarla yerleştirilmiş yarım, dilimli çiçek motifleri yer alırken, kademe üzerinde kırık geçmelerin oluşturduğu çokgen motifleri görülmüş, kemer köşelerinde kalan yüzeyler birbirine geçmiş, düğüme benzeyen motifler ve bunların aralarına yerleştirilen içinde gülbezek motiflerinin bulunduğu sekiz kollu yıldızlarla süslenmiştir. Kemerin altındaki süslemesiz duvar yüzeyindeki ikiz pencerenin sivri kemer yüzeyi kıvrık dallar ve rumilerden oluşan bir süsleme kompozisyonu ile bezenmiştir. Kuzeydoğu ile kuzey cepheyi birbirine bağlayan sütüncü üzerinde kırık geçmelerin birbirleri içerisinden geçirilmesiyle oluşturulmuş çokgen motifleri ve bu motiflerin ortalarına yerleştirilmiş altı kollu yıldızlardan oluşan bir geometrik kompozisyon bulunur.

Türbenin saçak altı süslemeleriyle, gövdenin üstten nihayetlendiği duvar arasında kalan yüzeyde Ayet'l Kürsî yazılı bir kuşak dolaşmaktadır. Saçak altı süslemeleri ise dört farklı süsleme şeridinin bütün gövdeyi dolaşmasıyla oluşturulmuştur. En altta yer alan şeritte yan yana dizilmiş yarım oval çerçeve içine alınmış ortada bir palmet motifi ve etrafında birbirine geçmiş rumi motiflerinden oluşan bir süsleme kompozisyonu bulunur. Bu süsleme şeridinin üzerinde iki sıra mukarnas dizisi yer alır. Alttaki mukarnas sırasının dilimli mukarnasları yelpaze formundadır. Mukarnas dizisinin üzerinde duvar yüzeyi çöktürülmüş ve ortada kalın bir kaval silme gövdeyi dolaşmıştır. Son şerit diğerlerine göre daha dar tutulmuş ve üzeri meyandır motifiyle süslenmiştir.(Çizim:96; Resim:41)

Türbenin mescit mekanının süslemeleri sadece mihrapta toplanmıştır. Mihrap, iki şeritle Ters "U" biçiminde çerçevelenmiştir. Dıştan ilk şerit üzerinde iç içe geçmiş "Y" motiflerinin yan yana bir ters bir düz olarak sıralanmasıyla oluşturulan bir süsleme kompozisyonu bulunmaktadır. İkinci şerit üzerinde silmelerin kırık hatlarla birbirleri içinden geçirilmeleriyle oluşturulmuş çokgen motifleri yer almaktadır. Mihrap köşeliklerinde simetrik olarak karşılıklı yerleştirilmiş, iki küresel kabara yer alır. Bu kabaların üzeri ajur tekniğinde yapılmış kırık hatlı silmelerin birbirlerini kesmesiyle oluşturulmuş altıgen, çokgen ve beş kollu yıldız motifleriyle süslüdür. Mihrap kavsarasını iç içe geçmiş sivri kemer görünümlü iki şerit ve bir kaval silme çerçevelenmektedir. Dıştaki ilk şerit üzerinde yine kırık geçmelerin oluşturduğu çokgen motifleri bulunur. Ortadaki kaval silme üzerinde, ince şeritlerin belirli aralıklarla

birbirini çapraz keserek oluşturduğu geometrik motifler görülmektedir. Mihrap duvarının çökertilmesiyle oluşturulmuş üçüncü şerit, üzerinde yatay eksen de kesiştirilen ince şeritlerin ortada oluşturdukları düğümlerin yan yana sıralanmasıyla meydana getirilen bir süsleme kompozisyonu yer alır. Mihrabın kademeli sivri kemeri ile mihrap kavsarası arasında kalan duvar yüzeyinde birbirine geçmiş “Y” motiflerinin oluşturduğu bir süsleme yer alır. Mihrap kavsarasında beş sıra mukarnas dolgusu bulunmaktadır. Beş yüzlü mihrap nişinin alt kısmında kırık hatlı geçmelerin oluşturduğu çokgen motifleri ve aralarına yerleştirilmiş sekiz kollu yıldızlar görülmektedir.(Çizim: 97; Resim:44)

Seçme Kaynakça

- Akok, M.(1968). Kayseri Hunad Mimari Külliyesinin Rölevesi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 16(1), 5-44
- Arık, O. (1967). Erken devir Anadolu Türk mimarisinde türbe biçimleri. *Anadolu (Anatolia) Dergisi*, 11, 57-100.
- Eraşar, O.(1998). *Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi*. Basılmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi
- Karamağaralı, H. (1976). Kayseri’deki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzumesi’nin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21,199-245
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını,
- Tuncer, O. C. (1986). *Anadolu Kümbetleri-1- Selçuklu Dönemi*. Ankara: Güven Matbaası

1.3.Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı¹⁴(Çizim:5;Resim:47-55)

Huand Camii'nin batısındaki alanda yer alır.

İnşa Tarihi Ve Kitabesi

Yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak 1969 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gözetiminde yapılan kazı çalışmaları sonucunda, ortaya çıkan kalıntı ve izlere dayanılarak yapının inşa evreleri ve tarihi hakkında bazı görüşler ileri sürülmüştür. Huand Hatun Külliyesi restitüsyonu ve yapıların tarihlendirilmesiyle ilgili son değerlendirme 1976 yılında Prof. Haluk Karamağaralı tarafından yapılmıştır. Karamağaralı'ya göre, çifte hamamın erkekler ve kadınlar kısımları ayrı zamanlarda inşa edilmiştir. Hamama bitişik yapılmış olan caminin batı portalin açıldığı meydanı genişletmek maksadıyla erkekler kısmının soyunmalık bölümünün kaldırılmış olması ve güneydoğu köşedeki külhanın 1238 tarihli cami inşaatı sırasında kesilmesinin, 1969 yılında yapılan kazılarda ortaya çıkması, hamamın erkekler kısmının camiden daha önce yapıldığını göstermiştir (Karamağaralı, 1976: 214-215). Hamamın konumu cami ile olduğu kadar, cami öncesinde yapıldığı anlaşılan medrese ile de uyuşmamasına dayanılarak hamamın erkekler kısmının medrese ve camiden bağımsız olarak inşa edildiği, medresenin I.Alaeddin Keykubad tarafından 1235 yıllarında yaptırıldığı hamamın erkekler kısmının bu tarihlerde mevcut olması gerektiği ileri sürülmektedir (Karamağaralı, 1976: 214-215). Kadınlar kısmının soyunmalık mekanının, caminin inşası sırasında kesilerek küçültülen erkekler kısmının soyunmalık mekanına göre ayarlanması ve 1969 yılı kazı araştırmalarında kadınlar kısmında tespit edilen çini kaplamaların Kubadabad çinilerine benzerliği göz önüne alınarak, kadınlar kısmının da 1238 yılında cami ile birlikte Mahperi Hatun tarafından inşa ettirildiği ileri sürülmüştür (Karamağaralı, 1976: 214-215).

Huand Camii'nin batısındaki alana inşa edilmiş olan çifte hamamın kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan, kitabesi bulunmamakla birlikte 1969 yılında yapılan kazı çalışmalarına göre; Akok, hamamın kuruluş yönünden külliyei oluşturan diğer yapılardan oldukça farklı olduğunu ve külhan kısmının bir

¹⁴ Yapının adı yayınlarda Huand (Mahperi Hatun) Hamamı olarak geçmektedir.

bölümünün yapılan sondaj çalışmalarında caminin temeli altında kaldığından hamamın erkekler kısmının külliye'nin ilk yapılandan biri olacağını ileri sürmektedir. Ayrıca bir külliye'nin yapım evresinde şantiye çalışanlarının günlük ihtiyaçlarını karşılamak için hamam, aşevi gibi yapıların ilk olarak kurulmalarını bir gelenek olduğunu belirtmektedir (Akok, 1968: 5-6). Karamağaralı, caminin batı portaline kadar uzanan hamamın erkekler kısmının soyunmalık bölümünün kaldırılmış olmasından ve güneydoğudaki külhan bölümünün bir kısmının caminin inşaatı sırasında kesilmesinden yola çıkarak hamamın erkekler kısmının camiden daha önce yapıldığı sonucuna varmakta, kadınlar kısmının erkekler kısmına göre düzenlenmiş olmasına dayanarak bu bölümün daha sonraki bir tarihte yani erkekler ve kadınlar bölümünün ayrı ayrı zamanlarda yapıldığını ileri sürmektedir (Karamağaralı, 1976: 214). Medresenin I. Alaeddin Keykubad tarafından camiden önce inşa ettirildiğini, 1238'den önceki bir tarihte yapıldığının genel kabul görmesi hamamın erkekler kısmının medreseyle hemen hemen aynı tarihlerde, kadınlar bölümünün caminin inşasından hemen sonra Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığının genel kabul görmesine neden olmuştur.

1238 yılında cami inşa edilirken, erkekler kısmı soyunma mahalli ile külhanın güneydoğu köşesinin kesilerek küçültülmesi ve batısına bir kadınlar kısmı eklenmesi sırasında, hamamın büyük ölçüde tadilat ve tamirat gördüğü, 16.-17. yüzyıllarda erkekler kısmının elden geçirildiği, 19. yüzyılda da kadınlar kısmında bazı değişiklikler yapıldığı 1969'daki çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Hamam en son 1969-1970 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptığı araştırma ve hafriyat sonuçlarına göre hazırlanan projelere uygun olarak, sahibi tarafından restore edilmiştir (Önge, 1995: 193-195).

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiştir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu

1969 yılında yapılan kazı çalışmalarında, 1238 yılında cami inşa edilirken, erkekler kısmı soyunmalık bölümü ile külhanın güneydoğu köşesinin kesilerek küçültüldüğü ve mevcut hamamın batısına bir kadınlar kısmı eklendiği tespit edilmiştir (Önge, 1996:193-195). Bu durumda hamamın, 1238 yılında büyük ölçüde tadilat ve tamirat

gördüğü, kadınlar kısmı eklenirken erkekler kısmında da değişiklikler yapıldığı anlaşılmıştır. Erkekler kısmında günümüzde kullanılan tuvaletlerin aslında tuvalet olmadığı bu birimin soyunmalık ile soğukluğu bağlayan bir aralık olduğu, kadınlar kısmının tuvaletlerinin aslında erkekler kısmına ait olduğu ortaya çıkartılan bir kapı açıklığının varlığı tespit edilmiş ve 19. yüzyılda yapılmış olduğu tahmin edilen bir onarımda kadınlar kısmının soyunmalığının kuzey köşesine açılmış kapıdan yola çıkarak bu bölümün sonradan eklendiği ileri sürülmüştür (Önge, 1996:193-195). Hamam en son 1969-1970 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptığı araştırma ve hafriyat sonuçlarına göre hazırlanan projelere uygun olarak, restore edilmiştir. Bu restorasyonda kadınlar kısmında sonradan eklenen soyunmalık kısmı kaldırılarak günümüzde kullanılan kapı açılmış, külhanın yıkık kısımları tamamlanmış ve damın toprak örtüsü yerine kesme taş kaplama yapılmıştır (Önge, 1996:193-195). Yapı günümüzde sağlam ve ayakta olup hamam işlevini yerine getirmeye devam etmektedir.

Dış Tasvir (Resim:47-48))

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan çifte hamamın güneybatısındaki bölüm kadınlar kısmıdır. Kadınlar kısmının da basık kemerli girişi kuzey cephenin doğu köşesine yerleştirilmiştir ve zemin kotundan daha düşük seviyede olduğu için on iki basamaklı bir merdivenle girişe ulaşılmaktadır.

Plan Ve İç Tasvir (Çizim:5; Resim:49-55)

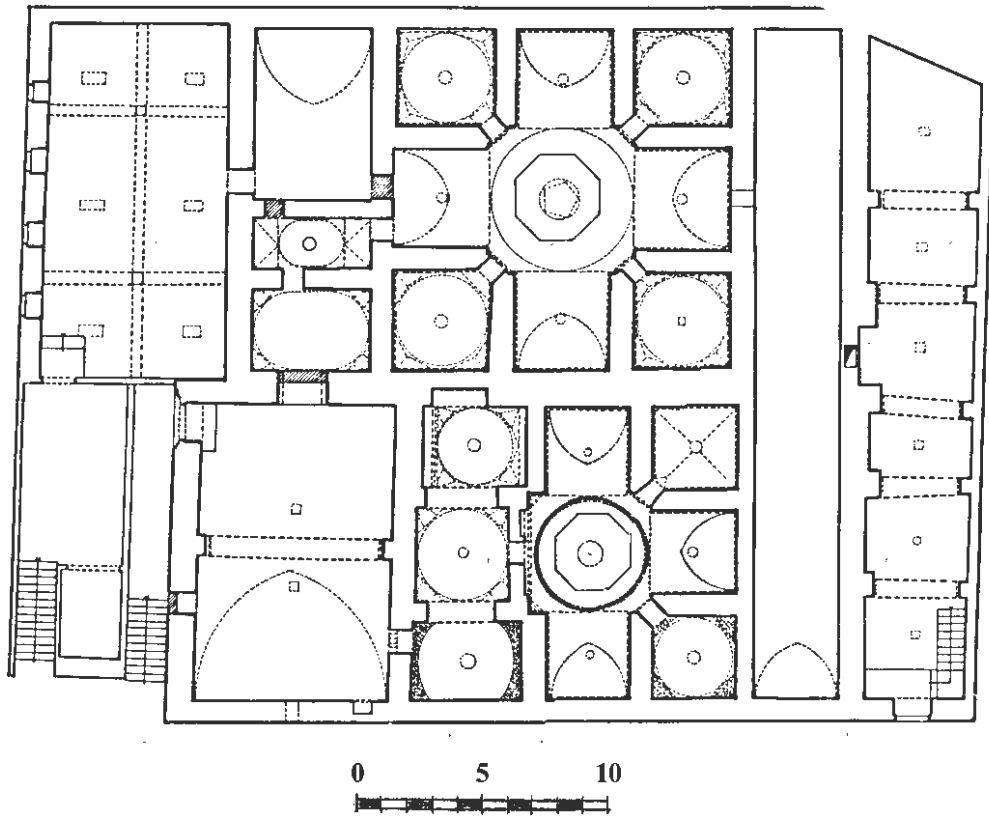
Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan çifte hamamın batı cephesinin kuzey köşesine yerleştirilmiş kadınlar kısmına, zemin kotundan daha alçakta kaldığı için, on iki basamaklı bir merdivenle inilerek ulaşılan basık kemerli bir kapıyla girilmektedir.(Resim:48) Giriş kapısı doğusundan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, sivri kemer profilli beşik tonozla örtülü soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Soyunmalık tonozu yaklaşık kuzey ve güney duvar eksenlerinde yer alan dikdörtgen kesitli birer duvar payesinin taşıdığı kuzey-güney doğrultusunda atılmış bir sivri kemerle takviye edilmiştir. Soyunmalığın batı duvar eksenine üst kotuna bir pencere, güney köşesine yakın kısmına da dikdörtgen kesitli bir niş açılmıştır. Soyunmalığın doğu duvar ekseninde günümüzde kapatılarak bir nişe dönüştürülmüş erkekler kısmına açılan dikdörtgen planlı bir kapı bulunmaktadır. Kapının üstündeki duvara yerleştirilmiş pencere erkekler kısmına açılmaktadır. Soyunmalığın kuzey duvar payesi ile kuzeybatı

köşesi arasında kapatılarak nişe dönüştürülmüş bir kapının izi bulunmaktadır. (Resim:49-50) Soyunmalık mekânının güney duvarının batı köşesine yakın açılmış kapıyla ılıklik bölümüne geçilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan ılıklik bölümü karşılıklı yerleştirilmiş ikişer dikdörtgen kesitli paye üzerine kuzey güney doğrultusunda atılan sivri kemerlerle üç birime ayrılmış ve her birim kubbeye örtülmüştür. Doğu birimin kubbesiyle duvarının kuzey köşesinde dikdörtgen kesitli büyük bir niş bulunmaktadır.(Resim:51) Batıdaki bölümün batı duvarına günümüzde tuvaletler yerleştirilmiştir.(Resim:55) Ilıklığın orta bölümünün güney duvarı ekseninden bir kapıyla sıcaklığa geçilmektedir. Ortasında sekizgen göbek taşının bulunduğu bir merkezi birim ve bu merkezi birime doğu, batı ve güney yönlerden açılan dikdörtgen planlı birer eyvandan oluşan sıcaklık bölümünün doğu ve batı köşelerinde kare planlı iki halvet hücresi yer almaktadır. Halvetlerin köşelerine açılmış basık kemerli birer açıklıkla ortadaki mekânla bağlantı sağlanmaktadır.(Resim:52)

Ilıklığın batısındaki birim kuzey ve güney kenarlarda dörder sıra testere dışından oluşan geçmelerin üzeri oval bir kubbeye örtülmüştür. Yine ılıklik bölümünün ortasında ve doğusundaki birim üçgen kuşaklarla geçiş yapılan birer kubbeye örtülüdür. Sıcaklık bölümünün merkezindeki birim pandantiflerle geçişin sağlandığı bir kubbeye, batı köşede bulunan halvette ise köşe üçgenleriyle geçişin yapıldığı bir kubbeye örtülmüştür. Sıcaklık bölümünde yer alan üç eyvan sivri beşik tonozla örtülmüş, doğu köşede bulunan halvet ise çapraz tonozla örtülüdür.

Yapının erkekler ve kadınlar kısmının güney duvarının arasında bu duvar boyunca uzanan dikdörtgen planlı sivri beşik tonoz örtülü su deposu bulunmaktadır. Onun da güneyinde, hamamın batı cephesinin güney köşesinde bulunan bir kapıyla girilen külhan yer almaktadır. Külhan güney duvarı boyunca boydan boya uzanmakta ancak cami duvarına dayandığı bölümde kuzeyde dar, güneyde geniş açı yaparak eğik bir duvarla nihayetlenmektedir. Su deposu ve külhan bölümü sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülmüştür. Külhan bölümü kuzey ve güney duvarlarına aralıklarla karşılıklı yerleştirilmiş beşer dikdörtgen kesitli payenin taşıdığı kuzey güney yönünde atılmış kemerlerle takviye edilmiştir. Tonozun sivri kemerleri arasında kalan bölümlerinin aralarına tepeye küçük birer aydınlık açıklığı bırakılmıştır.

Kubbe örtülü birimlerde kubbeye geçiş elemanlarından pandantif ve köşe üçgenleriyle geçiş yapılırken bu bölümlerde testere dişi sıralarına yer verilmiştir. Bu uygulamanın ılıklik bölümünün batısında yer alan birimde ve sıcaklik bölümünün merkezinde uygulandığı görülmektedir. Ayrıca kadınlar bölümünün üst örtüsüne açılan tepe pencereleriyle mekânın aydınlatılması sağlanmıştır. Her birimde birer tepe penceresi bulunurken, sıcaklik bölümünün aydınlatılması, kubbenin ortasına yerleştirilmiş bir tepe penceresi ve bunun etrafına kubbe eteğine serpiştirilmiş dört, dikdörtgen açıklıkla a sağlanmıştır.

Çizim 5. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Planı

Kaynak: Parla, 1997: Çizim.201

Malzeme-Teknik (Resim:47,52)

Yapının moloz taşla örülen cephe duvarları kesme taş malzemeyle kaplanmış, içeride alt kotta mermer malzeme kullanılarak duvarlar kaplanmıştır. Ayrıca sıcaklik bölümünün merkezinde bulunan göbek taşı da mermerden yapılmıştır.

Süsleme

Günümüzde yapıda herhangi bir süsleme ögesi bulunmamasına rağmen 1969 yılı araştırmalarında, soğukluk ile kuzeydoğu köşedeki halvetin sonradan yapılmış duvar sıvalarının altından oldukça harap bir durumda çini kaplamalar ve halvetin çini döşemeleri meydana çıkmış, sekiz köşeli yıldızlar ile haçvari parçalardan diagonal biçimde düzenlenmiş kare plakalardan oluşan geometrik kompozisyonların Selçuklu devrinde, hamam duvarlarının alt kısmını süslediği anlaşılmıştır.¹⁵ Sekizgen yıldızlar beyaz astar üzerine kobalt mavisi veya yer yer yeşil ile renklendirilmiş hayali yaratıklar, insan, hayvan, bitki ve yazı motifleri ile süslenmiş, şeffaf sırla kaplanmış, haçvari parçalar beyaz astar üzerine kobalt mavisi veya kobalt mavisi astar üzerine beyaz renkte, bitki ve geometrik motiflerle süslenmiş, yeşil renkli sırla kaplanmışdır (Önge, 1995: 193-195). Motifli parçalar arasında sadece turkuaz veya patlıcan moru renkli sırla kaplanmış bezemesiz parçaların da yerleştirildiği motifli çinilerin bazı yerlerde itinasız bir şekilde ters konulduğu tespit edilmiştir.¹⁶ Köşe halvetinin zemin döşemesi, düzgün altıgen ve eşkenar üçgenlerden oluşan geometrik bir kompozisyonla, fakat odanın planına uyarak çarpık bir biçimde süslenmiştir (Önge, 1995: 193-195). Erkekler kısmı sıcaklığının güneybatı köşesindeki halvetin duvarlarında da, kare şeklinde çinilere ait harç izlerine ve zemin hafriyatında da bazı çini parçalarına rastlanmış, Hunad Hamamı'ndaki çinilerin, bilinen benzeri örneklerle kıyaslanmasından, bu çinilerin muhtemelen Kayseri'deki Selçuklu sarayları için hazırlanmış olduğu ve artan parçaların burada, itinasız bir biçimde kullanıldığı sonucuna varılmıştır, ancak sonradan üzerleri sıva ile kapatılmıştır. Meydana çıkarılan çini kaplamalarla, döşemenin, 1969-70 yıllarındaki restorasyon sırasında, yerlerinde muhafazasına çalışılmış, mümkün olamayacağı anlaşılınca da daha fazla bozulmalarını önlemek amacıyla sökülerek Kayseri Müzesi'nde saklanması uygun görülmüştür (Önge, 1995: 193-195).

¹⁵ Önge, Y. (1995). Anadolu'da 12.-13. yy Türk hamamları, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 193-195. Ayrıca bu yayında ölçüler: sekiz köşeli yıldızlar ile haçvari parçaların kenar uzunlukları 4.5 cm, kalınlıkta takriben 2.5 cm olarak verilmiştir.

¹⁶ A.g.e. Turkuaz sırlı çinilerden kare şeklindeki duvar kaplamalarının bir kenarı 19.5 cm kaplama çerçevesini teşkil eden dikdörtgen şeklindeki parçaların ebadı ise 9.5x20 cm olarak verilmiştir.

Seçme Kaynakça

Akok, M. (1968). Kayseri Hunad mimari külliyesinin rölevesi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 26(1), 5-44.

Karamağaralı, H. (1976). Kayseri'deki Hunad Camiinin restitüsyonu ve Hunad Manzumesi'nin kronolojisi hakkında bazı mülahazalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 199-245.

Önge, Y.(1995). *Anadolu'da 12.-13. yüzyıl Türk hamamları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

2. Kayseri-İncesu Şeyh Turesan Zaviyesi¹⁷(Çizim: 6;Resim:56-75)

Kayseri'nin İncesu İlçesi ile Ürgüp'ün Başköy Kasabası arasında yer alan Tekke Dağı denilen mevkide bulunmaktadır.

İnşa Tarihi Ve Kitabesi (Resim:57)

Giriş kapısı üzerinde bulunan dört satırlık mermer kitabesi, bilinmeyen bir tarihte, yerinden düşerek iki parçaya ayrılarak kırılmış yazısının bazı kısımları yok olan parçalar daha sonra birleştirilerek, bugün tekrar kapı üzerine yerleştirilmiştir. Kitabe metninde:

“Bu şehitlik (meşhed) Büyük Sultan Gıyased-dünya ve ve'd din, acem ve arab sultanlarının sultanı Fethin babası, müminlerin emiri, Keykubad'ın oğlu Keyhüsrev'in saltanat günlerinde, onun emriyle büyük melike Saffatü'd-dünya ve'd-din tarafından imar edilmiştir” yazılıdır (Çayırdağ, 2001: 103).

Zaviyenin doğu cephesinde giriş kapısının üzerindeki kitabede yer alan “Keykubad'ın oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanat günlerinde büyük melike Saffatü'd-dünya ve'd-din..... yaptırılmıştır” ifadesinden yola çıkarak yapının Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. Çünkü “Saffatü'd-dünya ve'd-din” ifadesi Selçuklu döneminde sultanların eşleri için kullanılan bir lakaptır (Parlak, 2004: 282). Ayrıca 1238 yılında Mahperi Hatun tarafından yaptırılan Kayseri Huand Camisi'nin kitabesinde de “büyük melike” ifadesi geçmektedir. Bunun dışında yapının vakıf kaydında Şeyh Turesan adına Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığı yazılıdır (Çayırdağ, 2001: 105) .

Vakfiyesi (Resim: 58)

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 732. defterin 168. sayfasında kayıtlı 1489 yılında sonradan kopye edildiği anlaşılan Mahperi Huand Hatun tarafından düzenlettirilen vakfiyede: *“Sebeb-i tahrir-i kitab-ı mer'i budur ki liva-i Niğde ve Kaza-i Ürgüb'de mütemekkin olan sultan Alaeddin Zevce-i Huand Hatun şer-i nebevide gelüb şöyle takrir-i kelam ve tabir-i ani'l emral kılub dedi ki: Hal-i sahihamla temellük edindiğim Liva-i Niğde ve Kaza-i Ürgüb müzafatından Sultanım nam karye ki on iki sehinden Sultancık ve Saraycık ve Kuzluca ve Bil Ziyaret ve Kabak Depe ve Zambucak ve Sunular*

¹⁷ Yapı yayınlarda Şeyh Turesan Zaviyesi adıyla geçmektedir.

Kalası ve karadan öz sıra sağ tarafı giden Öz Ovasın yolu kat'olunub Ulu Yol ve Ağça Meşhed, Ulu Yol ve Saraycık ve yine Ulu Yol sıra Han Kaşına varınca ve Kaş sıra Fakıhlı Dervendi ve Kaş sıra Sülüklü Pınarı ve kaş sıra Kum Başı ve Kâfirler ve Kal'ası Kaşı ve Celebir Deresi Kaşı ve Karalar Kaşı ve Keklik Kaşı sıra Dedemli Kuyusu, öz sıra Kangallı Özü ve Beğ Çardağı önünden giden öz sıra ve Kibel Karakaya giden yolu kat'edüb öz sıra Ak Köy yolu Samed ve Göç Yolu ve Muslucuk ve Timurtaş Su adlı ve Çakmak Taşı ve Yalnız Ceviz ve Eşekli Beleşine giden yol sıra Bil Ziyaretinde nihayet bulup bu zikr olunan araziden hasıl olan hububatın öşürlerin ve resm-i çift ve resm-i bennak ve resm-i cebe ve resm-i ganem ve resm-i kovan ve resm-i bad-i heva ve resm-i arusane rızaen lillah ve Ruh-ı Muhammed Mustafa sallı Allahü aleyhi ve sellem için vakf eylemiştir. Şöyle ki eazze-i kiramdan ve meşayih-i izamdan ve zaviye-i Şeyh Turesan için şart eylemiştir kim bade'l-iş'âi zikrullah kıraat idüp hüulusla bade'z-zikir Sure-i Mülk tilavet ide ve mezkûr şeyh Turesan zihayatta oldukça el-masraf bade't-tamirü'r –rekabet bu şartları eda ide; bade'l –inkikal evlada meşruta olub evlad-ı secade –nişîn onların ve cihet-i tevliyeti cihet-i meşihatı ve cihet-i kitabeti vi cihet-i nezareti ve cihet-i imameti ve cihet-i evladiyet ve meşrutiyet Şeyh Turesan'ın evladı ve evladının aslahına ve evlad-i evladı silsilesine ve ahibbasından gerekdir kim bu kavli ve şartını tebdil ve tağyir iderse, ruz-ı âhirette ve huzur-ı hakda davacıyım, şartı'l- vakıf kenesi'ş –şâri 'kavlihi teâla celle celihü ayeti kerime fehvası üzre şart-ı vakfın taazürü maveka'ketb ve terkim olundu, vakt-ı hacette izhar oluna, sene seman ve tisîyn ve hams mie” denilmektedir (Çayırdağ, 2001: 104).

Vakfiye'de Günümüz Türkçesi'yle; “Görülen kitabın yazılış sebebi budur ki Niğde Livası ve Ürgüb Kazasında ikamet eden Sultan I. Alâeddin'in zevcesi Huand Hatun gelip peygamberin sünnetine istinaden şöyle dedi: doğru bir şekilde sahip olduğum Niğde Livası Ürgüb Kazasına bağlı Sultanım adlı köy ki on iki hisse sahibinden müteşekkil Sultancık ve Saraycık, Kuzluca ve Bil Ziyaret ve Kabak Depe ve Zambucak ve Sunular Kalası ve karadan öz sıra sağ tarafı giden Öz Ovasın yolu kat'olunub Ulu Yol ve Ağça Meşhed, Ulu Yol ve Saraycık ve yine Ulu Yol sıra Han Kaşına varınca ve Kaş sıra Fakıhlı Dervendi ve Kaş sıra Sülüklü Pınarı ve kaş sıra Kum Başı ve Kâfirler ve Kal'ası Kaşı ve Celebir Deresi Kaşı ve Karalar Kaşı ve Keklik Kaşı sıra Dedemli Kuyusu, öz sıra Kangallı Özü ve Beğ Çardağı önünden giden öz sıra ve Kibel Karakaya giden yolu kat'edüb öz sıra Ak Köy yolu Samed ve Göç Yolu ve Muslucuk ve Timurtaş

Su adlı ve Çakmak Taşı ve Yalnız Ceviz ve Eşekli Beleşine giden yol sıra Bil Ziyaretinde nihayet bulup ismi geçen araziden elde edilen hububatın öşürünün ve ve resm-i çift ve resm-i bennak ve resm-i cebe ve resm-i ganem ve resm-i kovan ve resm-i bad-i heva ve resm-i arusane Allah rızası için ve Muhammed Mustafa (S.a.v.) için vakfeylemiştir. Ve vakıfnamenin şartını şöyle belirtmiştir: Kim akşam yemeğinden sonra Allah'a zikreder samimiyetle zikirten sonra Mülk Suresini okur, adı geçen Şeyh Turesan hayatta oldukça zaviyenin bütün ihtiyaçlarının yukarıdaki öşürlerden karşılanması, bu evlada geçtikten sonra Şeyhlik mertebesinde oturan evladın ve vakfın işlerine bakılması vazifesi yönü, Şeyhlik ciheti, kitabet yönü ve imamlık yönü ve evlatlık yönü ve Şeyh Turesan evladı ve evladının gerçek evladı ve evladının evladı silsilesine ve dostlarından kim bu sözlü ve yazılı şartı değiştirir veya bozarsa ahiret günü Allah karşısında davacıyım. Kavlihi teâla celle celihü ayeti kerime fetvası üzere vakfın tanzim şartı yazıldı. Vakti geldiğinde bu şartname gösterile sene 895 (1489)” denilmektedir.¹⁸

Şeyh Turesan Veli Hakkında

Kitabede zaviyeden bahsedilmediği gibi Turesan ismi de geçmemektedir. Ancak yapının vakfiyesine göre Turesan, zaviyenin şeyhi olup vakfın da ilk mütevellisidir. Mahperi Huand Hatun bu mütevelliliği ona ve çocuklarına bırakmıştır. İncesu ilçesinde adı geçen Şeyoğlu sülalesinden Mahmud Şih ve Mahmud Köseoğlu bu vakıf malıyla ilgili görevi babalarından teslim aldıklarına dair 1279, 1284 ve 1295 Hicri tarihli berat ve berat suretlerinde belirttikleri gibi, babalarından Şeyh Turesan Veli şeklinde bahsetmektedirler (Çayırdağ, 2001: 105).

Vakfiyeden kayıtlarında zaviyenin Şeyh Turesan'ın hayatta iken yaptırıldığı, Şeyh Turesan öldükten sonra da zaviyenin mütevelliliğinin çocuklarına geçeceği belirtilmiştir (Çayırdağ, 2001: 105) .

Hasluck, Kayseri Hasan Dağı yakınlarında harap bir Hıristiyan şapeli ve Şeyh Tur Hasan Veli'yle ilişkili bir türbenin varlığından bahsetmiş ve Şeyh Tur Hasan Veli'nin 1100 yıllarında yaşamış olduğunu belirtmiştir (Hasluck, 2012: 87-270). Son yıllarda yayımlanan bir çalışmada Şeyh Tur Hasan Veli ile Şeyh Turesan'ın bir okuma hatası sonucu aralarında isim benzerliği kurularak karıştırıldığı ancak, ilkinin 1100 yıllarında

¹⁸ Vakfiye'yi tekrar okuyarak kontrol eden ve günümüz Türkçesi'ne çeviren Araş. Gör. Onur Gezer'e burada bir kez daha teşekkür etmeyi borç bilirim.

yaşamış oluşu, ikincisinin sağlığında yapılan zaviyesinin 1237-1246 yılları arasına tarihlendirilmesine dayanılarak bu iki şahsiyetin ayrı kişiler oldukları tespit edilmiştir (Tek, 2013: 6).

Kayseri İncesu'da zaviyesi bulunan Şeyh Turesan'ın Ahmet Yesevi'nin halifelerinden olduğu ve 13. yüzyılda Moğol akınları döneminde Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş olabileceği düşünülmektedir (Tek, 2013: 6).

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu

Yapının onarımlarıyla ilgili herhangi bir kayıt yoktur, bugün sağlam ve ayakta olan zaviye ziyarete açıktır.

Dış Tasvir (Resim:59-64)

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan yapının girişi doğu cephe duvarının ortasından hafifçe güneye kaydırılmış, basık kemerli küçük bir kapıyla sağlanmaktadır.(Resim:61) Giriş cephesinde kapının bulunduğu orta bölümü, cephenin diğer kısımlarından, iki taş örgüsü kadar daha yüksek tutulmuştur. Bu cephedeki dikdörtgen biçimli üç pencereden ortadaki giriş kapısının üzerinde, diğer ikisi cephenin kuzey ve güney köşelerine yakın açılmıştır.(Resim:60)

Zaviyenin mescit bölümünün güney duvarı güney cepheden dışarıya taşacak bu cephede bir kademe oluşturmaktadır. Mescit cephesi ayrıca aksına denk gelen bölümde duvar boyunca yükselmeyen dikdörtgen kesitli bir payandayla desteklenmektedir. Bu payandanın sağına ve soluna dikdörtgen biçimli birer pencere yerleştirilmiştir. Cephenin batı köşesine yakın bir yerine diğerlerine göre daha yüksek kotta yer alan bir dikdörtgen pencere daha açılmıştır. Cephenin duvarı iki farklı kotta nihayetlenir.(Resim:62)

Batı cephe duvarı kuzey köşesinde daha alçak kotta nihayetlenir. Cephenin güney ve kuzey köşelerine yakın kısımlarına dikdörtgen biçimli birer pencere yerleştirilmiştir. Bu pencerelerden güney köşeye yakın olan diğerine göre daha yüksek kotta yer almaktadır.

Diğer cephelere göre daha alçak seviyede bitirilen kuzey cephe duvarında pencere açıklığı bulunmamaktadır.

Plan Ve İç Tasvir (Çizim:6; Resim:65-75)

Yapıya doğu cephe ekseninde hafifçe güneye kaydırılmış basık kemerli bir kapıyla girilmektedir. Bu kapı doğrudan doğu-batı doğrultusunda uzanan uzun bir orta sofaya açılmaktadır. Bu sofa hemen kuzeydoğu köşesine açılan eyvanlı bir mekânla plan düzleminde “L” biçimini almaktadır. Sofanın batı ucunda zeminden bir sekiyle yükseltilmiş bir eyvan daha bulunmaktadır(Resim:65).

Sofanın güneyinde birbirine bitişik iki dikdörtgen planlı mekân yer almaktadır. Bunlardan doğudaki zaviyenin mescit bölümünü diğeri türbe bölümünü oluşturmaktadır. Bu iki mekanın da girişi orta sofaya açılmaktadır. Mescit bölümünün basık kemerli kapısı mekanın kuzey duvarı eksenine açılmış, girişin karşısındaki güney duvara yarım daire kesitli mihrap nişi yerleştirilmiştir. Türbe bölümünün kapısı mekanın kuzey duvarının doğu köşesine açılmıştır. Eyvanın türbeyle ortak duvarında dikdörtgen kesit ve biçimli ufak bir niş açılmıştır.(Resim:66)

Orta sofanın kuzeydoğu köşesindeki eyvanın batısında kalan bölümünde orta sofaya kuzeyinden birer kapıyla açılan iki dikdörtgen biçimli mekân bulunmaktadır. Bu mekânlardan batı cepheye dayanan bir baca bulunmakta, bu baca nedeniyle nedeniyle Mehmet Çayırdağ tarafından mutfak olarak tanımlanmaktadır (Çayırdağ, 2001: 106). Mutfak olarak tanımlanan bu mekanın girişi güney duvarın doğu, diğerk mekanın girişi güney duvarının batı köşesinde bulunmaktadır.

Orta sofaya kuzey köşesinde açılan eyvanın kuzey duvarının doğu köşesine açılmış bir kapıyla uzanan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir başka mekâna geçilmektedir. Bu mekân içinde bulunan çok sayıdaki sanduka nedeniyle mezarlık olarak adlandırılmaktadır. Mekân Mehmet Çayırdağ tarafından duvarda bulunan nişler ve delikli taşlardan dolayı, hayvanların bağlandığı dolayısıyla yapının ahır (han) kısmı, olarak tanımlanmaktadır (Çayırdağ, 2001: 106) .(Resim: 67-68)

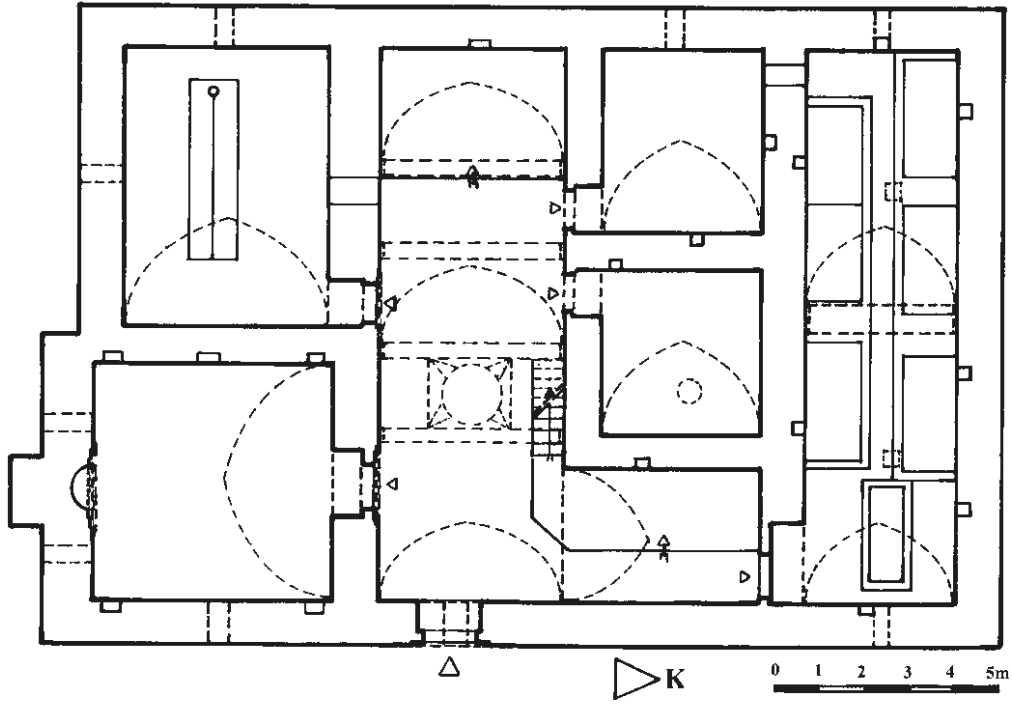
Yapının tüm bölümlerinin örtülerinde beşik tonoz kullanılmıştır. Orta sofanın sivri kemer profilli beşik tonozu kuzey güney yönünde atılan üç takviye kemeriyle desteklenmiştir. Takviye kemerlerinden ortadaki ikisinin arasına kubbemsi bir örtü yerleştirilmiştir.(Resim: 72) Ayrıca sofanın kuzey duvarının eyvanla köşe yaptığı

bölümden başlayan ve sofa duvarına dayanan dokuz basamaklı bir merdivenle çıkılarak dikdörtgen biçimli bir açıklıktan geçilerek tonoz üstüne çıkılmaktadır.(Resim:70)

Orta sofanın iki yanındaki mekanlar, yuvarlak kemer profilli beşik tonozlarla örtülmüştür. Dikdörtgen planlı kuzey eyvan bölüm sivri beşik tonozla örtülmüştür. Mezarların bulunduğu oda sivri beşik tonozla örtülmüş, tonoz mekanın kuzey ve güney duvar eksenlerine yerleştirilmiş birer duvar payesine atılan bir sivri kemerle takviye edilmiştir.(Resim:69)

Mekânların tümünün kapıları basık kemerlidir. Bu mekânların hepsinde duvarlarına açılmış küçük kare biçiminde nişler bulunmaktadır ve mutfak olduğu ileri sürülen mekanın kuzey duvarının batı köşesine mezarların bulunduğu bölüme açılan dikdörtgen biçimli bir pencere yer almaktadır. Mescit bölümü olarak yapılan odada da mihrabın sağına ve soluna, güney duvarının üst kotunda dikdörtgene yakın iki pencere yerleştirilmiştir.(Resim:189)

Orta sofaya kuzeydoğusundan açılan eyvanın batı duvarı önünde zeminden biraz yüksek geniş bir seki bulunmaktadır. Türbe olarak adlandırılan odada da duvarlarda belirli aralılarla kare biçiminde küçük nişler yer almaktadır ve doğu duvarı ile batı duvarı ortasına küçük dikdörtgen biçimli pencereler yerleştirilmiştir. Ayrıca bu bölümün üst örtüsünde ortadaki takviye kemerinin doğusunda ve batısında dikdörtgen biçimli iki pencere açılmıştır.(Resim:71)

Çizim 6. Kayseri-Incesubulçesi Şeyh Turesan Zaviyesi Planı

Malzeme-Teknik (Resim:59)

Yapının duvarları sandıklama tekniğinde inşa edilmiş ve duvarların kaplamasında düz örgülü kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Süsleme (Resim:74-75)

Çok sade olan yapının tek süslemesi mescit mekânının mihrabında bulunmaktadır. Mihrap, kalınlıkları birbirinden farklı iki şeritle ters “U” biçiminde dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Birinci şeritte zeminden 50 cm. kadar yükseklikte yarım yuvarlak dilim motiflerinin bulunduğu bir süsleme kompozisyonu yer alır. Dıştan ikinci şerit ise diğer şeride göre daha geniş tutulmuş ve cepheden çökertilerek oluşturulmuştur. Bu şerit de diğeri gibi zeminden 50 cm. kadar yükseklikte ortada üçgen ve kare dilimli bir motif süslemesi bulunurken, kavsara nişinin köşesine gelecek biçimde örgü motifleriyle süslenmiştir.

Seçme Kaynakça

- Çayırdağ, M. (2001). *Kayseri tarihi araştırmaları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Hasluck, F.W.(2012). *Sultanlar zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*. (Çev. T. Binder) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Parlak, S. (2004). *Merkezi kubbe-eyvan ilişkisinin esas olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi tarikat yapıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Tek, R. (2013). Anadolu dervişlerinin manevî nüfuzlarının günümüze etkileri bağlamında Şeyh Turesan Veli Hazretleri. *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 157-172.

3. Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Hanlar

Mahperi Huand Hatun'un yaptırdığı hanlarla kitabesiz olmakla birlikte kendisine bağlanan hanların tümü, uluslararası deniz aşırı kuzey-güney ticaret yolu üzerinde Tokat, Yozgat ve Amasya kentlerine yakın bölgede yer almaktadır.

Resim 2. Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Hanlar

Kaynak: <http://www.cekulvakfi.org.tr/haber/ipek-yolu-kultur-yolu-haritasi-yayimlandi>

3.1. Tokat-Pazar Mahperi Hatun Hanı¹⁹(Çizim:7;Resim:76-89)

Tokat-Pazar yolunun 29. km'sinde Pazar ilçesine yaklaşık 1km mesafede, yolun güneydoğusundaki kuzeybatıya meyilli bir araziye inşa edilmiştir(Sunay, 2000: 255-256).

¹⁹Yayınlarda Mahperi Hatun Hanı olarak geçen yapı, adını banisinden almıştır. Ayrıca Mahperi Hatun (Pazar) Hanı ve Ezine Pazar Hanı gibi kervansarayların isimlerinden buralarda bir takım pazarların ve bunun sonucunda bazı yerleşim birimlerinin meydana geldiği kabul edilmektedir(Turan 1946: 488).

İnşa Tarihi Ve Kitabesi(Resim:77-78)

Avlu portalı ve kapalı kısmın portalinde dörder satırlık iki kitabe bulunmaktadır. Ancak avlu portalindeki ilk iki satırın yarısı günümüze ulaşmamıştır. Her iki portalin kitabelerine göre yapı 1238 yılında Alâeddin Keykubad'ın eşi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Mahperi Hatun tarafından yaptırılmıştır.

Avlu Kapısında yer alan kitabenin transkripsiyonu:

.....
.....el-azam

.....
.....ed-din ebu'l-feth

Keyhüsrev bin es-sultanüs-sa'id Keykubad kasîmu emiri'l- müminin(!) el-meliketi'l-hayr

Safvetü'd-dünya ve'd-din validetü's-sultanü's-selatin Mahperi Hatun fi seneti sitte ve selasin ve sitemie (Sunay, 2000: 257).

Kapalı kısım kapısında yer alan kitabe

Emere bi imareti hazîhi'l-han el mübarek fi eyyami devlet'üs sultan'l azam zil'lullahi

Fî'l-âlem Gıyasu'd-dünya ve'd-din ebu'l feth Keyhüsrev bin es-sultanü's-said Keykubâd kâsîmu emirü'l-müminin.....

Validetü's-sultanü's –selatin safvetü'd-dünya ve'd-din meliketi.....fi sene sitte selasin ve sitemie(Sunay, 2000: 257).

Kitabenin Türkçesi:

Bu mübarek hanın inşasını devletin ulu sultanı, fetihler babası, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, dünyanın ve dinin koruyucusu, müminlerin emir, hayırlar sahibi, sultanların sultanın annesi Mahperi Hatun, Keykubad oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in günlerinde 636 senesinde emretti(Sunay, 2000: s.257).

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiştir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durum(Resim:79)

Yakın zamana kadar harap halde bulunan yapıda, 1999 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları 2007 yılına kadar aralıklarla sürdürülmüştür.

2005-2006 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapının üst örtüsü tamamen yenilenmiş, yalıtımları yapılmış ve payandaların üzeri taş kaplama yapılmıştır. Çevre düzenlemesi tamamlanarak, iç döşeme kaplamalarında moloz taş malzeme kullanılmış ve derzler yenilenmiştir (Tokat Vakıflar Genel Müdürlüğü). Günümüzde sağlam ve ayakta olan yapı ziyarete açıktır.

Tasvir

Dış Tasvir(Resim:80-85)

Karma tipte açık avlulu ve kapalı birer yapıdan oluşan han kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Kuzeybatı cephesinde bulunan açık avlulu yapının cepheden dışarıya taşan portalinden girilir. Cephenin köşelerinde sekizgen kesitli büyük boyutlu birer köşe payandası yer almaktadır. Payandaların sekizinci yüzleri duvar örgüsü içinde kalmaktadır. Portalin hemen kuzeyindeki cephe yüzeyinde bir çeşme kuruluşu yer alır. Hanın kademeli kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri birbirine eş ve simetrik düzenlidir.(Resim:82)

Bu cephelerin açık avlulu bölüme ait kısımları kapalı bölüme ait kısımlarından daha dışa taşkın birer kademe oluştururlar.

Avlu bölümünün aynı zamanda kapalı bölümün giriş cephesini de oluşturan güneydoğu cephesi (kapalı bölümün kuzeybatı duvarını oluşturan ortak duvar) iki yandan dışarıya birer payanda oluşturacak biçimde uzatılmıştır.

Cephelerinin açık avlulu bölüme ait kademesinde portalin yanındaki sekizgen kesitli köşe payandaları dahil eşit aralıklı yerleştirilmiş dört payanda bulunur. Sekizgen kesitli köşe payandalarının aralarındaki üç payanda kare kesitlidir. Sekizgen kesitli köşe payandaları ile kare kesitli payandalar arasında birer kare kesitli diğer payandalar

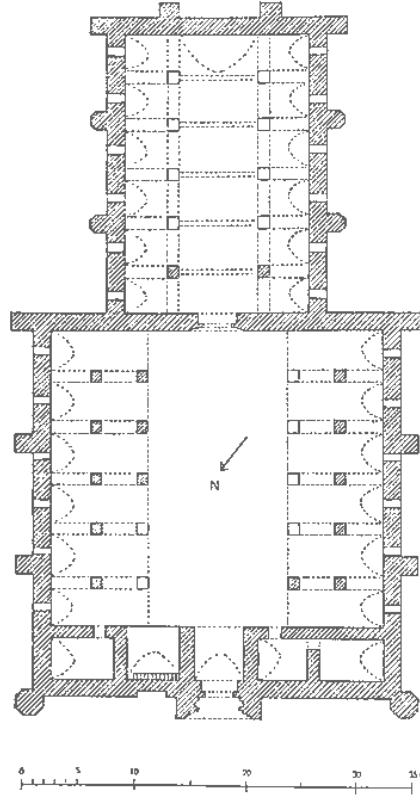
arasında dikdörtgen biçimli ikişer küçük pencere bulunur. Bu cephelerin daha geride kalan kademeleri üzerinde her birinin arasına eş aralıklı yerleştirilmiş ikişer dikdörtgen biçimli pencerenin bulunduğu üçer payanda yer alır. Hanın kapalı bölümünün kısa duvarını oluşturan güneydoğu cephesinde eksenin iki yanında kare kesitli birer payanda bulunmaktadır. Bu cephenin duvarları yanlardan dışarıya taşırılarak kuzeydoğu ve güneybatı cephelerden köşe payandaları gibi algılanan birer uzantıyla biter. Aynı durum açık avlulu bölümün güneydoğu duvarı için de sözkonusudur.

Kuzeybatı cephede yer alan avlu portali cephe duvarından daha yüksek ve dışa taşkın biçimde yapılmıştır. Portal dört düz silme ile üç yönden ters U biçimi oluşturacak biçimde kademeli çerçeveler içerisine alınmıştır. Portal kuruluşunun kalın sivri kemeri iki yanda silindirik gövdeli birer sütunceye oturur. Sütunceler, kübik kaideli ve iki kademeli başlıklıdır. Sütünce kaideleri portalin kaidesi üzerine otururlar. Sütüncelerin başlıklarının üzerinden bir miktar duvar örülmüş, sivri kemer bu duvarlar üzerine atılmıştır. Duvarların bittiği kemer yayının başladığı hatta kemer karnına yansıyan profilli birer konsol bulunmaktadır. Portal kuruluşunun iç yan yüzlerinde sivri kemerli, dikdörtgen tabanlı birer niş bulunmaktadır. Bu nişler üç yönden ters U biçimi oluşturan dört şeritle çerçevelenmiştir. Niş kavsaraları mukarnas dolguludur. Bu nişlerin üzerinde bezemeli bir taş sırası yer alır. Portal sivri kemerinin oturduğu taş yüzey üç sıra mukarnasla vurgulanmıştır. Bu dolgunun alt sırasında mukarnas başlangıçları arasına yerleştirilmiş madalyonlar bulunur. Yapıya portal kuruluşunun içerisinden basık kemerli bir kapıyla girilir. Basık kemer ile portalin sivri kemeri arasında ortada kitabeliğin bulunduğu düz bir duvar yer alır. Nişi çerçeveyen dış şeridin üzerinde bezemeli bir taş sırası bulunmaktadır.(Resim: 81)

Giriş cephesinde, portalin hemen doğusuna cephenin hafifçe çökertilmesi ve bu çökertmenin bir sivri kemer içine alınmasıyla bir çeşme yerleştirilmiştir. Çeşmenin sivri kemeri üstte keskin hatlı üç küçük dilimle nihayetlenir. Çeşme kemer aynalığının alt kısmında iki su borusu bulunmaktadır. Bu boruların daha üst kotunda ortasındaki dikdörtgen biçimli bir taşa yazılmış iki satırlık kitabe yer alır. Çeşmenin yalağı, hafifçe dışa taşkın ve dış bükeydir.(Resim:84)

Plan Ve İç Tasvir (Çizim:7; Resim: 83,86-89)

Karma tipteki yapının avlu bölümü kare, kapalı bölümü dikdörtgen bir alan oturmaktadır. Her iki bölümün de portalleri kuzeybatı güneydoğu eksenini üzerinde yer alır.

Çizim 7. Tokat-Pazar Mahperi Hatun Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.36

Avlu portalinden giriş eyvanına geçilmekte, bu eyvanın iki yanında giriş cephesi boyunca uzanan mekânlar bulunmaktadır. Bu mekanlardan giriş eyvanının kuzeyinde kalan ilk mekan da kare tabanlı bir eyvandır. Giriş eyvanının üstüne portal yüksekliğinden yararlanılarak oluşturulmuş dikdörtgen planlı bir mekâna, bu eyvanın kuzeybatı duvarına dayanan on bir basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Bu mekânın avluya bakan cephesine açılmış bir de penceresi bulunmaktadır. Anadolu'da yapılmış olan diğer Selçuklu kervansaraylarında da bu kuruluş dikkati çekmekte ve bu mekânlar mescit olarak nitelendirilse de bir mihrap nişi bulunmamaktadır.

Merdivenli eyvanla kuzeydoğu cephe duvarı arasında dikdörtgen planlı giriş eyvanıyla güneybatı cephe duvarı arasında dikdörtgen tabanlı uzunca bir mekân bulunmaktadır.²⁰ Açık avlulu bölümün ön cephesine dayanan bu eyvanlar kuzeybatı-güneydoğu, mekânlar kuzeydoğu-güneybatı yönünde sivri kemer profilli birer beşik tonozlarla örtülüdür. Avlu kuzeydoğu ve güneybatısından çift sıra revakla sınırlanmaktadır.(Resim:86) Revaklar, yaklaşık eş aralıklarla yerleştirilmiş iki sıralı beşerden on payeye sahiptir.²¹ Avluya bakan paye sıraları kuzeybatı güneydoğu yönünde atılmış sivri kemerlerle birbirlerine ve avlu bölümüyle kapalı bölümün ortak duvarı ile avlunun girişinde yer alan mekânların duvarlarına bağlanmışlardır. Kuzeydoğudaki revağın girişe göre ilk kemeri farklı olarak, eyvanın sivri kemerinin bittiği kotta, duvara bağlanır. Revaklar kuzeydoğu-güneybatı yönünde atılmış sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülüdür. Avlunun ortasında sekizgen tabana oturan küçük bir havuz bulunmaktadır. Bu havuzu sekiz cepheli alçak bir duvar çevrelemektedir ve içerisinde de bir fiskiye bulunmaktadır.

Avlu portaliyle aynı ekseninde bulunan yüzeyden taşkınlık yapmayan bir portalle kapalı bölüme girilmektedir. Kapalı bölümün portali üç yönden düz bir silmeyle Ters U biçiminde çerçevelenmektedir. Çökertilmiş cephe duvarı sivri kemerli bir niş içine alınmıştır. En içte de keskin hatlı üç küçük dilimle biten yuvarlak kemer görünümünde bir kaval silme kapıyı çerçevelenmektedir. Bu bordürle kapının üzerinde yer alan duvar boşluğuna dört satırlık kitabe yerleştirilmiştir. Kapalı bölüme basık kemerli bir kapıyla da girilmektedir.(Resim:83)

Kapalı bölümde giriş ekseninin iki yanında yaklaşık eş aralıklarla yerleştirilmiş kare tabanlı beşer paye bulunur. Bu payeler kuzeybatı güneydoğu yönünde atılan sivri kemerlerle birbirlerine ve kuzeybatı, güneydoğu duvarlarına bağlanmışlardır. Bu payeler ayrıca daha alçak kemerlerle kapalı bölümün yan duvarlarına bağlanmışlardır. Böylelikle payelerle yan duvarlar arasında her biri kuzeydoğu- güneybatı yönündeki sivri kemer profilli tonozlarla örtülmüş ortadaki yüksek sahına açılan giriş duvarına paralel altı sahin oluşturmuşlardır. Ortadaki daha geniş ve yüksek sahinin örtüsü

²⁰ Kurt Erdmanın planında burada iki mekân görülmektedir.

²¹ Revakların bölümlerden kuzeydoğuda yer alanının birimleri günümüzde orijinalliğini korumaktadır. Güneybatıdakinin birimleri restorasyonlarla yenilenmiştir.

yıkılmıştır. Bu sahinin yaklaşık kemer kilit taşlarının alt kotu hizasında başladığı görülen günümüze gelememiş kemer başlangıçları kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan sivri kemer profilli bir beşik tonozla örtülü olduklarını gösterir.(Resim:89) Güneydoğu duvar ekseninde üst kotta bir mazgal pencere yer alır.

Yapının tüm eyvan ve revak kemerleri sivri kemerlidir. Bütün mekânlar revak bölümleri de dâhil sivri beşik tonozla örtülüdür. Yalnızca kapalı bölümün giriş eksenindeki yüksek sahinı günümüzde tonoz biçimi verilmiş şeffaf plastik bir malzeme ile örtülmüştür. Giriş cephesindeki odalar basık kemerli dikdörtgen biçimli kapılarla avluya açılmaktadır.

Malzeme –Teknik(Resim:80)

Yapının duvar örgüsünde sandıklama tekniği kullanılmış, duvarlar iç ve dıştan kesme taş malzeme ile kaplanmıştır. Yapının tahrip olmuş bölümlerinin kaplamaları restorasyonlar sırasında yine kesme taş malzeme ile yenilenmiştir.

Süsleme(Resim:83,88)

Yapının süslemeleri portallerinde toplandığı anlaşılmaktadır. Avlu portalinin harapolan bezemeli şeritlerinin büyük bölümü günümüze gelememiştir. Bu bölümler restorasyonlarda düz şeritler olarak tamamlanmıştır. Portali çerçeveleyen dıştaki ilk iki şerit bezemesizdir. Dıştan üçüncü ve dördüncü şeritler geometrik bezemelidir. Üçüncü şeritte kırık hatlı silmelerin birbiri içerisinden geçirilmesiyle oluşturulmuş altıgen ve altı kollu yıldız motiflerinin bulunduğu geometrik süsleme kompozisyonu yer almaktadır. Diğerlerinden daha dar tutulan dördüncü şeritte ise örgü motifinin bulunduğu bir süslemenin yer aldığı görülür. Portalin kademeli sivri kemerinin kademeleri süslemelidir. Dıştaki kademedeki zencerek motifi, içteki kademedeki üçgen dilimlerden oluşan bir bezeme bulunmaktadır. Portal sütuncelerinin gövdeleri ters “Y” biçiminde motiflerle süslenmiş, başlıkları kıvrım dallar ve yapraklarla bezenmiştir. Portal kuruluşunun iç yan nişlerinin mukarnaslı kavsaraları balıksırtı motifli sivri kemer içine alınmıştır nişlerin üst kısmında yer alan süsleme panolarında kırık hatlı silmelerin oluşturduğu beş kollu yıldız motifleri bulunur. Daha yukarıda mukarnas sırasının başlangıç kısmında yer alan madolyonlar gülbezek ve çarkıfelek motifleriyle süslenmiştir.

Kapalı bölümün portalı üç yönden süslemesiz iki şeritle Ters U biçiminde bir çerçeve içine alınmıştır. En dıştaki şeridin tam ortasında dilimli bir gülbezek motifi bulunmaktadır. Ayrıca portal köşelikleri de yüzeyleri silmelerin kırık hatlarla birbirinden geçmeleri sonucu oluşan geometrik motiflerle süslenmiştir. Portal kemeri ile kapının bezemeleri arasında kitabe panosunu da içine alacak biçimde üst ortada üç kollu yıldız biçimi oluşturan kaval silmeyle meydana getirilmiş kemer biçimi verilmiş bir süsleme bulunmaktadır.

Seçme Kaynakça

- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische karavansaray des 13. jahrhunderts*. Berlin: Werlag Gebr Mann Yayınları.
- Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu kervansarayları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 20, 141-170.

3.2. Amasya Ezinepazar Hanı²²(Çizim:8;Resim:90-102)

Amasya-Tokat karayolu üzerinde, Amasya'ya 35 km. uzaklıktaki Ezine Pazar beldesindedir.

İnşa Tarihi Ve Kitabesi(Resim:91)

Yapının kesin inşa tarihini veren kitabesi yoktur. Giriş kapısının üzerinde dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış üç satırlık onarım kitabesinde yapının 1650 yılında Mehmet Çavuş tarafından onartıldığı yazılıdır (Erdmann, 1961: 158-160).

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiş, bir vakfiyesi bulunmamaktadır.

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu

1650 yılındaki onarım sırasında duvarlar kaba moloz taş kullanılarak yapılmış ve kirişlerin eklendiği ileri sürülmektedir (Erdmann, 1961: s.158-160). Han, 1650 yılından sonra da birçok onarım geçirmiştir. Uzun süre kullanılmayan ve bakımsız kalan yapı, 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Günümüzde sağlam ve ayaktadır.

Tasvir

Dış Tasvir(Resim:92-96)

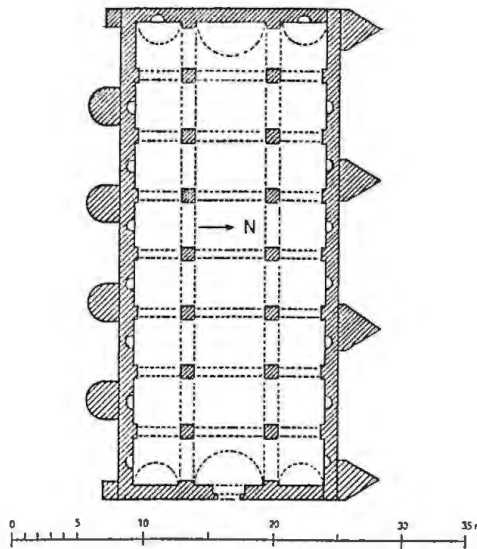
Sadece kapalı bölümden oluşan hanlar grubuna giren yapı, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Yapıya dışa taşkın olmayan bir portalle doğu cepheden girilmektedir.(Resim:93) Cephenin giriş bölümü üstten üçgen bir alınlıkla nihayetlenmektedir. Bu cephenin tam ortasında portalin kemer kilit taşının biraz üstünde dikdörtgen bir panoya yazılmış üç satırlık onarım kitabesi yer alır. Cephenin tüm pencereleri sövelerin üstüne oturtturulan lentoya yuvarlak kemer biçimi verilmesiyle oluşturulmuştur. Cephe duvarının tam ortasında bulunan ortadaki pencere diğerlerinden daha yüksektedir. Yapının portalini genel Selçuklu portal tipinde değildir. Basık kemerli bir giriş kapısı ile pencere açıklığının arasında profilli bir silme kapı genişliğince uzanır.

²² Yayınlarda Ezinepazar Hanı olarak geçmektedir.

Yapının kuzey ve güney cepheleri masif tutulmuştur herhangi bir açıklık bulunmaz. Kuzey cephede ikisinin köşelerde bulunduğu eş aralıklarla yerleştirilmiş, dört üçgen kesitli payanda bulunur.(Resim:94) Batı cephe doğu cephe gibi üçgen alınlıkla nihayetlenir.(Resim:96) Aynı biçimde saçak altından üç pencere yer almaktadır. Güney cephede ise güneydoğu ve güneybatı köşelere kareye yakın dikdörtgen kesitli, köşeler arasında kalan cephe duvarına eş aralıklı yarım daire kesitli dört payanda yerleştirilmiştir.(Resim:95) Tüm cepheler saçak altında iki sıra testere dişliyle nihayetlenir. Bugün iki yönlü kırma çatı ile örtülen yapının, dikdörtgen prizma biçimli bacaları kırma çatının kuzey ve güney kanatlarından duvarların üzerinden çıkarak yükselmektedir.

Plan Ve İç Tasvir(Çizim:8;Resim:97-102)

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan ve sadece kapalı bölümden oluşan yapıya doğu cephede bulunan portalden direk olarak girilmektedir. Doğu batı ekseninin iki yanında birer paye sırası yer almaktadır. Her sırada eş aralıklarla yerleştirilmiş yedi kare kesitli paye bulunmaktadır. Her paye sırasındaki payeler doğu batı doğrultusunda atılan sivri kemerlerle birbirlerine ve duvarlara bağlanmışlardır. Böylelikle yapı doğu-batı doğrultusunda uzanan üç sahına ayrılmış ve aynı doğrultudaki sivri kemer profilini beşik tonozlarla örtülmüştür.(Resim:98)

Çizim 8. Amasya-Ezinepazar Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.45

Bu tonozları takviye eden sivri kemerler yanlarda duvar payelerine oturmakta, orta sahında payelerin üst kısmındaki konsollara oturmaktadır. Takviye kemerlerinden orta sahna ait olanlar iki yandaki sahnın takviye kemerlerinden daha yüksektir.

Yapının orta sahnı diğerlerinden daha geniş ve yüksektir. Yapının kuzey ve güney duvarları boyunca yaklaşık olarak sahnın yarı genişliğinde birer seki uzanır.(Resim:99) Bu duvarların takviye kemerlerinin oturduğu duvar payelerinin arasında kalan yüzeylerin eksenine yarım yuvarlak kemerli birer ocak nişi açılmıştır. (Resim:99) Hanın doğu ve batı cephelerdeki pencerelerin yuvarlak kemerli kuruluşları aynen içeride de yansır. Orta sahnın bulunduğu duvarlara yerleştirilen pencereler diğerlerine göre daha yüksekte tutulmuştur.

Malzeme –Teknik(Resim:95,98)

Yapının duvarları sandıklama tekniğinde inşa edilmiş, cephe duvarlarında ve payelerinde taş malzeme kullanılmıştır. Düzgün kesme taş payelerde ve portalde yer verilmiş, cephe duvarlarında ise moloz ve kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Kemer ve tonoz örgüleri tuğla malzeme ile gerçekleştirilmiştir.

Süsleme

Yapıda günümüze ulaşan herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Seçme Kaynakça

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara:

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu kervansarayları. *İstanbul Üniversitesi*

Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 20, 141-170.

Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische karavansaray des 13. Jahrhunderts*. Berlin:

Verlag Gebr Mann Yayınları.

3.3. Yozgat-Saraykent Çınçınlı Sultan Hanı²³(Çizim:9:Resim:103-109)

Yozgat ili Saraykent ilçe merkezinin 16 km kuzeyinde, Sarayözü Köyü girişinde eski kaplıcaların bulunduğu mevkide yer almaktadır.

İnşa Tarihi Ve Kitabesi(Resim:104)

Saraykent İlçesindeki Karamağara Camii minare kaidesinde bulunan Valide Sultan Mahperi Huand'a ait H. 637 / M.1239–40 tarihli kitabenin bu yapıya ait olduğu düşünülmektedir(Acun, 2005: 527).

Kitabenin Transkripsiyonu:

1-El-âlimet ü'l-â'diletü safvetü'd-dünya ve'd-din muhyi'l-hayrati fi'l-â'lemin validetü

2-Es-Sultani's-selâtin el-muhtâc ilâ rahmet-illâhi tealâ ve gufrânihi el-meliketü

3-Mahperi Hatun ebed- Allâhü devletehâ ve hallede mülkehâ ve tekabbele anhâ bikabulîn hasenin fi't-tarih gurretü Şa'bane seb'âtün selâsine ve sittemie (H. 637 / M. 1239-40) (Acun, 2005: 527).

Kitabenin Türkçesi:

Allah, alim, adil, dinin ve dünyanın yüz akı, Allah'ın rahmeti ve affına muhtaç, valideler arasında hayrat veren sultanlar sultanı Mahperi Hatun'un Allah rızası için 637 (1239-1240)'de yaptırdığı iyiliği kabul etsin ve daim kılsın (O. Gezer, 2015).

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiştir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu(Resim:105)

Avlulu bölümün güney duvarının bir kısmı ile kapalı bölümün en arka duvarının bir bölümü ayakta kalabilmiştir. Yapı bugün oldukça harap durumdadır. Cephe duvarlarının bir kısmının izi temel seviyesinden takip edilebilmektedir.

²³ Yayınlarda Çınçınlı Sultan Han veya Sarayköyü (Sarayözü) Han olarak adlandırılmaktadır.

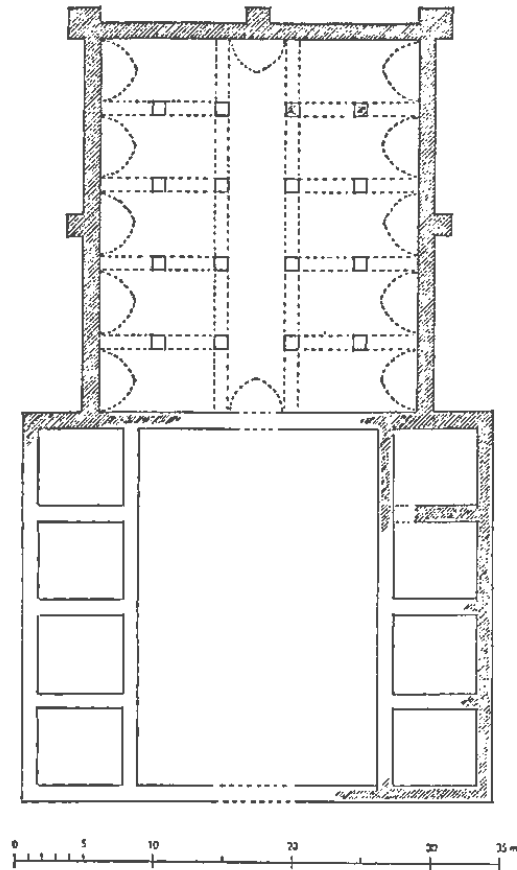
Tasvir

Dış Tasvir(Resim:106-108)

Avlulu ve kapalı bölümlü karma tipte olduğu anlaşılan hanın avlulu bölümü kuzey güney doğrultusunda, kapalı bölümü doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Avlu kısmı kapalı bölüme göre dışarıya taşkındır. Kapalı bölümün doğu cephesinin köşelerinde ve ekseninde kare kesitli birer payanda kuzey ve güney cephelerinin ekseninde yine kare kesitli birer payanda bulunmaktadır.

Plan Ve İç Tasvir(Çizim:9; Resim:108-109)

K. Erdmann'ın kalıntı izlerinden yola çıkarak oluşturduğu plana göre avlulu ve kapalı bölümlü hanın avlu bölümü kuzey güney doğrultusunda, kapalı bölümü doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturmaktadır.

Çizim 9. Yozgat-Saraykent Çiñçinli Sultan Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.37

Yapıya avlulu bölümün batı duvarı ekseninde bulunan bir açıklıkla girilmektedir. Avlu bölümünün kuzey ve güney duvarlarına dayanan kare planlı dörder mekân bulunmaktadır. Avludan bazı temel kalıntıları dışında hiçbir iz günümüze gelememiştir.

Kapalı bölümü, girişe dik doğu batı doğrultusunda uzanan bir orta sahın ve bu sahına yanlardan dik açıyla bağlanan dörder kare kesitli eş aralıklı payenin bulunduğu ikişer sıradan oluşan bir paye düzenine sahip, beşer sahından oluşmaktadır.

Giriş eksenine yakın olan her iki sıranın payeleri doğu batı doğrultusunda atılmış kemerlerle birbirlerine ve duvarlara bağlanmışlardır. Böylelikle ortada giriş eksenini üzerinde beşik tonozla örtülü bir sahın oluşturulmuştur. Ayrıca payeler orta sahın hariç yanlardaki sahınlarda kuzey güney doğrultusunda atılan kemerlerle birbirlerine ve duvarlara bağlanmışlar ve oluşan her birimin kuzey güney doğrultusunda tonozlarla örtülmeleriyle orta sahına dik saplanan birbirine paralel beşer sahın oluşmuştur.

Malzeme Ve Teknik(Resim:105)

Günümüzde oldukça yıkık bir durumda bulunan yapının sandıklama tekniğinde inşa edilmiş duvar örgülerinde moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır. Duvarların iç ve dış yüzeyleri kesme taş kaplamalı iç kısımları moloz taş dolguludur.

Süsleme

Herhangi bir süsleme izine rastlanılmamıştır.

Seçme Kaynakça

Acun, H. (2005). *Bozok Sancağı(Yozgat İli)'nda Türk Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu kervansarayları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 20, 141-170.

3.4. Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hanı²⁴(Çizim:10;Resim:110-117)

Yozgat-Zile arasında Kızılırmak'ın Çekerek Suyu kolunun yanında Kadışehri-Saraykent yolu üzerinde Kadışehri ilçesine 10 km uzaklıkta, Örencik Köyü girişinde bulunmaktadır.²⁵

İnşa Tarihi Ve Kitabesi

Han yakınlarında Çötelî Köyünde bulunan H. 637 / M. 1239–40 tarihli bir kitabenin bu yapıya ait olduğu ileri sürülmektedir(Acun, 533).

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiştir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durum(Resim:111)

Yapı günümüzde harap durumdadır.

Tasvir

Dış Tasvir(Resim:111-113)

Bugün harap vaziyette bulunan yapının kalıntıları üzerinden tasvirini yapmak mümkün değildir. Avlulu ve kapalı bölümden oluştuğu anlaşılan karma tipteki hanın bugün girişin sağlandığı avlulu bölümün güneybatı duvarının bir kısmı, kapalı bölümde güney duvarının bir bölümü ve kuzey duvarının bir kısmı ayakta. Diğer duvarlar hemen hemen temel seviyesinde yıkılmıştır.

Avlulu bölümün güneybatı cephe duvarı ile bu bölümün kapalı bölümle ortak olan kuzeydoğu duvarı, doğu köşelerinden birer payanda ile nihayetlenir. Her iki bölümün de güneydoğu cephe eksenlerinde kare kesitli birer payanda bulunmaktadır. Kapalı bölümün kuzeydoğu cephe duvarı kuzey köşesinden de kare kesitli bir payanda ile nihayetlenmektedir.

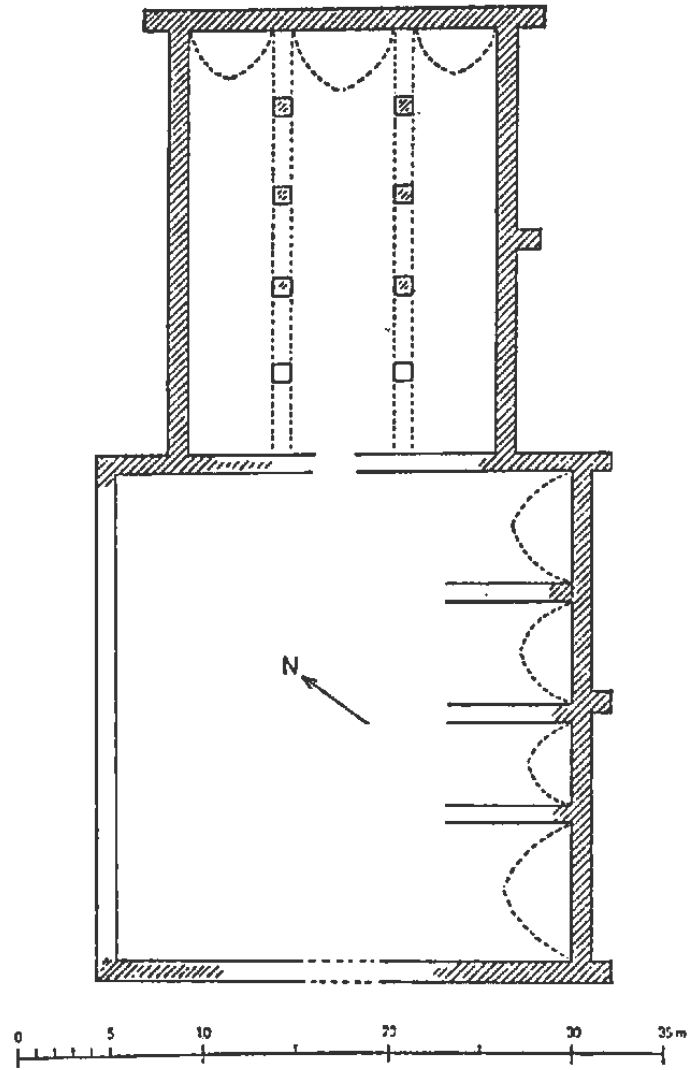
Her sahının kuzeydoğu güneybatı yönünde atılmış sivri beşik tonozlarla örtülmüş olduğu çizimden anlaşılmaktadır.

²⁴ Yapı yayınlarda Çekereksu Hanı olarak geçmektedir.

²⁵ Adını yakınından geçen Çekerek Suyundan almaktadır ve Çinçinli Sultan Han ile aynı güzergâhtadır.

Plan Ve İç Tasvir(Çizim:10;Resim:114-117)

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturduğu anlaşılan avlu bölümü ve bu bölüme kuzeydoğusundan bitişik dikdörtgen bir alana oturan kapalı bölümden oluşmaktadır. Karma tipte bir plan şeması gösteren yapının avlu girişinin güneybatı cephede olduğu anlaşılmaktadır.

Çizim 10. Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.13

Kurt Erdmannın çiziminden avlunun güney duvarına dayanan üçer payeyi ve bu payelerden kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda atılan kemer yaylarını gördüğü anlaşılmaktadır.

Avlunun diğer bölümleri hakkında bilgi verecek bir mimari veri plana işlenmemiştir. Aynı eksen üzerinde bulunan ve avlunun kuzeydoğu eksenine açıldığı anlaşılan bir kapıyla avlu bölümünden kapalı bölüme geçilmektedir. Kapalı bölümün ise kuzeydoğu güneybatı ekseninin iki yanına eş aralıklarla yerleştirilen her birinde dörder kare kesitli payenin bulunduğu ve bu payelerin kuzeydoğu ve güneybatı yönünde atılmış kemerlerle birbirlerine ve duvarlara bağlanarak mekânı üç sahına ayırdığı anlaşılmaktadır.

Her iki bölümde de kapıların bulunduğu duvar yıkıldığından dolayı kapıların yerini tespit etmek mümkün değildir.

Malzeme Ve Teknik(Resim:111)

Günümüze harap bir durumda ulaşan yapının sandıklama tekniğinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapının dış kaplamaları söküldüğünden bugün sadece duvar örgülerinin moloz taş dolgusu görülmektedir.

Süsleme

Yapıda günümüze ulaşan herhangi bir süslemeye rastlanılmamaktadır.

Seçme Kaynakça

Acun, H. (2005). *Bozok Sancağı(Yozgat İli)'nda Türk Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih

Kurumu Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara:

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu kervansarayları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 20, 141-170.

Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische karavansaray des 13. Jahrhunderts*. Berlin:

Verlag Gebr Mann Yayınları.

3.5. Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı²⁶(Çizim:11;Resim:118-125)

Tokat il sınırları içerisinde kalan han, Pazar-Artova yolu üzerinde, Tahtoba Köyü girişine yaklaşık 1km mesafede bulunmaktadır.

İnşa Tarihi Ve Kitabesi

Yapıya ait her hangi bir kitabe günümüze gelmemiştir.

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiştir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durum(Resim:119)

Yapının onarımlarıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, günümüzde oldukça harap durumdadır.

Tasvir

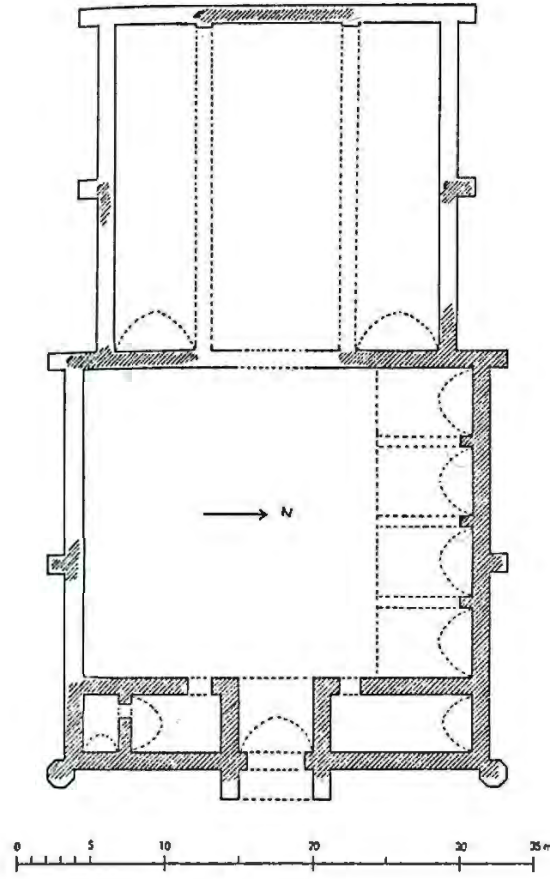
Dış Tasvir

Bugün oldukça harap vaziyette bulunan yapının cephe duvarlarının kaplamaları söküldüğü için sadece duvarların moloz taş dolgusu görülmektedir. Bu yüzden dış tasvirini yapmak mümkün değildir. Kurt Erdmann tarafından yapının yayınlanmış olan planına bakıldığında hem avlulu hem kapalı bölümün kareye yakın dikdörtgen bir alana oturduğu anlaşılmaktadır.

Plan Ve İç Tasvir(Çizim:11;Resim:121-125)

Doğu-batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen bir alana oturan avlu bölümü ve bu bölümün batısına bitişik olarak yapılmış yine kareye yakın dikdörtgen bir alana oturan kapalı bölümden oluşmaktadır. Karma tipte plan şeması gösterdiği anlaşılan yapının avlu girişi doğu cephe ekseninde bulunmaktadır. Bu cephenin kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerinde sekizgen kesitli birer payanda yer almaktadır. Avlu bölümüyle kapalı bölümün ortak duvarını oluşturan avlu bölümün batı cephe duvarı kuzey ve güney yönlerde dışarı taşarak kare kesitli birer payandayla nihayetlenir.

²⁶ Yapı yayınlarda Tahtoba Hanı olarak geçmektedir.

Çizim 11. Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.14

Avlu bölümünün doğu ve batı cephe eksenlerinde ayrıca kare kesitli birer payanda daha bulunmaktadır. Benzer şekilde kapalı bölümün kuzey ve güney cephe eksenlerinde kare kesitli birer payanda bulunmakta batı cephe duvarı da kuzey ve güney yönlerde dışarıya taşan kare kesitli birer payandayla nihayetlenmektedir. Doğu cephe eksenindeki dış taşkın portal giriş eyvanına açılmakta buradan da yapının avlusuna geçilmektedir. Giriş eyvanının iki yanındaki mekânlardan kuzeydeki, kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen biçimli sivri kemer profilli beşik tonoz örtülüdür. Giriş eyvanının güneyindeki yaklaşık aynı ölçülerdeki alanda birbirine bitişik iki mekân bulunur. Bunlardan giriş eyvanına bitişik olan kuzey-güney, güneydoğu köşede yer alan doğu-batı doğrultusunda sivri kemer profilli beşik tonozla örtülüdür.

Avlunun kuzey kısmında revaklı bir bölüm bulunmaktadır. Kurt Erdmann avlunun kuzey duvarında eş aralıklarla yerleştirilmiş üç duvar payesine bu duvar payelerinden

kuzey güney yönünde atılmış birer kemerin bulunduğunu varsaymış ve burada dört kemerle avluya açılan ve her birimi kuzey doğrultusunda sivri kemer profilli beşik tonoz örtülü revaklı bir bölümün bulunduğunu ileri sürmüştür. İlginç olan bu duvara dayanan payelerin karşılığında birer paye ayağının tespit edilememiş olmasıdır. Avlunun güney yönünden nasıl düzenlendiğini gösteren bir veri günümüze gelmemiştir

Batı cephesinde bulunan bir girişle kapalı bölüme geçildiği duvarın bu kesiminde bulunan büyük açıklıktan anlaşılmaktadır. Kapıya ait her hangi bir veri günümüze gelmemiştir. Kapalı bölümün batı duvarında eksenin iki yanında birer duvar payesi yer almaktadır. Kurt Erdmann bu payelerden yola çıkarak günümüze gelmiş hiçbir mimari veri bulunmamasına rağmen mekânın doğu batı ekseninin iki yanına aynı doğrultuda atılmış kemer sıralarıyla üç bölüme ayrıldığını varsaymakta ve yanlardaki bölümlerin sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtüldüğünü ileri sürmektedir. Bu bölümün batı duvar payeleri arasında kalan açıklığa göre orta sahin yan sahinlerden daha geniş tutulduğu anlaşılmaktadır ve kapalı bölümün kabaca girişe dik uzanan üç sahindan oluştuğu tespit edilmektedir. Sahinlerin üzeri doğu-batı yönünde atılan sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülmüş olmalıdır.

Malzeme Ve Teknik(Resim:119)

Günümüze harap bir durumda ulaşan yapının sandıklama tekniğinde inşa edildiği anlaşılmakta ve dış kaplamaları söküldüğünden bugün sadece duvarın moloz taş dolgusu görülmektedir.

Süsleme

Herhangi bir süsleme izine rastlanılmamıştır.

Seçme Kaynakça

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara:

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özergin, M. K. (1965). *Anadolu Selçuklu kervansarayları*. İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 20, 141-170.

Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische karavansaray des 13. Jahrhunderts*. Berlin:

Verlag Gebr Mann Yayınları.

3.6. Tokat-Çiftlik İlçesi Çiftlik Hanı (Çamlıbel Hanı)²⁷(Çizim:12;Resim:126-130)

Tokat-Sivas karayolunun 25. km'sinde, Çiftlik Kasabası'na 2 km mesafede yapılmıştır(Gündoğdu vd., 2006: 240). Yapının yeriyle ilgili olarak verilen ifadelerden bir diğeri ise Tahtoba Hanı'na 15 km uzaklıkta, Çiftlik Köyünün 2 km güneyinde, şeklindedir(Özergin, 1965: 147).

İnşa Tarihi Ve Kitabesi

Yapının kesin olarak inşa tarihini veren kitabesi yoktur.

Vakfiyesi

Günümüze gelmemiştir.

Onarımlar Ve Bugünkü Durumu(Resim:126)

Yapının onarımlarıyla ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir, günümüzde oldukça harap durumdadır.

Tasvir

Dış Tasvir(Resim:127)

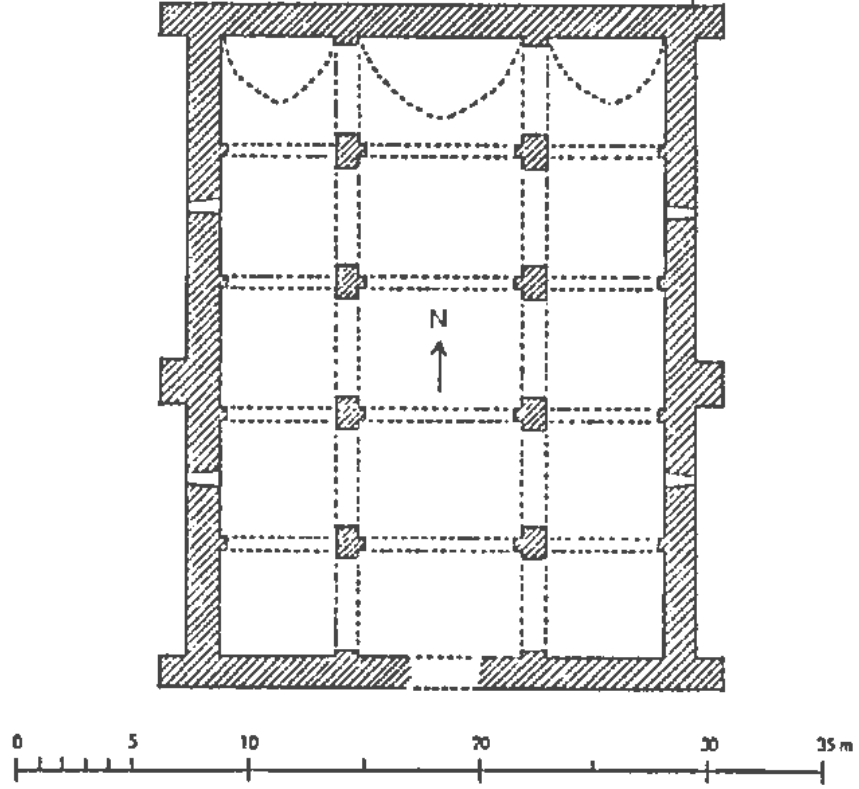
Harap vaziyette bulunan yapının, cephe duvarlarının büyük bir kısmı temel seviyesinde kalmıştır. Ayakta olan kısımlarında ise cephelerin dış kaplamaları söküldüğünden örgü malzemesi olarak kullanılan moloz taşlar görülmektedir. Yapıya güney yandaki cephe ekseninde, bir portalle girildiği anlaşılmaktadır. Kuzey güney ekseninin iki yanında her birinde dörder payenin bulunduğu birer paye sırası bulunmaktadır.

Girişin bulunduğu güney cephe ile hanın kuzey cephe duvarları köşelerinden dışarı taşkınlık yapan, kareye yakın kesitli birer payanda ile nihayetlenir. Doğu ve batı cephelerin, eksenlerinde ayrıca dikdörtgen kesitli birer payanda bulunmaktadır. Bu payandaların sağına ve soluna birer mazgal pencere yerleştirilmiştir.

Plan Ve İç Tasvir(Çizim:12;Resim:128-130)

Kurt Erdmann'ın yayınladığı plana göre kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan yapı sadece kapalı bölümden oluşmaktadır.

²⁷ Yapı yayınlarda Çiftlik Han veya Çamlıbel Kervansarayı olarak geçmektedir.

Çizim 12. Tokat-Çiftlik İlçesi Çiftlik Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.44

Yapının girişi güney cephe eksenine yerleştirilmiştir. Doğu-batı ekseninin iki yanında birer paye sırası bulunmaktadır. Her sırada eş aralıklarla yerleştirilmiş dört paye vardır. Sekiz “T” kesitli payenin kuzey-güney yönünde atılan kemerlerle birbirlerine ve duvarlara bağlandıkları tespit edilmektedir.

Böylece yapı girişe dik üç sahına ayrılmış ve ortadaki sahn diğerlerine göre daha geniş tutulmuştur. Sahnlar kuzey güney doğrultusunda atılmış sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülmüştür. Orta sahnın tonoz payeleri kollarıyla bu kolların karşısına gelecek biçimde duvarlara yerleştirilen payeler arasında atılan doğu batı yönlü kemerlerle takviye edilmiştir.

Malzeme –Teknik(Resim:126)

Yapının sandıklama tekniğinde örülmüş cephe duvarlarında kesme moloz taş malzeme kullanılmıştır. Ancak kemerlerde ve duvar örgülerinin kaplamasında kullanılan kesme taş malzemenin bir kısmı söküldüğü için günümüze gelememiştir.

Süsleme

Yapıda günümüze ulaşan herhangi bir süslemeye rastlanılmamaktadır.

Seçme Kaynakça

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara:

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu kervansarayları. *İstanbul Üniversitesi*

Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 20, 141-170.

Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische karavansaray des 13. Jahrhunderts*. Berlin:

Verlag Gebr Mann Yayınları.

3.7. Tokat-İbibse Köyü İbibse Hanı

Tokat'ın İbibse Köyü'nde bulunan han günümüze kadar varlığını devam ettirememiştir. Diğer bir ifadeyle Tokat-Sivas yolunun 12. km'sinde İbibse Köyü civarında Mahperi Hatun Kervansarayına 10 km uzaklıktadır. Mahperi Hatun tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.

Üçüncü Bölüm

Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapıların Anadolu Selçuklu ve Türk Mimari Sanatı İçerisindeki Yeri

1.Karşılaştırmalı Değerlendirme

Mahperi Huand Hatun, Anadolu Selçuklu Devleti'ne en parlak dönemini yaşatan I.Alâeddin Keykubad'ın eşi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesidir. I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünün ardından tahta geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde imar faaliyetlerinde bulunmuş, Kayseride kendi adıyla anılan külliye'nin cami, türbe ve kadınlar hamamını, yine Kayseri İncesu ilçesinde zaviye yapısını ve hepsi uluslararası deniz aşırı kuzey-güney ticaret yolu üzerinde bulunan yedi han yapısını yaptırmıştır.

Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılan yapılardan dördünün inşa kitabesi bulunmakta ve bu yapıların eşi I. Alâeddin Keykubad öldükten hemen sonra yapıldığı kitabelerinden anlaşılmaktadır. Diğer yedi yapısının ise kitabesi bulunmamaktadır.

Yapılarından Huand Külliyesi Kayseri şehir merkezinin güneybatısında, kale surlarının dışında, kalenin doğudan giriş kapısı olan Sivas Kapısı ile kuzeydeki Ok Burcu'nun arasında bulunmaktadır (Erayşar, 1998: 183). Selçuklu Dönemi'nde Kayseri-Sivas sınırı arasında bulunan "Çubuk veya Gedük" menzillerinde sultan karşılanıyor sultanların şehre girişi Sivas Kapısı'ndan yapılıyordu (Akşit, 1996: 90). Kent surunun dışında ve doğusunda yapılan Huand Hatun Külliyesi'nin bulunduğu alan, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde meşhed olarak adlandırılmakta, şehrin sur dışına doğru bu yönde gelişmekte, kent meydanı da burada yer almaktaydı (Tanyeli, 1987: 78). Meşhed, bir olaya şahit olmak, bir yerde hazır bulunmak, anlamlarına gelen bir kelime kökünden türetilmiş, daha çok olayların cereyan ettiği şehâdet yeri ve savaş manasında kullanılmış, daha sonraları insanların toplandığı yer anlamını da kazanmıştır (İslam Ansiklopedisi, C.29: 362-363). Meşhed sahası olarak adlandırılan bu yer Keykubadiye Sarayı ile şehir arasındadır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde önemli olan Meşhed alanında, sefer için ordu toplanmış, bayram törenleri gerçekleştirilmiştir (Akşit, 1996: 47).

Kayseri Huand Hatun Külliyesi'nin bünyesi içinde bulunan yapılardan sadece caminin inşa edildiği tarih bilinir. Bir bütünlük gösterecekler de, yapıların külliye oluşturmak

amacıyla yapılmadıkları, her yapının diğer yapılarla çevrenin durumuna uydurularak inşa edildikleri görülür (Karamağaralı, 1976: 199-200). Medrese ve çifte hamamın erkekler kısmı camiden daha önce yapılmıştır. Caminin plan rölövesinin çıkarılması sırasında alınan ölçüler, cami iskeletinin yapı tamamlandığında modüler sisteme sahip bir mekan oluşturacak biçimde kurulduğunu göstermektedir. Simetrik bir plan şemasına sahip caminin, kuzeybatı köşesinde simetrisi bozulmaktadır. Simetrinin özellikle bu bölgede bozulmasının, kesin olarak inşa tarihi bilinmeyen kitablesiz türbenin, caminin inşasından daha sonraki bir tarihte inşa edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

I. Alâeddin Keykubad'ın sağlığında Hıristiyan olduğu anlaşılan Mahperi Huand Hatun'un, Hıristiyan olduğu tarihte medrese yaptırmayacağı düşüncesinden yola çıkarak medrese ve bugünkü erkekler hamamının banisinin I. Alâeddin Keykubad olduğu ileri sürülmektedir (Karamağaralı,1976: 212-213). I. Alâeddin Keykubad bu medresede geleneksel açık avlulu medrese planına sadık kalarak yapı üzerinde bir istek belirtmemişe benzemekte, öte yandan yapının aslan başlı çörlenlerinin, tıpkı Aksaray Sultan ve Tuzhisar Sultan Hanlarıyla Niğde Alâeddin Camii'nde olduğu gibi güç simgesi olarak kullandığı dikkatten kaçmamaktadır (Parla, 2002: 278). Huand Hatun Külliyesi'nin sur dışındaki yeri belirlenirken medrese yapısının konumunun belirleyici olduğu açıktır. Huand Cami, medrese, hamam ve türbeden oluşan dört yapıdan türbe dışındaki diğer üçünün kapılarının batı yöne Sivas Yolu ile surlara bakmalarından anlaşılmaktadır. Külliye'nin vaziyet planı da yapıların bir meydan yaratma düşüncesiyle birlikte ele alındıklarını hissettirmektedir.

Külliye'nin tek inşa kitabeli yapısı olan Huand Camii'nin batı portal kitabesinde; "Bu mubârek caminin inşasını Keykubad oğlu, yüce sultan, din ve dünyanın koruyucusu, fetihler sahibi, Keyhüsrev Devri'nde, Şevval 635 (Mayıs 1238) yılında büyük, âlim, kanaatkâr, dünya ve dinin yüz akı, hayırlar fatihi Melike oğluna emretti-Allah onun yüce varlığını devamlı kılsın, gücünü arttırsın" yazılıdır (Edhem, 1982: 89-90).

Doğu portal kitabesinden; "Bu mubârek mescidin inşasını Keykubad oğlu, büyük sultan, din ve dünyanın koruyucusu, fetihler sahibi Keyhüsrev devrinde 635 (1238) yılında, büyük melike, din ve dünyanın yüz akı Mahperi Hatun emretti-Allah onun yüce varlığını sürekli kılsın" metni okunmaktadır (Edhem, 1982: s.90). Her iki kitabeden de

caminin 1238 yılında Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁸

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan cami, günümüzde ufak farklılıklar bulunsa da kendini kuvvetle hissettirecek biçimde simetrik bir plan şemasına sahiptir. Bu simetri, her iki yönde de yaklaşık olarak 4,6 metre aralıklarla yerleştirilen kare tabanlı payeler ve onları bağlayan kemer atılımlarıyla sağlanmıştır. Bu payelerden mihrap önü bölümüyle orta birim arasında bulunan altısı daha büyük boyutlu ve birbirlerine daha uzun mesafede yerleştirilmişlerdir. Cami genel olarak mihraba paralel on sahnın, mihrap önü biriminin iki yanında mihraba dik birer sahnın ve orta birimin kuzeyinde mihraba dik iki sahnından oluşmaktadır. Caminin sahnınları merkezde bulunan kubbeli birim ve mihrap önündeki kubbeli birime göre düzenlenmiştir. Mihraba paralel ve dik sahnınlar kendi yönleri doğrultusunda sivri kemer profilli beşik tonozlar, mihrap önü ve merkezdeki birim kubbeye örtülmüştür. Kubbeli merkezi birimin kuzeyindeki, kuzey güney doğrultulu sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülü mihraba dik iki sahnının, güneydeki iki birimi üst kotta, doğu ve batılarında yer alan mihraba paralel sahnınların aynı yöndeki sivri kemer profilli beşik tonozları ile kavuşturularak haç tonozla dönüştürülmüş, birer örtüyle vurgulanmıştır. Türbenin bulunduğu iç avlunun güneyindeki üç birim, bu kanatta yer alan sahnınların doğu-batı doğrultulu tonoz örtülerinin aksine kuzey-güney doğrultusunda atılmış sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülmüştür.

Anadolu'da Huand Hatun Camii'den daha önce yapılmış iki camide üstü açık merkezi birim uygulaması bulunur. Bunlar, 1179 yılında yapılan Erzurum Ulu Camii ile 1233 tarihli Niğde Alâeddin Camii'dir. Ancak her iki caminin de özgününde bu birimlerinin üstü örtülüdür. Farklı olarak Niğde Alâeddin Camii'nde bu bölümün ayrıca bir aydınlık açıklığı bulunur. Ayrıca, Kayseri'de Danişmendliler döneminde inşa edilmiş 1135 tarihli Kayseri Ulu Camii ile 1211 yılında Atsız Elti Hatun tarafından onarılmış Kayseri Kölük Camii'nde de (Eravşar,1998;s.163-226) mihraba dik bir orta sahnın ve bu sahnın merkezinde kubbeye örtülü bir birim uygulaması bulunur. Aslanapa, Huand Hatun Camii'nin mihrap önü birimin kuzeyinde yer alan mihraba paralel tonoz örtülü iki birimi, eyvan olarak nitelemekte ve bu kuruluşun merkezdeki kare tabanlı avlu ile

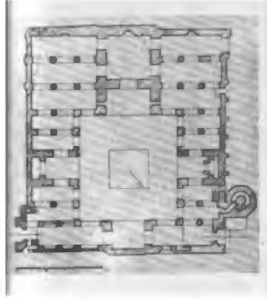
²⁸ Bknz. Huand Hatun Camii Kataloğu, s.30

birleştirilmiş olmasını Malatya Ulu Camii, planına bağlamaktadır (Aslanapa, 2011: 126-127). Gerçekten Huand Hatun Camii'nin mihrap önü bölümü ile merkezi birim arasında kalan birimlerinin tonoz örtülerinin yönelişi dikkate alınmadığında plan düzleminde bir benzerlik bulunabilmektedir. Ancak Huand Hatun Camii'nde bu bölümün tonozları doğu-batı yönünde uzanmakta ve eyvan kemeri niteliğine sahip olmayan yüksek bir kemerle merkezi birime açılmamaktadır. Malatya Ulu Camii'nde ise bu bölüm mihraba dik yönelişli bir tonozla vurgulanmakta ve diğer kemerlerden daha yüksek bir kemerle iç avluya açılmaktadır. Konuya böyle yaklaşıncı farklı boyutta olmakla birlikte Malatya Ulu Camii'nin iç avlusuna benzer bir iç avlunun Huand Hatun Camii'de bulunduğu, 18.-19. yüzyılda bu avlunun üstünün kapatıldığı ileri sürülebilir. Mihrap önü biriminin iki yanında mihraba dik birer sahına sahip oluşu ise Erzurum Ulu Camii de görülmektedir (Aslanapa, 2011: 126-127).²⁹

Sultan II. İzzeddin Keykavus döneminde Ebul Kasım İbn Ali El Tusi tarafından 1249 yılında yaptırılmış olan Kayseri Hacı Kılıç Camii ile Huand Hatun Camii arasında plan kuruluşu açısından benzerlikler bulunabilirse de temelde bu iki yapı birbirinden çok farklıdır. Çünkü Huand Hatun Camii'de payelerin dizimi ve paye aralarının birbirine yakın ölçülerde tutulmuş olması, yapıda farklı bir mekan tipinin tasarlandığını gösterir. Caminin kare kesitli tüm payeleri yaklaşık olarak birbirlerine 4,6 m'lik aralıklarla yerleştirilmiştir. Her bir payenin kenar ölçüleri 0,8 m'dir. Bu ölçüler yapıda eş bölüntülü bir plan şemasının uygulanmak istendiğine fakat daha sonra ekonomik ya da başka nedenlerle bu uygulamadan vazgeçilerek mütemadi uzanan tonoz örtülü sahnin düzeninde karar kılınmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca 19. Yüzyılda yapıyı gören Texier cami hakkında çok fazla bilgi vermese de caminin bir planını çizerek geçekte o plana uygun olması gerektiğini bahsetmiş bu planda da yapı eş bölüntülü tip olarak gösterilmiştir (Texier, 1839: 72). Huand Hatun Camii'nin tasarımında belirgin bir biçimde modüler sisteme uygun bir kuruluşun tercih edilmiş oluşu, yapıyı Kayseri'deki Ulu, Kölük ve Hacı Kılıç Camilerinden tamamen ayırır. Çünkü bu camilerin paye araları Huand Hatun Cami'de olduğu gibi eş ölçülerde değildir. Anadolu

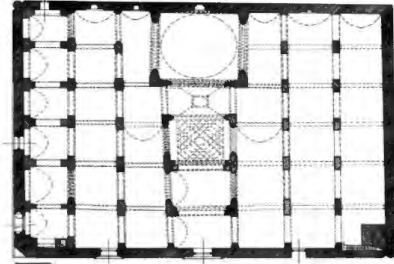
²⁹ İsfahan Mescid-i Cuması, Zevvare Camii, Gülpayegan Camii ve onlara örnek teşkil eden Kurtuba Camii, Baybars Camii gibi Erken İslam Dönemi camiilerinde, caminin bütün birimlerini bir merkez avlusu etrafına toplamak ilkesine görülmektedir (Erdmann,1962;s.146). Ancak Huand Hatun Camii'nde de olduğu gibi Anadolu Selçuklu camilerinde bu ilkedden vazgeçilmiştir (Erdmann,1962;s.150).

Selçuklu Çağı'nın modüler sistemle inşa edilmiş erken tarihli camileri arasında Danişmendlilerin 1165 yılında yaptırılmış olan Niksar Ulu Camii ilk örnek olarak görülmektedir. Huand Hatun Camii'den önce 1252 yılında yapılmış olan Mazgirt Elti Hatun Camii de aynı biçimde düzenlenen camiler arasında yer almaktadır. Geç Beylikler dönemini yapısı olan Saruhanoğulları'ndan İshak Çelebi'nin 1366 yılında Manisa'da yaptırdığı Ulu Camii'nde Huand Hatun Camii'nin tasarımına benzer bir uygulamayla karşılaşılmıştır. Bu camide eş bölümlü bir plan şeması uygulanmış, harim bölümü ile avluda yer alan birimler birbirine eşitlenerek inşa edilmiştir. Her iki bölümde de her biri kendine özgün haç tonozla örtülen yirmi sekiz birim yer almaktadır. Huand Hatun Camii'nin de eş aralıklı yerleştirilmiş payelerinin arası haç tonoz ya da kubbeyle örtülmüş olsaydı benzer bir plan şeması ortaya çıkardı.

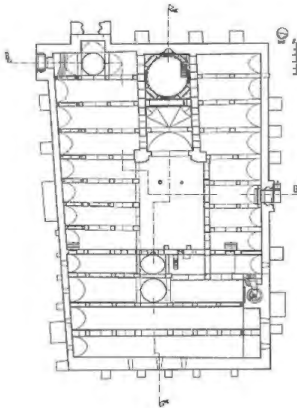
Çizim 13. Zevvare Mescid-i Cuması Planı

Kaynak: Aslanapa,2011: 64

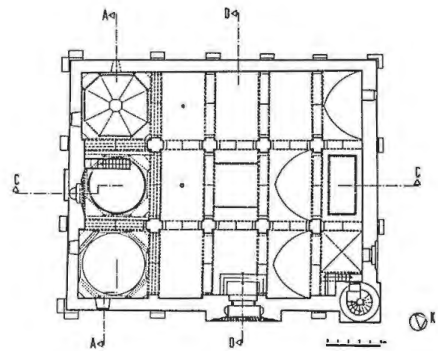
Çizim 14. Erzurum Ulu Camii Planı

Kaynak: Aslanapa, 2011: 111

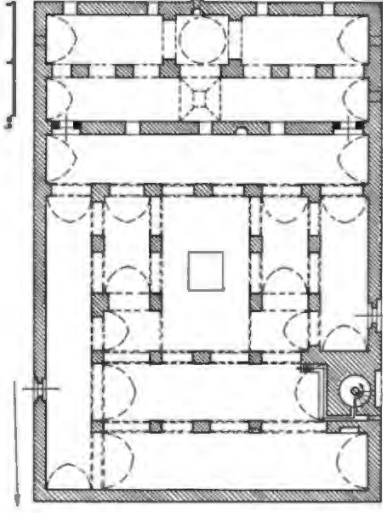
Çizim 15. Malatya Ulu Camii Planı

Kaynak: Parla, 1997: Çizim.18

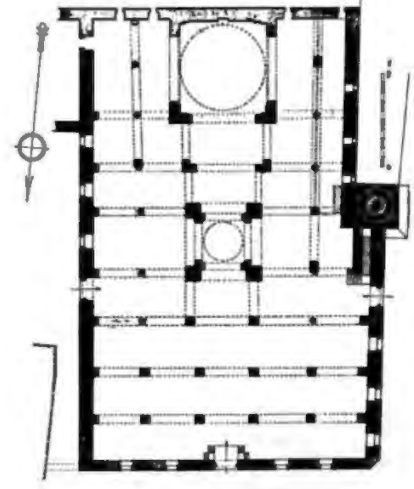
Çizim 16. Niğde Alâeddin Cami Planı

Kaynak: Parla, 1997: Çizim.10

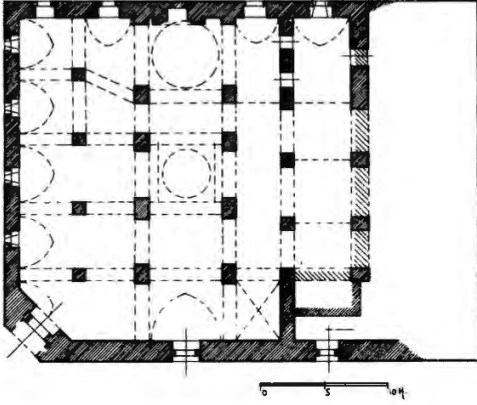
Çizim 17. Harput Ulu Camii Planı

Kaynak: Aslanapa, 2011: 106

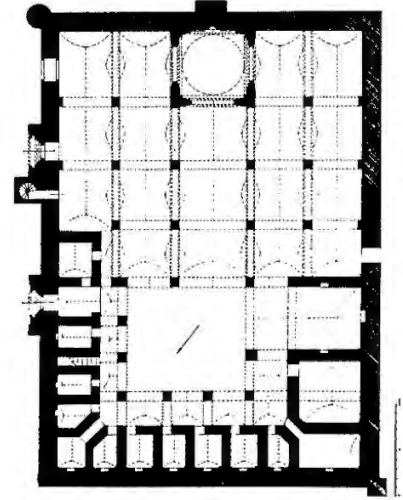
Çizim 18. Kayseri Ulu Camii Planı

Kaynak: Gabriel, 2009: 93

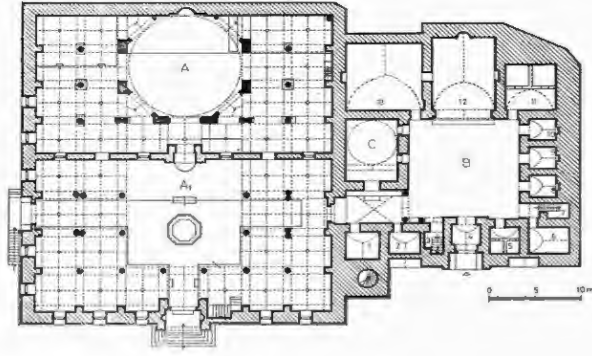
Çizim 19. Kayseri Köçük Camii Planı

Kaynak: Aslanapa, 2011: 109

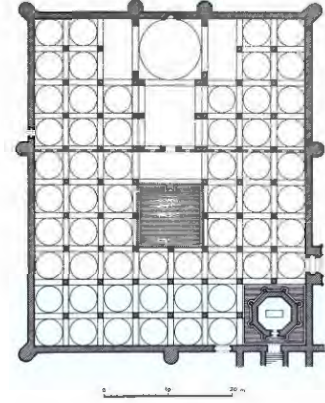

Çizim 20. Kayseri Hacı Kılıç Camii Planı

Kaynak: Aslanapa, 2011: 127

Çizim 21. Manisa Ulu Camii Planı

Çizim 22. Mahperi Huand Camii Planı

Kaynak: Gündüz, 2006: Levha.116

Kaynak: Texier, 1839: Levha.36

Huand Hatun Camii'nin mihrap önün kubbesini taşıyan yaklaşık 7,2 m aralıklı payeler arasına atılan kemerlerin yapının diğer kemerlerinden daha alçak tutulmaları bu bölümün ayrı bir mekân gibi algılanmasının istendiğini göstermektedir. Mihrabın, bu bölümün güney duvarındaki boşaltma kemerinin altına yerleştirilmiş olması, mihrap önü bölümünün baldaken biçiminde tasarlandığını ve bu bölüme çok özel bir mekan gibi yaklaşıldığını gösterir. Benzer uygulamanın Erzurum Ulu Camii, Kayseri Ulu Camii ve Hacı Kılıç Camii'nde de görülmesi bu olasılığı desteklemektedir. Kare tabanlı mihrap önü bölümünün kubbesini taşıyan payelere atılmış, yaklaşık iki kemer aralığı genişliğine sahip kemerlerle mihrap önü bölümünün doğu ve batısındaki diğer birimlerden farklı olarak kuzey-güney doğrultulu tonozla örtülmüş mihraba dik sahnlar, mihrap önü bölümünü öne çıkartmaktadır. Mihrap önü bölümünün doğu ve batısından mihraba dik birer sahnla sarılışı, Erzurum Ulu Camii ve Konya Alaeddin Camii'nin mihrap önü bölümlerinde de görülür.

Merkezde yer alan kubbeli birimin başlangıçta açık avlu niteliğinde olup olmadığı ve burada bir su ögesinin bulunup bulunmadığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bu birimin Osmanlı döneminde, 1727 yılında kubbeyle örtüldüğü, tarihi belirlenemeyen bir zamanda yıkıldığı, bugün mevcut olan kubbenin ise 1900 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından inşa ettirildiği ileri sürülmektedir (Çayırdag, 2001: 90). Mevcut bilgiler, ortadaki merkezi birimin 1727 öncesinde kapalı olup olmadığına açıklık getirmemektedir. Kare tabanlı bu birimin doğu, batı ve kuzey kenarlarında köşe payelerinin arasına birer kare kesitli payenin daha yerleştirildiği görülmektedir. Bu payeleri bağlayan kemerle merkezi birim, doğu, batı ve kuzey yönlerinden ikişer kemerle çevrelenmiştir. Güney kenar ortasında bir paye bulunmadığından merkezi birimin güney kenarında diğerlerine göre daha alçaktan atılmış tek bir sivri kemer yer almaktadır. Kubbe örtüsü kemerlerle taşındığında, tüm kemer yüksekliklerinin statik nedenlerle aynı olması, ya da farklı yükseklikteki kemerlerin üzerlerine örülecek duvarlar veya atılacak ikinci birer kemerle kubbe başlangıcının her yerde aynı kota getirilmesi gerekmektedir. 1727 yılında kubbeyle örtüldüğü bilinen merkezi birimin, bu tarihte sivri kemerlerinin üzerine, dört yönden de aynı yüksekliğe sahip basık bir kemer atılmış olmalıdır. Güneydeki alçak kemer açıklığının yarattığı sorundan kaynaklanarak bu bölümdeki kemerlerin üzerine kubbenin oturacağı yatay düzlemi aynı kota getirecek biçimde daha yüksekten birer kemer atılması, bu bölümün özgününde açık olduğuna da işaret etmektedir. Öte yandan, bu merkezi birimin bir su ögesiyle ilişkili olup olmadığı da bilinmemekle birlikte, Kayseri Ulu Camii ve Kölük Camii'nin merkezi biriminde birer su kuyusunun bulunması burada da su kuyusunun bulunabileceğini düşündürmektedir (Eravşar, 1998: 235).

Caminin kuzeybatı köşesinde harim bünyesinden ayrılarak avluya çevrilen bölüm de yapıyla ilgili bir problemi ortaya çıkarmaktadır. Bu bölüme inşa edilen türbenin inşa kitabesi olmadığından, türbenin camiyle birlikte tasarlanarak aynı zaman dilimi içerisinde mi? yoksa daha sonra mı? yapıldığı konusunda iki farklı görüşün ileri sürülmüştür. Haluk Karamağaralı medrese duvarında bulunan izlerden yola çıkarak türbenin yerinde başka bir Hıristiyan yapısının yer aldığını, türbenin bu yapı üzerine buraya sonradan inşa edildiğini ileri sürmektedir (Karamağaralı,1976;s.199-245). Albert Gabriel ve Mahmut Akok, caminin, türbenin bulunduğu bölümdeki sahınlarının kesilerek, bu bölgenin türbeyi yapmak için sonradan açıldığını belirtmişlerdir (Akok,1

968: 5-44 ve Gabriel, 2009: 101). Daha sonra yapılan araştırmalar bu iki görüş etrafında geliştirilmiştir. Eğer caminin bu yöndeki sahnları kesilerek bu alan açılmış olsaydı medrese duvarındaki izlerin, sahnları oluşturan ayak ve kemer atılımlarıyla simetrik olması gerekirdi. Ancak medrese duvarındaki izlerden böyle bir düzenlemenin olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan medrese duvarlarındaki izlerden yola çıkılarak burada bir yapı aranılacaksa bu yapının bir Hıristiyan yapısı olamayacağı, bu dönemde gayri müslim yerleşmenin sur dışında yer almadığı, Hıristiyan yapılarının Sivas Kapı ile Kişi Kapı arasında kalan sur içindeki alanda buldukları yolundaki tespitlerden anlaşılmaktadır (Akşit, 1996: 122). Bu bilgiler ve dönemin siyasi olayları türbenin camiiyle birlikte inşa edilmediğine işaret etmektedir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1246'daki vefatından sonra oğulları arasında başlayan taht kavgalarına taraf olarak II. en kek torunu II. Alâeddin Keykubad'ı destekleyen Mahperi Huand Hatun'un, 1254 yılında II. Alâeddin Keykubad'ın ağabeyi II. İzzeddin Keykavus tarafından ldrtlmesinden sonra sarayda kalabilmesi oldukça güçtür. şeyh Turesan Zaviyesi'nin 1489 yılında yapılmış bir kopyesi günümüze gelebilen Mahperi Huand Hatun tarafından dzenletilmiş vakfiyesinden, kendisinin Ürgüp'te oturduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle özellikle Huand Hatun Camii ve Türbesi'nde devletin inşa işleriyle ilgili teşkilatını kullandığı anlaşılan Mahperi Huand Hatun'un, 1254 yılından sonra inşa faaliyetlerinde bulunmuş olması pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeplerle caminin kuzeybatı bölümüne yapılan türbenin caminin inşası sırasında belirlendiği, fakat camiden hemen sonra yapıldığı tahmin edilmektedir.

Mahperi Huand Hatun Türbesi, Huand Camii'nin kuzeybatı köşesindeki avlu içerisine Huand medresesinin güneydoğu cephesine dışarıdan dayanacak şekilde inşa edilmiştir. İnşa tarihini ve banisini gösteren bir kitabesi bulunmamaktadır. Türbe içindeki  sandukadan ikisi kitabelidir. Kitabeli olan sandukalardan birisi Mahperi Haund Hatun'a diğeri II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kızı, Mahperi Huand Hatun'un torunu Selçuki Hatun'a aittir. Mahperi Huand Hatun'a ait olan sanduka kapağının kuzey yüzüne Ayet'l Kürsi yazılmış, güney yüzüne de Mahperi Huand Hatun'a ait olduğu yazılmıştır:

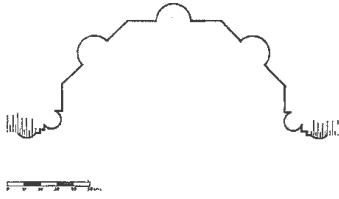
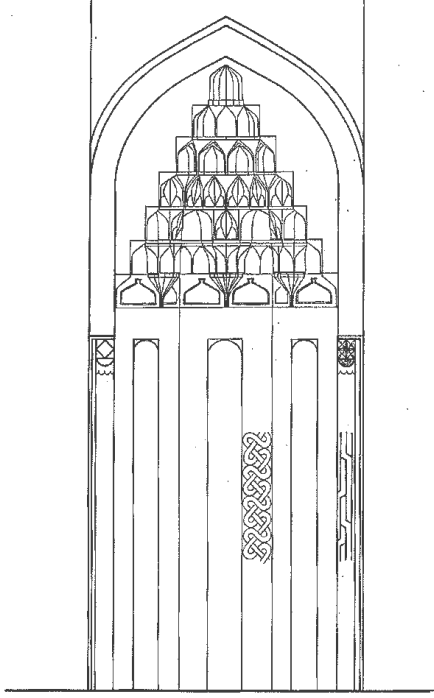
“Bu kabir hanımefendi, Seyyide, setire, saide, şehide, zahide, abide, ibadet etmeğe düşkün, mücahide, günahlardan korunmuş adalet sahibi, dünyada kadınların melikesi, afile, temiz, devrinin Meryemi ve zamanın Haticesi, sayısız mal tasadduku ile bilinen, din ve dünyanın saf hanımı, merhum ve şehid Gıyaseddin Keyhüsrev bin Keykubad'in

annesi Mahperi Hatun'undur. Allah hepsine rahmet eylesin, Amin” (Önkal, 1996: 124-125).

Sanduka kitabesinde de türbenin inşa tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak “şehid Gıyaseddin Keyhüsrev” ifadesinden, Mahperi Huand Hatun'un oğlundan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar türbenin inşa tarihiyle ilgili tespitlerde bulunmuşlardır. Buna göre; Tuncer türbenin Mahperi Huand Hatun'un sağlığında yapılmış olduğunu, bu yüzden 1238-1243 yılları arasına tarihlenmenin mümkün olduğunu ileri sürmektedir (Tuncer, 1986: 159). Arık, yapının mimari değerlendirmesinden yola çıkarak 13. yüzyılın ikinci yarısının başlarına (Arık, 1967: 69), Akok, külliye yapıları oluşturmuş olduğunu, bu yüzden 1238-1243 yılları arasına tarihlenmesini ileri sürmektedir (Akok, 1968: 6). Haluk Karamağaralı ise dönemin siyasi tarihini anlatan İbn-i Bibi'yi kaynak göstererek 1254 yılından sonraki bir tarihte 1260-1270 yılları arasında yapılmış olduğunu ileri sürmektedir. Önkal da aynı şekilde mimari bir değerlendirmeye giderek 1260-1270 yıllarına tarihlenmektedir (Önkal, 1996: 125). Huand Hatun'un yapıları, dönem olayları birlikte ele alınarak değerlendirildiğinde 1260-1270 aralığı oldukça geç bir tarih aralığı olarak gözükmektedir. Kitabesi bulunan diğer yapılarının hepsi II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlığı döneminde (1237-1246) yapılmıştır. Bu dönem, 1243 Köse Dağı Savaşı'yla Anadolu Selçuklularının Moğollara yenildikleri ve Moğolların Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Kayseri'de de karargâh kurarak şehri tahrip ettikleri yıkıcı bir zaman dilimini kapsar (Turan, 1971: 440). Kayseri'nin Moğollar tarafından işgalinden sonra Huand Hatun kız torunu ile birlikte Kozan(Sis)'a giderek Ermeni Krallığına sığınmışsa da, Ermeni Kralı Constans tarafından Moğollara teslim edilmiştir (Quentin, 2006: 67). Moğolların elinden kurtulduğu anlaşılan Mahperi Huand Hatun'un, oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1246 yılında ölmesinin ardından üç torununun taht kavgalarına giriştiği dönemde desteklediği en küçük torunu II. Alâeddin Keykubad'ın öldürüldüğü 1254 yılından sonra imar faaliyetlerini sürdürebilmesi oldukça zordur. Bütün bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda Huand Hatun'un türbeyi, sağlığında camiyle birlikte inşa ettirmiş olduğu, caminin inşasından kısa süre sonra 1242-1243 yılında Kozan (Sis)'a gitmeden önce ya da 1254 yılı öncesinde inşa ettirdiği düşünülebilir.

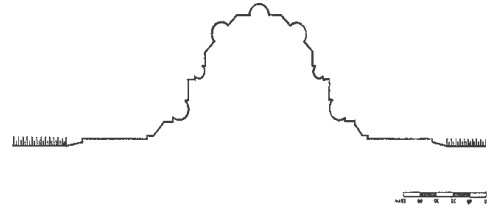
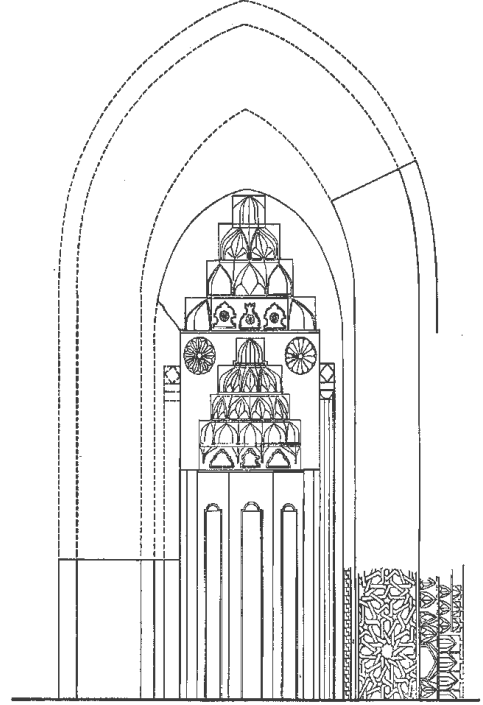
Huand Hatun Camii'nin mihrabı, güney duvarı ekseninde, boşaltma kemerinin altındaki duvarda dikdörtgen biçimli bir kuruluş içerisinde yer alır. Mihrap nişi alttaki tek sıra taş

örgüsünden oluşan bir kaideye oturmaktadır. Mihrabı üç yönden ters “U” biçiminde çerçeveleyen iki şeritten dıştaki süslemesiz, içteki geometrik motiflerin oluşturduğu bir süsleme kompozisyonuna sahiptir. Beş sıra mukarnas dolgulu mihrap kavsarası bir sivri kemerle çerçevelenmiş ve bu kemer altta iki burmalı gövdeli sütunceye oturtulmuştur. Nişin ortadaki üst yüzüne ayrıca, 50 cm çapında yarım daire kesitli küçük nişler yerleştirilmiştir. Bu nişlerin üst kısımları istiridye kabuğu biçimli küçük kavsaralarla sonlandırılmıştır. Anadolu’da niş yüzeyine ayrıca küçük nişlerin yerleştirildiği başka mihraplar da bulunmaktadır. Bunlar, Konya Alâeddin Camii avlusunda bulunan 13. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen bitmemiş türbenin mihrabında (Bakırer,2000; 140), 1229 yılında I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan Aksaray Sultan Han mihrabında (Bakırer, 2000; 154), I. Alâeddin Keykubad döneminde yapımına başlanan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde 1242-1243 yıllarında bitirilen Ağzıkara Han mihrabında (Bakırer, 2000; 160), 1312 yılında yapılmış olan Niğde Hüdavend Hatun Türbesi mihrabında (Bakırer, 2000; 211) ve 14. yüzyılda inşa edilen Niğde Eskiçiler Mescidi mihrabında (Bakırer, 2000: 216) görülmektedir. Tüm bu örneklerde nişin alt kısmındaki bu uygulama oluklu silme olarak adlandırılmıştır (Bakırer, 2000: 140,154,160,211,216). Mihrabı çerçeveleyen içteki bezemeli şeridin üzerindeki kırık hatlı silmelerin düzensiz aralıklarla kesişerek çok kenarlı geometrik motifler ve yıldızlardan meydana gelen geometrik kompozisyonun benzerleri Kayseri Hacı Kılıç Camii’nin mihrabının, dıştan ikinci şeridinde ve Haund Hatun Türbesi’nin mihrabında bulunmaktadır.

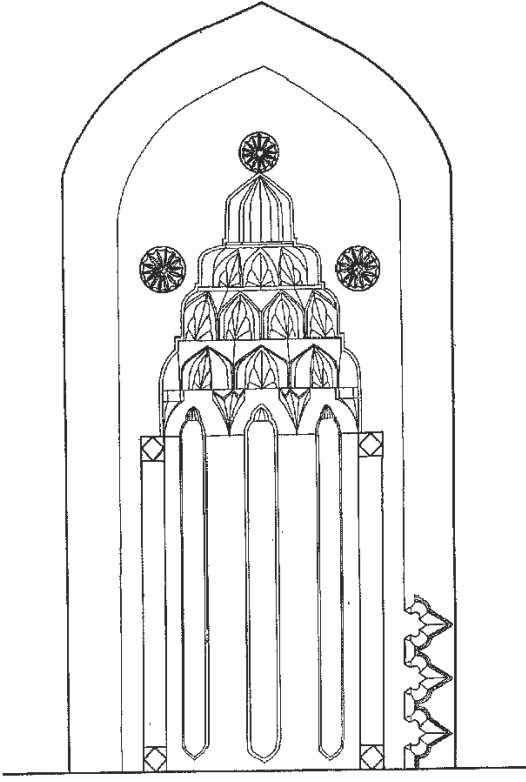
Çizim 23. Konya Alâeddin Camii Avlusunda
Bitmemiş Türbenin Mihrabı Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer, 2000: 272

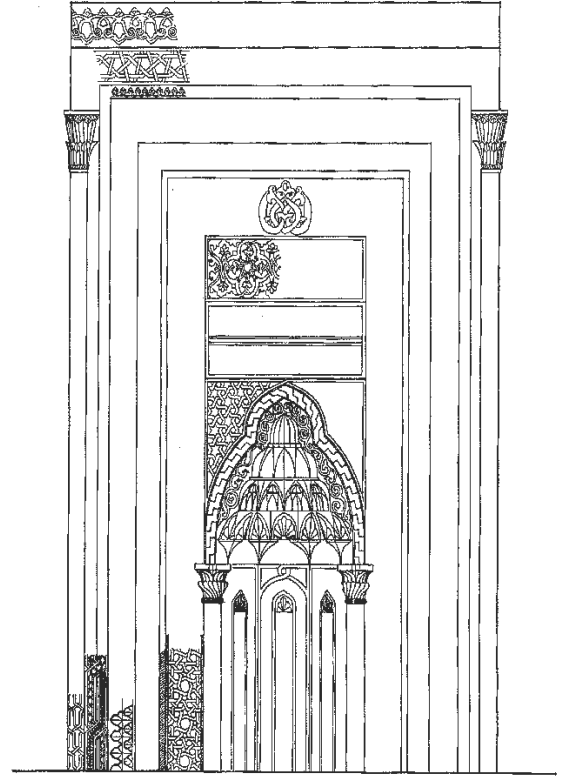
Çizim 24. Aksaray Sultan Hanı Mihrabı
Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer, 2000: 282

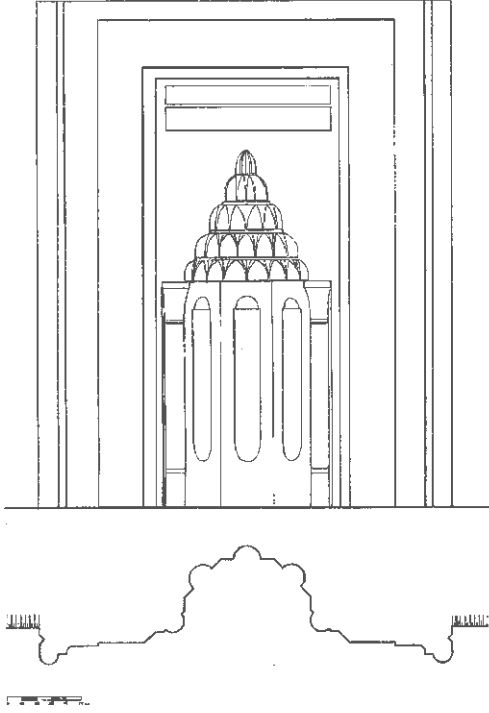
Çizim 25. Ağızkara Hanı Mihrabı Görünüş
Ve Planı

Kaynak: Bakırer, 2000: 287

Çizim 26. Hüdaved Hatun Türbesi
Mihrabı Görünüş Ve Planı

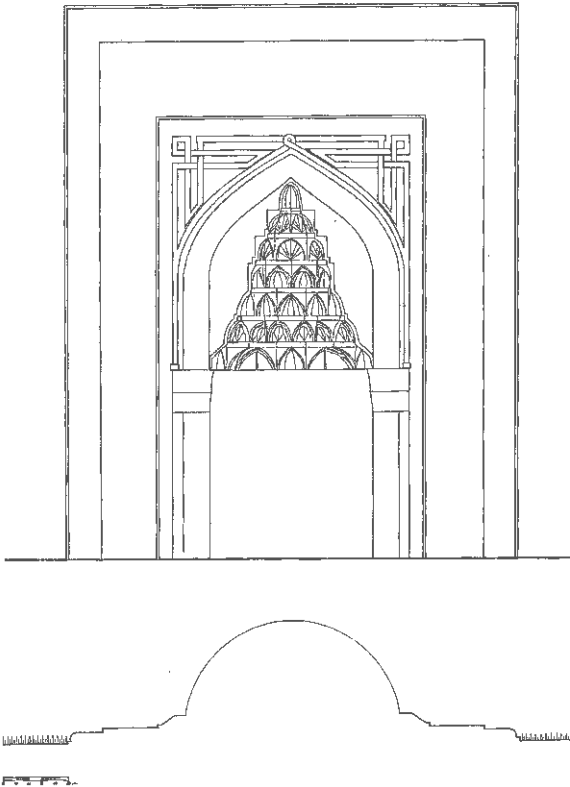
Kaynak: Bakırer, 2000: 322

Çizim 27. Niğde Eskiçiler Mescidi Mihrabı

Görünüş Ve Planı

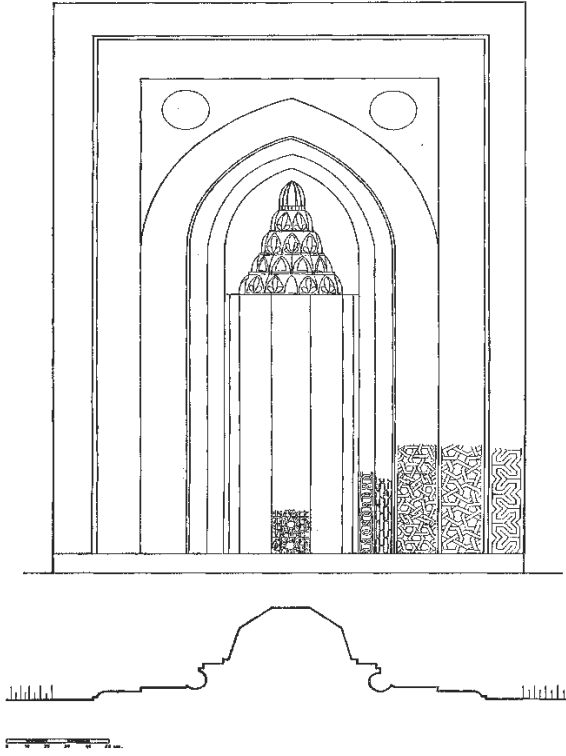
Kaynak: Bakırer, 2000:324

Çizim 28. Hacı Kılıç Camii Mihrabı

Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer, 2000: 291

Çizim 29. Kayseri Mahperi Huand

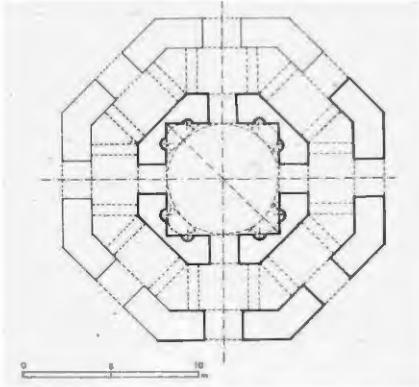
Türbesi Mihrabı Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer, 2000: 294

Tarih veren kitabesi bulunmadığı için tam olarak yapılış tarihi bilinmeyen ancak camiyle aynı tarihlerde yapıldığı tahmin edilen taklit künde-kari tekniğinde ceviz ağacından yapılmış minberinde geometrik ve bitkisel bezemelerin yanı sıra yazı kuşaklarıyla da öne çıkan bir işçilik bulunur. Bu minberin benzerleri yine Kayseri’de yer alan iki cami yapısında bulunmaktadır. Bunlardan ilki ceviz ağacından, taklit künde-kari tekniğinde yapılmış Kayseri Ulu Camii minberidir. Süsleme kompozisyonunda çakma ve kabartma künde-kari tekniği uygulanmıştır. Minberin yan aynalıklarında yer alan geometrik kompozisyon Huand Hatun Camii’nin minberiyle benzerlik göstermektedir. Burada da Huand Hatun Camii minberinde olduğu gibi birbirini takip eden sekizgenler ve bu sekizgenlerin kesişmeleriyle aralarda oluşan dört kollu yıldız motifleri bulunmaktadır. Ayrıca bu geometrik motiflerin içleri de aynı şekilde bitkisel motiflerle süslenmiştir. Diğer örnek ise yine Kayseri’de bulunan Lala Muslihiddin Camii’nin hakiki künde-kari tekniğinde ceviz ağacından yapılmış minberidir. Özellikle yan aynalıklarda yer alan geometrik motifli düzenlemenin süsleme

kompozisyonunda aynı şekilde birbirini takip eden sekizgeller ve kesişme noktalarında oluşan dört kollu yıldızlar bulunmaktadır.

10. yüzyıldan sonra Mezopotamya'dan Orta Asya'ya kadar yayılan türbe yapılarının bilinen en eski örneği 9. yüzyılda Samarra'da Halife el-Muntansir tarafından yapılan Kubbet-üs-Süleybiye'dir (Arık, 1967: 57-58). Türkistan ve Doğu İran'da yapılan tarihi bilinen türbelerden en eskisi de 907 yılında Buhara'da yapılan İsmail Samani Türbesi'dir.

Çizim 30. Kubbet-üs Süleybiye Planı³⁰

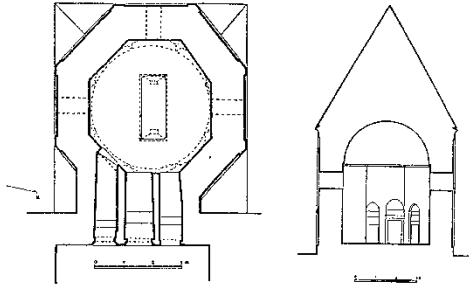
10. Yüzyıldan sonra Mezopotamya'dan Orta Asya'ya kadar yayılan türbe yapılarına Anadolu'da da oldukça fazla rastlanılmaktadır. Ancak Anadolu'da yapılan türbeler mimari kuruluş olarak bazı farklılıklar göstermekte, sivri külahlı düşey doğrultuda yükselen türbelerin daha çok Gazneliler döneminde yapılan mezar kulelerinden geliştikleri ileri sürülmektedir (Arık, 1967: 57-58). Mahperi Huand Hatun Türbesi de aynı şekilde düşey doğrultuda yükselerek sivri bir külahla örtülmüştür. Mahperi Haund Hatun Camii'nin kuzeybatı köşesine bir avlu içine yapılmış olan türbenin dışarıdan girişi olmadığı gibi camiden de girişi bulunmamaktadır. Giriş Huand Medresesi'nin ana eyvanının güneyindeki bir odadan dokuz basamaklı bir merdiven aracılığıyla sağlanmaktadır. Anadolu Selçukluların farklı konumda olmakla birlikte cami avlusuna yerleştirilmiş iki türbe yapısı daha bulunmaktadır. Bunlar Konya Alâeddin Camii avlusunda bulunan II. Kılıç Arslan tarafından 1178'den sonraki bir tarihte yaptırılan II. Kılıçarslan Türbesi ve I.İzzeddin Keykavus'un 1219 yılında yapımını emrettiği I. İzzeddin Keykavus Türbesi'dir.

Medreseden girişin sağlandığı ancak medrese bünyesi dışında kalan türbeler ise Atabey-Isparta'da Mübarizüddin Ertokuş tarafından 1224 yılından önce inşa ettirildiği

30

http://anibal.gyte.edu.tr/hebe/AbIDrive/99326013/w/Storage/326_2010_2_282_99326013/Downloads/01-islam-mimarli.pdf Sitesinden alınarak düzenlenmiştir.

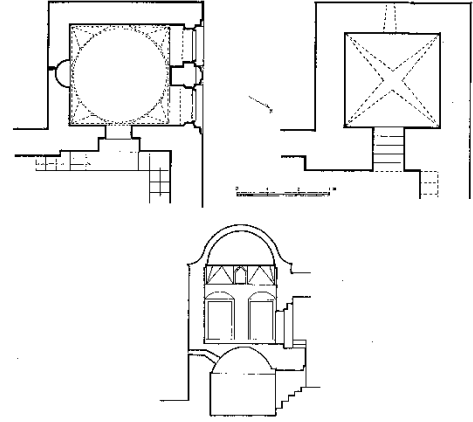
düşünülen Mübarizüddin Ertokuş Türbesi ve Çay-Afyonkarahisar'da Yusuf Bin Yakub tarafından 1278-1279 yıllarında yaptırılan Yusuf Bin Yakub Türbesi'dir.

Çizim 31. Mübarizüddin Ertokuş

Türbesi Planı Ve Kesiti

Kaynak: Önkal, 1996: 79

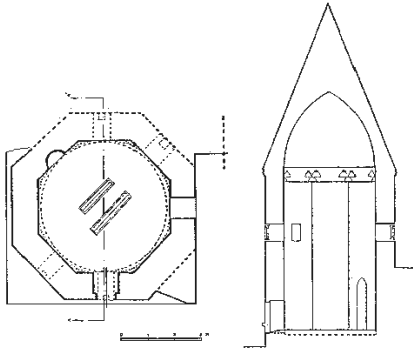
Çizim 32. Yusuf Bin Yakub

Türbesi Planı Ve Kesiti

Kaynak: Önkal, 1996: 279

Mahperi Huand Hatun Türbesi hem cami avlusunda hem de medreseyle bağlantılı olarak yukarıda verilen örneklerden ayrılır ve konumu itibarıyla Anadolu Selçuklu dönemi türbelerinin tek örneği olarak belirir. Medreselerle bağlantılı türbelerde ya kubbeli dersanelerden birinin bu işleve yönelik kullanıldığı ya da bina planlanırken türbe mekânının da yapıldığı görülmektedir. Medrese yapısı içinde yer alan türbe mekânları rastgele yerleştirilmemiş genellikle arkada, ortada veya önünde bir eyvan yanına gelecek biçimde konumlandırılmıştır (Kuran, 1969;s.101). Medrese banilerinin kendi yaptırdıkları medreseler içinde türbe işlevine ayrılan mekanlara defnedilmeleri de böylece bir gelenek haline gelmiştir (Kuran, 1969: 138).

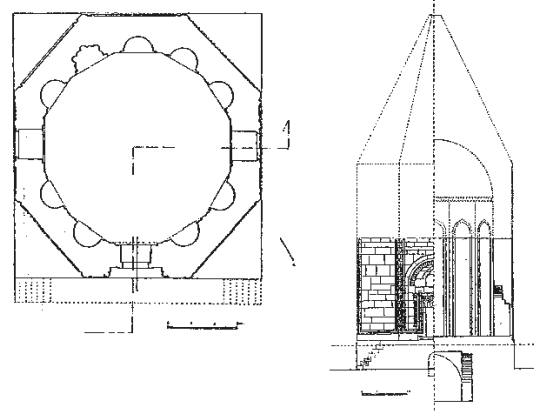
Önkal'ın poligonal gövdeli türbeler grubuna dahil ettiği (Önkal, 1996: 120) Huand Hatun Türbesi'nin Anadolu'da çok fazla benzeri bulunursa da Huand Hatun Türbesi'ni diğer türbelerden ayıran bazı önemli özellikler bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu Döneminde yapılan kare tabanlı yüksek bir kaideye oturan sekizgen gövdeli ve iki katlı beş türbede türbenin benzerleri özellikler görülebilmektedir. Bunlar, Kayseri Han Camii Türbesi (1188-1189), Konya I. İzzeddin Keykavus Türbesi (1219), Isparta-Atabey Mübarizüddin Ertokuş Türbesi (1224), Kayseri Çifte Kümbet (1247) ve Kırşehir Melikgazi Türbesi (1260-1265?) olarak sıralanabilir.

Çizim 33. Kayseri Han Camii

Türbesi Planı Ve Kesiti

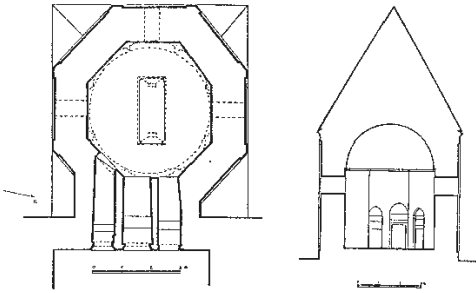
Kaynak: Önkal,1996: 37

Çizim 34. Konya I. İzzeddin Keykavus

Türbesi Planı Ve Kesiti

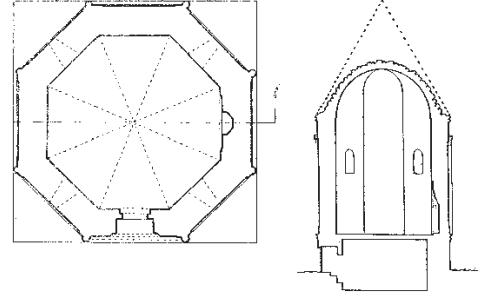
Kaynak: Önkal,1996: 69

Çizim 35. Isparta-Atabey Mübarizüddin Ertokuş

Türbesi Planı Ve Kesiti

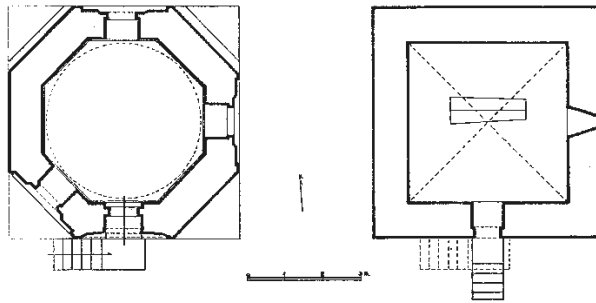
Kaynak: Önkal,1996: 79

Çizim 36. Kayseri Melike Adile

(Çifte) Kümbeti Planı Ve Kesiti

Kaynak: Önkal,1996: 107

Çizim 37. Kırşehir Melikgazi Türbesi Planı Ve Kesiti

Kaynak: Önkal,1996: 120

Mahperi Huand Hatun Türbesi'nin kare tabanlı kaidesi yukarıda verilen örneklerle benzerlik gösterse de, Huand Hatun Türbesi'nin birbiri üzerine bindirilen mukarnas sıralarıyla aşağıdan yukarı çıkıldıkça genişlemek suretiyle türbenin üst katına zemin oluşturan bir başka kaide örneği yoktur. Mukarnas dilimlerinin rahatça birbiri üzerine yerleştirilebilmesinin sağladığı rahatlık, mukarnasın burada hem işlevsel olarak hem de süsleme amacıyla kullanıldığını göstermektedir. Döner Kümbet (1276), Suli Paşa (1339) ve Togay Hatun (14. yy'ın ikinci yarısı) Türbelerinin kaide bitiminde mukarnas sırası görülse de Niğde Hüdavend Hatun Türbesi hariç, kaide cephelerinin mukarnaslarla doldurulduğu başka bir türbe örneği bulunmamaktadır. Mahperi Huand Hatun'un torunlarından IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın kızı olan Hüdavend Hatun'un sağlığında yaptırdığı türbesinin kaidesinde bulunan mukarnas sıraları Mahperi Huand Hatun Türbesi'nde olduğu gibi işlevseldir. Aradaki bu bağ Hüdavend Hatun'un babaannesinin türbesine benzer bir kaide istemiş olabileceğini akla getirmektedir. Anadolu dışında Nahcivan'da 12.-13. yüzyıllara tarihlendirilen Gülistan Türbesi'nin kaidesinde de süsleme amacıyla yapılmış iki sıra mukarnas dolgusu yer almaktadır. Döner Kümbet, Suli Paşa ve Togay Hatun Türbelerinde görülen mukarnas sıraları ise sadece süsleme amacıyla kullanılmış işlevselliği geri plana atılmış örneklerdir.

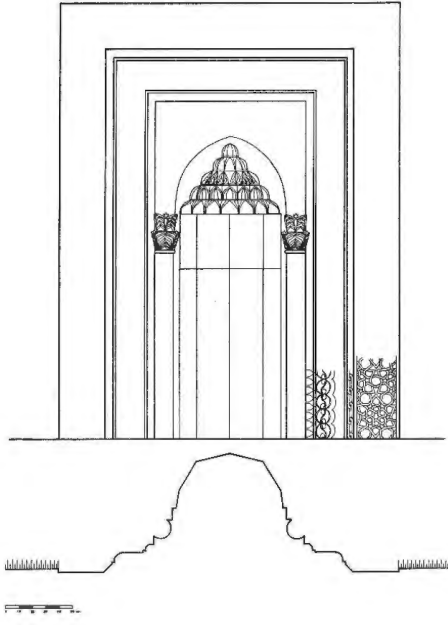
Kare tabanlı, mukarnaslı kaide üzerinde yükselen Mahperi Huand Hatun Türbesi'nin gövdesi sekiz cephelidir ve bu cephelerin birleştikleri köşelerde birer sütünce bulunmaktadır. Gövdede köşe sütuncesi uygulaması Anadolu Selçuklu türbelerinde çok karşılaşılan bir uygulama değildir. Kayseri Melike Adile Kümbeti (1247), bu uygulamanın yapıldığı tek örnektir, ancak burada da sütunceler çok fazla dışa taşkınlık yapmayacak biçimde yerleştirilmiştir. Anadolu dışı örneklerden türbe gövdelerinin köşelerine sütünce yerleştirilmesine 1067-1068 yıllarında Karragan'da Ebu Said Bijar Bin Sad tarafından yaptırılan türbelerde ve 12. Yüzyılın ortalarında yaptırılan Demavend Burcu Türbesi örneklerinde olduğu gibi daha erken tarihlerde rastlanmaktadır.

Ayrıca Huand Türbesi'nin sekiz cephesinde görülen kademeli sivri kemer uygulaması bulunmaktadır, özellikle Kayseri'de yapılmış altı türbede daha bulunmaktadır. 1186 yılında yapılmış olan Hasbek Türbesi'nde, 13. yüzyıla tarihlenen Kayseri'deki Üç Kümbetlerden batıdaki ve ortadaki, 1247'ye tarihlenen Melike Adile Türbesi'nde çift kademeli kemer, 1339 tarihli Suli Paşa Türbesi'nde tek kemer uygulamaları görülür.

Ancak bu örneklerin hiç birinde kemer köşelerinde kalan duvar yüzeylerinde süsleme yapılmamıştır. Mahperi Hatun Türbesi'nde ise bütün cephelerde genellikle geometrik motiflerin kullanıldığı birbirinden farklı süsleme kompozisyonlarına yer verilmiştir. Gövdenin bittiği ve külahın başladığı yerde de bütün gövdeyi dolaşan bir yazı kuşağı bulunmaktadır.

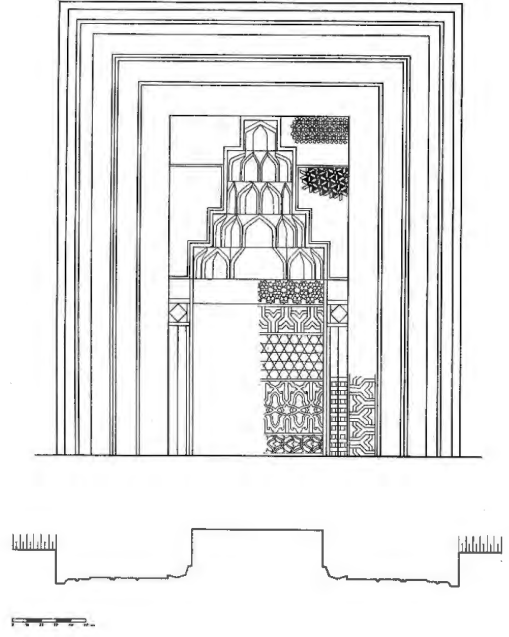
Türbede süslemeler sekizgen gövdenin cephelerinde ve içeride mihrapta bulunmaktadır. Sekizgen gövdenin her cephesinde farklı bir süsleme kompozisyonu bulunmakta, bu süslemeler kemer kademelerinin yüzeylerinde ve kemer köşeliklerinde yer almaktadır. Hem geometrik hem de bitkisel motiflerin karışık olarak verildiği süsleme kompozisyonlarına genel olarak bakıldığında; batı, güney, güneybatı, kuzeybatı, kuzeydoğu cephelerinde geometrik motiflerin, doğu ve güneydoğu cephelerinde de bitkisel motiflerin hakim olduğu görülmektedir. Bu cepheleri birbirine bağlayan köşe sütuncelerinin her birinde de ayrı süsleme kompozisyonu bulunmaktadır. Ayrıca güney ve kuzey cephe dışındaki diğer cephelerde bulunan pencerelerin sivri kemerlerinde ve bu pencerelerin ortalarına yerleştirilen sütuncelerin başlıklarında da bitkisel motiflerin ağırlıklı olarak kullanıldığı süsleme kompozisyonları bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu türbeleri içinde cephelerinin her birinin farklı biçimde süslendiği başka bir türbe yapısına daha rastlanılmamaktadır. Bu özelliği ile de Mahperi Huand Hatun Türbesi tek örnek olma vasfını korumaktadır.

Türbenin mihrabı güney duvarıyla aynı yüzeydedir ve duvardan dışarıya çıkıntı yapmaz. İki şeritle ters "U" biçiminde çerçevelenen mihrabın en dıştaki şeridinde bulunan iç içe geçmiş "Y" motiflerinin bir ters bir düz şekilde sıralanmasıyla oluşmuş süsleme kompozisyonu Mahperi Huand Hatun Türbesi'nin kuzeybatı cephesinde ve yine Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış olan Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı portalinin sütuncelerinde bulunmaktadır. Bu süslemeye ayrıca Divriği Kale Cami Portalı, Antalya Karatay Medresesi mihrabı ve Kazım Karabekir Ulu Cami mihrabında rastlanır. Mihrap kavsarasını iç içe geçmiş sivri kemer görünümlü iki şerit ve bir kaval silme çerçevelemektedir. Mihrap kavsarasında beş sıra mukarnas dolgusu bulunmaktadır. Mihrap nişi beş yüzlüdür, beş yüzlü mihrap nişleri Akşehir Ulu Camii, Bünyan Ulu Camii, Karaman Çelebi Mescidi, Ermenek Sipas Camii ve Niğde Sungur Bey Camii mihraplarında da bulunmaktadır.

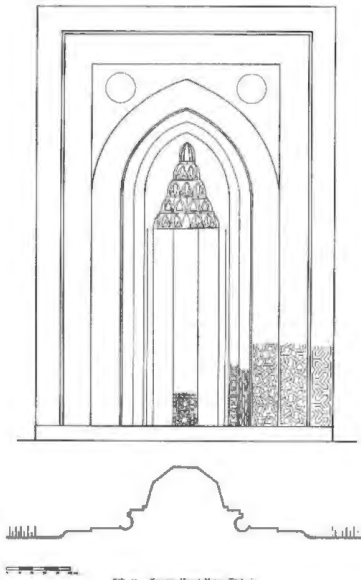
Çizim 38. Antalya Karatay Medresesi Mihrabı
Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 293

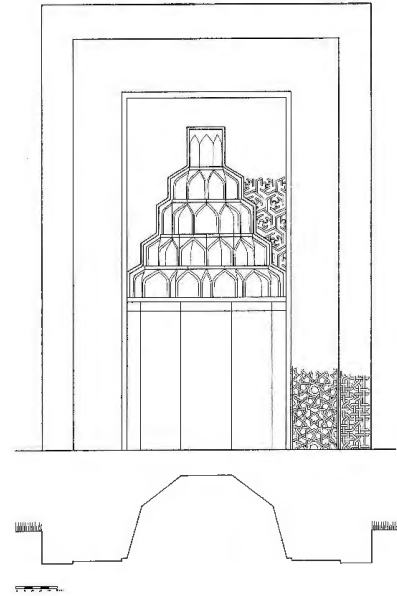
Çizim 39. Kazım Karabekir Ulu Camii
Mihrabı Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 318

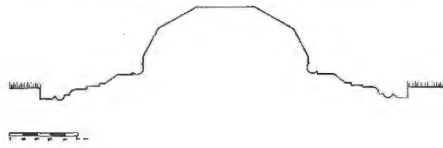
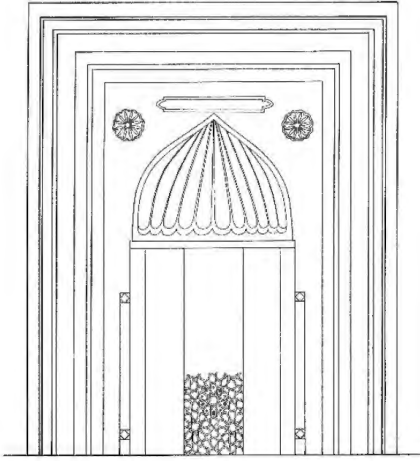
Çizim 40. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mihrabı
Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 294

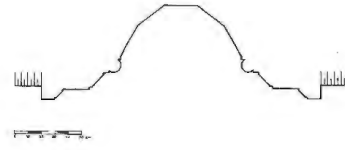
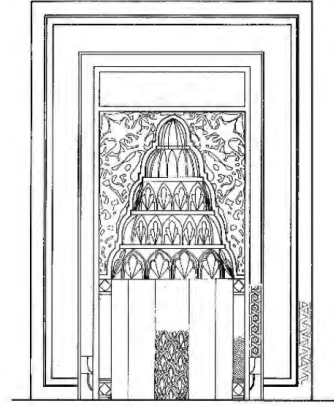
Çizim 41. Akşehir Ulu Camii
Mihrabı Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 269

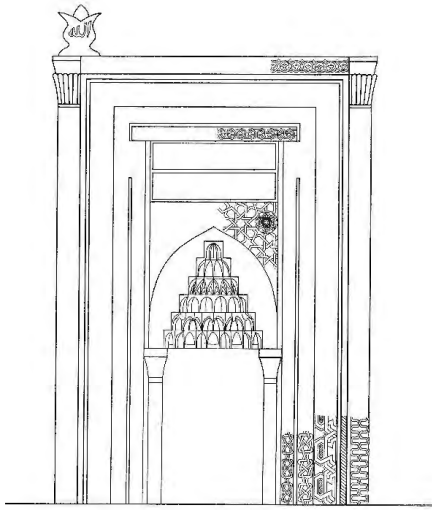
Çizim 42. Bünyan Ulu Camii Mihrabı
Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 295

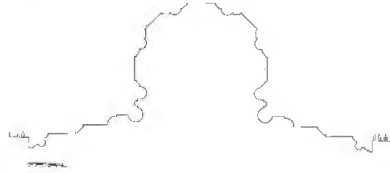
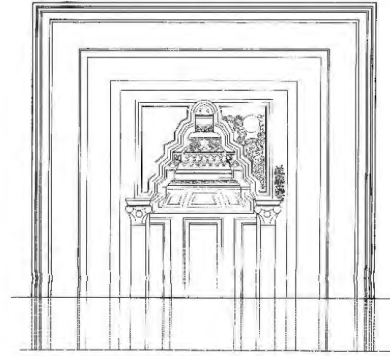
Çizim 43.Karaman Çelebi Mescidi
Mihrabı Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 339

Çizim 44. Ermenek Sipas Camii Mihrabı
Görünüş Ve Planı

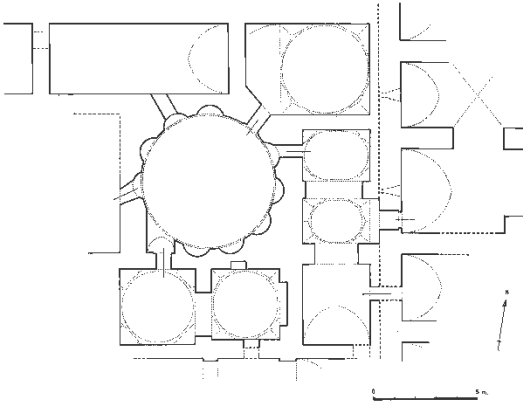
Kaynak: Bakırer,2000: 335

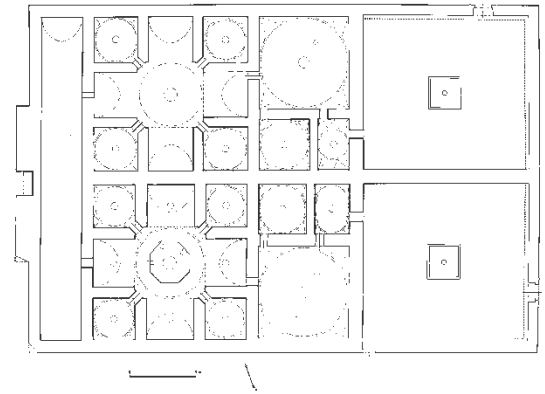
Çizim 45. Niğde Sungur Bey Camii
Mihrabı Görünüş Ve Planı

Kaynak: Bakırer,2000: 323-324

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan, Mahperi Huand Hatun'un kadınlar için eklettiği bölümle çifte hamama dönüştürülen Mahperi Huand Külliyesi'ndeki hamam kuruluşunun Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilmiş benzer örnekleri bulunmaktadır. Kayseri'de inşa kitabesi olmayan fakat Kölük Camii ve Medresesi'ne vakıf olarak inşa edildiği bilindiği için 12.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Kölük Hamamı (Önge, 1995: 132), 13. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olan Kayseri Sultan Hamamı, Konya Sahib Ata Hamamı (1258-1279), 1260'lı yıllarda yapıldığı düşünülen ve vakfiyesinden çifte hamam olarak inşa edildiği anlaşılan Cemâleddin Frenkşah Hamamı (Önge, 1995: 237), 1275 yılına tarihlenen Pervane Hamamı birbirine yakın dönemlerde yapılmış çifte hamamlardır. Bu hamamlardan başka Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış erkekler ve kadınlar kısmına sahip iki kaplıca bulunmaktadır. Bunlar, Kütahya'nın Yoncalı Köyü'nde I. Alâeddin Keykubad döneminde Hacıp Ramazan kızı Gülmüş Hanım tarafından 1233 yılında yaptırılan Yoncalı Kaplıcası ve Konya'da III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde 1267 yılında Sahib Ali bin Hüseyin tarafından yaptırılan İlgin Kaplıcası'dır (Önge, 1995: 274,280).

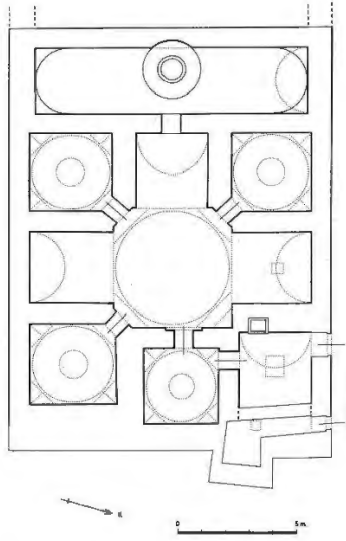
Çizim 46. Kayseri Kölük Hamamı Planı

Çizim 47. Konya Sahib Ata Hamamı Planı

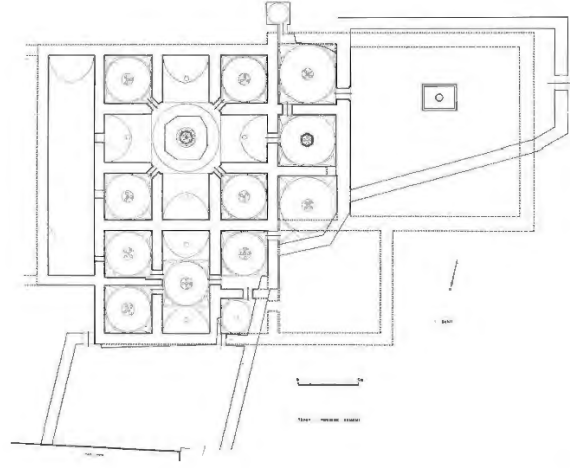
Kaynak: Önge,1995: 140

Kaynak: Önge,1995: 234

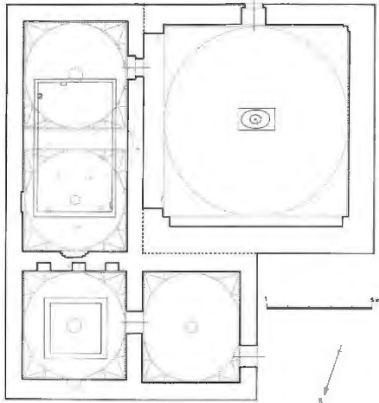

Çizim 48. Cemâleddin Frenkşah Hamamı Planı

Kaynak: Önge,1995: 244

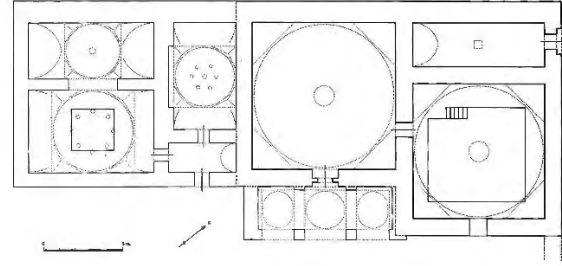

Kaynak: Önge,1995: 248

Çizim 50. Yoncalı Kaplıcası Planı

Kaynak: Önge,1995: 278

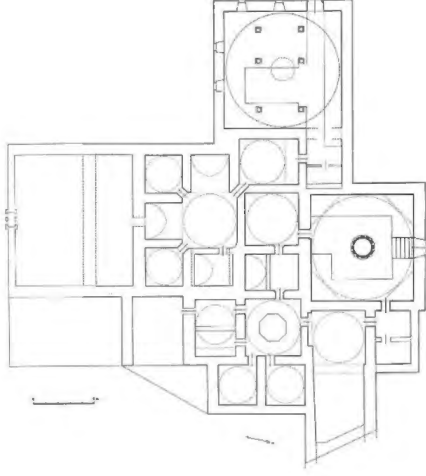

Çizim 51. Ilgın Kaplıcası Planı

Kaynak: Önge,1995: 287

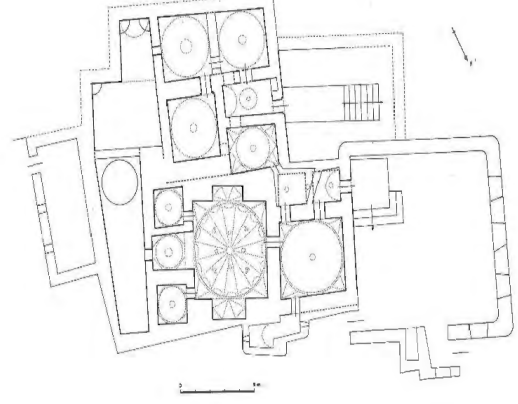
Huand Hatun Hamamı'nın kadınlar kısmı, daha önce yaptırılan hamam yapısının batı cephesinin kuzey köşesine yerleştirilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde benzer biçimde sonradan eklemeyeyle çifte hamam haline getirilen iki yapı daha bulunmaktadır. 13. yüzyılda Konya'da inşa edilen Türbe Hamamı'na 14.yüzyılda Mevlana'nın torunu Âbid Çelebi tarafından erkekler kısmının eklenmesiyle oluşturulmuş çifte hamam (Erat,2006:s.458), 14. yüzyıl kadınlar hamamına 15. yüzyılda erkekler kısmının eklenmesiyle oluşturulan Seydişehir Seyyid Harun Veli Hamamı ve 15. yüzyılda önce

kadınlar kısmının yapıldığı, 16. yüzyılda da erkekler kısmının eklendiği İznik Hacı Hamza Hamamı böyledir (Önge, 1995: 12).

Çizim 52. Türbe Hamamı Planı

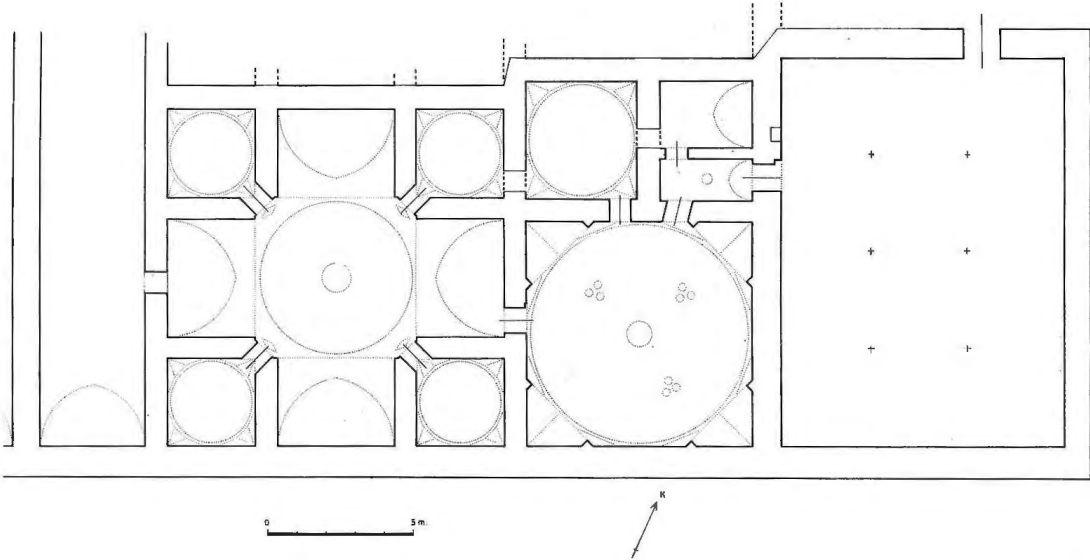
Kaynak: Önge,1995: 18

Çizim 53. Seydişehir Seyyid Harun Veli Hamamı Planı

Kaynak: Önge,1995: 32

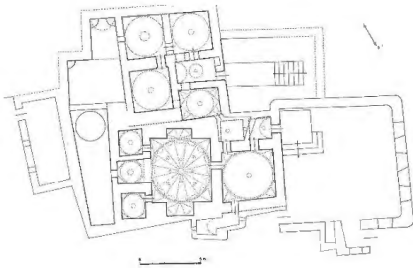
Huand Hatun Hamamı, Anadolu Selçukluları'nın Kayseri Kölük Hamamı ve Konya Sahib Ata Hamamı ve Eşrefoğullarına ait Beyşehir Eşrefoğlu Hamamı gibi bir külliye bünyesi içerisinde yer almaktadır.

Çizim 54. Beyşehir Eşrefoğlu Hamamı Planı

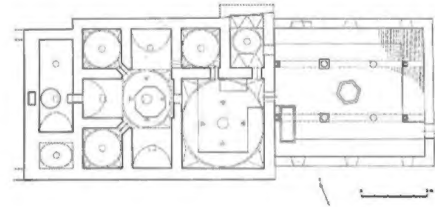
Kaynak: Önge,1995: 272

Huand Hamamı kadınlar kısmının giriş kapısına, zemin kotundan daha alçakta kaldığı için on iki basamaklı bir merdivenle inilerek ulaşılmaktadır. Giriş kapısının doğusundan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, sivri kemer profilli beşik tonozla örtülü soyunmalık bölümüne geçilmektedir. Soyunmalık mekânının güney duvarının batı köşesine yakın açılmış kapıyla ılıklik bölümüne geçilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan ılıklik bölümü karşılıklı yerleştirilmiş ikişer dikdörtgen kesitli paye üzerine kuzey güney doğrultusunda atılan sivri kemerlerle üç birime ayrılmış ve her birim kubbeye örtülmüştür. Ilıklığın orta bölümünün güney duvarı ekseninden bir kapıyla sıcaklığa geçilmektedir. Ortasında sekizgen göbek taşı bulunan, kubbeye örtülü bir merkezi birim ve bu merkezi birime doğu, batı ve güney yönlerden açılan dikdörtgen planlı, sivri beşik tonozla örtülü birer eyvandan oluşan sıcaklık bölümünün doğu ve batı köşelerinde kare planlı, doğudakinin çapraz tonozla, batıdakinin kubbeye örtüldüğü iki halvet hücresi yer almaktadır. Sıcaklık ve halvet hücrelerinin göz önünde tutularak bir hamam tipolojisi yapan ve hamamları altı sınıfa ayıran S. Eyice'ye göre, Huand Hatun Hamamı, haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tipdedir. Eyice, bu sınıfa dahil olan yapılarda eyvan sayılarının ve köşe halvetlerinin iki ya da dört olarak değişebileceğini belirtmektedir (Eyice, 1960: 108). Mahperi Huand Hatun Hamamı'nın erkekler kısmında dört eyvan, dört halvet hücresi; kadınlar kısmında üç eyvan, iki köşe halvet hücresi bulunmaktadır. Kadınlar kısmının bu şekilde düzenlenmesinin sebebi sonradan yapıya eklenmesi ve erkekler kısmına göre düzenlemiş olmasından kaynaklanabilir. Kadınlar kısmıyla benzer düzenlemeye sahip daha sonraki tarihlerde yapılmış örnekler arasında, 14. yüzyıla tarihlenen Sivrihisar Seydiler Hamamı, 15. yüzyılda tamamlanan Seydişehir Seyyid Harun Veli Hamamı ve yine 15.yüzyılda yapılmış olan Karaman Sekiz Çeşme Hamamı bulunur.

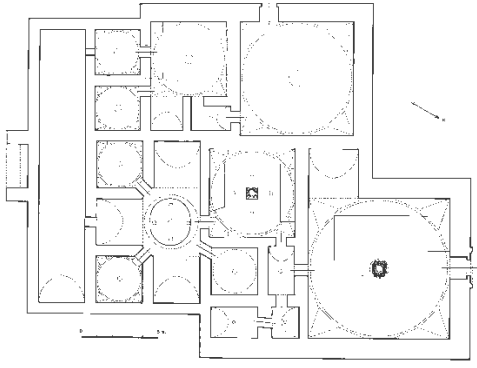
Çizim 55. Sivrihisar Seydiler Hamamı Planı

Kaynak: Önge,1995: 30

Çizim 56. Seydişehir Seyyid Harun Veli Hamamı Planı

Kaynak: Önge,1995: 32

Çizim 57. Karaman Sekiz Çeşme Hamamı Planı

Kaynak: Önge, 1995: 35

Günümüzde yapıda herhangi bir süsleme ögesi bulunmamasına rağmen 1969 yılında kadınlar bölümünün soğukluk halvetinin duvar eteklerinde ortaya çıkarılan kobalt mavi, firuze, patlıcan moru gibi renklerin kullanıldığı, haçvari ve sekizgen yıldız biçimli, figürlü çini levhaların, biçim, süsleme ve duvara yerleştirilmeleri açısından daha önce Kubadabad Selçuklu Sarayı'nda bulunan çini duvar kaplamalarının tekrarı niteliğinde uygulamalar oldukları tespit edilmiştir (Önge, 1969: 9). Bu çinileri ancak Huand Hatun'un kullanabileceğinin göstergesidir.

Zaviyeler içe dönük ekonomisi olan, kendi gereksinimlerini kendisi karşılayan bir kuruluş olduklarından kırsal alanda, yoğun yerleşme bölgeleri dışında, açık arazide yer alırlar (Doğan, 1977: 112). Mahperi Huand Hatun'un yaptırmış olduğu Şeyh Turesan Zaviyesi de bu tanımlamaya uygun biçimde Kayseri'nin İncesu İlçesi ile Ürgüp'ün Başköy Kasabası arasında yer alan Tekke Dağı denilen mevkide bulunmaktadır.

Yapının doğu cephesinde bulunan giriş kapısı üzerindeki kitabe; “*Bu şehitlik (meşhed) Büyük Sultan Gıyased-dünya ve ve'd din, acem ve arab sultanlarının sultanı Fethin babası, müminlerin emiri, Keykubad'ın oğlu Keyhüsrev'in saltanat günlerinde, onun emriyle büyük melike Saffatü'd-dünya ve'd-din tarafından imar edilmiştir*” metni yazılıdır (Çayırdağ, 2001: 103).

Kitabesinden de anlaşıldığı gibi zaviye, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanat döneminde yapılmıştır. Kitabe tarihi belli olmayan bir zamanda yerinden düşerek kırılmış ve kırılarak yok olan parçaları üzerinde Mahperi Huand Hatun'un adının yazılı olduğu ileri sürülmüştür (Çayırdağ, 2001: 105). Ayrıca yapının günümüze kadar

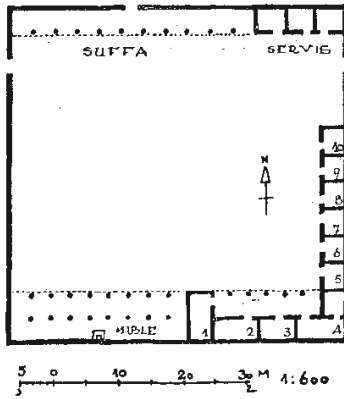
ulaşabilen vakıf kayıtlarında³¹ “*sultan Alaeddin Zevce-i Huand Hatun*” ifadesinin geçmesi (Çayırdağ, 2001: 104) yapının Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığını kanıtlamaktadır. Kitabede yapıdan zaviye olarak bahsedilmediği gibi Şeyh Turesan ismi de geçmemektedir. Buna karşın yapıyla ilgili olarak “bu meşhed” ifadesi yer almakla birlikte, yapının vakıf kaydında binadan “zaviye-i Şeyh Turesan” biçiminde bahsedilmektedir (Çayırdağ, 2001: 104). Bu bilgiler yapının II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Mahperi Huand Hatun tarafından Şeyh Turesan adına yaptırıldığı göstermektedir. Bunun dışında İbrahim Numan türbe ile ilişkili mescitleri izah ederken, Hz. Peygamber’in öldükten sonra kendi odasına defnedilmesi ve arkasından Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in de aynı yere gömülmelerinden yola çıkarak bu uygulamanın daha sonra tekke ve zaviyelerde de benzer biçimde devam eden bir gelenek haline geldiğini, bu sebeple bu yapılara, kubba, makam, meşhed, ve zaviye gibi isimlerin verildiğini belirtmiştir (Numan, 1982: 74). Bu açıklama Şeyh Turesan Zaviyesi’nin kitabesinde yer alan “meşhed” ifadesinin zaviye anlamında da kullanılabileceğini göstermektedir.

Tarihi kaynakların Şeyh Turesan hakkında herhangi bir bilgi vermemesine rağmen Şeyh Turesan Veli’nin 13. yüzyılda, Moğol akınları sırasında pek çok derviş ve onların maiyetindeki topluluklar gibi Horasan’dan Anadolu’ya göç eden ve Ahmet Yesevi’nin halifelerinden biri olduğu tahmin edilmektedir (Tek, 2013: 161).

Anadolu’da sufilerin toplandığı yerler ve tarikat yapıları incelendiğinde ev-mescit merkez motifinin kullanıldığı görülmektedir (Numan, 1982: 79). Ev ve mekân anlamına gelen “beyt”-“dâr” kelimeleriyle “Beytullah” olarak isimlendirilen Kâbe’den dolayı İslamiyet’e girerek evin mescitle ilişkilendirilmesi Hz. Peygamber’in 622’de Medine’ye hicretinden sonra Mescid-i Nebeviyle birlikte tekrar gündeme gelmiş ve buradan da ev-mescit ilişkisi doğmuştur (Numan, 1982: 68). Mescid-i Nebevi Hz. Peygamber’in kendisi ve ailesi için yaşam mekânlarını da barındırmanın yanı sıra, kendisiyle birlikte hicret etmiş Müslümanların eğitimi için kullanılan suffa ve mescit birimlerini de içine alan bir külliye şeklindedir. Müslümanların oturdukları, dinlendikleri yer ya da gölgelik anlamındaki suffa, daha sonraları bir okul olarak değerlendirilen suffa geleneğinin ve tekke denilen yapıların temelini oluşturmuştur (Numan, 1982: 70-75). Anadolu’da

³¹ Bkz. Şeyh Turesan Zaviyesi kataloğu, s.62-64

yapılan ilk tarikat yapılarında da ev-mescit ilişkisi devam ettirildiği, ancak bu yapıların plan kuruluşu bakımından Türklerin aslında hiç de yabancı olmadığı Orta Asya'dan beri kullandıkları merkezi-kubbe eyvan ilişkisinin bulunduğu bir plan şemasına sahip oldukları görülmektedir. Örneğin 7.-8. yüzyılda Akbeşim'de bulunan Budist Külliyesi'nde giriş eyvanından sonra ulaşılan merkez konumundaki sofanın sağına ve soluna yerleştirilen yaşam mekânlarına geçilmektedir (Cezar, 1977: 33-35). Anadolu Selçuklu zaviyelerinde olduğu gibi Şeyh Turesan Zaviyesi'nde de ibadet ve yaşam mekânları birbirinden ayrılarak merkezdeki sofanın etrafına sıralanmıştır. Akbeşim'deki külliye de yaşam mekânlarının yanı sıra asıl tapınak bölümü avlunun diğer ucuna yapılmış, bu birimin gerisindeki ahşap sütunlar ise açık avlulu, revaklı bir sistemi oluşturmuştur. Kare planlı, ortasında Buda heykeli bulunan tapınak bölümünün zeminden yükseltilmek suretiyle kutsallığı vurgulanmış ve ortasında açıklığı olan bir kubbeyle örtülmüştür. Merkezi kubbe-eyvan ilişkisinin görüldüğü, Ebu Şems Hankâhı(1284-1296), Zaviye-i Meknun(1284-1290), Halef Hankâhı(1291-1292), Sümbül Baba Zaviyesi(1297-1292) gibi Anadolu Selçuklu zaviyelerinin merkezi kubbelerinin de ortasında açıklık bulunmaktadır. Bu açıklık ile de evrenle bağlantı kurulduğu ileri sürülmektedir (Parlak, 2004: 337).

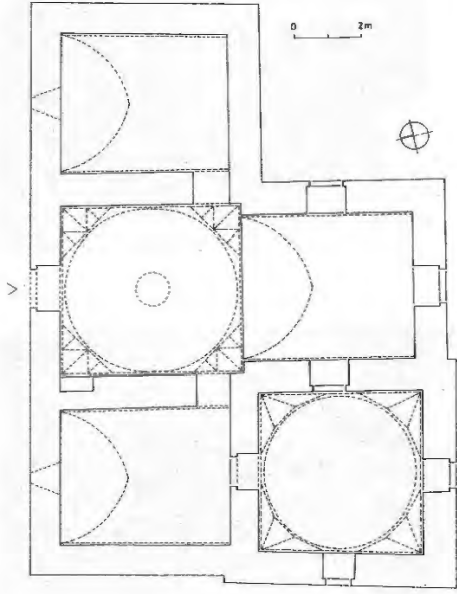

Çizim 58. Mescid-i Nebevi Planı

Kaynak: Numan, 1982: 81

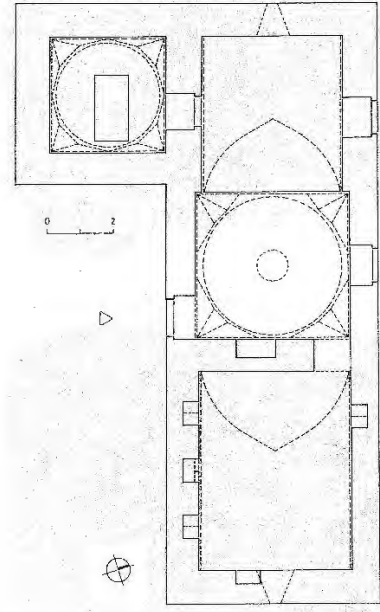

Çizim 59. Akbeşim'deki Budist Tapınağı Planı **Kaynak:** Cezar, 1977: 30

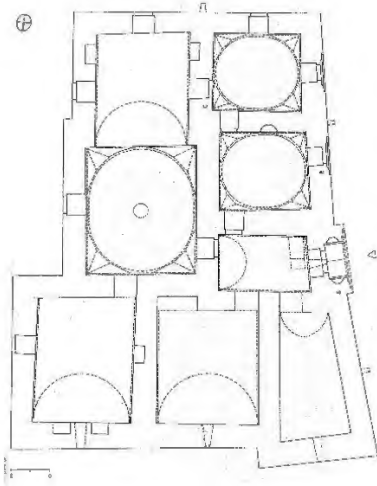
Çizim 60. Ebu Şems Hanikahı Planı

Kaynak: Emir, 1994: 91

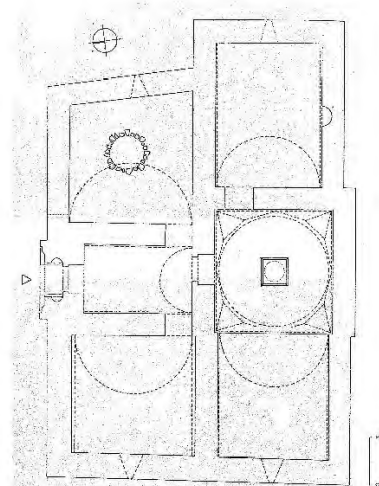
Çizim 61. Zaviye-İ Mekkun Planı

Kaynak: Emir, 1994: 95

Çizim 62. Halef Hanikahı Planı

Kaynak: Emir, 1994: 106

Çizim 63. Sünbül Baba Zaviyesi Planı

Kaynak: Emir, 1994: 128

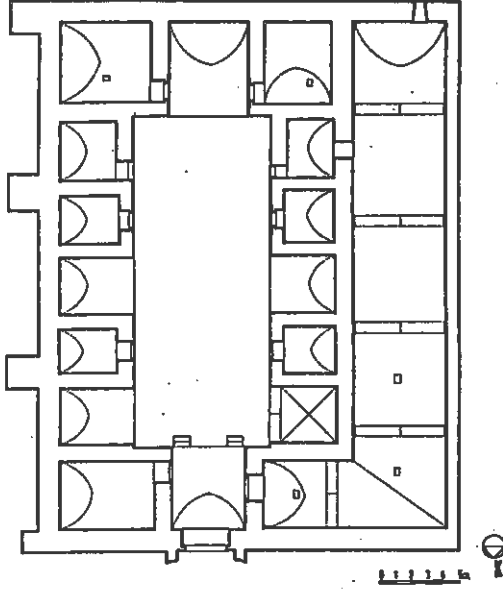
Akbeşim'de olduğu gibi Türkçe *buyan* veya *vihar* denen ve MÖ 3. yüzyıldan, Asoka devrinden beri hayrat olarak inşa edilen bu külliyeler, Budhist Rahiplere, Türkçe adı ile

Toyınlara ikametgâh ve yolculara barınak teşkil etmiş Budhist külliyelerin bazıları doğrudan doğruya Mandala denilen plandan gelişirken, bazıları da vihara denilen yapılarla benzerlik göstermiştir (Esin, 1972: 79). İslam kültürünün şekillendirdiği Anadolu Selçuklu Dönemi zaviyelerinin mimari kuruluşlarının Türklerin Orta Asya'dan beri kullandıkları plan sistemine uygun olarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan Şeyh Turesan Zaviyesi'nin girişi doğu cephesinin ekseninden biraz güneye kaymış bir kapıyla sağlanmaktadır. Bu kapı doğu-batı doğrultusunda uzanan bir orta sofaya açılmakta, sofaya kuzeydoğusundan bağlanan bir eyvanla sofa bölümü, plan düzleminde "L" biçimini almaktadır. Zemini yükseltilmiş ana eyvanı sofayla bütünleşmiştir, sofaya güneyden açılan mekanlardan biri mescit diğeri türbe olarak kullanılmaktadır. Sofaya kuzeyden açılan mekanlardan biri mutfak diğeri yaşam mekânıdır. Numan, burada olduğu gibi eyvanlı tarikat yapılarının eyvan bölümlerinde bir mihrap bulunmayışını eyvanların tasavvufi ritüel esnasında seyirci mahfili olarak kullanılmasına bağlamaktadır (Numan, 1982: 111), bu izah yapının ana eyvanında bulunan sekinin mayiyetini açıklamaktadır.

"L" biçimli sofanın kısa kolunu oluşturan eyvandan geçilerek girilen ve diğer tüm mekânlardan tamamen ayrılan ve yapının kuzey duvarı boyunca uzayan bağımsız mekân içinde bulunan mezarlardan dolayı mezarlık olarak adlandırılmaktadır. Çayırdağ, bu mekânın duvarlarında tespit ettiği delikleri kanıt göstererek hayvanların barınmasını sağlamak amacıyla han olarak kullanılmış olabileceğini ileri sürmektedir (Çayırdağ, 2001: 102). Sofanın kuzeydoğusuna açılan eyvandan geçilen günümüzde türbe fakat yapıldığı dönemde han olarak kullanıldığı kabul edilen kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bu mekânın mutfakla ortak duvarına açılan bir pencerenin varlığı buranın gerçekten Selçuklu hanlarının kapalı bölümlerinde görüldüğü gibi yolcuların hayvanlarıyla birlikte kalabildikleri bir mekân olduğuna işaret eder. Hayvanların ve insanların konakladığı temelde dini işlevli yapıların Anadolu Selçuklularına ait en erken tarihli örneği I. İzzeddin Keykavus döneminde Emin Hasan b. İbrahim tarafından 1215 yılında yaptırılan Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı'dır. Yapının vakıf kayıtlarından sufi merkezi olduğu ifade edilmiş, 1232 tarihli kitabesine ribat olduğu yazılmıştır. Bu olgu yapının hem han hem de zaviye işlevini taşıdığını göstermektedir. Şehir merkezinden uzakta bir dağın eteğinde bulunması bu yapıdan önce yapılmış Eshab-ı Kehf Ribatı'nda da olduğu gibi bir han yapısına ya da bölümüne sahip olabileceğini gösterir. Tarikat

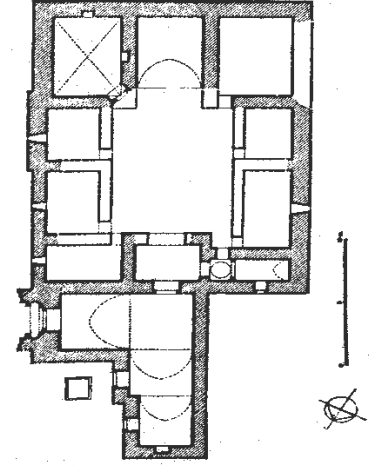
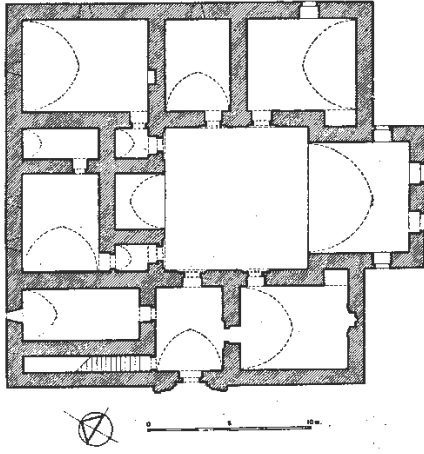
zaviyelerinin sosyal görevleri arasında ağırlıklı olan bir özellik, bunların ülkede dolaşan “ayende ve ravende”ye (gelip geçene) bir süre karşılıksız olarak barınma ve konaklama yerleri sağlama (Doğan, 1977: 260-263), Şeyh Turesan Zaviyesi’nde söz konusu mekânın han olarak kullanılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Çizim 64. Afşin Eshab-ı Kehf Hanı Planı

Kaynak: Parla,1996: Çizim.133

Anadolu Selçuklular’ın türbe-mescit ve yaşam mekânları barındıran başka zaviyeleri de bulunmaktadır. Numan, Damsa Köyü Taşkın Paşa Zaviyesi ile bir dönem Bektâşi Tekkesi olarak da kullanılan 13. yüzyıl ortalarında yapıldığı düşünülen Çorum Alaca’da bulunan Hüseyin Gâzi Tekkesi’nde de ana eyvan ve bir merkezi avlu etrafında sıralanan mekânların bulunduğu plan sistemini bu tür zaviyelere örnek göstermektedir (Numan, 1982: 303). Merkezi bir avlu ve eyvan etrafında mekânların sıralanması geleneği sufilerin sohbetlerini toplu bir biçimde gerçekleştirebilmek için yapıldığı daha çok işlevselliğin ön plana çıktığı uygulamalardır. Erken dönem sufi evlerinde de aynı plan şeması görülmektedir (Numan, 1982: 299-300).

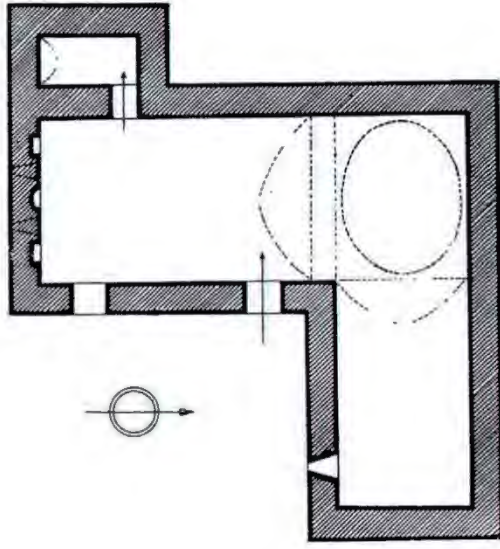

Çizim 65. Damsa Köyü Taşkın Paşa Zaviyesi Çizim 66. Çorum Alaca Hüseyin Gazi Tekkesi Planı

Kaynak: Numan,1982: 302

Kaynak: Numan,1982:303

Şeyh Turesan Zaviyesi Numan tarafından Damsa Köyü Taşkın Paşa Zaviyesi ve Çorum Alaca'daki Hüseyin Gazi Tekkesi ile birlikte merkezi kubbe-eyvan ilişkisinin kubbesiz olarak ele alındığı plan grubuna dâhil edilmektedir (Numan, 1982: 299-300). Ancak Şeyh Turesan Zaviyesi'nde örtü işlevinde kullanılmasa dahi merkezdeki sofada bulunan üç takviye kemerinden girişindeki ilk ve ortadaki arasına sembolik olarak yerleştirilmiş bir kubbe bulunmaktadır. Girişin önünden başlayarak ana eyvana kadar uzanan avlu niteliğinde bir orta sofa giriş önünde 90 derecelik bir açıyla kuzeye bir kol vererek başka bir eyvanla bütünleşmekte ve buradan konaklama mekânına geçilmektedir. Böylelikle içeride "L" tabanlı bir orta sofa oluşmaktadır. Bu plan kuruluşuna Şeyh Turesan Zaviyesi ile yakın tarihlerde inşa edilmiş diğer zaviyelerde de rastlanmaktadır. Bazıları sadece "L" biçimli mekandan oluşmakta bazılarında "L" biçimli mekana bir ya da birkaç mekân bağlanabilmektedir. Malatya Arapkir'de 13. yüzyılın sonu 14. yüzyılın başına tarihlenen zaviyenin "L" biçimli sofasına sadece tek bir mekân açılmaktadır. Sultan Mesud bin Keykavus Dönemi'nde 13. yüzyılın sonunda yapılan Tokat Şeyh Mekkun Zaviyesi'nde yapının dış konturları "L" biçimi vermekte, ortadaki bir kubbeli birime açılan bir eyvandan oluşan bir kapıyla büyükçe bir odaya bağlanmaktadır.

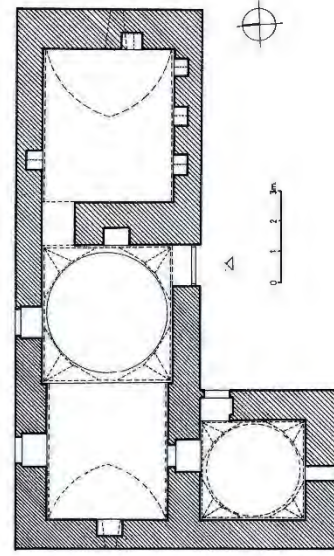

Çizim 67. Malatya Arapkir’de Bulunan Zaviye
Planı

Kaynak: Parlak,2002: 281

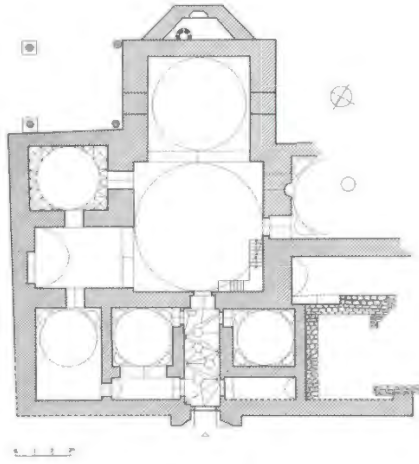
Şeyh Turesan Zaviyesi’ndeki gibi “L” biçimli orta sofa etrafına sıralanan mekânların bulunduğu, diğer örneklerle Danişmendoğullarından Yağıbasan Bey’in oğlu Muzafereddin Melik Mahmud Gazi’nin Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi’nde 13. yüzyılda yaptırdığı, I. İzzeddin Keykavus Dönemi’nde de geliştirildiği düşünülen, Aksaray Melik Mahmud Gazi Hânîkahı’nda ve Eretnalılar Döneminde I. Gıyaseddin Mehmet Bey’in oğlu Sultan Alaeddin Ali Bey zamanında Abdullah oğlu Hacı Bulu tarafından 1375’de yapılan Tokat Gümüştöp (Dazy) Köyündeki Zaviye’de rastlanmaktadır.

İlk sufi tarikatlarının eylemlerini gerçekleştirirken evlerini kullanmaları zaviye planlarının belirlediğinden Turesan Zaviyesi dönemin sivil mimari örnekleriyle kıyaslandığında yapının planının II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde 1241 yılında Kayseri’de yapılmış olan Hızır İlyas Köşkü’nün planıyla benzer özellikler taşıdığı görülür. Özellikle girişin plan düzleminde “L” biçimli eyvanlı sofaya açılması ve diğer mekânların bu sofa etrafına dizilmeleri iki yapının benzer özelliklerini oluşturur.

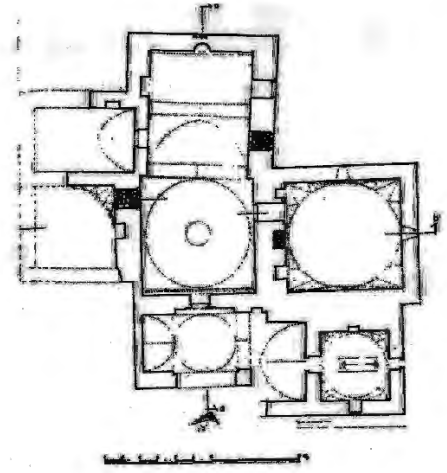
Çizim 68. Şeyh Meknun Zaviyesi
Planı

Kaynak: Parlak,2002: 160

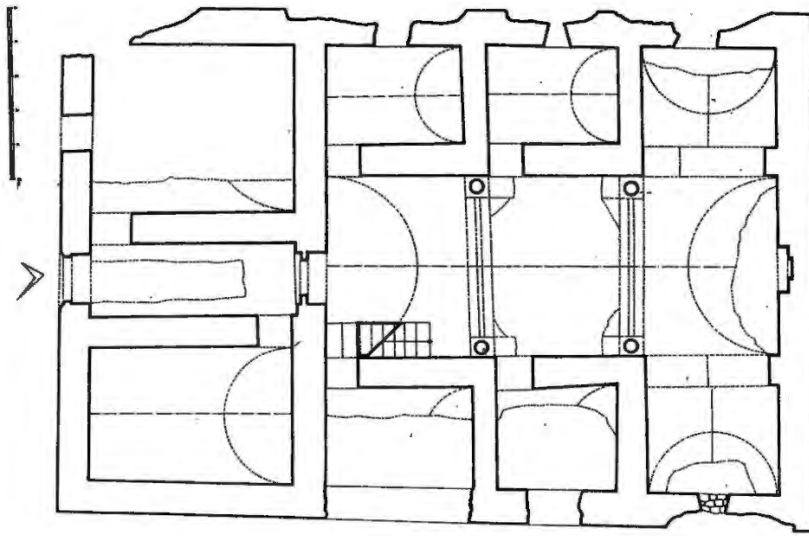
Çizim 69. Aksarak Melik Mahmud Gazi Zaviyesi Planı

Kaynak: Parlak,2003: 246

Çizim 70. Tokat Gümüştöpe Zaviyesi Planı

Kaynak: Parlak,2004: 290

Çizim 71. Afyon Boyalıköy Hanikahı Planı

Kaynak: Parlak,2004: 80

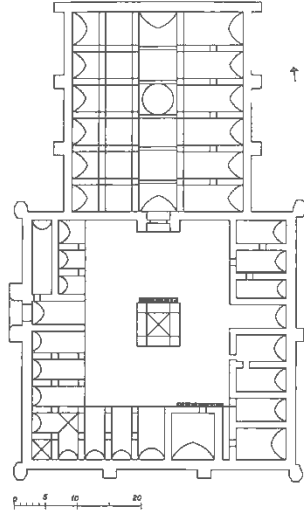
Şeyh Turesan Zaviyesi'nde orta sofanın örtüsünde işlevsel olmayan sembolik bir kubbe yapılmıştır. Kubbenin hemen kuzey yanında bulunan tonozda, çatıya açılan dikdörtgen biçimli bir açıklık bulunmaktadır. Merkezi kubbe-eyvan ilişkisinin bulunduğu Anadolu Selçuklu zaviyelerinin merkezinde bulunan kubbedeki açıklıkla evrenle bağlantı kurulduğunun ileri sürülmesi (Parlak, 2004: 337) Şeyh Turesan Zaviyesi'nin sembolik kubbesinde böyle bir açıklık bulunmamasının yarattığı eksikliğin hemen yakınında

tonoza açılmış, çatıya çıkan bir açıklıkla giderilmeye çalışıldığını düşündürmektedir. Ayrıca bu sembolik kubbenin hemen yakınına denk gelecek biçimde orta sofanın kuzey duvarını çatıya çıkan bir merdivenin dayandırılmış olması bu fikri güçlendirmektedir. Merdivenin son basamağından pencere büyüklüğünde bir açıklıkla temizlik için çatıya çıkıldığı, merdivenin ve açıklığın bu amaçla yapıldığı varsayılsa dahi ana eyvanın bulunduğu orta sofada sosyal ve dini işlevi olmayan herhangi bir mimari unsura yer verilmesi yapının işlevine uygun değildir. Merkezi mekânlarına merdiven yerleştirilmiş yapı örneklerinden Afyon Boyalıköy Hanıkahı ve Aksaray Melik Mahmud Gazi Hanıkahı'nda benzer uygulama görülür. Afyon Boyalıköy Hânıkahı'nda merkezi avluyu örten kubbenin altında bir merdiven yer almaktadır. Semavi Eyice, bu merdiven ile merkezi avlu üzerinde, giriş tonozunun üzerinde yer alabilecek ikinci kata ait bir mekâna çıkıldığını belirtir (Eyice, 1971: 45). Aksaray Melik Mahmud Gazi Hanıkahı'nda da benzer biçimde giriş bölümünün üzerinde yer alan mekâna çıkmak için merkezi avluya merdiven yerleştirildiği görülür. Ara Altun tarafından bu yapıdaki giriş bölümünün üzerinde yer alan odanın boyutları 2x2 m olarak verilmiş ve böyle bir mekânın ihtiyaç sonucu oluşturulmadığı, litürjik işlevi olan bir kült odası olduğu ileri sürülmüştür (Altun, 1991: 338). Bu iki yapıda da merkezde bulunan merdiven üst katta bulunan mekânlara çıkmak için kullanılmaktadır. Ancak Şeyh Turesan Zaviyesi'nde ikinci bir kata ait hiç bir maddi iz bulunmadığı gibi yapının ilk inşasında ikinci katının olduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Şeyh Turesan Zaviyesi'nde olduğu gibi çatıya çıkan bir merdiven uygulamasının olduğu tek örnek Damsa Köyü Taşkın Paşa Zaviyesi'dir. Ancak burada da merdiven merkezdeki sofaya değil girişin hemen kuzeybatısına yerleştirilmiştir. Öte yandan Anadolu'da 20. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Bedevi Tarikatı'nın eylemlerinden birinin ibadet sonrasında bir merdiven aracılığıyla yapının damına çıkarak güneşe bakmak olması ve konuyu belli ritüeller içinde düşünerek çözümlenmeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak bu tarikatın kurulduğu tarih ve ilk kez nerede görüldüğü bilinmemekte, Anadolu'da 18. yüzyıldan itibaren takip edilebilmektedir. Bedevi tarikatının 13. yüzyılda Anadolu'da görülen Rifâilîlik tarikatıyla ilişkileri olduğunun bilinmesi çözüme bir katkı sağlamamaktadır (Baş, 2008).

Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılmış olan diğer bir yapı türü de hanlardır. Mahperi Hatun tarafından yaptırıldığı genel kabul gören yedi hanı da kuzey-güney ticaret yolu üzerinde yer alırlar. Bu hanlardan ikisi haricindeki beş hanın kitabesi

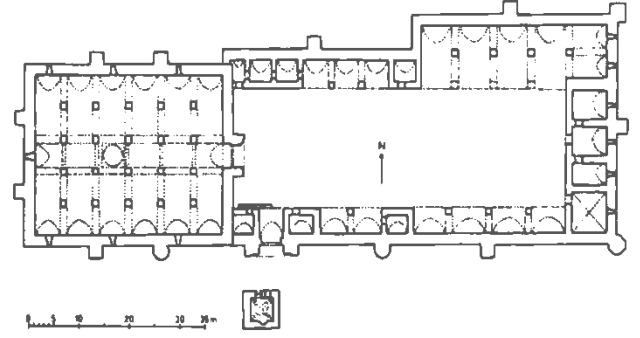
bulunmamakla, hanlar birbirlerine yakın yapılmaları ve aynı yol güzergâhında bulunmaları sebebiyle Mahperi Huand Hatun'a bağlanmaktadır. Kitabeli olan hanlardan biri Tokat'ın Pazar ilçesinde bulunan Mahperi Hatun Han'ı, diğeri de Yozgat'ın Saraykent ilçesinin Sarayözü Köyü yakınlarında bulunan Çınçınlı Sultan Han'dır.

Diğeri beş handan Ezinepazar Hanı Amasya-Tokat karayolu üzerinde, Amasya'ya 35 km uzaklıktaki Ezine Pazar beldesinde, Çekereksu Hanı Yozgat-Zile arasında Kızılırmak'ın Çekerek Suyu kolunun yanında Kadışehri-Saraykent yolu üzerinde Kadışehri ilçesine 10 km uzaklıkta, Örencik Köyü girişinde, Çiftlik Hanı Tokat-Sivas karayolunun 25. km'sinde, Çiftlik Kasabası'na 2 km mesafede, Tahtoba Hanı Tokat'ın Pazar-Artova ilçesi yolu üzerinde Tahtoba Köyü'ne 1 km mesafede ve İbibse Hanı Tokat'ın İbibse Köyü'nde yer alırlar. Bu hanlardan Mahperi Hatun Han'ı ve Ezinepazar Han'ı zaman zaman onarımlar geçirerek günümüze kadar gelebilmişlerdir, İbibse Hanı ise günümüze kadar varlığını devam ettirememiştir. Diğeri dört han oldukça harap vaziyette günümüze gelebilmiştir. Mahperi Hatun Hanı, Çınçınlı Sultan Hanı, Çekereksu Hanı ve Tahtoba Hanı hem açık avlulu hem de kapalı bölümü bulunan karma tipte yapılardır. Ezinepazar Hanı ve Çiftlik Hanı sadece kapalı bölümden oluşmaktadır. Tokat'ın Pazar ilçesinde yer alan Mahperi Hatun Han'ı, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda avlu bölümü kare, kapalı bölümü de dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Her iki bölümün de girişleri aynı kuzeybatı, güneydoğu ekseninde bulunmaktadır. Kare bir alana oturan avlu, iki yandan çift sıra revakla sınırlanmaktadır. Kapalı bölümün mekan düzeni ortada giriş ekseninde uzanan girişe dik bir sahn ve bu sahına iki yandan 90 derecedeki açılarla saplanan giriş duvarına paralel altı sahnından oluşmaktadır. Hepsi tonoz örtülü olan sahnılardan ortadaki sahn diğerlerinden daha yüksek ve geniştir. Bu mekan düzeni orta sahnına saplanan sahn sayılarında farklılık oluşmakla birlikte Anadolu Selçukluların karma tipteki hanlarından Ağzı Kara Han (1231-1239), Zazadin Han (1237), Sarıçakıl Han (1238-1240), Avanos Sarı Han (1217)'da rastlanmaktadır. Bunlardan Ağzıkara, Zazadin ve Avanos Sarı Hanlarının girişe dik orta sahnlarında farklı olarak birer kubbe bulunmaktadır. Çınçınlı Han ve Sarıçakıl Hanın kapalı bölümlerinin örtü sistemi ve plan kuruluşu açısından Mahperi Huand Hanı'na çok benzer, farklı olarak bu hanlarda altı değil beş girişe paralel sahn bulunur.

Çizim 72. Ağzıkara Han Planı

Kaynak: Erdmann,1961: No.27

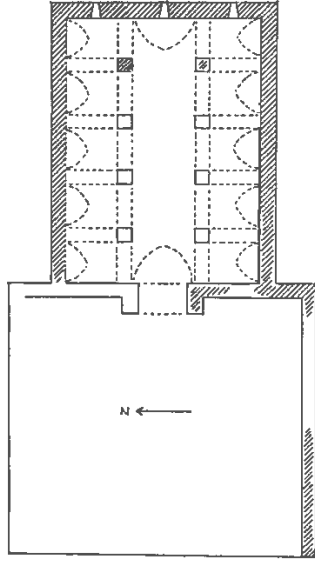

Çizim 73. Zazadin Han Planı

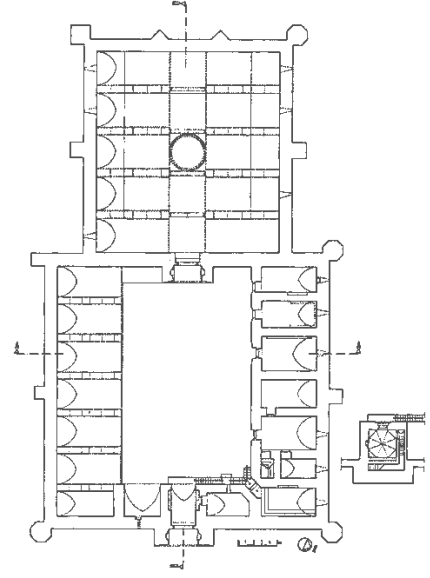
Kaynak: Erdmann,1961: No.28

Mahperi Hatun Han'ın giriş cephesinde, avlu portalinin doğusunda, cephenin hafifçe çökertildiği bölümünde sivri kemerle çerçevelenmiş bir çeşmesi bulunmaktadır. Gelip geçen yolcuların faydalanması için yapılmış olan bu çeşmenin Anadolu Selçuklu hanlarından Aksaray-Nevşehir yolu üzerindeki I. Alâeddin Keykubad döneminde, 1231'de yapımına başlanan fakat 1239'da tamamlanan Aksaray-Ağzıkara Han'ın giriş cephesinde portal ile güneybatı köşe kulesi arasında bir çeşmeye rastlanır (Önge, 1997: 45). Çeşmeli diğer iki handan 1217'de I. Alâeddin Keykubad döneminde yapılmış olan Avanos Sarı Han ve 1231 tarihli Alara Han'ın çeşmeleri avlunun dış cephesinde değil, içinde, 1206'da Konya-Beyşehir'de yapılmış olan Kızılören Han'ında mescit mekanının altındadır (Görür, 2007: 511).

kapalı bölümünün mekan kuruluşu ortada girişe dik bir sahn ve bu sahına iki yandan açılan girişe paralel beş sahnla Aksaray-Ereğli yolu üzerinde bulunan 1238-1240 yıllarında yapılmış olan Sarıçakıl Han'da görülmektedir.

Çizim 74. Sarıçakıl (Sıraçakıl) Han Planı

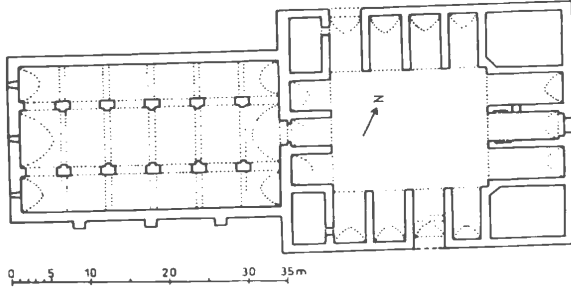
Çizim 75. Avanos Sarı Han Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.40

Kaynak: Parla, 1997: Çizim.155

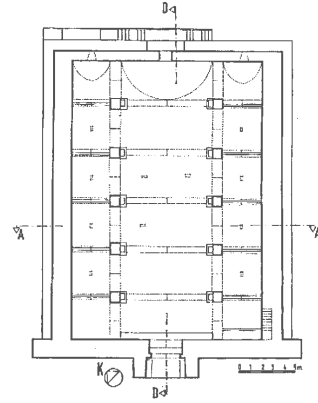
Mahperi Hatun'a bağlanan hanlardan birisi de Çekereksu Han'dır. Yapı Kadışehri-Saraykent yolu üzerinde Örencik Köyü girişinde bulunmaktadır. Acun, han yakınlarında Çöteli Köyü'nde bulunan 1239-1240 tarihli bir kitabenin bu yapıya ait olduğunu ileri sürmektedir (Acun, 2005: 533). Günümüzde oldukça harap durumda olan yapının Erdman tarafından çizilmiş planı, yapının karma tipte olduğunu göstermektedir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan avlu kısmı kapalı bölümden geniştir. Her iki bölümün de girişleri aynı eksen üzerinde bulunur. Kapalı bölüm giriş duvarına dik üç sahından oluşmaktadır. Mahperi Hatun tarafından yaptırıldığı düşünülen karma tipteki hanların sonuncusu ise Pazar-Artova yolu üzerinde Tahtoba Köyü yakınından bulunan Tahtoba Han'dır. Günümüzde oldukça harap durumda olan yapı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan avlu bölümü ve avlunun batısına bitişik olarak yapılmış dikdörtgen bir alana oturan kapalı bölümden oluşmaktadır. Bu hanın da kapalı bölümünün mekanında giriş duvarına dik üç sahin bulunmaktadır. Kapalı bölümleri dikkate alındığında Anadolu Selçuklu hanlarından eski Malatya-Sivas yolu üzerinde 1218-20/1236 yıllarında Ebu Salim bin Ebil-Hasan el-Şammas el-Hakim el-Malati tarafından yaptırılan Hekim Han, Konya-Çay yolu üzerinde bulunan Rukiye (Raziye) Hatun tarafından 1223 yılında yaptırılmış olan Kadın Hanı, Konya-Eğirdir yolu üzerinde Mübarizeddin Ertokuş tarafından 1223 yılında

yaptırılmış olan Ertokuş Han, Denizli-Eğirdir yolu üzerinde Veli Seyfeddin Karasungur bin Abdullah tarafından 1253-1254 yıllarında yapılmış olan Ak Han, Eğirdir-Denizli yolu üzerinde 13.yüzyılda yapılmış olan Pınarbaşı Han ile benzerdir.

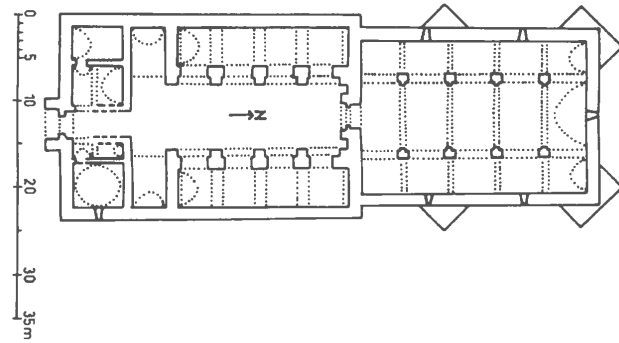
Çizim 76. Hekim Hanı Planı

Kaynak: Erdmann,1961: No.18

Çizim 77.Konya Kadın Hanı Planı

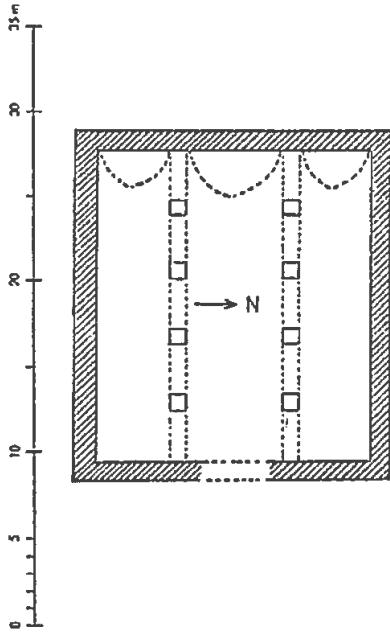
Kaynak: Parla,1996: Çizim.110

Çizim 78. Ertokuş Hanı Planı

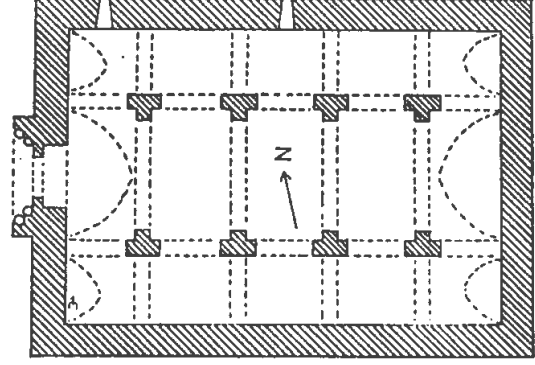
Kaynak: Erdmann,1961: No.11

Mahperi Huand Hatun'a bağlanan sadece kapalı bölümden oluşan Ezinepazar Hanı ve Çiftlik Hanı giriş duvarına dik uzanan üç sahınlı plan şemaları ile birbirlerine ve benzer biçimde plan şemasına sahip Anadolu Selçuklu hanlarından Eskişehir-Seyitgazi ilçesindeki Deve Han (1237), Çay-Kütahya yolu üzerinde Eğret Han (1267), Konya-Ankara yolu üzerindeki Zalmanda Han (14.-15. yy), Ürgüp-Ereğli yolu üzerindeki Bor Han (13. yy), eski Malatya-Kayseri yolu üzerindeki Kalular Hanı (13. yy) ve Besni-Kayseri yolu üzerindeki Kuru Han (13. yy)'a benzerler.

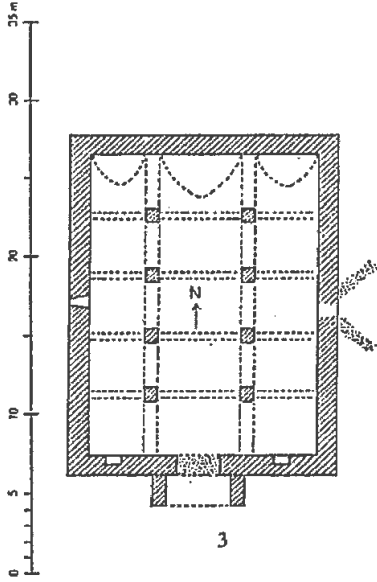
Çizim 79. Deve Hanı Planı

Kaynak: Erdmann,1961: No.41

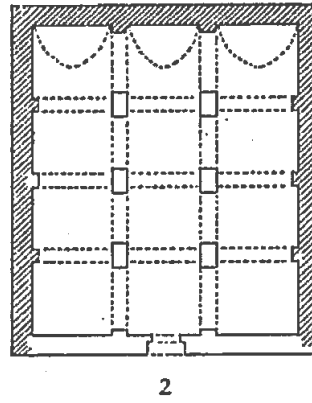
Çizim 80. Eğret Hanı Planı

Kaynak: Erdmann,1961: No.42

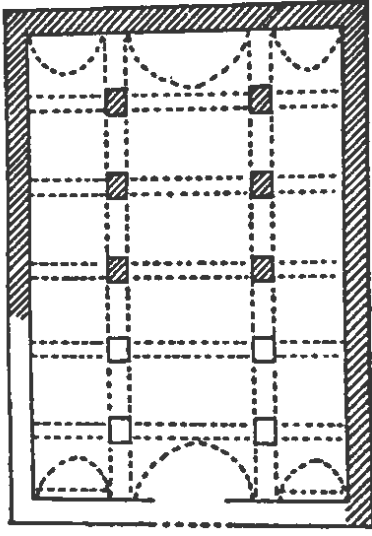
Çizim 81. Zalmanda Hanı Planı

Kaynak: Erdmann,1961: No.43

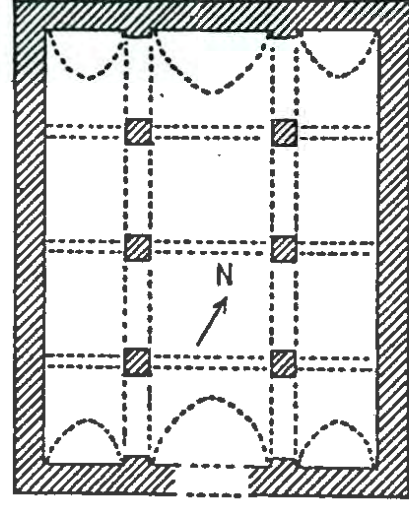

Çizim 82. Bor Hanı Planı

Kaynak: Erdmann, 1961: No.46

Çizim 83. Kalular Han Planı

Çizim 84. Kuru Han Planı

Kaynak: Erdmann,1961: No.47

Kaynak: Erdmann,1961: 49

Hanların sahn düzenlemesindeki benzerlikten çok farklı olarak Ezinepazar Han'daki bazı mimari unsurlar dikkat çekicidir. Ezinepazar Han'ın uzun duvarları boyunca uzanan iki sekisine daha erken tarihli Anadolu Selçuklu hanlarında Kayseri Sultan Hanı (1230-1234), Çardak Han (1230), Alara Han (1231), Zazadin Han (1236-1237), Susuz Han (1237-1246), Denizli Ak Han (1253-1254) gibi büyük ölçekli hanlarda da rastlanmaktadır.

Ezinepazar Han'daki dikkat çekici bir diğer unsur bu sekiler üzerinde yer alan ocak nişleri ve tonoz ortasından dışa taşan bacalarıdır. Anadolu'da Selçuklu dönemi hanları içinde 13.yüzyıla tarihlenen Erzincan-Refahiye'de bulunan Yer Han hariç bacalı örnek bilinmemektedir (Yavuz, 1991: 52). Bu hanın dışında günümüzde varlığını sürdüren Tercan Mama Hatun Han'ında da bacaları mevcuttur, ancak buradaki bacaların hanın inşası sırasında yapılmadığı Osmanlı döneminde eklenmiş olabileceği tahmin edilebilir. Aynı durum Ezinepazar Hanı için de söz konusudur. Çünkü Ezinepazar Han giriş kapısı üzerinde bulunan onarım kitabesine göre 1650 yılında onarım görmüştür. Bu onarım sırasında hanın duvarları tamamen yenilenmiş olduğundan ocak nişleri ve bacalar büyük ihtimalle bu tarihte eklenmiş olmalıdır.

2. Sonuç

“Mahperi Huand Hatun ve Yaptırdığı Yapılar” a odaklanan bu tez çalışmasında 1238-1254 yılları arasındaki, dönemin siyasi, sosyal, ekonomik şartları göz önünde bulundurularak, Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılan yapılar incelenmiş ve Anadolu Selçuklu dönemi mimari yapılarıyla kıyaslanmıştır. Günümüze kadar orijinalliğini koruyabilen ve koruyamayan yapılar, yerlerinde incelenmiş, bu yapıların ölçümleri yapılmış, Şeyh Turesan Zaviyesi'nin ayrıca planı çizilmiştir ve fotoğrafları çekilerek katalogları hazırlanmıştır.

Mahperi Huand Hatun, Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemi olan I. Alâeddin Kaykubad'ın Alanya'yı fethetmesi ve evlenmesiyle birlikte dönemin tarihi kaynaklarında adından söz ettirmeye başlamıştır. I. Alâeddin Keykubad, Alanya'yı kuşattığında, kalenin sahibi olan Bizans tekfurı, Ermeni asıllı Kyr Vard ile bir anlaşma yapmış, bu anlaşma sonucunda kaleyi almış ve Kyr Vard'ın kızı Mahhperi Huand Hatun ile evlenmiştir. Dönemin kaynaklarında Mahperi Hatun'un adına I. Alâeddin Keykubad ile evliliği sırasında ve I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra rastlanmaktadır. I. Alâeddin Keykubad'ın yerine tahta geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev, döneminde yaptırdığı yapılarla birlikte adından tekrar söz ettirmiştir.

Özellikle Kayseri'de yaptırmış olduğu Huand Külliyesi'ne dahil yapılardan Huand Camii'nin inşasına alt seviyede kare modüller temel alınarak başladığını, fakat her modülü bağımsız örtecek bir örtü yerine kubbe örtülü mihrap önü ve merkezi birim haricinde, mütemedi uzanan tonozların kullanılmasıyla üst seviyede modüller sistemden vaz geçildiği görülmüştür. Yapının merkezdeki biriminin özgününde de kubbe ile örtülü olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak merkezde bulunan bu birimin kemer atılımları incelendiğinde mihraba bakan güney yöndeki kemer atılımının diğerlerinden daha alçak tutulması ve tek olması sebebiyle yapının ilk döneminde bu birimin açık olduğu daha sonra kemer atılımlarının üzerine basık bir kemer atılımı daha yaparak hepsi aynı seviyeye getirilen kemerler üzerinden kubbeye örtülmüş olduğu sonucuna varılmıştır.

Huand Külliyesi'nde bulunan yapılardan bir diğeri de Huand Türbesi'dir. Huand Camii'nin hariminin kuzeybatı bölümüne yapılmış olan bu türbe bazı özellikleriyle Anadolu'daki tek örnek olarak varlığını devam ettirmektedir. İnşa kitabesi olmadığı için

yapının mimari özellikleri dönemin siyasi olaylarıyla birlikte değerlendirilerek, camiyle birlikte veya camiden hemen sonra, 1238-1254 yılları arasına tarihlendirmenin uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Yapının dışarıdan girişi bulunmadığı için medresenin ana eyvanının güneydoğusundaki bir odadan giriş sağlanmış, böylece hem medrese bünyesinde yapılan türbe geleneği bozulmamış hem de eşi I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan medrese ile de bağlantı kurulmuştur. Türbe hem medreseyle bağlantılı olması hem de cami avlusunda bulunması sebebiyle Anadolu Selçuklu türbeleri içinde tek örnektir. Türbenin oturduğu kare tabanlı kaide üzeri zeminden yukarıya çıkıldıkça genişleyen mukarnaslarla genişletilmiştir. Burada mukarnas hem süsleme unsuru olarak hem de işlevsel olarak kullanılmıştır. Kaidenin bu şekilde tamamının mukarnaslarla yukarıya doğru genişletildiği başka bir türbe daha bulunmamaktadır. Bu özelliği ile de yapı yine tek örnek olarak belirlemektedir. Türbenin gövdesi sekiz cephelidir ve medreseyle bitişik olan kuzey cephesi hariç bütün cepheler birbirinden farklı kompozisyonlarla süslenmiştir. Aynı dönem içinde benzer plan şemasına sahip türbeler incelendiğinde hiç birinin gövde cephelerinde bu tarz süslemelerle karşılaşılma, burada bani isteğinin söz konusu olduğu sonucuna varılmıştır.

Küllüye’de Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırıldığı kesin kabul gören diğer yapı da kadınlar hamamıdır. İnşa kitabesi bulunmayan hamamın Caminin inşasından hemen sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. 1969 yılında yapılan kazı çalışmalarıyla kadınlar hamamının soyunmalık bölümünde çini duvar kaplamaları ortaya çıkarılmış, bu kaplamaların Kubadabad Selçuklu Sarayı’nda bulunan çini duvar kaplamalarında kullanılan çinilerle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Kayseri’nin İncesu İlçesi’nin Tekke Dağı’nda bulunan Şeyh Turesan Zaviyesi de Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılmıştır. Yapının inşa kitabesinin bazı parçaları kırıldığı için Mahperi Hatun isminin okunmamasına rağmen, vakıf kaydında Mahperi Hatun tarafından Şeyh Turesan adına yaptırılmış olduğu yazılıdır. Ayrıca inşa kitabesinde tarih verilmemiştir ancak “II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in saltanat günlerinde” ifadesi yapının 1237-1246 yılları arasında yaptırılmış olduğunu göstermektedir. Ev-mescit ilişkisi içerisinde yapılmış olan zaviyenin bazı özellikleri dikkat çekicidir. Girişin açıldığı sofanın eyvanlı oluşu, bu eyvanda bir sekinin bulunması bazı ritüellerin, yapının bu bölümünde yapıldığını göstermektedir. Ancak bu bölümde yer alan ve

işlevsel olmayan bir kubbenin varlığı, bu kubbenin altında bulunan ve dama çıkan merdivenin yer alması yapıyı farklı yönleriyle araştırmaya yöneltmiştir. Anadolu'da benzer iki örneği bulunmuş ancak bu yapıların da üst katının varlığından dolayı merdivenin işlevi açıklanamamıştır. Fakat Şeyh Turesan Zaviyesi'nin yapıldığı dönemde veya daha sonra üst katının olduğunu gösteren hiçbir iz ve kayıt bulunmamıştır. Bu yüzden buradaki merdivenin işlevi ve sembolik olarak yerleştirilmiş kubbenin varlığı çözülememiştir.

İnşa kitabelerinde Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış olduğu yazılı olan iki han bulunmaktadır. Bunlar Tokat'ın Pazar ilçesinde bulunan Mahperi Hatun Han'ı ve Yozgat'ın Saraykent ilçesindeki Çınçınlı Sultan Hanı'dır. Bu iki hanın dışında, aynı yol güzergâhı üzerinde bulunan ve birbirlerine yakın mesafelerde yapılmış olan Amasya'nın Ezinepazar Kasabası'nda bulunan Ezinepazar Han, Kadışehri yolu üzerinde bulunan Çekereksu Han, Tokat-Sivas yolu üzerinde Çiftlik Kasabası'ndaki Çiftlik Han, Tokat'ın Tahtoba Köyü ve İbibse Köy'lerinde bulunan Tahtoba Han ile İbibse Hanı'nın da banisinin Mahperi Hatun olduğu düşünülmektedir. Bu hanlardan sadece Mahperi Hatun Hanı ile Ezinepazar Hanı günümüze kadar sağlam ve ayakta kalabilmiştir. Diğer hanlar yıkık ve oldukça harap vaziyettedir. İbibse Hanı ise günümüze kadar varlığını devam ettirememiştir. Hanlar plan bakımından incelendiğinde Ezinepazar ve Çiftlik Hanı dışındakilerin karma tipte, avlu ve kapalı bölümden oluştuğu görülmektedir. Ezinepazar ve Çiftlik Hanları ise sadece kapalı bölümden oluşmaktadırlar. Mahperi Hatun Hanı'nın giriş cephesinde bulunan çeşmesi Anadolu'da aynı dönem içinde yapılmış Ağzıkara Han hariç başka bir handa daha bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Ezinepazar Hanı'nda ise dikkat çekici unsur ocak nişleri ve bacalarıdır. Anadolu'da Selçuklu döneminde yapılmış olan hanlar incelendiğinde Yerhan ve Tercan Mama Hatun Hanı dışındaki diğer hanlarda baca bulunmamaktadır. Ezinepazar Hanı'nın 1650'li yıllarda büyük bir onarım geçirerek yeniden ayağa kaldırılması bacaların bu dönemde eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış olacağı düşünülen bu yedi hanın uluslararası deniz aşırı kuzey-güney ticaret yolu üzerinde bulunması, Mahperi Hatun'un, Sultan I.Gıyaseddin Keyhüsrev döneminden başlayarak, Sultan I.İzzeddin Keykavus ve eşi Sultan I.Alaeddin Keykubad devrinin ticari politikalarını devam ettirdiğini göstermektedir.

Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılan yapılarının hiç birinin mimar, sanatçı veya ustalarının isimleri bilinmez. Özellikle Kayseri’de yaptırmış olduğu cami, türbe, hamam yapılarıyla Tokat’ta bulunan Mahperi Hatun Hanı, diğer yapılarına göre daha büyük boyutlu, benzer inşa tekniklerin kullanıldığı, süslemeleri bulunan yapılardır. Ayrıca bu yapıların birbirini takip eden tarihlerde ve I. Alâeddin Keykubad’ın ölümünden hemen sonra yapılması mimari bir organizasyon içinde yapıldığını göstermektedir. Dönemin tarihini anlatan kaynaklardan İbn-i Bibi’den I. Alâeddin Keykubad’ın belli bir plan ve program çerçevesinde inşa faaliyetlerinde bulunduğunu anlaşılmaktadır. Mahperi Huand Hatun’un farklı tarihlerde yapımlarına karşın, özellikle külliye bünyesinde bulunan yapılarının birbirleriyle bütünlük oluşturulacak biçimde düzenlenmiş olması, I. Alâeddin döneminde çalışan mimar ve ustaların Huand Hatun’un yapılarında da çalışmış olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca Huand Hamamı’nın çini duvar kaplamalarının Kubad-ı Abad Sarayı çinileriyle benzerlik göstermesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

I. Alâeddin Keykubad’ın sağlığında Kayseri, Mahperi Huand Hatun’un da yaşamının büyük bölümünü, Sultan’ın yaz aylarını Keykubadiye Sarayı’nda geçirdiği ve bu sarayın kuzeyinde, Keykubad Dağı ile Erkilet arasındaki Meşhed Ovası’nda askerlerinin talimlerini izlediği ve ordusunu seferlere hazırladığı, Pınarbaşı İlçesi Pazarören Kasabası’nda Yabanlu Pazar adıyla dünyanın ilk fuarının kurulduğu, bu fuarda Hint, Çin, Rus ve Avrupa’dan gelen tacirlerin yılın belli ayında serbestçe mal alıp sattıkları, aralarında Sultan’ın Tuzhisar’da yaptırdığı hanın da bulunduğu pek çok yapıyla donatılmış, bayındır bir şehirdi (Çayırdağ, 2001: 85-86). Sultan eşi olarak I. Alâeddin Keykubad’ın imar faaliyetlerine yakından şahit olmuş olan Mahperi Huand Hatun’un Kayseri’de inşa ettirdiği ilk yapılarından cami ve kadınlar hamamını eşinin yaptırdığı medrese ve hamam yapılarına adeta eklemleyerek inşa ettirmesi, daha sonra türbesini camisinin kuzeybatı iç köşesine yaptırması bu bakımdan çok anlamlıdır. I. Alâeddin Keykubad’ın yaptırdığı Huand Hatun Medresesi ve hamam yapısına eklenen cami, hamam ve türbeden oluşan üç ayrı işlevli yapısıyla burada bir külliyenin oluşturulmasını sağlayan Mahperi Huand Hatun’un Şeyh Turesan Zaviyesi haricindeki diğer yapılarını Kayseri’den Karadeniz’e uzanan kuzey-güney kervan yolu üzerinde yer alan han yapılarının oluşturması, o tarihlerde deniz aşırı uluslararası ticarete açılan kuzey-güney

kervan yolunun Sinop ve Alanya'nın alınışından sonra Anadolu Selçukluları için giderek artan önemiyle açıklamak mümkündür.

Resim 3. Kayseri Mahperi Huand Hatun Külliyesi Hava Fotoğrafi

Resim 4. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Cephesi

Resim 5. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Portal Kitabesi

Resim 6. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Portal Ayet Kitabesi

Resim 7. Mahperi Huand Hatun Camii Doğu Portal Kitabesi

Resim 8. Mahperi Huand Hatun Camii Minare Kitabesi

- 1) امر بعمارة هذ الجامع المبارك فى ايام السلطان الاعظم غياث الدنيا
والدين أبو الفتح كيخسرو بن كيتباد
- 2) الملكة الكبيرة العالمة الزاهدة صفوة الدنيا والدين فاتحت الخيرات ولده
ادام الله ظلال
- 3) جلالها و ضاعف اقتدارها فى شوال سنة خمسة و ثلثين و ستمائة

Resim 9. Mahperi Huand Camii Batı Portal Kitabesinin Okunuşu

Kaynak: Karamağaralı, 1976: 221

- 1) امر بعمارة هذ الجامع المبارك فى ايام السلطان الاعظم غياث الدنيا
والدين أبو الفتح كيخسرو بن كيتباد
- 2) الملكة الكبيرة العالمة الزاهدة صفوة الدنيا والدين فاتحت الخيرات ولده
ادام الله ظلال
- 3) جلالها و ضاعف اقتدارها فى شوال سنة خمسة و ثلثين و ستمائة

Resim 10. Mahperi Huand Camii Doğu Portal Kitabesinin Okunuşu

Kaynak: Karamağaralı, 1976: 221

*Resim 11. Mahperi Huand Hatun Camii
Bati Minberi Doğu Yan Taht Altı*

*Resim 12. Mahperi Huand Hatun Camii
Yan Aynalığı*

Resim 13. Mahperi Huand Hatun Camii Kuzey Cephe Ve Kuzey Portal

Resim 14. Mahperi Huand Hatun Camii Batı Cephe Ve Batı Portal

*Resim 15. Mahperi Huand Hatun Camii
Batı Portal*

*Resim 16. Mahperi Huand Hatun Camii
Doğu Portal*

Resim 17. Mahperi Huand Hatun Camii Kuzey Portal

Resim 18. Mahperi Huand Hatun Camii Güneydoğu Köşe Payandası

Resim 19. Mahperi Huand Hatun Camii Kuzey Cephe, Portalin Doğusu

Resim 20. Mahperi Haund Hatun Camii Batı Portal Ve Minareler

Resim 21. Mahperi Huand Hatun Camii Harim, Kuzeydoğuya Bakış

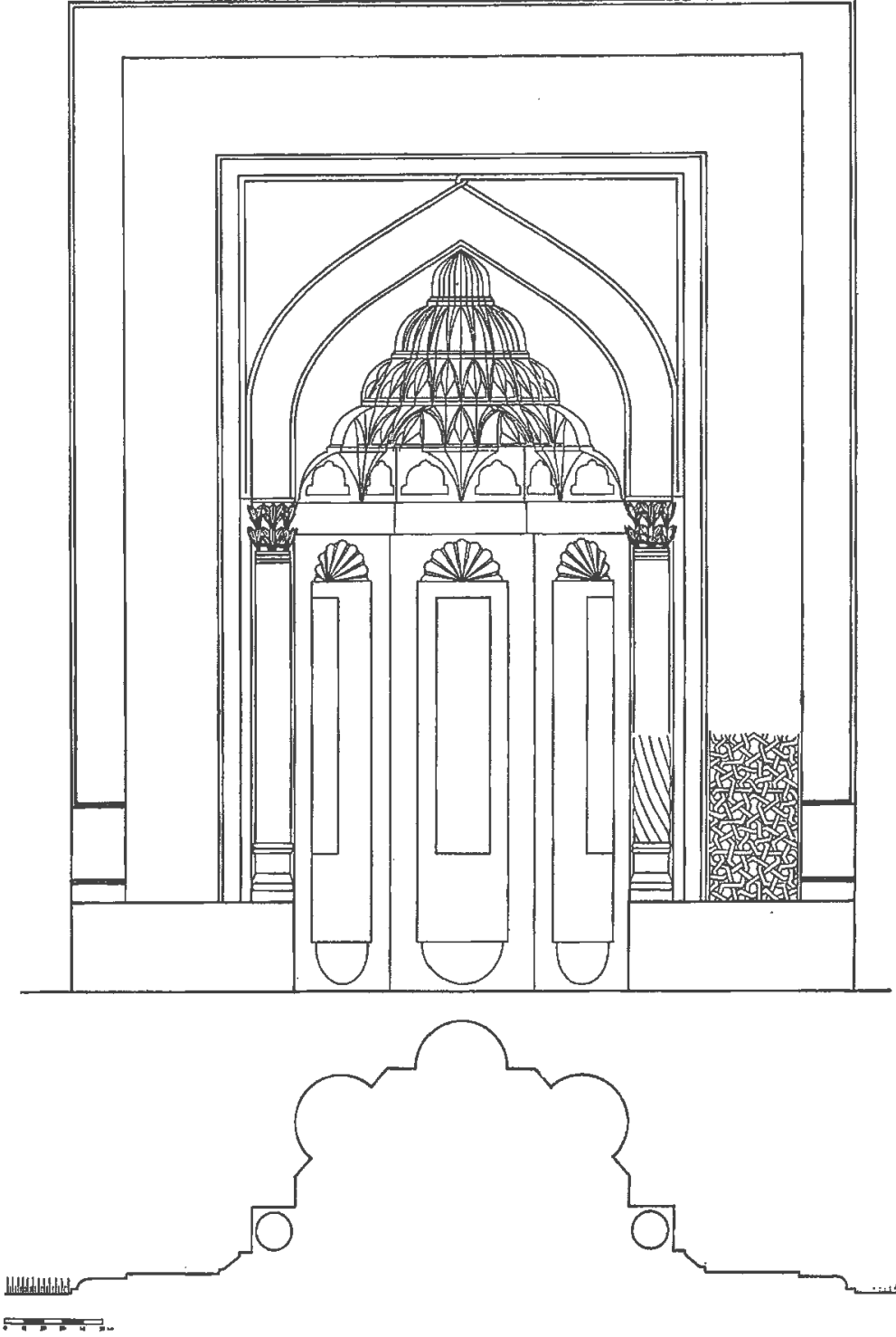
Resim 22. Mahperi Huand Hatun Camii Mihrap Önü Bölümü

Resim 23. Mahperi Huand Hatun Camii Kubbeli Merkezi Birim, Doğuya Bakış

Resim 24. Mahperi Huand Hatun Camii Mihrabı

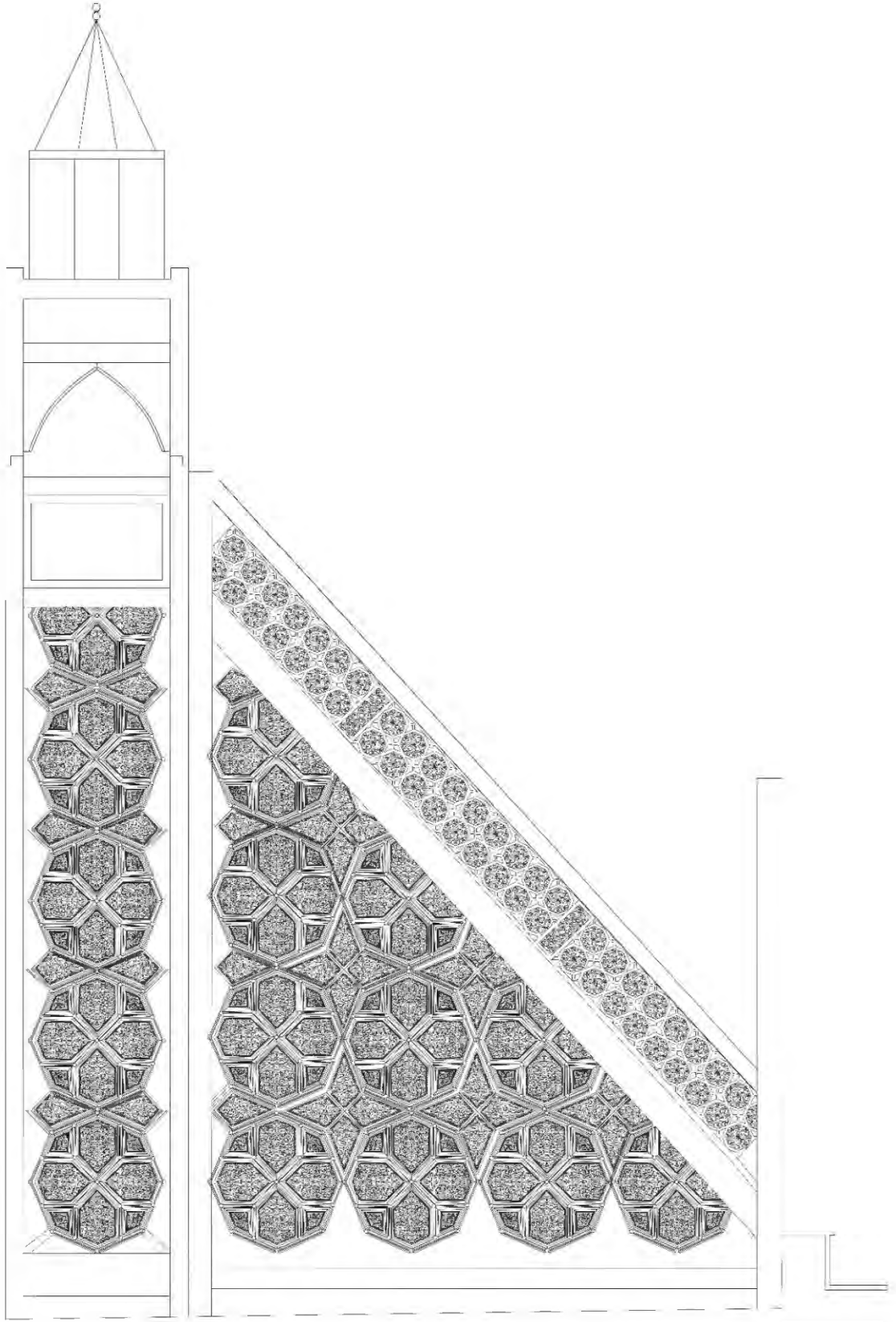

Çizim 85. Mahperi Huand Camii Mihrabı Plan Ve Görünüş

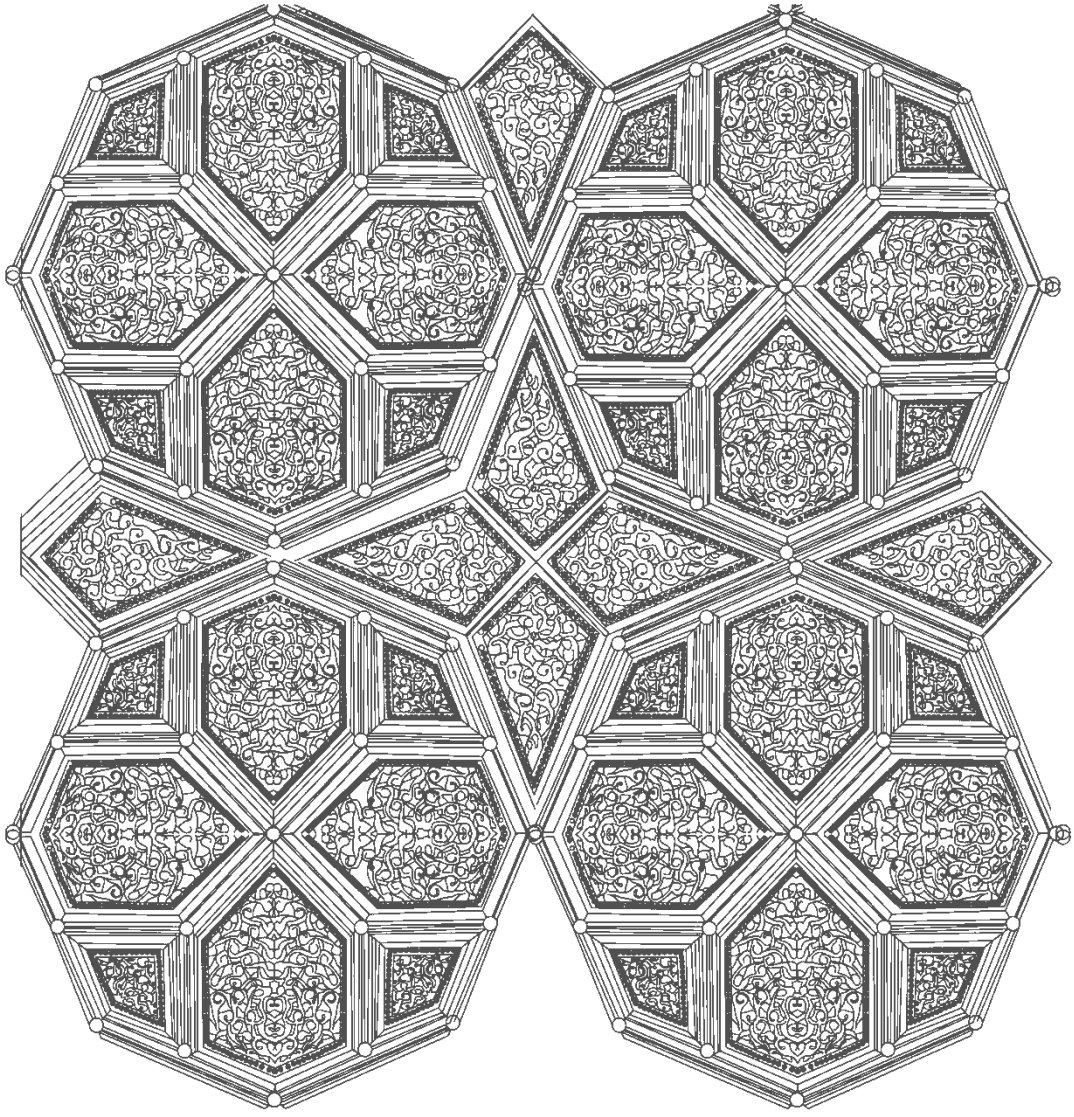
Kaynak: Bakırer, 2000: 291

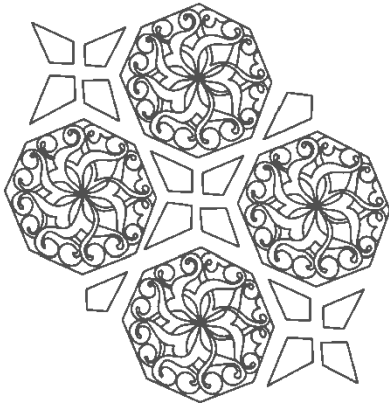
Resim 25. Mahperi Huand Hatun Camii Minberi Doğu Yan Aynalığı

Çizim 86. Mahperi Huand Camii Minberi Yan Aynalığı

Çizim 87. Mahperi Huand Camii Minber Aynalığundan Ayrıntı

Çizim 88. Mahperi Huand Camii Minber Korkuluğundan Ayrıntı

Resim 26. Mahperi Huand Hatun Camii Çatısı

Resim 27. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Ve Güneybatı Cepheler

Resim 28. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mukarnaslı Kaide

Resim 29. Mahperi Huand Hatun Türbesi Medreseye Dayanan Kuzey Cephe³²

Kaynak: B. Burcu Tekin ve H. Tekin'den, 2014

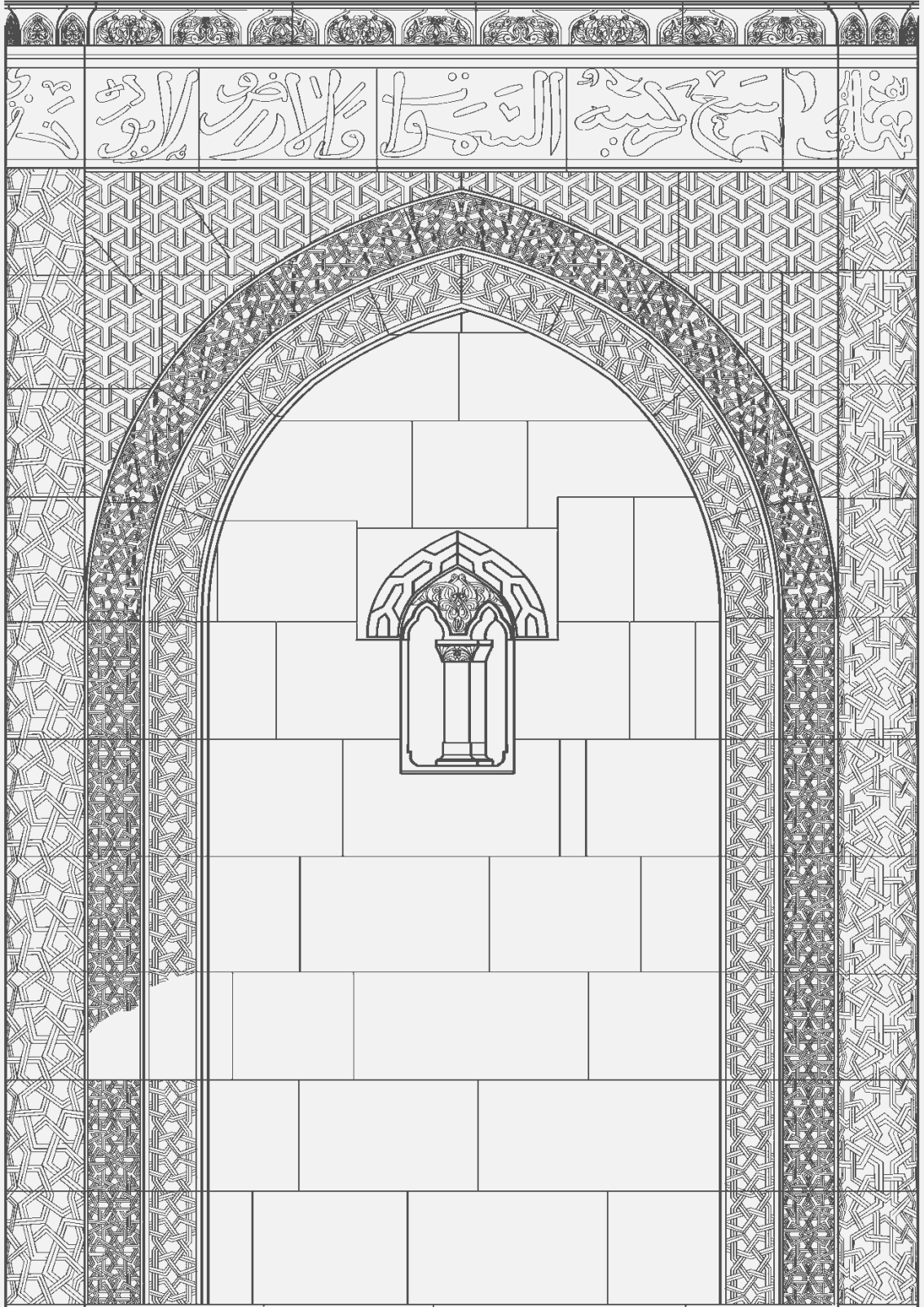
³² Türbenin kuzey cephesi fotoğrafını temin etmeme yardımcı olan Melikşah Üniversitesi Öğretim Üyeleri B.B. Tekin ve H. Tekin'e burada bir kez daha teşekkür etmeyi borç bilirim.

Resim 30. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeybatı Cephe

Resim 31. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeybatı Cephe Üst Kısmı

Çizim 89. Mahperi Huand Hatun Türbesi kuzeybatı cephe

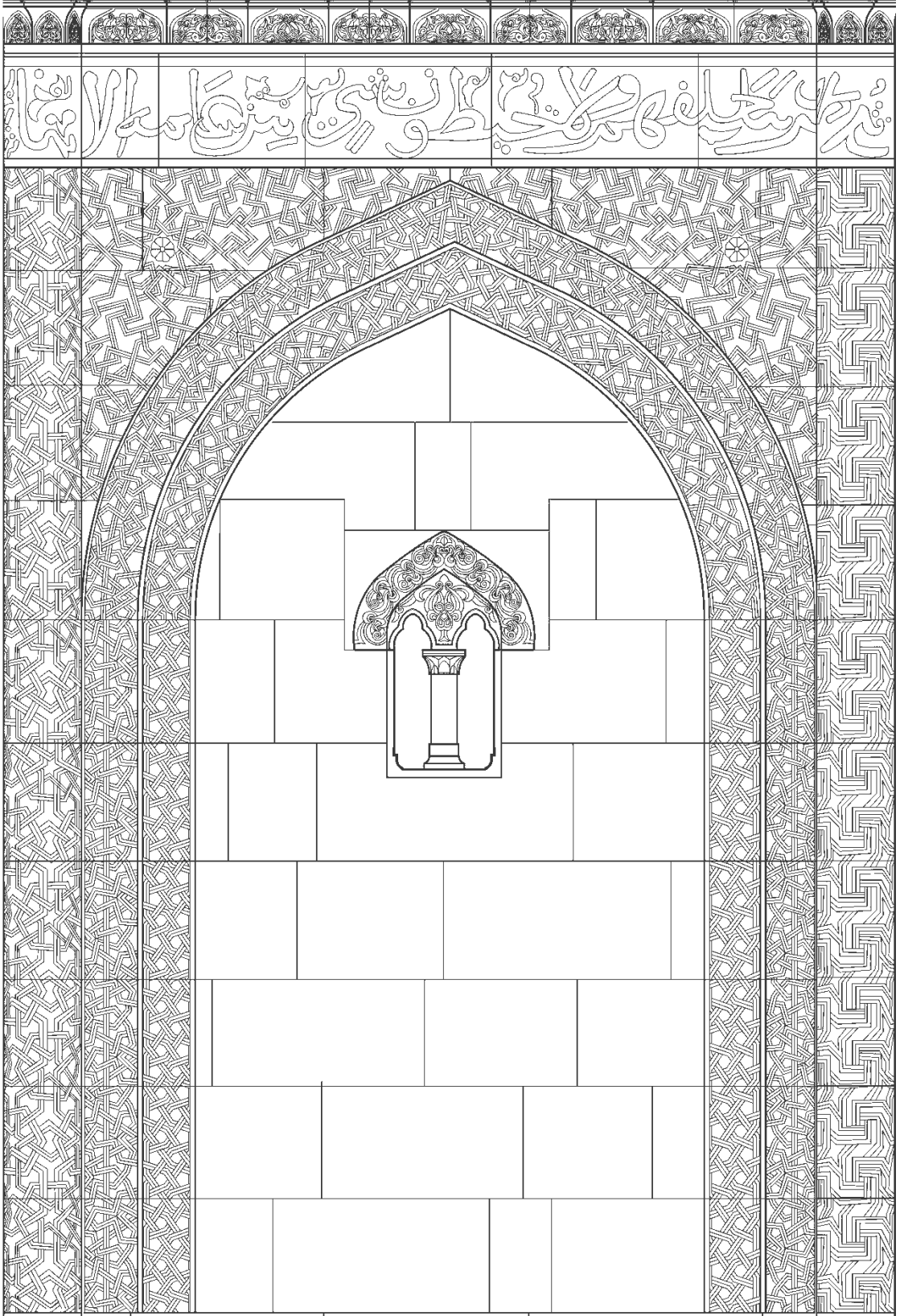
Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Resim 32. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Cephe

Resim 33. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Cephe Üst Kısım

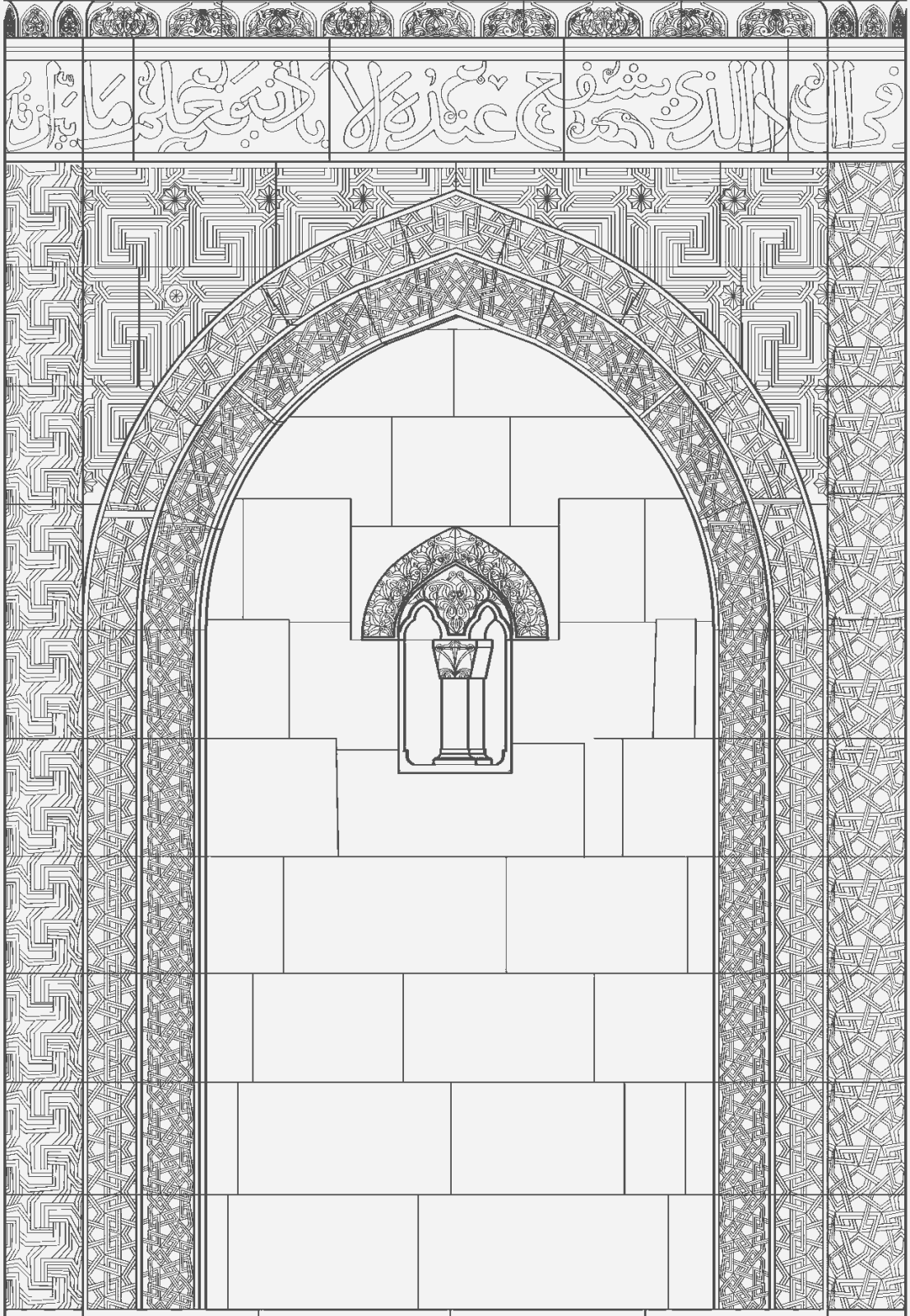

Çizim 90. Mahperi Huand Hatun Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Resim 34. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneybatı Cephe Üst Kısım

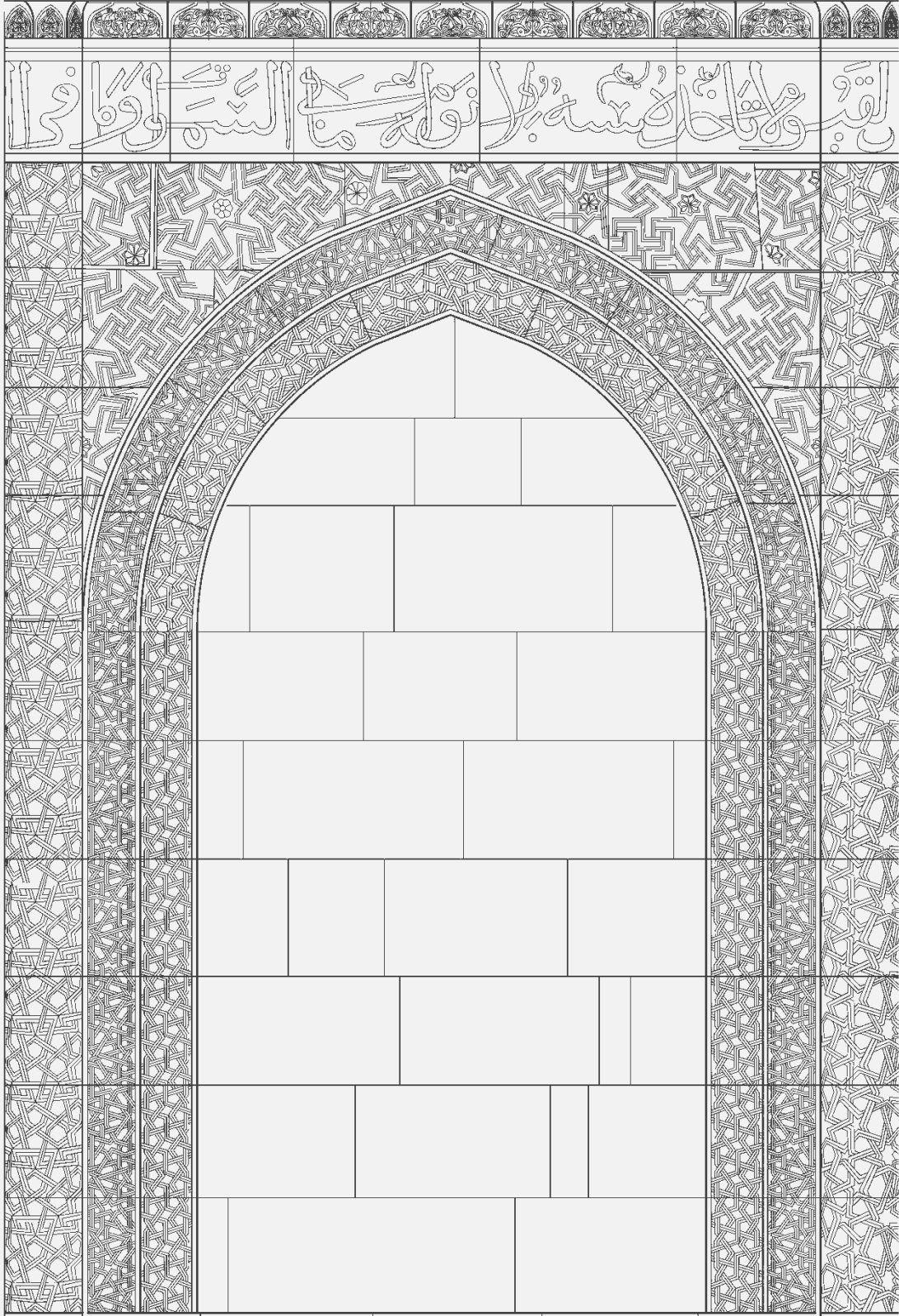

Çizim 91. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneybatı Cephe

Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Resim 35. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güney Cephe Üst Kısım

Çizim 92. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güney Cephe

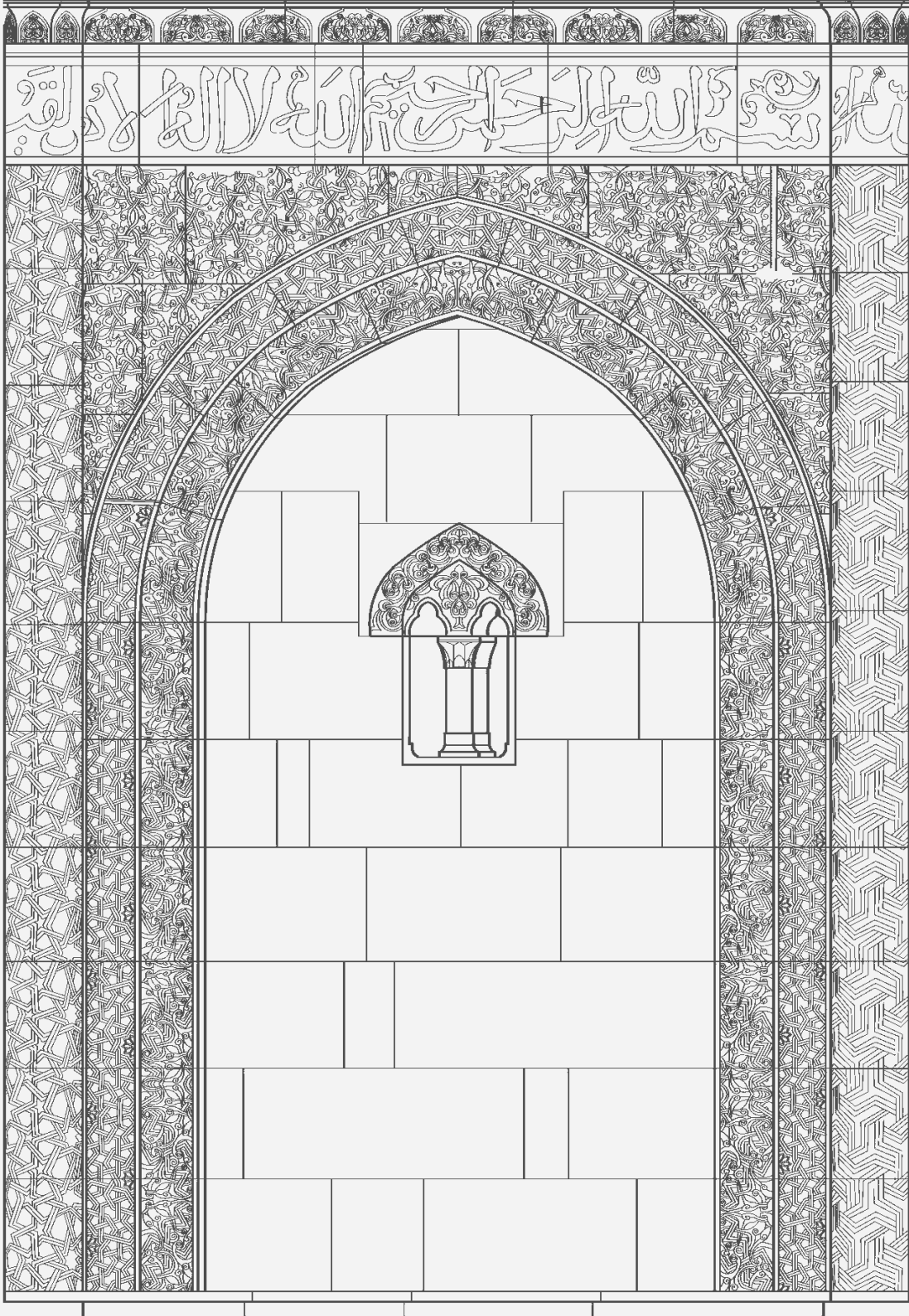
Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Resim 36. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneydoğu Cephe

Resim 37. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneydoğu Cephe Üst Kısım

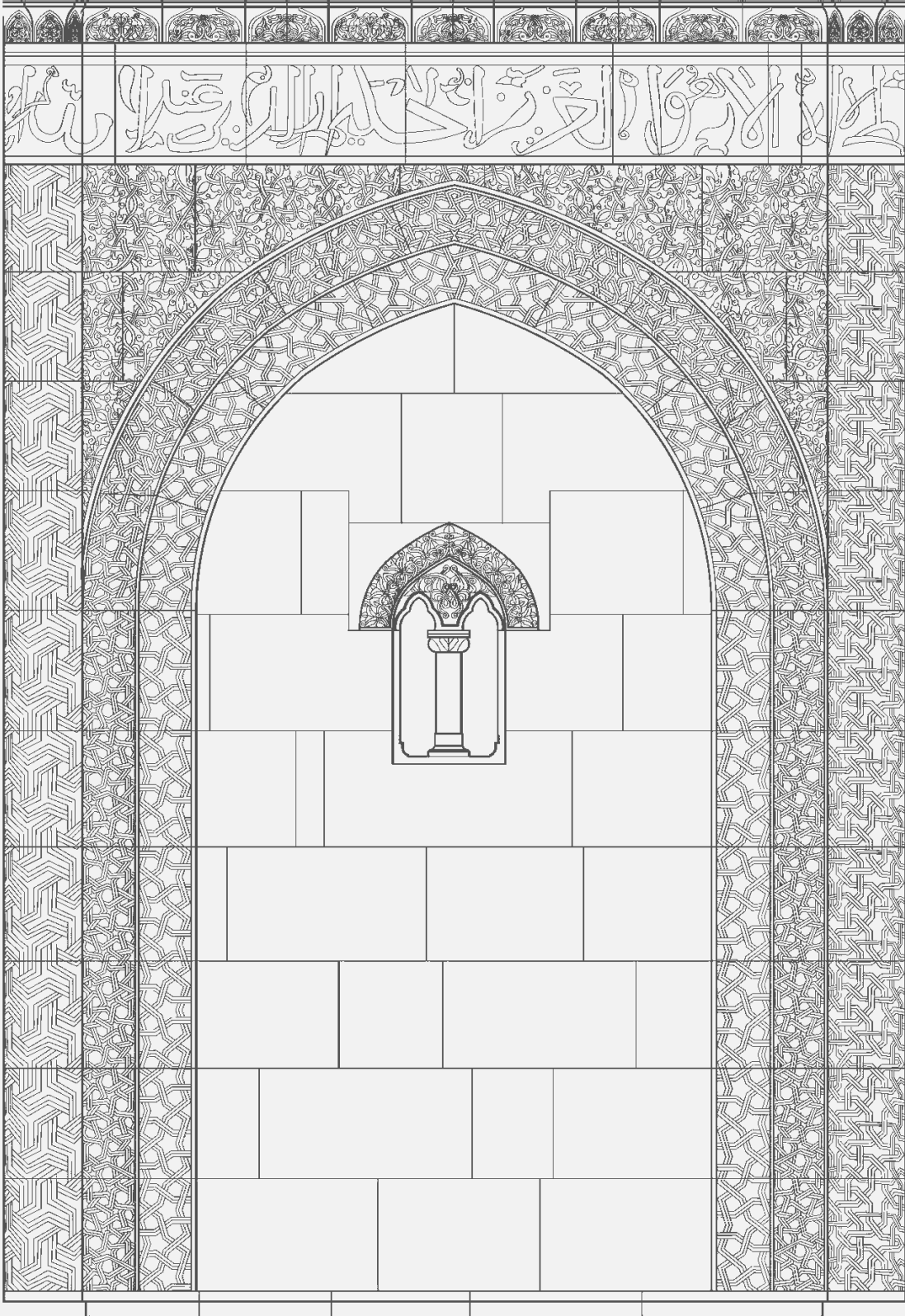

Çizim 93. Mahperi Huand Hatun Türbesi Güneydoğu Cephe

Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

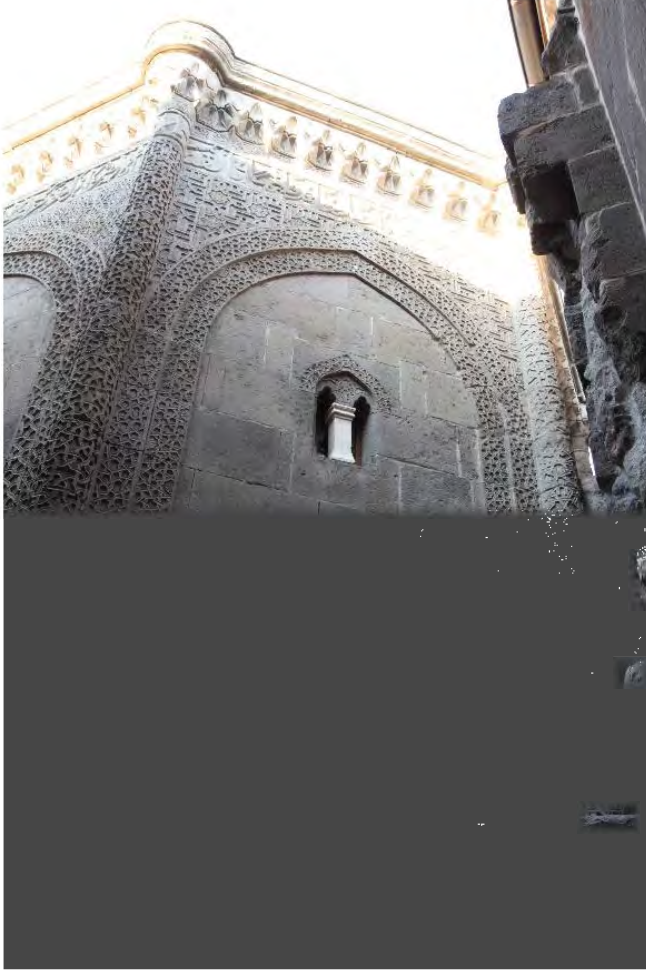

Resim 38. Mahperi Huand Hatun Türbesi Doğu Cephe Üst Kısım

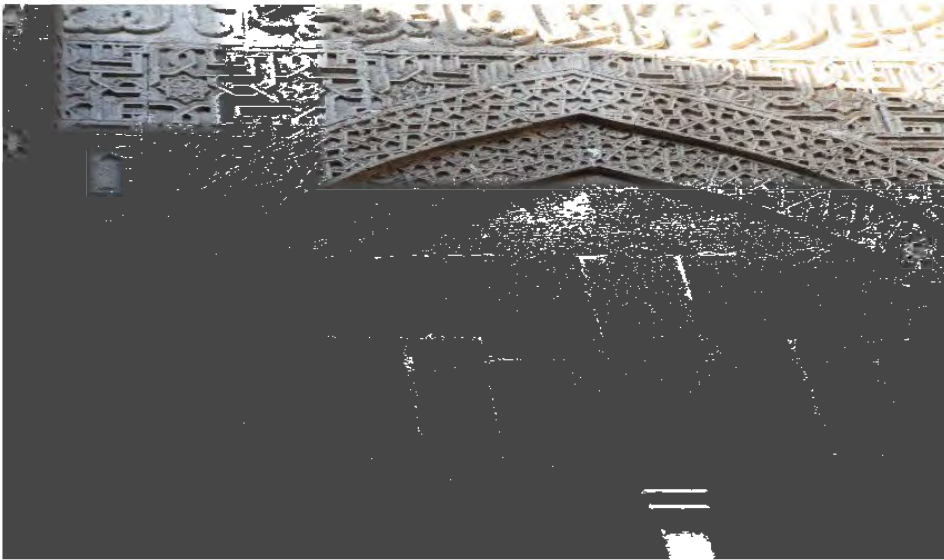

Çizim 94. Mahperi Huand Hatun Türbesi Doğu Cephe

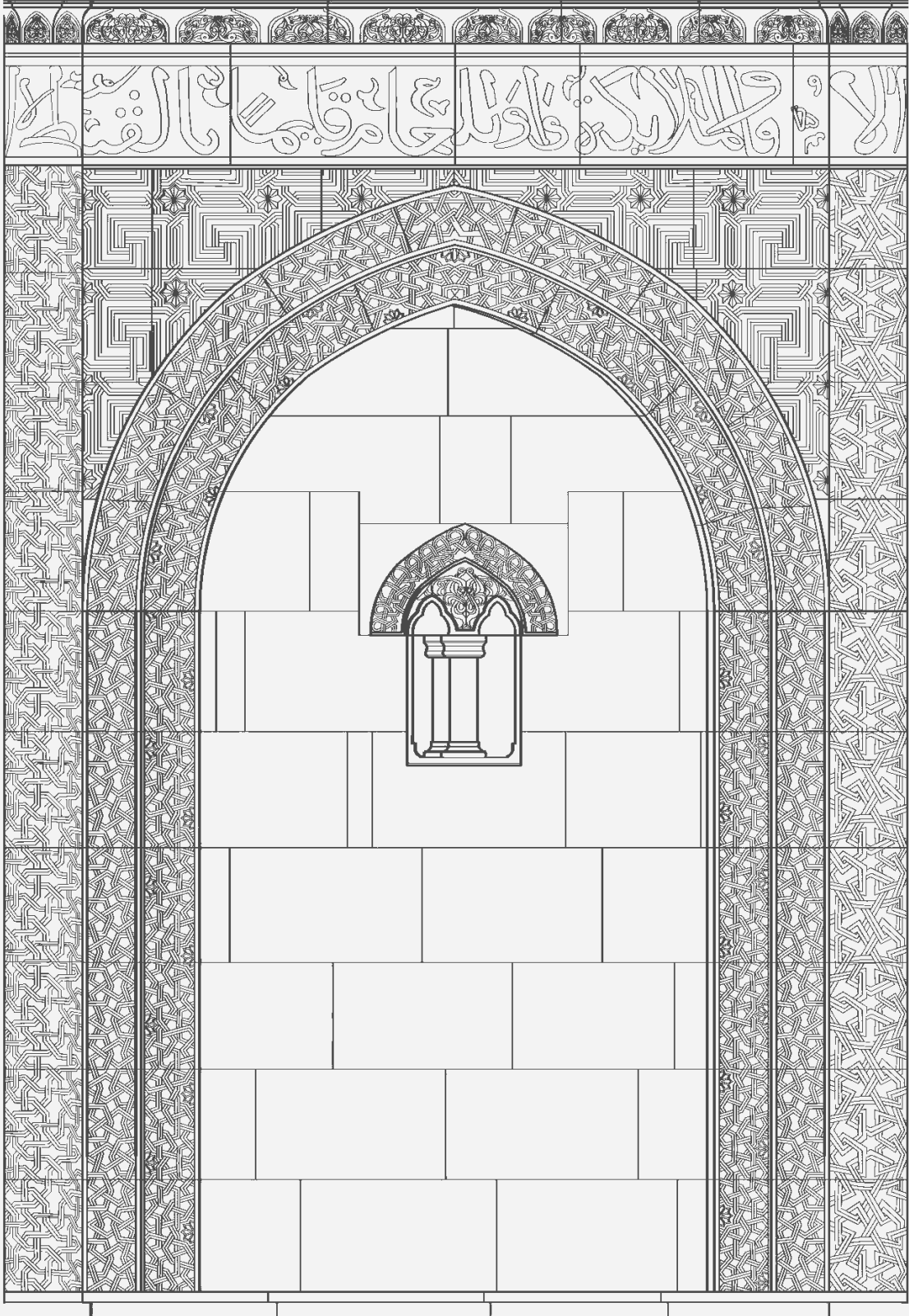
Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Resim 39. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeydoğu Cephe

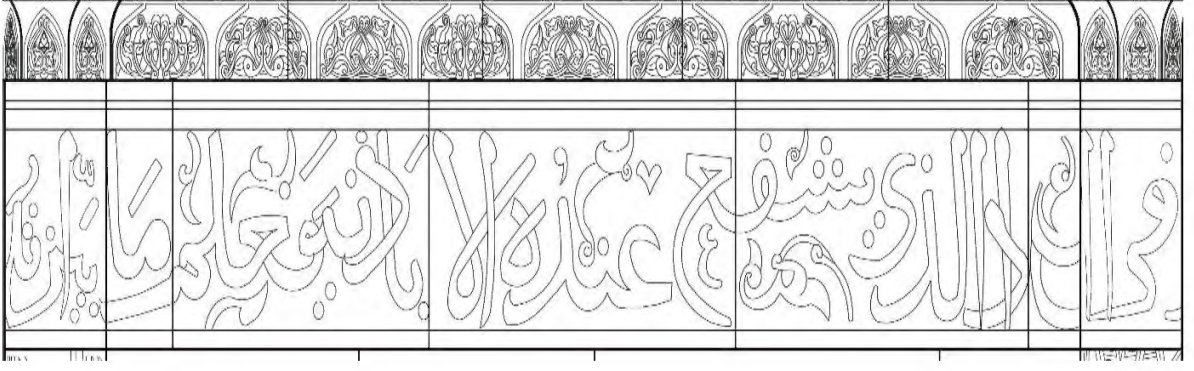

Resim 40. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeydoğu Cephe Üst Kısım

Çizim 95. Mahperi Huand Hatun Türbesi Kuzeydoğu Cephe

Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Çizim 96. Mahperi Huand Hatun Türbesi Saçak Altı Yazı Kuşağından Ayrıntı

Kaynak: Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınarak düzenlenmiştir, 2014

Resim 41. Mahperi Huand Hatun Türbesi Saçak Altı Süslemeleri Ve Yazısı

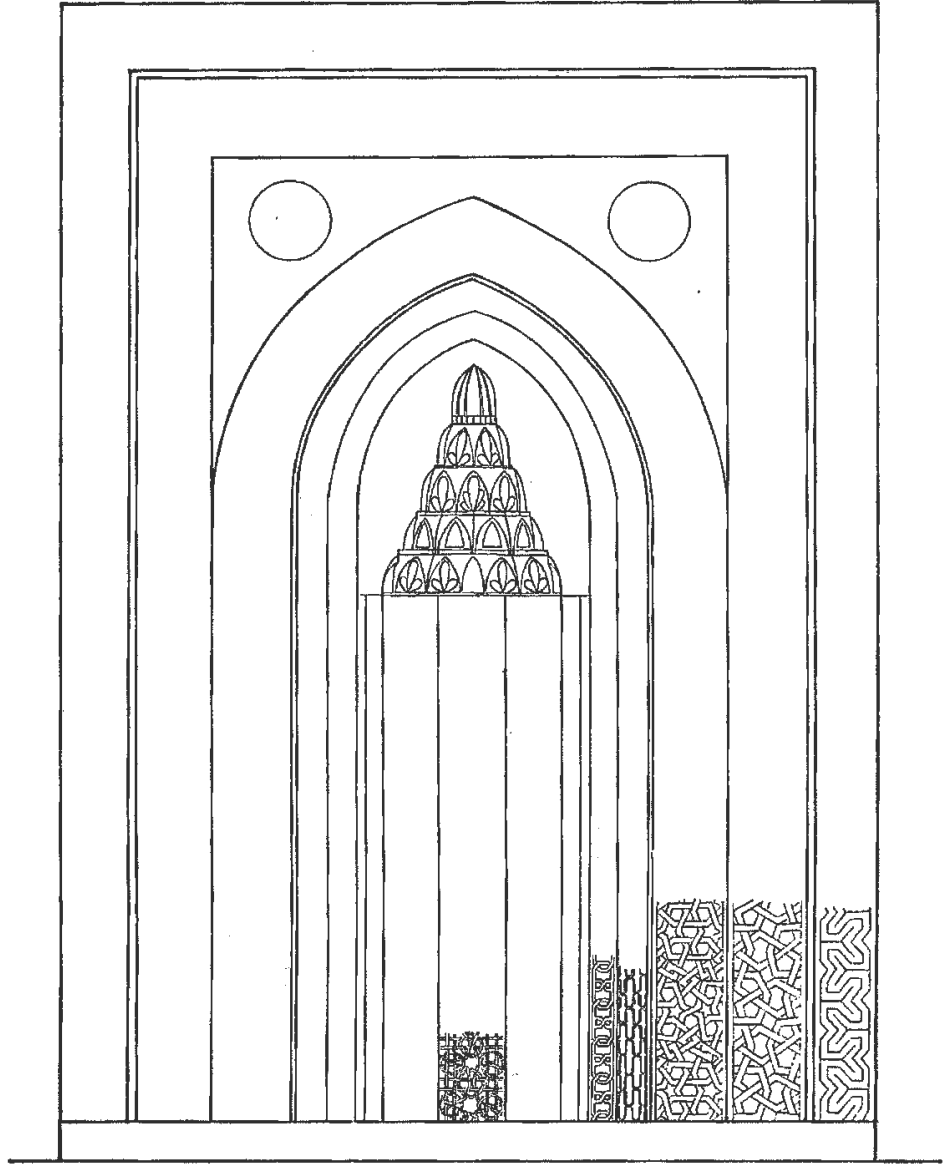
Resim 42. Mahperi Huand Hatun Türbesi Girişi

Resim 43. Mahperi Huand Hatun Türbesi Temsili Sandukalar

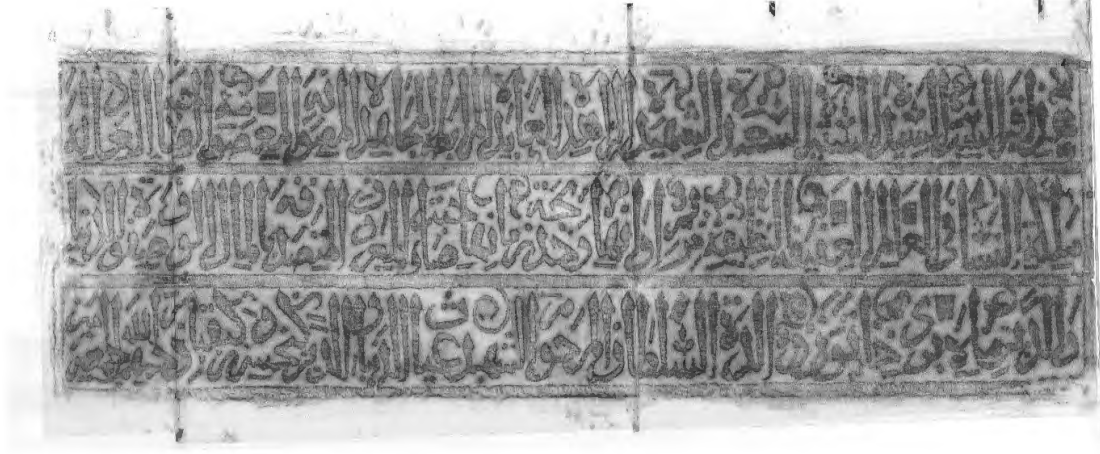

Resim 44. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mihrabı

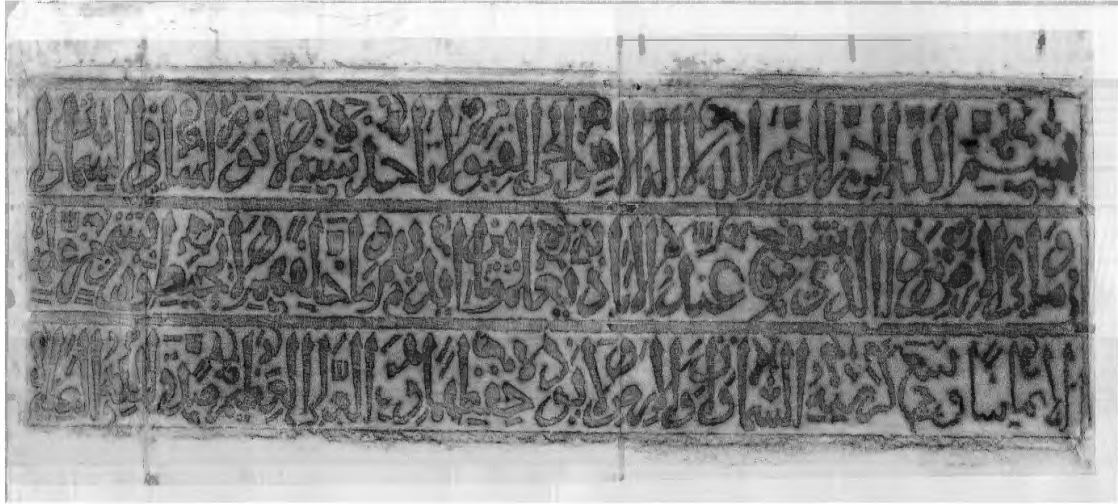

Çizim 97. Mahperi Huand Hatun Türbesi Mihrabı Plan Ve Görünüş

Kaynak: Bakırer, 2000: 294

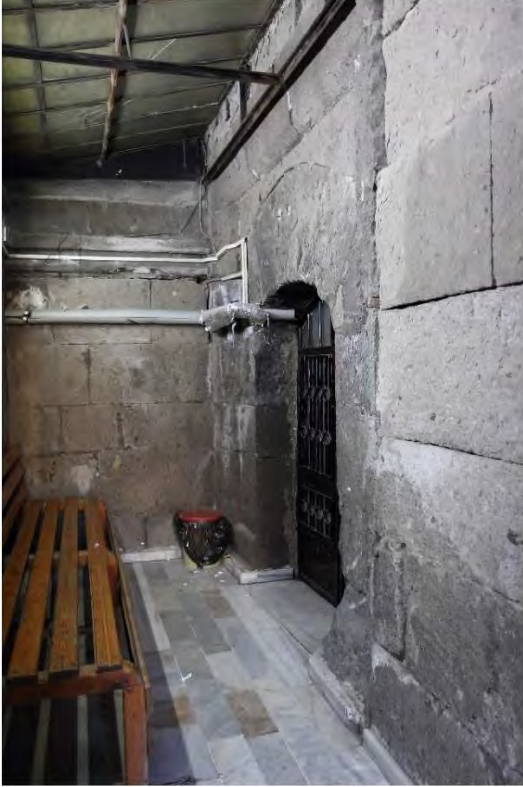
Resim 45. Mahperi Huand Hatun Sandukası Güney Yüz Kitabesi

Resim 46. Mahperi Huand Hatun Sandukası Kuzey Yüz Kitabesi

Resim 47. Mahperi Huand Hatun Hamamı Genel Görünümü

Resim 48. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Girişi

*Resim 49. Mahperi Huand Hatun
Kadınlar Hamamı Soyunmalığından
Kuzeydoğuya Bakış*

*Resim 50. Mahperi Huand Hatun
Kadınlar Hamamı Soyunmalığından
Güneybatıya Bakış*

Resim 51. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Ilıklığı Ve Sıcaklık Mekanına Geçiş

Resim 52. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Sıcaklık Mekanı

Resim 53. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Sıcaklık Mekanı Kubbe Örtüsü

Resim 54. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Sıcaklık Mekanı Ve Halvet Hücresi

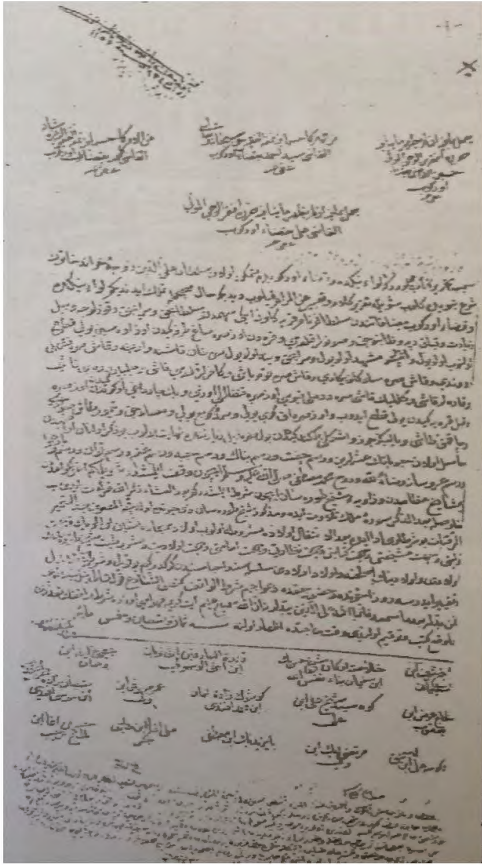
Resim 55. Mahperi Huand Hatun Kadınlar Hamamı Tuvalet Bölümü

Resim 56. Şeyh Turesan Zaviyesi Hava Fotoğrafi

Resim 57. Şeyh Turesan Zaviyesi Kitabesi

Resim 58. Şeyh Turesan Zaviyesi Vakfiyesi

Resim 59. Şeyh Turesan Zaviyesi Güney Ve Doğu Cepheler

Resim 60. Şeyh Turesan Zaviyesi Doğu Cephe

Resim 61. Şeyh Turesan Zaviyesi Giriş Kapısı

Resim 62. Şeyh Turesan Zaviyesi Güney Cephe

Resim 63. Şeyh Turesan Zaviyesi Güney Ve Batı Cepheler

Resim 64. Şeyh Turesan Zaviyesi Kuzey Ve Doğu Cepheler

Resim 65. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofası Ve Ana Eyvanı

Resim 66. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Ve Türbe Kapıları

Resim 67. Şeyh Turesan Zaviyesi Türbe (Han) Bölümü Girişi Ve Önündeki Eyvan

Resim 68. Şeyh Turesan Zaviyesi Türbe (Han) Mekanı Batıya Bakış

Resim 69. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofa Tonozu Ve Takviye Kemerleri

Resim 70. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofası Ve Merdiven Kuruluşu

Resim 71. Şeyh Turesan Zaviyesi Türbe (Han) Mekanı Tonozu Ve Takviye Kemerleri

Resim 72. Şeyh Turesan Zaviyesi Sofası, Sembolik Kubbe

Resim 73. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Mekanı Mihrabı

Resim 74-75. Şeyh Turesan Zaviyesi Mescit Mekanı Mihrabından Süsleme Detayı

Resim 76. Tokat-Pazar Mahperi Hatun Hanı Hava Fotoğrafi

Resim 77. Mahperi Hatun Hanı

Avlu Portali Kitabesi

Resim 78. Mahperi Hatun Hanı

Kapalı Bölüm Portal Kitabesi

Resim 79. Mahperi Hatun Hanı Avlusu Restorasyon Öncesi

Resim 80. Mahperi Hatun Hanı Kuzeybatı Ve Güneybatı Cepheleri

Resim 81. Mahperi Hatun Hanı Avlu Giriş Cephesi Ve Portalı

Resim 82. Mahperi Hatun Hanı Kuzeydoğu Cephe Ve Payandaları

Resim 83. Mahperi Hatun Hanı Avlu Portalı

Resim 84. Mahperi Hatun Hanı Giriş Cephesi Çeşme Kuruluşu

Resim 85. Mahperi Hatun Hanı Güneybatı Cephe Çörttenleri

Resim 86. Mahperi Hatun Hanı Avlulu Bölüm Revakları

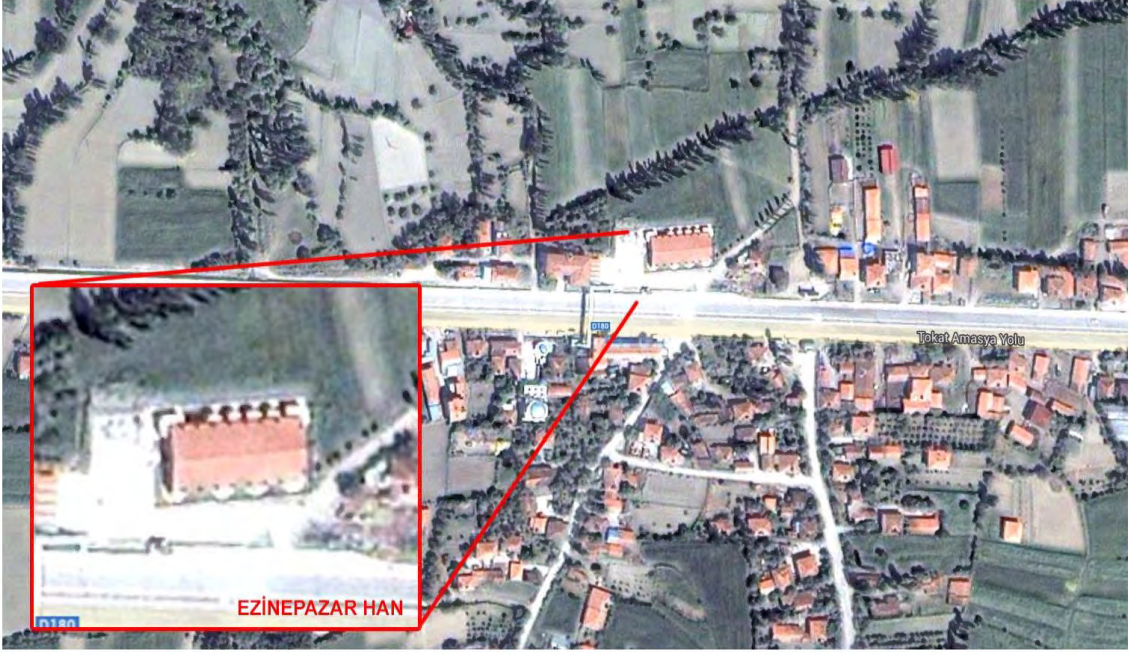
Resim 87. Mahperi Hatun Hanı Avlulu Bölüm Kuzeydoğu Revakları

Resim 88. Mahperi Hatun Hanı Kapalı Bölüm Portali

Resim 89. Mahperi Hatun Hanı Kapalı Bölüm Güneydoğuya Bakış

Resim 90. Amasya-Ezinepazar Hanı Hava Fotoğrafi

Resim 91. Ezinepazar Hanı Onarım Kitabesi

Resim 92. Ezinepazar Hanı Doğu Giriş Cephesi

Resim 93. Ezinepazar Hanı Portali

Resim 94. Ezinepazar Hanı Kuzey Cephe

Resim 95. Ezinepazar Hanı Güney Cephe

Resim 96. Ezinepazar Hanı Batı Cephe

Resim 97. Ezinepazar Hanı Güney Yan Sahının Orta Sahına Açılan Kemerleri

Resim 98. Ezinepazar Hanı Orta Sahından Batıya Bakış, Tonoz Ve Takviye Kemerleri

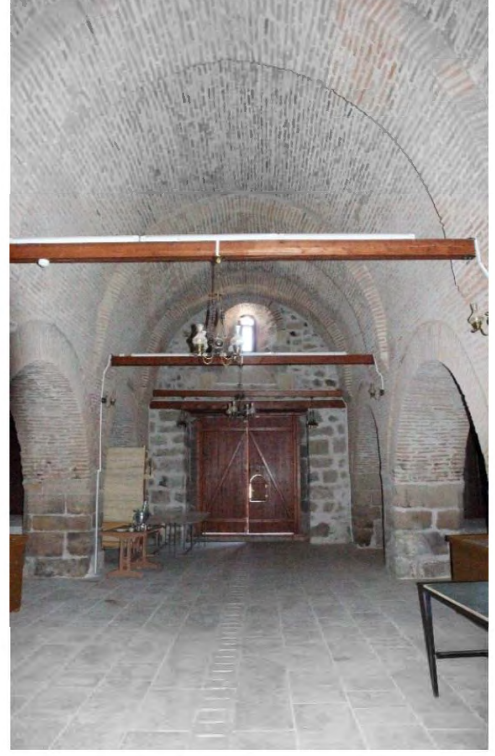
Resim 99. Ezinepazar Hanı Kuzey Yan Sahnı, Sekisi Ve Ocak Nişleri

Resim 100. Ezinepazar Hanı Kuzey Duvarı Ocak Nişli Detayı

Resim 101. Ezişehir Hanı Orta Sahın, Giriş Orta Kapısı Üstündeki Mazgal Pencere

Resim 102. Ezişehir Hanı Sahın, Girişe Bakış

Resim 103. Yozgat-Saraykent Çiçinli Sultan Hanı Hava Fotoğrafi

Resim 104. Çiçinli Sultan Hanı Kitabesi

Resim 105. Çiçinli Sultan Hanı Genel Görünümü

Resim 106. Çiçinli Sultan Hanı Kapalı Bölümü, Doğu Cephesi

Resim 107. Çınçınlı Sultan Hanı Güney Cephe Ve Payanda Kalıntısı

Resim 108. Çınçınlı Sultan Hanı Avlu Bölümünden Kalıntılar

Resim 109. Çiçinli Sultan Hanı Tonoz Örtüsünün Günümüze Gelebilmüş Bölümü

Resim 110. Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hanı Hava Fotoğrafi

Resim 111. Çekereksu Hanı Duvar Kalıntıları

Resim 112. Çekereksu Hanı Avlu Bölümü Cephesinin Duvar Kalıntıları

Resim 113. Çekereksu Hanı Duvar Ve Payanda Kalıntıları

Resim 114. Çekereksu Hanı İç Mekan Duvar Kalıntıları Ve Tonz Başlangıcı

Resim 115. Çekereksu Hanı Duvar Kalıntıları

Resim 116. Çekereksu Hanı Avlu Bölümüne Giriş

Resim 117. Çekereksu Hanı Kapalı Bölüm Orta Sahın Duvar Detayı

Resim 118. Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hanı Hava Fotoğrafi

Resim 119. Tahtoba Hanı Genel Görünüm

Resim 120. Tahtoba Hanı Giriş Kapısı

Resim 121. Tahtoba Hanı Girişin Avlu Bölümünden Görünümü

Resim 122. Tahtoba Hanı Girişin Kuzey Ve Güneyinde Kalan Mekânlar

Resim 123. Tahtoba Hanı Kapalı Bölümün Duvar Kalıntıları

Resim 124-125. Tahtoba Hanı Avlu Bölümünden Görünüm

Resim 126. Tokat-Çiftlik İlçesi Çiftlik Han Genel Görünümü

Resim 127. Çiftlik Han Giriş Kapısı

Resim 128. Çiftlik Han İç Kısmı

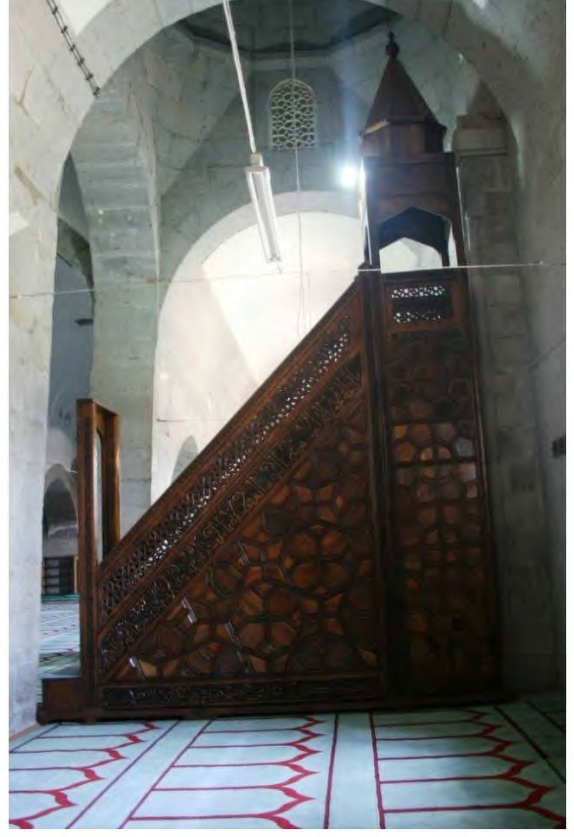
Resim 129. Çiftlik Han Kemer Kalıntısı

Resim 130. Çiftlik Han Tonoz Kalıntısı

*Resim 131. Kayseri Ulu Cami Minberi
Batı Yan Kanatı*

*Resim 132. Lala Muslihiddin Cami
Minberi Batı Yan Kanatı*

*Resim 133. Konya Alaeddin Camii Avlusu II. Kılıç Arslan Ve I. İzzeddin Keykavus
Türbeleri*

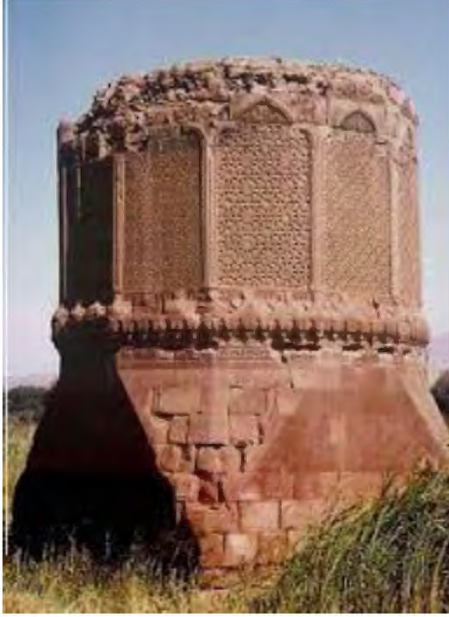

Resim 134. Kayseri Döner Kümbet Cephesi

Resim 135. Suli Paşa Türbesi

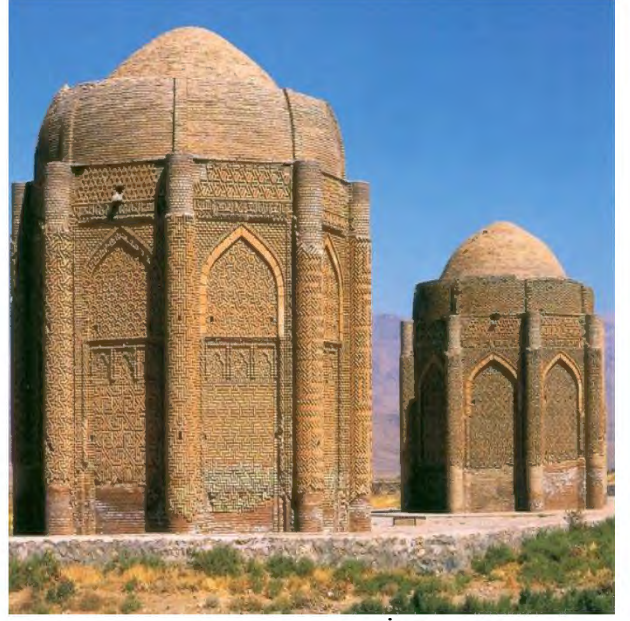
Yüksek Kaidesi Ve Portal Cephesi

Resim 136. Nahcivan-Gülistan Türbesi Cephesi

Resim 137. Melike Adile Kümbeti Portali

Resim 138. Karragan'daki İki Türbeler

Resim 139. Demavend Burcu (Şeyh Şibli) Türbesi

Resim 140. Kayseri Hasbek Türbesi

*Resim 141. Kayseri Melike Adile
Kümbeti*

Resim 142. Ağzıkara Han Çeşmesi

Resim 143. Avanos Sarı Han Çeşme Eyvanı

Resim 144. Avanos Sarı Han eşme Kanalı

Resim 145. Alara Han eşmesi

Resim 146. Kayseri Sultan Hanı Sekisi

Resim 147. ardak Han Sekisi

Resim 148. Zazadin Han Sekisi

Resim 149. Alara Han Sekisi

Resim 150. Denizli Ak Han Sekisi

Resim 151. Susuz Han Sekisi

Resim 152. Tercan Mama Hatun Hanı

Kaynakça

- Acun, H. (1981). Yozgat ve yöresi Türk devri yapıları. *Vakıflar Dergisi*, 13, 635-715.
- Acun, H. (1985). Manisa İshak Çelebi külliyesi. *Vakıflar Dergisi*, 19, 127-146.
- Acun, H. (1993). Tokat-Pazar Mahperi kervansarayı çeşmesinin ejder başlı lülesinin bulunuşu. *Yılmaz Önge'ye Armağan*. Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları. 263-265.
- Acun, H. (2005). *Bozok Sancağı(Yozgat İli)'nda Türk Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akın, G. (1991). Tütekli örtü geleneği: Anadolu cami ve tarikat yapılarında tüteklikli örtü. *Vakıflar Dergisi*, 22, 323-354.
- Akok, M. (1968). Kayseri Hunad mimari külliyesinin rölevesi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 26(1), 5-44.
- Akok, M. ve Özgüç, T. (1957). Alayhan, Öresunhan ve Hızırilyas Köşkü – iki Selçuklu kervansarayı ve bir köşkü-. *Bellekten*, 21(81), 139-148.
- Akok, M. ve Özgüç, T. (1958). Afşin yakınındaki Eshâb-ı Kehf Külliyesi. *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 2, 77-87.
- Akozan, F. (1963). *Türk hanları ve kervansarayları*. İstanbul: Türk Sanat Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri Yayınları.
- Aksaraylı, K. M. (1943). *Müsameret.al-ahyar*. (Çev:M.N.Gencosman-F.N.Uzluk), Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Akşit, A. (1996). *Türkiye Selçukluları devrinde Kayseri şehri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Altın, A. (2011). *Kayseri minberleri (Cumhuriyet döneminde kadar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi
- Altun, A. (2006). Anadolu'da Artuklu devri medreselerinin plan şemaları üzerine notlar. *Vakıflar Dergisi*, 10, 229-233.
- Arık, O. (1967). Erken devir Anadolu Türk mimarisinde türbe biçimleri. *Anadolu (Anatolia) Dergisi*, 11, 57-100.
- Arık, O. (1969). Malatya Ulu Camiinin asli planı ve tarihi hakkında. *Vakıflar Dergisi*, 8,

141-148.

- Aslanapa, O. (1960). Ribat. *İslam Ansiklopedisi*. C.9. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Bakırer, Ö. (2000). *Onüç ve Ondördüncü yüzyıllarda Anadolu mihrablari*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Balkan, K. (1970). Ani'de iki Selçuklu hamamı. *Anadolu: Anatolia Dergisi*, 12, 39-57.
- Baş, D. (2008). *Seyyid Ahmed el-Bedevisi Tarikatı ve İstanbul'da bedevilik*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bayburtluoğlu, Z. (1977). Anadolu Selçuklu devri büyük programlı yapılarında önyüz düzeni. *Vakıflar Dergisi*, (11), 67-106.
- Bilici, K. (1993). Tokat-Pazar Mahperi kervansarayını çeşmesinin ejder başlı lülesinin bulunuşu. *Yılmaz Önge'ye Armağan*. Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları. 307-318.
- Bomba, D.E. (2006). *Tarihsel gelişim süreci içinde modülerlik ve Şehzade Mehmet Camii'nin modülerlik açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Cezar, M. (1977). *Anadolu öncesi Türklerde şehir ve mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Crane, H. (1993). Notes on saldjûq architectural patronage in thirteenth century Anatolia. *Journal of the Economic Social History of the Orient*, 36(1), 1-57.
- Cunbur, M. (1996). Selçuklu dönemi kadın hayratı. *Erdem Dergisi*, 9(26), 585-619.
- Çayırdağ, M. (2001). *Kayseri tarihi araştırmaları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çayırdağ, M. (2004). Kayseri'de Selçuklu sarayları ve köşkleri. *Vakıflar Dergisi*, 28, 237-264.
- Çelebi, E. (1970). *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. (Çev: Z. Danışman). İstanbul: Kardeş Matbaası.
- Çeşmeli, İ. (2005). *Orta Asya camilerinde tipoloji (7.-13. yüzyıllar)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Çetin, A. (1999). İrfan ordusunun temelleri Türklerde medreseler (Karahanlı-Selçuklu ve Beylikler devri medreseleri). *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 177-202.

- Çetinkaya H. (2009). *Danışmendlıler ve Kayseri'deki sosyo-kültürel mirasları*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Çiftçiöğlü, İ. (2013). Anadolu Selçuklu sultanlarının gayrimüslim kadınlarla evlilikleri.
Journal of World of Turks, 5 (1), 7-25.
- Denknalbant, A. (2004). *Anadolu Selçuklu kervansaray mescitleri*. Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Dursun, Ş. (2009). *Anadolu Selçukluları dönemi Kayseri türbelerinde taş süslemeciliği*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Durukan, A.(1998). Anadolu Selçuklu sanatında kadın baniler. *Vakıflar Dergisi*, (27),
15-36.
- Durukan, A.(2001). Anadolu Selçuklu döneminde bani-sanatçı ilişkileri. *Prof. Dr. Zafer
Bayburtluoğlu Armağanı* (Ed: M. Denктаş-Y. Özbek). Kayseri: Kayseri
büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları.
247-277.
- Durukan, A. (2007). Women patrons in Anatolian Seljuk art. *Arkeoloji ve Sanat
Dergisi*, 124, 95-112.
- Edhem, H. (133471916). Kayseriyye Şehri, Mebani-i İslâmiyye ve Kitabeleri.
İstanbul:Matbaa-i Orhaniye
- Edhem, H., (1982), *Kayseri Şehri*, 20, *Kayseri şehri-Selçuklu Tarihinden Bir Bölüm-*,
(Haz: K.Göde) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 524, 1000 Temel Eser
Dizisi: 93, Eylül, 1982
- Effenberger, N.A. (2006). Konya Alaeddin Camisi yapım evreleri üzerine düşünceler,
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2(23-2), 113-122
- Eflâki, A. (1964). *Âriflerin menkıbeleri I*. (Çev: T. Yazıcı). İstanbul: Milli Eğitim
Basımevi.
- Eflâki, A. (1964). *Âriflerin menkıbeleri II*. (Çev: T. Yazıcı). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Ekici, K. (2005). *Anadolu Selçuklu Devleti'nde üç kardeş devri*. Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ekiz, M. (1998). *Niğde Alâaddin Camii'nin Anadolu Selçuklu mimarisi içerisindeki yeri
ve önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Emir S. (1992). *Erken Osmanlı mimarlığında çok-işlevli yapılar yapımsal ve işlevsel bir*

- Analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Emir, S. (1994). *Erken Osmanlı mimarlığında çok-işlevli yapılar: kentsel kolonizasyon yapıları olarak zaviyeler I*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Erarslan, A. (2012). Ortaçağ Türk mimarlığında eyvan kullanımında mekan-işlev ilişkisi. *Megaron Dergisi (Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi)*, 7(3), 145-160.
- Eravşar, O. (1998). *Ortaçağda Kayseri kent dokusunun gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische karavansaray des 13. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Gebr Mann Yayınları.
- Erdmann, K. (1962). 13. yüzyıl Anadolu camilerinin özel durumu. *Türk Sanatları Kongresi*, Ankara: Türk tarih Kurumu Basımevi, 144-151.
- Esin, E. (1972). “Muyanlık” Uygur “Buyan” yapısından (Vihâra) hakanlı muyanlığına (Ribât) ve Selçuklu han ile medresesine gelişme. *Malazgirt Armağanı*. Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınlarından 19. Seri, 75-102.
- Esin, E. (1976). Farabi’yi yetiştiren Kengeres Türk muhitinin kültür ve sanatı. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 6(3-4), 81-139.
- Esin, E. (1987), *Türkistan Türk devlet ve beylikleri. Tarihte Türk Devletleri I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Esterâbadi, A. B. E. (1990). *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*. (Çev: M. Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eyice, S. (1960). İznik’de büyük Hamam ve Osmanlı devri hamamları hakkında bir deneme. *Tarih Dergisi*, 11(15), 99-120.
- Eyice, S. (1971). Anadolu’da Orta Asya sanat geleneklerinin temsilcisi olan bir eser: Boyalıköy Hanıkahı. *Türkiyat Mecmuası*, 16, 39-56.
- Gabriel, A.L. (2009). *Anadolu’da Türk anıtları Kayseri*. (Çev: A. Tütenk). (2.baskı). Kayseri: Laçın Yayınları.
- Gökhan, İ. (2012). Türkite Selçukluları ile Kilikya Ermenileri arasındaki ilişkiler. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 70-108.
- Güleç, E. (2006). *Kayseri minareleri (Cumhuriyet dönemine kadar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Gündüz, S. (2006). *Osmanlı Beyliği mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği*.

- Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Güven, İ. (1998). Türkiye Selçuklu'larında medreseler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31(1), 125-146.
- Hacıgökmen, M.A. (2012). I. Alâeddin Keykubat'ın (1220-1237) kayınpederi Kir Fard hakkında bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2 (1), 121-130.
- Hasluck, F.W.(2012). *Sultanlar zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*. (Çev. T. Binder) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İbn-i Bibi. (1952). *Anonim Anadolu Selçukluları Devleti tarihi III*, (Çev: F. N. Uzluk) Ankara.
- İbn-i Bibi.(1996). *El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçukname) I-II*, (Çev: M. Öztürk), Ankara:T.C.Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- İbn-i Bibi. (2007). *Selçuknâme*, (Hazırlayanlar:Refet-Yinanç-Ömer Özkan), İstanbul:Bayrak Matbaası.
- Kara, G.G. (2011). *Kayseri Anadolu Selçuklu dönemi taç kapıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi
- Kara, M. (1977). *Din hayat sanat açısından tekke ve zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karamağaralı, B. (1973). Anadolu'da 12. ve14. Asırlardaki tarikat ve tekke sanatı hakkında. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 247-276
- Karamağaralı, H. (1976). Kayseri'deki Hunad Camiinin restitüsyonu ve Hunad Manzumesi'nin kronolojisi hakkında bazı mülâhazalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 199-245.
- Kayaoğlu, İ. (1981). Anadolu Selçukluları devrinde ticari hayat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 359-373
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2001). *Prof. Dr. Zafer BAYBURTOĞLU Armağanı sanat yazıları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları.
- Koca, S. (2010). Türkiye Selçuklu tarihine damgasını vuran menfur bir cinayet: sultan I. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenmesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 347-369.

- Köprülü, F. (1974). Ribat. *Vakıflar Dergisi*, 2, 267-278.
- Köprülü, F. (2011). Selçukîler zamanında Anadolu'da Türk medeniyeti. (Akt: Tülay Metin) *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26(1), 201-233
- Kuran, A. (1969). *Anadolu medreseleri I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Kuru A. Ç.(1997). *Fetihten Osmanlı dönemine kadar Kayseri'de Türk devri mimarisi*. Ankara: İlköz Matbaası.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Merçil, E.-Sevim, A.(1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Numan, İ. (1982). *Anadolu'nun fethinden İstanbul'un fethine kadar Türk tekke ve zaviyeleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Ocak, A.Y. (1978). Zaviyeler (Dini, sosyal ve kültürel tarih açısından bir deneme). *Vakıflar Dergisi*, 12, 247-269.
- Okur, Ö. (2011). *Kayseri Anadolu Selçuklu dönemi camilerinde geometrik bezemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Oral, M.Z. (1962). Anadolu'da san'at değeri olan ahşap minberler, kitabeleri ve tarihçeleri. *Vakıflar Dergisi*, 5, 23-77.
- Ögel, S. (1994). *Anadolu'nun Selçuklu çehresi*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Öney, G. (1981). İran ve Anadolu Selçuklu türbelerinin mukayesesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 3, 41-66.
- Öney, G. (1988). *Anadolu Selçuklu mimari süslemesi ve el sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önge, Y. (1978). Eski Türk hamamlarında aydınlatma. *Vakıflar Dergisi*, 12, 121-135.
- Önge, Y.(1995). *Anadolu'da 12.-13. yüzyıl Türk hamamları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Önge, M. (2007). *Caravanserais as symbols of power in Seljuk Anatolia. Power and culture, identity, ideology, representation*. (Ed: J. Osmand – A. Cimdina). Pisa: Pisa University Press. 49-69.
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- Özbek, Ö. (1976). Eğridir Mübarizüddin Ertokuş Kervansarayı, *Vakıf Dergisi*, 11, 293-311.
- Özcan, K. (2005). *Anadolu'da Selçuklu dönemi yerleşme sistemi ve kent model(ler)i*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu kervansarayları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 20, 141-170.
- Özköse, A.(1995). *Avluların tarihsel süreç içindeki evrimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Pamuk, B.(2007). İpekyolu ticareti ve Erzurum. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 125-143.
- Parla, C. (1997). *I. Alâeddin Keykubad Dönemi yapılarında biçim ve estetik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Parla, C. (2002). Alâeddin Keykubad dönemi ışığında Anadolu Selçuklu Devletinde yapı organizasyonu. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (3), 251-285.
- Parla, C. (2010). I.Alâeddin Keykubad Devri Selçuklu Mimarlığına Genel Bakış. II. Ulusal I.Alâeddin Keykubad ve Dönemi Sempozyumu, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ss. 117-127
- Parlak, S. (2004). *Merkezi kubbe-eyvan ilişkisinin esas olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi tarikat yapıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Quentin, S. (2006), *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*. (Çev. E. Özbayoğlu). Antalya: DAKTAV Yayınları.
- Sarre, F. (1998), *Küçükasya seyahati 1895 Yazı*. (Çev. D. Çolakoğlu). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları.
- Simbat (1946). *Başkumandan Simbat vakâyinâmesi (951-1334)*. (Çev: H. d. Andreasyon), Türk Tarih Kurumu, Kütüphanesi Basılmamış Tercüme, No:68.
- Sohrabiabad, H. (2012). *Hemedan'da (İran) Türk dönemi yapılarındaki inşaa, usta ve onarım kitabeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi
- Subaşı, M. İ. (1998). *Dünden bugüne Kayseri*. Kayseri: Geçit Yayınevi.
- Sönmez, S. (2007), Ortaçağ Türk ve İslam Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribatlar). *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 270-296.

- Şahin, M.K. (2004). *Anadolu'da Selçuklu döneminde dikine planlı camiler*.
Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Şahin, M.K. (2013). Anadolu'da Selçuklu döneminde Niğde ve Kayseri çevresinde bulunan taçkapılar üzerine bazı düşünceler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi – Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-*, 6 (25), 473-503.
- Şimşek, H. (2010). *Harput Ulu Camii*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Tanyeli, U. (1987). *Anadolu Türk kentinde fiziksel yapının evrim süreci (11.-15. yy)*.
Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Taştan, A. (2010). *Türkiye Selçukluları zamanında Tokat ve çevresindeki kervansaraylar*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Tek, R. (2013). Anadolu dervişlerinin manevî nüfuzlarının günümüze etkileri bağlamında Şeyh Turessan Veli Hazretleri. *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 157-172.
- Texier, C. (1839). *Description de l'Asie Mineure de 1833 a 1837 C I-II*, Paris
- Trimingham, J. S. (1971). *The Sufi orders in İslam*. New York: Oxford University Press.
- Tuluk, Ö.İ. (2006). Osmanlı camilerinde mekan kurgusu açısından kare tabanlı baldaken varyasyonları. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(2), 275-284.
- Tuncer, O. C. (1986). *Anadolu kümbetleri-1- Selçuklu Dönemi*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tuncer, O.C. (1997-1998). Kayseri yedi Selçuklu taçkapısında geometrik düzen. *Vakıflar Dergisi*, 26-27, 105-152.
- Turan, O. (1946). Selçuk kervansarayları. *Bellekten*, 10(39), 471-496.
- Turan, O. (1948). Selçuk devri vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri. *Bellekten*, 13(45), 17-171.
- Turan, O.(1953). Selçuk Türkiyesi din tarihine dair bir kaynak. *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu Yayınları.

- Turan, O.(1980), *Selçuklular tarihi ve Türk İslam medeniyeti*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Turan, Ş. (1990). *Türkiye – İtalya ilişkileri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2004). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.29*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret işletmesi
- Anadolu Üniversitesi. (2013). *Türkiye'nin Kültürel Mirası II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Uyumaz, E. (2003). *Sultan I.Alâeddin Keykubad devri Türkiye Selçuklu devleti siyasi tarihi* (1220-1237), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünal, R.H. (1982). *Osmanlı öncesi Anadolu Türk mimarisinde taçkapılar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yanar, Ş. (2008). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler devrinde Kayseri'de kültürel hayat*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Yavaş, A. (2004), Kayseri-Argincık Haydar Bey köşkü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 131-149.
- Yavaş, A. (2007). *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri*.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi .
- Yavaş, A. (2007). Anadolu Selçuklu köşklerinin plan tipleri üzerine tespitler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(1), 203-227.
- Yavaş, A. (2010). Anadolu Selçuklu banilerinin politik yaşamlarıyla mimari faaliyetleri arasındaki ilişkiler. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 15 (28), 409-417.
- Yavuz, A.T. (1976). Anadolu'da eş odaklı Selçuklu hanları. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 187-201.
- Yavuz, A.T. (1991). Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eş Odaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 11 (1-2), 41-55.
- Yavuz, A.T. (1992). Anadolu Selçuklu kervansaraylarında mēkan-işlev ilişkisi içinde savunma ve barınma. 9. *Vakıf Haftası Bildirileri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, ss. 253-284.
- Yazar, T. (1994). *12.-14. yüzyıl Nahcivan türbeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans

- Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yazar, T. (1999). *Nahcivan mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yetkin, S.K.(1959). *İslam mimarisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Yayınları.
- Yurdakul, E. (2007). *Kayseri mihrabları (Kayseri merkez ve ilçelerinde bulunan cami ve mescitlerdeki mihrablar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Zambaur, E.(1927). *Manuel de genealogie et de chronologie pour l'histoire de l'islam*. Hanovre: Libraire Orientaliste Heinz Lafare Yayınları.

<http://www.cekulvakfi.org.tr/haber/ipek-yolu-kultur-yolu-haritasi-yayimlandi>

(Erişim tarihi:27.12.2014)

http://anibal.gyte.edu.tr/hebe/AbIDrive/99326013/w/Storage/326_2010_2_282_99326013/Downloads/01-islam-mimarlar.pdf

(Erişim Tarihi: 27.12.2014)

Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü